

George Ciorănescu



Europa unită. De la idee la întemeiere



*Redactor: Raluca Zaharia
Tehnoredactor: Paula Ivănuș
Coperta: Ionuț Ardeleanu*

© Editura **Paideia** 2004
701341 București, România
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
tel.: (004001) 211.58.04; 212.03.47
fax: (00401) 212.03.48
e-mail: paideia@fx.ro
www.paideia.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIORĂNESCU, GEORGE

Europa unită : de la idee la întemeiere / George
Ciorănescu. - București : Paideia, 2004
ISBN 973-596-246-2

341.217(4) UE

George Ciorănescu

Europa unită. De la idee la întemeiere

paideia

*Adresăm mulțumiri speciale Fundației Franco Nobili de pe lângă
Institutul Luigi Sturzo din Roma, Fundației Konrad Adenauer de la
Sankt Augustin pentru Fondul A.C.D.R. Nouvelles Equipes
Internationales (N.E.I.), Arhivelor Istorice ale
Comunităților Europene de la Florența, Centrului Catolic de
Documentare și Cercetare (KADOC) din Louvain, Institutului Karl
von Vogelsang din Viena și doamnei Galatea Ciorănescu pentru
accesul la Arhiva privată George Ciorănescu.*

Notă asupra ediției

Volumul de față reprezintă, fără nici o îndoială, un eveniment editorial unic în peisajul publicisticii românești, comparabil doar cu opera similară și pe același tărâm a lui Grigore Gafencu. Într-adevăr, el prezintă pentru prima oară ansamblul activității federaliste a lui George Ciorănescu (1918-1993) pe durata a peste patru decenii. Începând cu teza de doctorat *Românii și ideea federalistă* susținută la Universitatea din Cluj în 1946 și republicată în acest volum, George Ciorănescu s-a angajat trup și suflet în vasta mișcare pentru organizarea Europei unite pe baze federaliste. Din anul 1948, el este membru fondator al secției de tineret a Noilor Echipa Internaționale (*Nouvelles équipes internationales*, prescurtat N.E.I.) și participă cu regularitate la congresele anuale ale acestei instituții chemate să pună bazele unei Europe cu adevărat democratice pe temeiuri creștine. În paginile de față, cititorul va putea urmări în ordine cronologică rapoartele și intervențiile sale în calitate de membru al Partidului Țărănesc, de membru al Biroului Executiv al Consiliului Tineretului Liber din Europa Centrală și Orientală și de șef al echipei române membre a N.E.I. la congresele diferitelor organisme chemate să antreneze un număr cât mai mare de tineri din toate țările europene, atât libere cât și ocupate, la această operă de înfrățire și de colaborare între popoare. Rapoartele prezentate de George Ciorănescu pe teme fundamentale ca Protecția socială a tineretului în țările captive, situația creștinilor de dincolo de Cortina de Fier, Tineretul din Europa centrală și orientală sub opresiunea comunistă etc., tipărite, multiplicat sau în manuscris, permit o cunoaștere amănunțită a idealurilor sale, a efortului său de documentare și de sintetizare a datelor oferite de presa scrisă sau vorbită, de mărturiile

rarilor călători occidentali în țările comuniste, ca și cele ale anonimilor refugiați sau rămași în țară care înțelegeau să depună mărturie cu prețul libertății și uneori chiar al vieții lor.

Se mai adaugă un număr important de conferințe, intervenții la discuții, reportaje și interviuri rostite sau scrise cu diferite ocazii în fața forurilor naționale și internaționale, la Radio Europa Liberă sau publicate în presa scrisă pe teme ca apărarea europeană, cultura occidentală, rolul tineretului în crearea Europei unite, relațiile Est-Vest, rolul exilaților și în special al intelectualilor în afirmarea voinței popoarelor subjugate de adeziune la Europa unită. Valoarea acestor texte este cu atât mai mare cu cât George Ciorănescu înțelegea perfect că rolul său era acela de purtător de cuvânt al milioanelor de bărbați și femei împiedicați să se exprime liber, dar care nu renunșaseră la idealurile de libertate și de democrație într-o Europă liberă, democratică și unită. Aflat într-un spațiu privilegiat din punctul de vedere al accesului la informații – Radio Europa Liberă de la München unde a lucrat vreme de peste trei decenii – George Ciorănescu s-a considerat tot timpul investit cu nobila dar greaua misiune de a repercuta pe plan internațional adevăratele aspirații ale poporului român. Acest adevăr, simplu dar copleșitor în același timp, transpare și din corespondența cu colegii săi, occidentali sau răsăriteni ca el, ca și din paginile jurnalului său publicat recent de doamna Chrisula Ștefănescu la editura Institutului Cultural Român. Se mai pune și problema spinoasă a familiei – numeroasă – a Ciorăneștilor rămași în România, părinți, frați, surori, nepoți, care erau în pericol să sufere persecuții din cauza activităților sale. Dacă în calitatea sa de colaborator al Europei Libere George Ciorănescu și-a luat un pseudonim, Gheorghe Timofte, în schimb el apărea cu numele său adevărat în forurile internaționale în care denunța imperialismul sovietic și teroarea comunistă din Europa captivă. Seninătatea aparentă cu care trăia această situație nu trebuie să înșele: omul era profund legat de familia, de țară și de poporul său, nu uita niciodată că era de privilegiat că putea să circule și să se exprime liber. Dar, în loc să se împace cu confortul intelectual și material, el își sacrifică timpul și energia pentru binele tuturor, petrecea nopțile scriind și redactând rapoarte și conferințe, alerga în toate țările și orașele unde se discuta viitorul popoarelor europene, lua apărarea celor mulți dar muți, cu călușul

la gură, informa guvernele și partidele politice occidentale asupra situației reale de dincolo de Cortina de Fier, propunea moșuni și decizii practice, combătea propaganda comunistă și denunța manevrele de diversiune și de intoxicare a opiniei publice europene și mondiale. Și, în ciuda inevitabilelor decepții și înfrângeri, George Ciorănescu a persistat în credința că idealurile sale, ale democrației creștine, ale unității europene pe baze federaliste, sunt drepte și vor triumfa.

A avut astfel fericirea de a fi martorul prăbușirii imperiului sovietic, principalul obstacol în calea realizării unității Europei, dar nu a mai apucat să vadă progresele României pe calea integrării euro-atlantice și în Uniunea Europeană, adeziunea țării sale la N.A.T.O. și intrarea (sau reintrarea) ei în Europa unită. Cititorul va putea urmări pas cu pas eforturile și frământările sale așa cum se reflectă în paginile acestuui volum ca și în luminoasa prefață a domnului Franco Nobili, unul din puținii săi prieteni și colegi aflați încă în viață. Ele se înscriu pe linia deschisă de Nicolae Titulescu și George Gafencu și îl situează pe George Ciorănescu printre marii europeni ai secolului XX.

Restituirea acestei activități se datorează competenței și migalei cu care doamna Chrisula Ștefănescu și domnul Ștefan Delureanu au triat, inventariat și studiat arhiva personală a lui George Ciorănescu de la München. Lor li se cuvine întreaga noastră recunoștință și admirație.

Lectura critică a textelor propusă de domnul Delureanu a făcut posibilă restituirea lor deplină în forma și substanța inițială.

În reeditarea tezei de doctorat *Românii și ideea federalistă* s-au restaurat multiple nume proprii alterate prin dactilografiere și s-au operat corecturi, modificări și integrări.

S-au introdus pe lângă studiile publicate în anii 1953-1954 în *Revue des Etudes Roumaines* alte scrieri federaliste ulterioare, inedite.

Secțiunea rezervată scrierilor militante europeiste a fost completată cu noi intervenții în congrese/corespondență, mărturii și comentarii de presă care au permis o mai adecvată încadrare a rolului și prestației lui George Ciorănescu în ansamblul *Mișcării Europene*.

„Le «risorgimento» italien et les projets federalistesdanubiens“ di George Cioranescu

Prefazione di Cav. Lau. Dott. Franco Nobili

Il libro di Cioranescu assume, in questo momento nel quale si sviluppa il processo di unificazione dell'Europa, un duplice valore: per l'argomento di grandissima attualità, e per il Personaggio che lo ha scritto.

Dico „Personaggio“ perché George Cioranescu lo è stato e lo è tuttora, nel ricordo e nelle opere, frutto di una vita intensamente vissuta da Uomo di grande cultura, sensibile ai problemi e agli aspetti della vita sociale, europeista convinto e, in particolare amico e innamorato dell'Italia, della sua Storia e del ruolo che ha avuto nella costruzione della „Casa comune“ dei Paesi del Vecchio Continente.

Del resto, basterebbe scorrere il nutrito Curriculum Vitae di George per restare ammirati di quanta energia egli abbia profuso in campi disparati della cultura e della politica: sempre portando lo spirito indomito dei popoli dell'Est Europeo, e in particolare della sua Romania, nel profondo pensiero dell'illuminismo e del classicismo che ha reso possibile la grandezza del disegno unificatore dei paesi europei.

In ogni occasione George portava avanti con grande forza la denuncia dello stato di oppressione sofferto dai paesi dell'Est Europeo e soprattutto della Romania.

La sua denuncia, sostenuta da una forte analisi, pronunciata alla Conferenza A.C.E.N. di Strasburgo del 1958, produsse grande effetto

per lucidità e chiarezza:„Les régimes politiques instaurés dans les pays asservis de l'Europe centrale se définissent sans aucun équivoque comme des régimes coloniaux. Car les rapports entre l'Union soviétique et les démocraties populaires ne sont pas gouvernés par la loi internationale respectueuse de la souveraineté nationale mais par la morale prolétaire qui impose la subordination de chaque Etat, gouvernement et parti démocrate et populaire correspondant à l'archétype soviétique“.

„Si à cette subordination politique on ajoute un autre élément – l'exploitation économique des peuples asservis – par des moyens au moins aussi durs et condamnables que ceux utilisés au début de l'ère coloniale dans les possessions d'outre-mer, on peut conclure que l'épithète d'empire colonial appliquée à l'U.R.S.S. est dénuée de toute charge et résonance passionnelle et ne fait que traduire une triste réalité.”

«Les observateurs des événements historiques contemporains paraissent tous d'accord pour constater le déclin indéniable du colonialisme. La question se pose donc de savoir si le colonialisme soviétique subira à son tour le sort réservé à ce système d'exploitation d'un peuple par un autre peuple ou si – vu sa jeunesse – il fera preuve de plus de vitalité en perpétuant sous nos yeux, au coeur même de l'Europe un régime d'abus et d'injustice.»

George, forte di due Diplomi di Studi classici e di ben quattro lauree, in Diritto, Scienze Politiche ed Economiche, Filosofia, è stato Avvocato, Giornalista, Ricercatore storico, ha rivestito numerose alte e prestigiose cariche in Associazioni e Accademie: ma soprattutto, per i miei ricordi diretti ed indelebili, è stato attivo membro fondatore dell'Unione Internazionale dei Giovani Democristiani (U.I.J.D.C.) organismo della Nouvelles Equipes Internationales (N.E.I.) che ha rappresentato l'occasione della nostra conoscenza e collaborazione.

E' quindi con profonda emozione che ho voluto e potuto rileggere, per l'occasione della pubblicazione di questo libro, gli appunti contenuti nei miei Diari, che custodisco gelosamente, degli anni successivi alla fine della seconda guerra mondiale.

Sono gli anni nei quali sono stato intensamente impegnato nella attività politica, con tutta la forza della passione giovanile e l'entusiasmo per la nuova vita sociale che si apriva alla democrazia e alla libertà, per merito della rinata Democrazia Cristiana di De Gasperi e di Sturzo: dal 1944 fino agli anni '60 ho potuto svolgere funzioni di grande responsabilità sia sul piano nazionale che in quello internazionale e soprattutto europeo.

Ecco quindi, come e dove è nato il legame stretto tra George e me: e quindi nati e cresciuti i sentimenti che tuttora vivono nel „famedio“ dei miei ricordi.

Leggendo gli appunti dei Diari, tale legame e tali sentimenti appaiono vivissimi e così tutti i particolari della collaborazione che avemmo, negli organismi internazionali che i partiti cristiano-sociali di tutta l'Europa crearono ed alimentarono dal 1945 in poi.

Organismi, che hanno avuto soprattutto il grande merito di permettere ai cattolici impegnati nella politica di incontrarsi e riflettere assieme, con il contributo delle diverse ma convergenti esperienze e idealità, e quindi di crescere e operare all'interno di ciascun Paese per consolidare e diffondere la riconquistata libertà dall'oppressione ed edificare lo stato di diritto basato sulla giustizia sociale, il rispetto della persona umana, la convivenza solidale, l'etica cristiana, come basi di riconquistata dignità di persone e di popoli.

E fu proprio nei neonati organismi internazionali offerti alla „nuova gioventù“ come le Nouvelles Equipes Internationales, cioè l'unione dei giovani democratici cristiani europei, che nacque e si consolidò l'ideale della nuova Europa, basata sull'unione delle Nazioni e dei Popoli, sul rifiuto della guerra come strumento di scontri e sulla irreversibile scelta della pace.

Ed è in questi organismi, negli anni della metà del ventesimo secolo, che la figura di George Cioranescu si impose per intelligenza e per una presenza continua e sempre entusiasta, di grande conforto e stimolo per tutti noi.

Lo ricordo in particolare, quando all'inizio e in occasione del Convegno che riuni i Democratici Cristiani di tutta l'Europa libera e non, di Fiuggi nel 1948, ebbi l'opportunità di presentarlo al Presidente del Consiglio dei Ministri Alcide De Gasperi.

Parlando con lui, il Presidente lo incoraggiò per il Suo impegno come rappresentante della Romania ad operare in tutti gli organismi del grande movimento europeo, intuendo le sue notevoli doti e quindi l'importanza del suo contributo al progresso dell'idea europeista perché la libertà, la democrazia la giustizia sociale fossero un patrimonio comune di tutti i cittadini del nostro Continente.

Ricordo anche i più significativi interventi di George in Conferenze internazionali: a Strasburgo, a Parigi, a New York, a Ginevra, a Francoforte. Come pure a Congressi: in Italia e Olanda (1948), in Austria (1949), nel Lussemburgo (1951), a Londra (1952), a Vienna (1954), a Strasburgo (1958), a Parigi (1960).

Si dice che „muore davvero soltanto chi non ha lasciato nulla di sé”: anche in questo senso George non è morto e non morirà mai, oltre che per il ricordo e le opere che perpetuano l'intelligenza del suo pensiero e la qualità della sua vita terrena, anche e soprattutto per le tante cose che ci ha lasciato.

Oggi, una di queste, appunto questo Libro così attuale e profondo, assume un significato chiaramente simbolico della sua sopravvivenza: ed io che di George ho avuto la fortuna di godere e possedere l'amicizia profonda e leale, lo segnalo e lo affido ai tanti suoi Amici perché rinnovino il loro Amore per George e lo diffondano specialmente tra i „nuovi“ giovani dell'era di Pace che George Cioranescu ha tanto contribuito a far nascere.

„Risorgimentul italian și proiectele federaliste dunărene“ de George Ciorănescu

Prefață de Cav. Lav. Dott. Franco Nobili

În acest moment în care se dezvoltă procesul de unificare a Europei, cartea lui George Ciorănescu prezintă o dublă importanță: prin subiectul ei de excepțională actualitate și prin personajul care a scris-o.

Spun „personaj“ deoarece George Ciorănescu a fost și este un personaj prin amintirea pe care a lăsat-o și prin operele sale, rodul unei vieți trăite intens ca Om de mare cultură, sensibil la problemele și aspectele vieții sociale, european convins și, în special, prieten al și îndrăgostit de Italia, de istoria sa și de rolul pe care ea l-a avut în edificarea „casei comune“ a țărilor din Vechiul Continent.

În rest, este de ajuns să parcurgi bogatul *curriculum vitae* al lui George pentru a admira energia pe care el a dovedit-o în domenii diverse ale culturii și ale politicii, dovedind în toate circumstanțele spiritul neînfrânt al popoarelor din răsăritul Europei, și în special al României, în gândirea profundă a Iluminismului și a Clasicismului care au făcut posibilă măreția proiectului unificator al țărilor europene.

În orice ocazie, George a denunțat cu multă forță situația de opresiune în care se aflau țările din Estul Europei și mai ales România. Condamnarea acestei stări de lucruri pe care el a făcut-o, bazat pe o analiză extrem de amănunțită, la Conferința A.C.E.N. de la Strasbourg din 1958, a impresionat puternic prin luciditatea și claritatea sa:

„Regimurile politice instaurate în țările subjugate din Europa Centrală se definesc, fără nici un echivoc, ca regimuri coloniale. Căci

raporturile dintre Uniunea Sovietică și democrațiile populare nu se bazează pe legea internațională a respectului suveranității naționale, ci pe morala proletară care impune subordonarea fiecărui stat, guvern și partid democrat și popular corespunzând modelului sovietic“.

„Dacă la această subordonare politică adăugăm un alt element – exploatarea economică a popoarelor subjugate – prin metode cel puțin tot atât de dure și condamnabile ca cele utilizate la începuturile epocii coloniale în posesiunile de peste mare, se poate trage concluzia că epitetul de imperiu colonial aplicat U.R.S.S.-ului este lipsit de orice acuzație și încărcătură pasională și nu face decât să traducă o tristă realitate“.

„Observatorii evenimentelor istorice contemporane par a fi cu toții de acord în a constata declinul îndubitabil al colonialismului. Chestiunea care se pune este deci de a ști dacă colonialismul sovietic va suferi la rândul său soarta rezervată acestui sistem de exploatare a unui popor de către altul, sau dacă – dată fiind vârsta sa tânără – el va dovedi mai multă vitalitate, perpetuând sub ochii noștri, în inima Europei, un regim de abuzuri și nedreptăți“.

Înarmat cu două diplome de studii clasice și patru licențe în Drept, Științe Politice și Economice, Filosofie, George a fost avocat, jurnalist, cercetător istoric, și a îndeplinit numeroase înalte și prestigioase funcții în asociații și academii. Dar, mai presus de toate, în amintirea mea directă și de neșters, a fost un activ membru fondator al Uniunii Internaționale a Tinerilor Democrați Creștini (U.I.J.D.C.), organism al Noilor Echipe Internaționale (N.E.I.), ocazie cu care am făcut cunoștință și am colaborat.

Astfel, cu ocazia tipăririi acestei cărți, am putut și am dorit să recitesc, cu profundă emoție, însemnările conținute în jurnalul meu pe care îl păstrez cu grijă din anii de după cel de-al Doilea Război Mondial. Aceștia sunt anii în care m-am implicat în activitatea politică cu intensitate, cu toată forța pasiunii tinerești și entuziasm pentru noua viață socială care se deschidea la democrație și libertate grație eforturilor renăscutei democrații creștine a lui De Gasperi și Sturzo: din 1944 și până în anii '60 am ocupat funcții de mare responsabilitate atât pe plan național cât și internațional, și mai ales european.

Iată deci cum s-a născut legătura strânsă dintre George și mine: din ea s-au născut și au crescut sentimentele care trăiesc în panteonul oamenilor celebri ai amintirilor mele.

Recitind însemnările din jurnal, aceste legături și sentimente îmi apar foarte vii, ca și toate detaliile colaborării noastre în organismele internaționale pe care partidele creștin-sociale din toată Europa le-au creat și le-au alimentat din 1945 încolo. Aceste organisme au avut mai presus de toate marele merit de a permite catolicilor implicați în politică să se întâlnească, să reflecteze împreună, cu contribuția unor experiențe și idealuri diferite dar convergente, și deci să se dezvolte și să acționeze în interiorul fiecărei țări pentru a consolida și răspândi libertatea recucerită din mâinile opresiunii, și pentru a construi statul de drept bazat pe justiția socială, respectul persoanei, conviețuirea solidară și morala creștină ca baze ale demnității recucerite a persoanelor și popoarelor.

În aceste nou create organisme internaționale oferite „noului tineret” cum au fost Noile Echipe Internaționale, adică uniunea tinerilor democrați creștini europeni, s-a născut și s-a consolidat idealul noii Europe bazate pe unirea națiunilor și popoarelor, pe refuzul războiului ca mijloc de rezolvare a conflictelor și pe opțiunea ireversibilă a păcii.

În aceste organisme, în anii de la jumătatea secolului al XX-lea, figura lui George Ciorănescu s-a impus prin inteligență și printr-o prezență continuă și totdeauna entuziastă, care ne-a fost de un mare ajutor și stimulent pentru noi toți.

Mi-l amintesc în special când, la începutul și cu ocazia Congresului care a reunit pe toți democrații creștini din întreaga Europă, liberă sau nu, la Fiuggi în 1948, am avut ocazia să-l prezint Președintelui Consiliului de Miniștri, Alcide De Gasperi. Vorbind cu el, Președintele l-a încurajat ca prin participarea lui ca reprezentant al României să acționeze în toate organismele marii mișcări europene intuind remarcabilele sale calități și, deci, importanța contribuției sale la progresul ideii europene pentru ca libertatea, democrația și justiția socială să devină un patrimoniu comun pentru toți cetățenii continentului nostru.

Îmi mai amintesc cele mai semnificative intervenții ale lui George la Conferințele internaționale de la Strasbourg, Paris, New York, Geneva

și Frankfurt, ca și la Congresele din Italia și Olanda (1948), Austria (1949), Luxemburg (1951), Londra (1952), Viena (1954), Strasbourg (1958) și Paris (1960).

Se spune că „moare cu totul doar acela care nu a lăsat nimic în urma lui”: și în acest sens George nu a murit și nu va muri niciodată, atât prin amintirea sa și operele care perpetuează inteligența gândirii sale și calitatea vieții sale pământești, cât și, mai presus de toate, prin atâtea lucruri pe care le-a lăsat după el.

Astăzi, unul din ele, și anume această carte atât de actuală și profundă, îmbracă o semnificație simbolică a supraviețuirii sale: și eu, ca unul care am avut norocul să mă bucur și să păstrez prietenia profundă și loială a lui George, o semnez și o încredințez tuturor prietenilor săi pentru a le reînnoi dragostea pentru George și a o distribui în mod special printre „noi” tineri ai epocii de pace la a cărei naștere George Ciorănescu a contribuit atât de mult.

Amintiri fără memorie

„Benjaminul familiei Ciorănescu a fost George. S-a născut, ca noi toți, la Moroieni, în casa părintească. Mama aștepta ora nașterii, asistată de o moașă, o vecină pe care noi o numeam Vămeșoia; pe Tota și pe mine ne închiseseră într-o cameră alăturată, cu porunca să nu facem zgomot. Noi căutam, pe șoptite, un nume frumos pentru copilul pe care îl așteptam. Când am aflat că era băiat, Tota a propus numele de Mircea; dacă îmi aduc bine aminte, eu propuneam Mihai. Ideile noastre nu au fost agreeate și tata a declarat pe noul-născut cu numele de Gheorghe. Presupun că alesese acest nume în amintirea bunicului lui, care îi lăsase terenul pe care se clădise casa noastră. Gheorghe a alternat de multe ori cu George și, între noi, îi spuneam Gică – poate pentru că băiatului popii îi spuneam Gicu. Varianta aristocratică pe care am adoptat-o mai târziu și care i-a rămas a fost Jurj, nume considerat franțuzesc, tradus, de bine de rău, în românește. Mulți prieteni și colegi i-au spus Gogu.

Copilăria lui a fost relativ dificilă. S-a născut cu o alergie pentru lapte, sub toate formele, ceea ce l-a obligat la un regim alimentar complicat și probabil insuficient. Mai târziu, când călătorea cu trenul, legănatul vagonului îl amețea. Noi n-am dat importanță acestor probleme, care nu-l împiedicau să ducă o viață normală, ca toți copiii de vârsta lui. În epoca studenției, a contractat o tuberculoză, foarte bine îngrijită între casa părintească și sanatoriul de la Dobrești. S-a vindecat în mod satisfăcător; dar a suportat un pneumotorax, fără alte repercusiuni sau neajunsuri. După doctoratul în drept, a trecut la Paris,

și apoi la München, unde s-a căsătorit și a locuit până la sfârșitul vieții, în 1993. Toată viața lui a fost foarte densă, pentru că a vrut să facă multe lucruri, pe care le-a și făcut, fără să-și menajeze niciodată timpul de odihnă. Acesta a fost, de altfel, singurul punct de discrepanță dintre noi. Îi plăcea să lucreze și, dacă ar fi putut, ar fi lucrat 24 de ore pe zi, ceea ce n-a intrat niciodată în speculațiile mele. Îi plăcea să primească, oricând și pe oricine, pe când eu am considerat întotdeauna vizitele ca o corvoadă. El nu era niciodată liber. După ce plecau vizitatorii, se așeza la mașina de scris. De cele mai multe ori, se scula la 4 dimineața, ca să scrie câteva versuri sau o poemă. Când pleca în vacanță, își organiza călătorii cât mai îndelungate și mai laborioase: turismul lui era un turism studios, pe care-l repovestea apoi în fotografii, în note și descrieri din care a publicat impresiile din Canare și din Grecia. Practic, a vizitat toată Europa, afară de Rusia, și America, de la Valparaíso la Niagara. Unele descrieri de călătorie au rămas amestecate printre hârtiile lui. A avut și o activitate politică impresionantă, pe plan românesc și european, în cadrul criticii comunismului. Ani întregi a vorbit pe undele „Europei Libere“, adresându-se românilor subjugăți. A scris și a publicat o sută de scrieri personale, versuri, traduceri din poezia străină, studii istorice, literatură în proză; și, pentru românii din exil, a fondat și condus, până în ultimele zile, Asociația culturală „Apoziția“ și revista literară a acestei asociații. I se datorește inițiativa bustului lui Eminescu inaugurat la München. A murit când mai putea să aducă țării multe și mari servicii, chinuit de o suferință pe care n-o merita și pe care a suportat-o cu stoicism.“

(Alexandru Ciorănescu, *Amintiri fără memorie*, I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p.p. 53-55).

Cronologie George Ciorănescu

1918, 19 martie – Se naște în comuna Moroieni (Dâmbovița) George Ciorănescu.

1936 – Absolvent al Colegiului Național Sf. Sava din București. Redactor al revistei Colegiului (1935-1936).

1940 – Licențiat al Facultății de Drept din București.

1941-1947 – Avocat în Baroul București.

1946 – Doctor în științe Politice al Universității din Cluj cu teza *Românii și ideea federalistă*, susținută cu prof. George Sofronie. Beneficiar al bursei pentru Studii juridice oferită de Academia Română și constituită de Atanasie și Fotimia Gusti.

Devine membru al Institutului de Științe Administrative din București.

1947 – Licențiat în filosofie al Universității din București. Asistent la catedra de Economie politică a Școlii Politehnice din București. Pleacă la Paris.

1948 – Cofondator al Secției Tineri a mișcării proeuropene *Nouvelles Équipes Internationales* (NEI), devenită în același an Secție Internațională a Tineretului și, în 1951, *Union internationale des démocrates-chrétiens*. Delegat al Secției la Congresul N.E.I. de la Haga (17-19 septembrie) asupra „Organizării Europei“, unde expune punctul de vedere exprimat constant de români în favoarea unei Europe unite „care trebuie să reprezinte spiritul democratic, fără distincție între exilați și ceilalți“.

Sesiunea Secției Internaționale a Tineretului (Paris, 19-20 noiembrie) adoptă amendamentul propus de G. Ciorănescu asupra necesității unei legături între Secție și organizația Internațională a Muncii.

1949 – La reuniunea experților sociali (Paris, 9-10 februarie), propune o rezoluție asupra condiției exilaților.

Plenul Sesiunii Internaționale a Tineretului (Paris, 5-6 aprilie) îl alege președinte al Comisiei mandatate să elaboreze Carta socială a tineretului european. Propune elaborarea unei Culegeri referitoare la doctrina democrat-creștină spre a servi ca bază de orientare organizației.

Ca delegat general și raportor, prezintă la Congresul N.E.I. de la Hofgastein (10-16 iulie) tema „Protecția socială a tineretului european” și dă un aport de substanță definitivării Cartei Sociale.

1950 – Publică în „La Nation Roumaine” (1 noiembrie) articolul *Autour d'une fiction politique. La Fédération du Danube*, în care apără soluția unei federații a Europei întregi.

1951 – Participă la Sesiunea de Studii N.E.I. la Luxembourg (26 iulie-5 august), cu tema „La démocratie face au communisme”.

1952 – De „Ziua Exilatului” (13 ianuarie), prezintă la reședința N.E.I. (Paris) o dare de seamă pregătitoare pentru Conferința de la Londra a Mișcării Europene (M.E.).

Expune la Londra, în prima Conferință a M.E. asupra țărilor din Europa centrală și orientală, raportul privind „Situația și activitatea echipelor exilate din N.E.I.”.

Ilustrează la Congresul N.E.I. de la Fribourg (12-14 septembrie), într-un amplu raport intitulat „Creștinii de dincolo de Cortina de Fier”, condiția țărilor din Est. Raportul e publicat în franceză, germană și polonă.

Ia parte ca deputat creștin-democrat la prima Adunare Europeană a Tineretului Politic (Haga, 26-31 oct.), un parlament al tinerilor, imitat după Adunarea Consultativă a Consiliului Europei.

1953 – Definește la 1 februarie la *Confédération Française des Travailleurs Chrétiens* – Secția română – în conferința „Pentru o nouă mișcare muncitorească română: sindicalismul creștin”, direcțiile și programul acestuia.

Apără, într-o conferință la Institutul Universitar Carol I (Paris, 2 martie), „România și reconstrucția politică a Europei”, opțiunea pentru o federație europeană.

Ține cuvântul de deschidere la prima Conferință europeană a tinerilor asupra problemelor Europei centrale și orientale (Paris, 5-7 iunie). Devine

cofondator și membru în Comitetul Director al unei noi organizații a exilului „Conseil de la jeunesse libre de l'Europe Centrale et Orientale“ (C.J.L.E.C.O.).

Redactează Apelul C.J.L.E.C.O. adresat șefilor de guverne ale S.U.A., Marii Britanii și Franței, reuniți în Conferința din Bermude.

Prezidează, la Congresul Uniunii Internaționale a Tinerilor Democrat-Creștini (U.I.T.D.C.) de la Tours (7-9 septembrie), Comisia culturală și prezintă o comunicare despre „Cultura occidentală“.

La Congresul Europei de la Haga (8-10 octombrie) se numără printre cosemnatarii Declarației purtătorilor de cuvânt ai popoarelor de dincolo de Cortina de Fier, care se pronunță pentru Comunitatea Politică Europeană Supranațională și pentru uniunea Europei în întregimea ei.

1954 – C.F.E.L. – *Comité Français pour l'Europe Libre* – îl alege în Comisia de studii a problemelor economice și sociale (19 februarie) mandată să studieze situația țărilor din Est după eliberarea lor.

E ales în Comitetul Director al U.I.T.D.C. și deputat al Grupului democrat-creștin la cea de a II-a Sesiune a Adunării Europene a Tineretului Politic (Viena, 26-31 martie), unde relatează despre „schimburile comerciale Est-Vest“ și despre „Intelectualii exilați“, propunând un proiect de rezoluție pentru crearea unui Fond cultural european.

Reafirmă, în Congresul U.I.T.D.C. de la Bruges (7-9 septembrie), în raportul „Pe marginea eșecului Comunității Europene pentru Apărare“, credința exilaților în victoria ideii unității europene.

1955 – Ziua de studii și informare a C.J.L.E.C.O. (16 aprilie). Prezintă raportul „Les jeunesses de l'Europe Centrale et Orientale sous l'oppression communiste“ și propune adoptarea unei rezoluții care condamnă deportarea populației din Basarabia și Trieste.

Salută, în ziarul *Wir* de la Viena (15 mai), eliberarea Austriei ca promisiune a apropiatei eliberări a țărilor din Est.

La Congresul U.I.T.D.C. (Tutzing, 13-15 septembrie), contestă în intervenția sa autenticitatea politicii sovietice de destindere, afirmând că numai restaurarea libertății și democrației în est și unificarea Europei în totalitate va restabili pacea și securitatea pe continent.

1956 – Delegat la Congresul al II-lea al C.J.L.E.C.O. (Paris, 1-3 iunie), cu tema: C.J.L.E.C.O., origini, țeluri, activități, despre care prezintă în 14 iulie o emisiune specială la *Europa Liberă*.

Colaborează, în anii 1955-1957, la periodicele creștin-democrate *Jeunesse Libre* și *Nouvel Horizon*.

Devine, în 1956, redactor la radio *Europa Liberă*, până în 1965; director adjunct al Departamentului român (1965-1970); cercetător principal (1977-1982); șef de secție (1982-1984).

În campania de solidaritate cu Europa de Est din 1956, după evenimentele din Polonia și Ungaria, telegramele trimise de G. Ciorănescu O.N.U. și altor foruri internaționale sunt considerate, de Comitetul Director al C.J.L.E.C.O., un model de coerență și rigoare. Redactează Apelul C.J.E.C.O. adresat șefilor de guverne al Marii Britanii și Franței, reuniți în Conferința din Bermude

1957 – Vorbește în Congresul N.E.I. de la Arezzo (24-27 aprilie) dedicat „Fermității democrației creștine în fața comunismului în criză” despre „Regimul comunist din România și aspirațiile de libertate și independență ale țării”.

1958 – E ales membru al *Académie Internationale Libre des Sciences et des Lettres* (Paris).

Ca secretar de secție la Sesiunea Adunării Europene a Națiunilor Captive (Strasbourg, 25-29 aprilie), combate în intervenția sa „Colonialismul sovietic”.

1960 – Prezintă, la Congresul N.E.I. (Paris, 22-24 septembrie), „Observații ale unui european din Est asupra politicii democraților și comuniștilor față de țările subdezvoltate”.

1961 – Ia parte la Congresul N.E.I. de la Lucerna (12-14 octombrie), cu tema „Bazele doctrinale ale acțiunii politice a democraților creștini”.

1962 – Vorbește în Congresul N.E.I. de la Viena (21-23 iunie) despre „Problema socială în țările de dincolo de Cortina de Fier și importanța politicii sociale democrat-creștine”, examinată în raport cu doctrina socială a lui Hrușciiov și realitatea sistemului comunist.

1964 – Devine membru al A.J.E. (*Association des Journalistes Européens*) de la fondarea ei la Bruxelles, cu un rol determinant în M.E.

După dizolvarea N.E.I. (1965), Echipa română nu mai este reprezentată în organizația succesivă *Union Européenne des Démocrates Chrétiens* (U.E.D.E.C.). George Ciorănescu rămâne activ în M.E. și în Adunarea Națiunilor Captive din Europa (A.N.C.E.).

1969 – Membru fondator al Cenaclului literar „Apoziția” de la München.

1972 – Fondează cu Ion Dumitru, editor, revista „Apoziția”.

1973 – Devine membru asociat al *Institut Français des Relations Internationales*, Paris.

1974 – Conferențiază la Paris despre *Independența de ieri și de azi a României* și, la New York, despre *Independența română și cea americană* (la Fundația „Iuliu Maniu”).

1977 – Apără, la reuniunea federalistă de la München (9 martie), legitimitatea dreptului participării românilor la edificarea Europei unite.

Participă la Conferința M.E. de la Versailles (22-23 octombrie), prezidată de Louis Leprince-Ringuet, unde reclamă pentru refugiații din Est pașapoarte europene și drept de vot pentru Parlamentul european, propunere reținută de Pierre Uri.

1980-1990 – Participă, ca secretar general și apoi președinte al Comitetului Național Român (C.N.R.), la reuniunile Consiliului Federal al M.E., organul suprem al acesteia.

1980 – Participă la Congresul Europei de la Paris (9 mai), congres aniversar a 30 de ani de la declarația Schuman, prezentând la *Europa Liberă* semnificația ei în perspectiva continuării construcției europene.

1981 – Propune în Consiliul Federal al M.E. la Strasbourg (30-31 octombrie) o moțiune asupra evoluției situației țărilor din Est care „caută soluții reale și echitabile pentru a face față crizei actuale și a-și făuri un viitor mai bun în pace, libertate și prosperitate pentru toți”.

1982 – Membru al *Fondation du Futur*. Devine director al revistei „Apoziția” pe care o conduce până la sfârșitul vieții.

1984 – Membru al *Bayrischer Journalisten Verband* (München).

1985 – Conferință la *Fédération Internationale des Droits de l'Homme* (Geneva) despre „Deportarea românilor din Basarabia și rusificarea ținutului”.

La 8-9 februarie ia parte la Congresul *M.E. internationale* de la Roma cu tema „Europa în fața provocărilor viitorului: ori Uniunea

europeană, ori sfârșitul istoric al Europei“, moment de relansare a M.E., sub egida președintelui Giuseppe Petrilli.

1986 – E ales membru al Academiei Româno-Americane.

Conferențiază la Paris despre „La Bessarabie, terre roumaine”; la München, despre „Drepturile românilor asupra Basarabiei”; la Frankfurt, despre „Pentru ce iubim Transilvania”

1987 – Membru fondator al *Institut für Rumänienforschung* (München).

1989 – Conferențiază la Köln despre „Sentimentul național al românilor basarabeni”.

Devine Cavalier al Ordinului de Malta.

1990 – Participă la ultima reuniune a Consiliului Federal al M.E. (Bruxelles, 7 martie), având pe ordinea de zi „Reforme politice și economice din Europa Centrală și Orientală“, identificând – în intervenția sa – preocupanta „originalitate“ a noii democrații românești, riscuri și suferințe suplimentare pentru popor, dar constatând și ireversibilitatea procesului de transformare în lumea post-comunistă.

Rezoluția finală recomandă accelerarea realizării Uniunii politice europene cu o Constituție federală democratică – o atracție pentru Europa de Est – confirmând justetea crezului și angajării sale de o viață.

La 30 octombrie, secretarul general al M.E., J.H.C. Molenaar îi anunță dizolvarea C.N.R. din M.E. a cărui „muncă adesea ingrată“ urmează să fie continuată de nou creată *Asociație Română pentru Europa* (A.R.E.).

1993, 6 februarie – Încetează din viață, la München, George Ciorănescu.

Bibliografie George Ciorănescu

Monografia socială a unui sat de țesători, (Moroieni), teză de sociologie, București, 1947.

Sovietizarea culturii române (semnat Iosif Moldoveanu), „Luceafărul“, 1, Paris, 1948, pp. 110-117.

Ystud, poeme amare, il. de Iliu, Paris, 1950, 48 p.

La protection sociale de la jeunesse européenne, prefată de Robert Bichet (deputat de Paris), Paris, 1950, 44 p.

Autour d'une fiction politique. La fédération du Danube, „La Nation roumaine“, 54, Paris, 1950.

Situation critique du catholicisme roumain, „L'Observateur catholique“, 5, Paris, 1951.

Condee génocide, „România viitoare“, 1, Paris, 1951.

Pe marginea unei experiențe recente în agricultură, „România viitoare“, 3, Paris, 1951.

Implicațiile industrialismului american, „România viitoare“, 4, Paris, 1951.

Agricultura română și problemele agricole moderne, „România viitoare“, 7, Paris, 1952.

Poeme fără răspuns, Paris, 1952, 34 p.

Codicil, Paris, 1952, 22 p.

Autour de quelques projets fédéralistes concernant le Bas-Danube, „Revue des études roumaines“, 1, Paris, 1953, pp. 176-200.

Trois ans d'activité en exil (8 décembre 1950-8 décembre 1953), Paris, l'Institut Universitaire Roumain Charles I, 1954, 19 p.

L'activité fédéraliste des exilés roumains (1850-1852), „Revue des études roumaines“, 2, Paris, 1954, pp. 193-212.

Les chrétiens derrière le Rideau de fer, prefată de A.E. de Schryver (consilier al regelui Baudouin), Paris, 1954, 56 p.

Poeme prea târziu, Paris, 1954, 40 p.

Les jeunesses de l'Europe centrale et orientale sous l'oppression communiste, Paris, 1955.

Les jeunes de l'Europe centrale et orientale. Description indirecte. La clé des mensonges, „Jeunesse libre“, 1, Paris, 1955, pp. 5-6.

De la poésie prolétarienne à la poésie communiste, „Jeunesse libre“, 4-5, Paris, 1955, pp. 9-11.

Le Janus rouge, „Jeunesse libre“, 1, Paris, 1956, pp. 9-10.

Le Don Quichotte de Berne, „Jeunesse libre“, 15-16, Paris, 1956, pp. 20-21.

Les derniers prisonniers, „Nouvel horizon“, 5, Paris, 1956, pp. 8-10.

La mécanisation de l'agriculture roumaine, „Nouvel horizon“, 13, Paris, 1956, pp. 13-14.

L'apauvrissement du sol roumain et les travaux fonciers entrepris pour son amélioration, Paris, 1959, 20 p.

Federico García Lorca, *Bocet pentru Ignacio Sánchez Mejías*, Paris, 1959, 28 p.

Antonio Machado, *Câmpiile Soriei*, Paris, 1960, 24 p.

Les travaux d'amélioration foncière entrepris en Roumanie en 1958-1959, „Bulletin de l'Académie Internationale Libre des Science et des Lettres“, Paris, 1960, pp. 36-37.

Le nouveau servage des paysans roumains collectivisés, *ibidem*, pp. 64-65.

Miguel, Paris, 1961, 24 p.

Canare, 1960, Paris, 1961, 50 p.

La politique agraire de la République Populaire Roumaine, „Revue des études roumaines“, 7-8, Paris, 1961, pp.158-165.

Un poète roumain en Espagne, Al. Busuioceanu, Paris, 1962, 34 p.

L'exploitation des richesses forestières roumaines sous le régime communiste, Paris, 1963, 18 p.

Alexandru Busuioceanu, *Opt poeme din ciclul Nenumita lumină*, introducere de Alexandru Ciorănescu, Paris, 1963, 38 p.

Pământ deșert, traducere din Thomas Sterne Eliot, „Revista scriitorilor români“, Paris, 1963, 41 p.

L'Union Soviétique a besoin du blé roumain (semnat I. Moldoveanu), „La Nation roumaine“, Paris, 1963.

Minunea de la Schitul Prodromului, „Vocea Libertății“, Atena, august 1963.

Propaganda religioasă în URSS, *ibidem*, mai, 1964.

Cum am redescoperit pe Armâni, „România“, New York, septembrie-octombrie 1964.

Un federalist dezamăgit, Aurel Popovici, „România“, New York, mai-iunie 1964.

L'aide soviétique à l'industrie roumaine des engrais chimiques, „La Nation roumaine“, Paris, februarie 1964.

L'exploitation soviétique de la Roumanie, „La Nation roumaine“, Paris, 1964.

Cuvânt de prisos, prefață la Ion Dumitru, „Flori în furtună“, 1, München, 1964, pp. 5-7.

Hamlet, traducere din Boris Pasternak, „Ființa românească“, 2, Paris, 1964, 73 p.

Ein sowjetischer Teilungsplan, „Der Europäische Osten“, München, 118, 1965, pp. 23-32.

La crise démographique roumaine, „La Nation roumaine“, Paris, februarie 1965.

O interesantă contribuție la studiul relațiilor anglo-române, „România“, nr. 82, New York, mai-iunie 1965.

Le premier roman de M.E. Averof, „La Nation roumaine“, nr. 233, 1965.

Și-a închis ochii ca să vadă mai bine (despre Alexandrina Mititelu), „Ființa românească“, 3, Paris, 1965, pp. 117-119.

Colindând prin Grecia... Minos, acest Balcic al Greciei, „Vocea Libertății“, nr. 136, Atena, 1965.

William Shakespeare, Pătimașul pelerin, cu 14 desene de Eugen Drăguțescu, Paris, 1966, 56 p.

La coopération agricole roumaine ou le collectivisme mal déguisé, „La Nation roumaine“, Paris, 1966.

L'affaire des réacteurs nucléaires, *ibidem*.

Robert Schuman, *ibidem*.

Revirement politique, în *Aspects des relations russo-roumaines. Rétrospective et orientations*, Paris, 1967, pp. 227-239.

How efficient is Romanian agriculture, „East Europe“, 9, New York, 1967, pp. 9-13, cu o trad. în limba germană: *Wie leistungsfähig ist die rumänische Landwirtschaft*, „Osteuropäische Rundschau“, 10, München, 1967, pp. 17-20.

Le parti communiste roumain et la Bessarabie, „La Nation roumaine“, Paris, 1967.

Un român prin Grecia, Paris, 1967, 134 p.

Traducere din Dante, *Paradisul*, *Cântul XVIII*, „Revista scriitorilor români“, 6, München, 1967, pp. 125-129.

Un cardinal cu țundră de oier (despre Iuliu Hossu), „Pro azione cattolica romana“, Roma, 138, 1968 (trad. în italiană și engleză), reprodus în „Unirea“, Cleveland, 6-7, 1968, pp. 11-14.

Prezentări critice: Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*; Ion Agârbiceanu, *Legea minții*; Dimitrie Bolintineanu, *Legende istorice*; Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*; Miron Costin, *Letopisețul țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace de unde e părăsit de Ureche vornicul de la țara de giosu*; Sextil Pușcariu, *Limba română*; Dimitrie Bolintineanu, *Manoil*; Ion Slavici, *Mara*; *Meșterul Manole*; Alexandru Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău*; Ion Luca Caragiale, *Momente*; Ioan Slavici, *Moara cu Noroc*; Victor Ion Popa, *Muscata din fereastră*; George Coșbuc, *Nunta Zamfirei*; Cezar Petrescu, 1907; Ion Neculce, *O samă de cuvinte*; St. O. Iosif, *Patriarhale*; Ion Creangă, *Povestea lui Stan Pățitu*; Dosoftei, *Psaltire în versuri*; *Psaltirea scheiană*; *Psaltirea voronețeană*; Alexandru Vlahuță, *România pitorească*; Udriște Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*; *Viețile și petrecerile sfinților*, în *Kindler Literatur Lexikon*, tom. 4-7, 1968-1972.

Amurg în Djugarden, „Revista scriitorilor români“, 8. München, 1969, pp. 84-89.

Romania after Czechoslovakia: Ceaușescu walks the tightrope, „East Europe“, 6, New York, 1969, pp. 2-7; „Bulletin européen“, 67, Roma.

Un orientaliste peu connu: Stanislas Bellanger et sa mission littéraire en Turquie, „Revue des études roumaines“, Paris, 38, 1970, pp. 55-73; „Revue des études islamiques“, XXXVIII, I/1970.

Patimile și învierea Domnului în poemele literaturii universale, „Buna Vestire“, 1, Roma, 1970, pp. 19-30.

Preacurata în literatura universală, *ibidem*, 3, 1970, pp. 24-34.

O colindă de Crăciun, adaptare dramatizată după Charles Dickens, *ibidem*, 4, 1970, pp. 27-50.

Sfântul Francisc din Assisi se roagă și predică pentru noi, *ibidem*, 4, 1971, pp. 14-21, 60.

Mâine neîntâmpat, „Revista scriitorilor români“, nr. 10, München, 1971, p. 33.

Miercurea pocăinței și Patru quartete, traduceri din T.S. Eliot, „Revista scriitorilor români“, Paris, 1971.

Psalmi implorând ajutorul lui Dumnezeu împotriva vrăjmașilor, „Buna Vestire“, 4, Roma, 1971, pp. 96-103.

Rugăciuni, meditații și cântări pentru săptămâna luminată, *ibidem*, 5, pp. 42-67.

La politique de russification (de la Bessarabie roumaine). Aspects des relations soviéto-roumaines, 1967-1971. Sécurité européenne, Paris, 1971, pp. 170-207.

Rescrierea istoriei poporului român, „Destin“, nr. 24-25, 1972, pp. 113-127.

Biografii: Constantin Argetoianu, Ion Brătianu, I.I.C. Brătianu, Constantin I.C. Brătianu, Vintilă Brătianu, Gheorghe Brătianu, Armand Călinescu, P.P. Carp, Lascăr Catargiu, Nicolae Filipescu, Spiru Haret, Ion Heliade Rădulescu, Nae Ionescu, Take Ionescu, Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Gheorghe Tătărescu, în *Biographisches Lexikon Südosteuropa*, tom. 1-3, München, 1972-1974.

Ai-Ae, „Apoziția“, 1, München, 1973, pp. 71-81.

Ce este Apoziția (nesemnat), *ibidem*, pp. 5-12.

Quelques réflexions sur l'indépendance de la Roumanie, *ibidem*, 2, 1974, pp. 5-22 (versiune prescurtată în „Le XX-e siècle fédéraliste“), 1, Paris, 1974, pp. 25-27.

Ion Barbu, poet de circumstanță, „Apoziția“ 2, München, 1974, pp. 29-54.

La carte de la Moldavie par D. Cantemir, „Revue des études roumaines“, 13-14, 1974, pp. 107-119.

Le portrait du hospodar valaque du Musée de Rouen, *ibidem*, 15-16, 1975, Paris, pp. 85-96.

Contribution de D. Cantemir aux études orientales, „Turcica“, 7, Strasbourg, 1975, pp. 205-232.

Vicleimul castilian: Trei Crai de la Răsărit, „Buna Vestire“, 3-4, Roma, 1975, pp. 103-113.

L'alphabet de l'avenir, „Apoziția“, 3, München, 1975, pp. 5-10.

Ileana Cotrubaș ca Violeta: o stare poetică pură, *ibidem*, pp. 143-148.

Mircea Popescu, *ibidem*, pp. 169-171.

Semnălări, *ibidem*, pp. 193-207.

O poetă a gândirii creștine, prefață la volumul Mihaelei Ghelmegeanu-Lauch, *Versuri*, München, Colecția *Apoziția*, 1976.

Un polémiste récrit l'histoire moldave, „Apoziția“, 4-5, 1976-1977, pp. 5-21.

Les esquisses inédites d'inspiration roumaine de l'illustrateur Hercule Catenacci, *ibidem*, pp. 205-222.

Liberalizarea internă, condiție „sine qua non“ a independenței României, *ibidem*, pp. 276-286.

Este colaborarea cu regimul de la București o datorie patriotică a exilaților, *ibidem*, pp. 272-276.

Contribution à l'iconographie cantemirienne, „Südostforschungen“, München, 1977, pp. 222-229.

Zum 100. Jahrestag der Unabhängigkeit, „Osteuropa“, München, 1977, pp. 1048-1056.

Tezaurul liric amerindian, prefață la Nicolae Novac, *Tălmăciri din lirica amerindiană*, München, Colecția *Apoziția*, 1977, pp. 5-10.

Iancu de Hunedoara, 1386-1456, „Romanian Sources“, nr. 4, University of Pittsburgh, 1978, pp. 33-47.

La bataille de Baia, „Hungarn Jahrbuch“, München, 1978, pp. 15-29.

Prefață la lucrarea *Mwenzu Mungolo ou le village ressuscité*, de Kabongo Bujitu, Kinshasa, 1978, p. 2.

Une gravure rare représentant D. Cantemir à cheval, „Südostforschungen“, München, 1979, pp. 223-225.

Poezia americană: de la apatie la frenezie lirică, prefață la Nicolae Novac, *Tălmăcirii din lirica americană*, Colecția Apoziția, München, 1979, pp. 5-8.

Prefață la volumul lui Ion Dumitru, *Flori în furtună*. Versuri, ediția a II-a, München, editura Ion Dumitru, 1979.

Nicholaus Olahus (1493-1568), „Romanian Sources“, nr. 5-6, University of Pittsburgh, 1979-1980, pp. 29-40.

Disputa dintre demonul geometric și cel poetic sau poezia supremă a geometriei, „Apoziția“, 6-7, München, 1980-1981, pp. 5-12.

Ceva nou despre o căsătorie din rațiune de stat, *ibidem*, pp. 113-125.

Părerii mai noi și mai vechi asupra actului de la 23 August, *ibidem*, pp. 151-153.

La zece ani, *ibidem*, pp. 154-161.

Alegerile parlamentare europene, *ibidem*, pp. 162-168.

Morior ergo sum, ilustrații de Radu Maier, Colecția Apoziția, München, 1981, 45 p.

Une description de l'organisation de l'instruction publique de l'Empire ottoman faite par Stanislas Bellanger, „Turcica“, Louvain, Paris, Strasbourg, 1981, pp. 123-152.

La mission de Stanislas Bellanger dans l'Empire ottoman, Thessalonique, Institut des Etudes Balkaniques, 1981, p. 296.

Alexandru Busuioceanu, istoric și poet al luminii, „Revista scriitorilor români“, 19, München, 1982, pp. 143-146.

Caste aventuri erotice, „Apoziția“, 8-9, München, 1982-1985, pp. 27-39.

Hallo, New York, *ibidem*, pp. 105-122.

In Memoriam: Constantin S. Antonescu; Brutus Coste; Constantin Marinescu; Horia Roman, *ibidem*, pp. 227-241.

O plângere justificată a pictorilor români, *ibidem*, pp. 174-175.

Recenzii de cărți românești apărute în exil, *ibidem*, pp. 207-219.

Ștefan Eleutheriades: un poet al luminii mangaliote, *ibidem*, pp. 149-159.

O dublă comemorare: 90 de ani de la înființarea și 30 de ani de la reînființarea Fundației Carol I, „Revista scriitorilor români“, 10, München, 1982, pp. 185-189.

O carte de mult așteptată, prefață la volumul Alexandru Gonța, *Românii și Hoarda de Aur, 1241-1502*, München, Editura Ion Dumitru, 1983, pp. 7-11.

Bessarabia, Disputed Land Between East and West, München, Ed. Apoziția, 1985, 374 p.; reeditare, București, 1993, Editura Fundației Culturale Române, 354 p.

L'Occident, option politique du peuple roumain, „Construction de l'Église Orthodoxe Roumaine“, Genève, 1985, pp. 44-45.

Romania and its Allies, în Vlad Georgescu, *Romania: 40 years (1944-1984)*, The Center for Strategic International Studies, Georgetown University, 1985, pp. 40-60.

[În colab. cu Roland Eggleston, Ronald D. Asmus și Bill Murphy] *The Stockholm Conference*, în vol. *Soviet/East European Survey 1983-1984*, edited by Vojtech Mastny; foreword by Zbigniew Brzezinski, 1985, pp. 97-109.

Le séjour à Constantinople du baron de La Rue (1834), în vol. *L'Empire ottoman, la république de Turquie et la France*, Istanbul, 1986, pp. 169-178.

Mai aproape de îngeri, traduceri de lirică religioasă, München, 1986, 144 p.

Iuliu Maniu cere sprijinul anglo-american pentru România, „Apoziția“, nr. 10-11, München, 1986-1988, pp. 37-45.

Iuliu Maniu: O scrisoare inedită despre încheierea și aplicarea armistițiului, *ibidem*, pp. 47-58.

23 August: două teze infirmate de istorie, *ibidem*, pp. 59-66.

Pentru ce iubim Transilvania, *ibidem*, pp. 73-77.

Das Abendland: ein neues Kanaan, *ibidem*, pp. 93-96.

Correspondența lui Ion Barbu cu N. Ciorănescu, *ibidem*, p. 169-184.

Colegiul Sfântul Sava acum 50 de ani, *ibidem*, pp. 195-200.

Dirk Jachomowski, Die Umsiedlung der Bessarabien-Bukovina-und-Dobrudschadeutschen, *ibidem*, pp. 218-222.

Zece ani de la plecarea părintelui Vasile, *ibidem*, pp. 235-237.

Virgil Veniamin, *ibidem*, pp. 238-239.

Catrene definitorii diezate, München, 1987, 115 p.

Zece Mai 1987, marea sărbătoare a Românilor. O nouă mărturie a voinței de unitate și acțiune în exil, Ed. Ion Dumitru, München, 1987, pp. 7-18.

The Three Periods of Independence in Romanian History, „Journal of American Romanian Academy“, 10, Davis, California, 1987, pp. 120-124.

Le passage du baron de la Rue par les Principautés Roumaines, Festschrift zum 70. Geburtstag von Emmanuel Turczynski, München, 1987, pp. 185-191.

L'activité de Démètre Cantemir pendant la campagne russe en Perse (1722), „Cahiers du monde russe et soviétique“, XXIX, aprilie-iunie, 1988, pp. 257-272.

The Moldavian Clan in the Kremlin Power Struggle, „Journal of American Romanian Academy“, 12, 1989, pp. 160-169.

Cele trei revendicări ale „opозиției“ din Republica Moldovenească, „Buletinul Bibliotecii Române, studii și documente românești“. Volum jubiliar (1949-1989), XV (XIX), serie nouă, Freiburg i. Br., 1989, p. 211-224; republicat în „Moldova“, nr. 1 și 2-3, Iași, 1990, p.p. 6-10 p.; *The Moldavian Republic: the Three Cultural Claims of the „opposition“*, „Journal of American Romanian Academy“, nr. 13-14, 1990, pp. 223-234.

Metaerotism imaginar, München, Ed. Apozitia, 1990, 68 p.

Fericitul Augustin, Confesiuni, „Procesul“, Iași, 1990, 8 p.

C. Noica, trad. din engleză, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, „Procesul“, 6 aprilie, 1990, Iași, pp. 6-7.

George Ciorănescu, prezentare de Crisula Ștefănescu, urmată de versuri: *Crez vechi, Rusalii, Sirenele bătrâne uitaseră să cânte, Fapt divers, Negație, Aproximare*, „Tribuna“, nr. 15, 12 aprilie 1990.

Partidul Național al Românilor din Transilvania, „Observator“, III, nr. 2-3, aprilie-august 1990, pp. 6-9.

Trialog faustic, „Procesul“, Iași, 7 octombrie, 1990, 3 p.

Iluzie. Complicitate (versuri) „Jurnal literar“, București, martie 1990, 9 p.

Centenarul Eminescu, München, 1991, „Apozitia“, nr. 12-13, München, pp. 95-103.

Eminescu. 100 Todestag, ibidem, pp. 9-16.

Deutschland und die Bessarabien Frage, ibidem, pp. 67-76.

Mesaj transmis de la dezvelirea bustului lui Eminescu din München. La dezvelirea bustului lui Eminescu din Chişinău, ibidem, pp. 212-213. 24 Ianuarie 1868 - 24 Ianuarie 1991. O paralelă istorică, ibidem, pp. 202-205.

Bessarabia in România's Foreign Policy, „Journal of American Romanian Academy“, 15, 1991, Davis, California, pp. 203-210.

Fermentul național moldovenesc, „Moldova“, nr. 4(9), Iași, 1991, pp. 10-18.

Occidentul: un nou Canaan, „Apoziția“, nr. 14-15, 1992-1994, pp. 26-28 (republicat).

Solidari cu revolta de la Braşov, cuvânt rostit la 15 noiembrie 1989 pe treptele domului din München, ibidem, pp. 89-91.

[Scrisoare adresată lui Mircea Dinescu la 1 iulie 1989], ibidem, pp. 91-92.

Scrisoare deschisă către scriitorii moldoveni, 3 august 1989, ibidem, pp. 92-93.

Manifest de solidarizare cu demonstrații din Piața Universității București, ibidem, pp. 93-95.

Importanța secretului comercial (literatură), ibidem, pp. 113-121.

Undeva, departe..., Rugă, în grădină, Febră, O veste minunată (scenariu în staulul din Betleem), versuri, ibidem, pp. 122-128.

Un captivant roman istoric [Cavalerii ordinului Basarab de Ion Dan], ibidem, pp. 129-131.

Traduceri din: preafericitul Augustin, Confesiuni; Constantin Noica, Rugăți-vă pentru fratele Alexandru; Psalmul al CXXXVII-lea, Tânguirea poporului evreiesc rob în Babilon; Dante Aligheri, Divina Comedie, Paradisul, Cântul al XVII-lea; Patrice de La Tour du Pin, Singura problemă; Juan Ramón Jiménez, Veghe, ibidem, pp. 132-153.

Cu Ion Vlad în laboratorul creației, ibidem, pp. 154-155.

Pictura spațială, ibidem, 156 p.

Localizarea bătăliei de la Podul Înalt, ibidem, pp. 159-160.

Un luptător basarabean: Pan Halippa, ibidem, pp. 161-164.

Românii și ideea federalistă

Capitolul I

Primele planuri federaliste danubiene

Cercetarea obiectivă a istoricului ideii de federație dunăreană nu trebuie influențată de concluziile la care ajungem cu privire la oportunitatea realizării unei atari organizări, în conjunctura politică actuală.

Cunoașterea istoricului problemei este cu atât mai interesantă pentru noi, cu cât multe din aceste proiecte au fost elaborate de români, care căutau să dobândească în acest fel fie autonomia transilvană în cadrul Imperiului, fie unitatea națională sub sceptrul habsburgic.

Un adevărat curent federalist pentru Europa Centrală apare, după cum era și natural, dacă pornim de la premisa că federalismul este o emanație a concepției democratice, aplicată la organizarea internațională abia în timpul revoluției democratice din 1848. Nu putem trece însă cu vederea câteva momente istorice din viața Europei, anterioare anului 1848, care au o importanță deosebită pentru regiunea desemnată sub numele de Europa Centrală. După disoluția Imperiului roman de Apus (476), Carol cel Mare a reușit să reînchege o împărăție după model roman. În sufletul poporului trăia încă imaginea împărăției romane, simbol al ordinii și al unității¹. Imperiul carolingian, ale cărui granițe

¹ Kleinclausz A., *Charlemagne*, p. 128.

erau Ebrul, Oceanul Atlantic, Marea Nordului, Elba și Adriatica, până la sud de Roma, cuprindea pe lângă Galia, Germania occidentală și meridională, Țările de Jos, Elveția și ținuturile Dunării de Jos, Austria, Boemia și Ungaria. Pentru contemporani, imperiul lui Carol cel Mare, care lua naștere în anul 800, reprezenta Imperiul roman sub un rege franc, condus de principiile moralei creștine.

După stingerea dinastiei carolingiene, se va ridica Otto cel Mare, reprezentant al dinastiei saxone care, unind în anul 962 Germania cu Italia, a format Sfântul Imperiu romano-german. Desigur că nici Imperiul carolingian, nici noul Imperiu romano-german nu pot fi considerate ca formațiuni politice cantonate geografic în zona Dunării de Jos, căci apar mai mult ca niște încercări de unificare a Europei Occidentale.

Acest imperiu va dura până în 1806, când va fi desființat de Napoleon I. Împărații germani purtau trei coroane, una de argint a Germaniei, una de fier a longobarzilor și una de aur, pe care o primeau la Roma și le conferea titlul de împărat sfânt, spiritual.

Despre acest imperiu, Voltaire va spune că nu era nici sfânt, nici roman, nici chiar occidental.

Imperiul carolingian și cel romano-german trebuie amintite ca organizații politice în care populațiile centro-europene au trăit sub o conducere unitară.

Cu Ferdinand I de Habsburg, care poate fi privit ca primul suveran austro-ungar, centrul imperiului se va muta mai spre răsărit. Ferdinand I obținuse de la fratele său Carol V, împăratul romano-german și regele Spaniei, domeniile austriece, prin convențiile din 1521-1522. Prin soția sa Ana, dobândește, în 1526, la moartea lui Ludovic II, fratele Anei, coroanele devenite vacante ale regențelor Ungariei și Boemiei. Pretențiile succesoriale ale Anei și ale soțului ei au fost recunoscute de dieta Boemiei, la 23 octombrie 1526, și de dieta Ungariei, la 29 iunie 1527. Uniunea Austriei, Boemiei și Ungariei a fost la început o simplă uniune personală, în care însă monarhul a început să creeze organe centrale de conducere, în materie militară, politică și financiară.

Uniunea a căpătat un caracter contractual prin Pragmatica Sancțiune a lui Carol al VI-lea din 19 aprilie 1713, care fusese acceptată

de dieta Ungariei prin legea 1 și 11 din 1723. Pragmatica Sancțiune stabilea un drept succesoral perpetuu în favoarea dinastiei Habsburgilor, până la stingerea ei. Continuând politica inaugurată de Ferdinand I, monarhii viitori vor accentua tendința centralistă, creând organe comune în sferile de interes primordial politic, militar și financiar.

În această împărăție austriacă, primele gânduri de organizare federală vor apărea abia peste două sute de ani la șeful iacobinilor maghiari, Ignác Martinovics. Acest prim militant în favoarea unei federații republicane a Dunării număra printre republicile componente ale marii confederații: Valahica (adică Ardealul și Banatul), Illirica, Slavonia și Ungaria, redusă la granițele sale etnice. Realizarea acestui plan, care ar fi avut și aprobarea lui Robespierre, trebuia să aibă loc prin mijloace revoluționare. Revoluția trebuia să izbucnească la Arad și Timișoara, dar mai înainte ca Martinovics să-și pună planul în aplicare, el este decapitat pentru ideile profesate la Vérmező (Câmpia Sângelui) în 1795².

Ignác Martinovics este una dintre cele mai remarcabile figuri ale epocii sale, fiind ales membru a zece academii europene, și anume: Berlin, Paris, Leyda, Dijon, Dublin, Stockholm, Hessen, Petersburg etc. Martinovics ocupă catedra de științe naturale la Universitatea din Viena, publicând în același timp și un interesant tratat asupra impozitelor și teoriei fiscalității. Dar proiectele sale republicane îi înstrăinează simpatia cercurilor conducătoare din Viena și îl sortesc, în cele din urmă, pieirii.

Îi va fi dat unui alt fiu al revoluției franceze, lui Napoleon I, să se ocupe de organizarea federală a regiunii Dunării, dar nu în cadrul proiectului general de federație europeană, la care se gândea atunci când punea pe tronurile statelor europene pe frații și pe surorile sale, ci ca un proiect pur politic, ca o stavilă împotriva expansiunii ruse³.

În foarte interesantul memoriu asupra situației din Valahia și Moldova, care se prezintă ca o documentată monografie, datorat baronului de Bois-le-Comte, pentru informarea superiorului său, contele de Rigny,

² A. Tătaru, *Colaborarea economică*, p. 24.

³ Yves Le Trocquer, *L'union douanière*, p. 19.

după ce face un istoric asupra ținuturilor românești, sunt expuse și gândurile lui Napoleon I cu privire la soarta populației românești.

Pentru marele împărat, ținuturile românești nu prezentau un interes deosebit decât ca pământ cu care să sature setea imperialistă a vecinilor noștri. Astfel, el înștiința, prin consulul Wilkinson Cabinetul de la Londra că se gândește să cedeze Moldova și Valahia Austriei, ca să formeze astfel o barieră împotriva Rusiei. Într-un al doilea proiect, Napoleon înclina spre o „confederație a Dunării“, care ar fi cuprins Moldova, Valahia, Serbia și la care s-ar fi unit cândva și Bulgaria. Titlul de ministru rezident pe care l-a dat în 1803 contelui Reinhard, trimisul său la Iași, cât și reputația de care se bucura acesta, trădează importanța nouă ce se acorda ținuturilor românești, fără a se ajunge însă la concretizarea acestor planuri⁴.

Într-un raport neiscălit, dar care, prin ideile sale filoruse, indică pe Mihai Sturdza ca autor, sub titlul *Considerațiuni asupra Moldovei și Valahiei la începutul anului 1825*, se găsesc de asemenea unele aluzii federaliste în aceste regiuni, sub oblăduirea Rusiei. Se exprimă părerea că Valahia și Moldova, trecând sub suzeranitatea țarului tuturor rușilor, și-ar păstra totuși regimurile lor proprii, devenind primele verigi dintr-o „asociație politică mai mare”⁵.

Colecția de documente Hurmuzaki păstrează și un foarte interesant proiect de federalizare, tot sub auspicii rusești, care nu a fost relevant încă de juriști. Autorul este boierul moldovean Nicolae Roznovanu, care remitea, în 1826, baronului Stroganov un memoriu cu destinația Petersburg. Despre conținutul memoriului nu avem cunoștință decât din relatările baronului de Bois-le-Comte, care deținea informațiile chiar din convorbirile avute cu Roznovanu. Acesta afirma că proiectul său primise aprobarea unor personalități ruse, cum erau contele Voronțov, generalul Diebici și generalul Gorceakov. Roznovanu arăta mai întâi că, dacă Rusia ar urma față de Principate o politică de simplă anexiune, și-ar înstrăina simpatiile românilor. Rusia nu-și va putea întinde granițele spre Apus sau spre Sud, dacă nu va ști să-și atragă simpatia vecinilor

⁴ E. Hurmuzaki, vol. XVII, p. 380.

⁵ E. Hurmuzaki, vol. VI, supliment I, p. 65.

săi imediați. De aceea, primul obiectiv al politicii ruse trebuie să fie reunirea popoarelor slave din Imperiul turc într-o „confederație a Dunării” sau un „Regat al Daciei”, care să stea sub influență rusă. Această confederație ar pune la dispoziția Rusiei o armată danubiană sau dacică de 200 000 de oameni, care, ca armată prietenă, ar acoperi spatele armatei ruse și ar constitui un flanc solid în încercările de înaintare spre Apus. Prin ajutorul Confederației Dunării, a cărei graniță apuseană ar atinge Italia, Rusia ar putea izbi cu mai multă ușurință Austria și chiar Franța, dacă acestea s-ar opune planurilor sale orientale⁶.

Finul observator care era acest baron de Bois-le-Comte, fiind întrebat de boierul muntean Știrbei, în 1834, care trebuie să fie atitudinea țării față de rușii ocupanți, îi răspunde că românii nu trebuie să aibă o atitudine ostilă, atât timp cât pacea se menține în Europa și o dată cu ea și influența rusă în Principate. Românii trebuie numai să tempereze influența rusă, făcându-se în acest timp cât mai cunoscuți în Europa.

„Puneți în discuție, dacă vreți, spunea Bois-le-Comte, ideea atât de răspândită printre voi, de a reface din Principate un mare ducat al Daciei, sau o Confederație danubiană”⁷.

În rândul celor care preconizau în acea epocă o confederație danubiană, se numără și autori italieni care sunt preocupați de soarta conaționalilor lor supuși austrieци. De pildă, istoricul Cesare Balbo, în lucrarea *Le speranze d'Italia*, din 1845, după ce spune că există o monarhie austriacă, dar nu o națiune austriacă, arată că interesele națiunilor care trăiesc subjugate de austrieци și turci se concentrează toate pe Dunăre, în jurul căreia ar trebui să se federeze („Gli interessi di tutti questi si concentrano tutti sul Danubio...”).

Vorbind despre români, care trebuie și ei să intre în federație, Cesare Balbo repetă greșeala lui Vincenzo Gioberti, căruia de altfel îi și dedică „Speranțele” sale, de a ne considera de rasă slavă.

Iată că și tiparnițele din Londra ne dau, în 1838, prin David Urquhart, care călătorise prin răsăritul Europei, un proiect de federație

⁶ E. Hurmuzaki, vol. XVII, p. 401.

⁷ *Ibidem*, p. 198.

danubiană care să cuprindă și pe sârbi și pe bulgari. Cartea purta titlul: *The spirit of the East illustrated in a journal of travels through Roumelia during an eventful period*⁸.

În 1841 apărea *Das nationale System der politischen Oekonomie* a teoreticianului protecționismului economic, Friedrich List. El își dăduse seama la fața locului că prosperitatea americană se datorează în bună parte sistemului federal care crease un mare spațiu economic american și voia să-i imite exemplul în centrul Europei. El vedea în germani „poporul destinat de Providență pentru a conduce afacerile lumii întregi“, vis de grandoare perpetuat până la Adolf Hitler. Germanii trebuiau să stăpânească Țările de Jos, Danemarca și mai ales centrul Europei, pe unde trec drumurile importante ale Mării Roșii, Mării Mediterane și Golfului Persic.

Un an mai târziu, se publică la Hamburg o carte asupra viitorului Austriei, *Österreich und dessen Zukunft*, al cărei autor, deși rămânea anonim, a fost identificat în persoana baronului Viktor von Andrian-Werburg. Cu toate că această carte critica ordinea internă a imperiului și trebuia să apară în străinătate, și cu toate că i-a fost interzisă intrarea în Austria, a cunoscut un mare succes, înregistrându-se trei ediții. Baronul Viktor Andrian-Werburg, socotit ca precursor al federalismului austriac, era adversar al birocrăției centralizatoare austriece și al politicii de opresiune a naționalităților imperiului, cerând o largă descentralizare cu respectarea deosebirilor provinciale și naționale⁹.

Prin aceste proiecte se propuneau deci soluții care să dea satisfacție naționalităților, chiar înainte de marea zguduire a conștiinței popoarelor, care avea să însemne revoluția din 1848. Planurile de reorganizare a Europei, din timpul și de după revoluția pașoptistă, sunt în atât de strânsă corelație cu desfășurarea evenimentelor istorice și sociale ale timpului, încât nu pot fi înțelese în afara cadrului care le-a produs. De aceea vom prezenta întâi scheletul istorico-social pe care se grefează soluțiile politice propuse la problema naționalităților subjugate din anul 1848.

⁸ *Ibidem*, p. 398.

⁹ C. Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, p. 166 și urm.

Capitolul II

Planuri federale revoluționare

1. La 20 februarie 1848, Parisul era agitat pentru că Guizot interzisese un banchet la care trebuiau să participe 87 de deputați opoziționiști. Acesta este motivul aparent care va dezlănțui una din cele mai importante și mai extinse revoluții sociale și naționale europene: revoluția de la 1848. În Franța, Guizot și regele Ludovic-Filip sunt răsturnați și se proclamă republica, întronându-se un guvern provizoriu liberal. Socialiștii, care luaseră o parte activă la înlăturarea vechiului regim, agitând masele muncitoare, vor fi la rândul lor reprimați, între 23 și 26 iunie, de generalul Cavaignac și ordinea legală va fi restabilită în Franța abia la 12 noiembrie 1848, prin votarea unei constituții republicane.

Mișcarea revoluționară de pe malurile Senei se întinde cu iuteală în Italia, Germania, Austria, ajungând până în Principatele Române. Ea și-a adăugat la caracterul socialist inițial și un caracter național în Imperiul austriac, din cauza numeroaselor naționalități care sufereau sub jugul absolutist al împăratului Ferdinand și al lui Metternich.

Revoluția izbucnea la Viena la 15 martie 1848 în strigătul de „jos Metternich“ și se întindea în curând și asupra Ungariei care voia să obțină independența față de Austria, în timp ce refuza croaților și românilor dreptul de autodeterminare.

Când se răspândi știrea izbucnirii revoluției la Viena, a asedierii palatului imperial și a fugii lui Metternich, șeful opoziției liberale maghiare, Lajos Kossuth deveni stăpânul dietei din Bratislava, care-i aprobă legile pentru constituirea unui stat maghiar independent și unitar. O dietă a Transilvaniei trebuia să se întrunească la 29 mai 1848 la Cluj, pentru a se pronunța asupra uniunii cu Ungaria. Pentru români, uniunea era sinonimă cu maghiarizarea, de aceea la propaganda unionistă maghiară, care avea ca lozincă „Unirea sau moartea“, românii răspund prin glasul lui Simion Bărnuț. La 25 martie 1848, acesta lansează un manifest prin care cerea mai întâi recunoașterea românilor din Imperiul

Habsburgic ca națiune liberă și egală cu celelalte, conform principiilor enunțate de revoluția din 1848 și apoi discutarea unirii cu Ungaria. Mobilizați de chemarea lui Simion Bărnuț, românii dovedesc că într-adevăr există ca națiune conștientă în Transilvania, întrunindu-se, la 3/15 mai 1848, în număr de 40 000 în Câmpia Blajului. Acolo, în biserica Blajului, Simion Bărnuț, acest teolog care va deveni profesor de drept natural la Iași, ține celebrul său discurs, ce va rămâne ca un exemplu strălucit de elocință românească. Adresându-se mulțimii, în care voia să trezească simțămintele naționale, el spune: „O ! de v-ați înfiora de această leșinare lungă a națiunii noastre, ca și când ar fi căzut numai ieri la râul Căpușul domnul nostru Gelu !”¹ El demască pe Lajos Kossuth, în activitatea sa ziaristică și politică, ca pe un continuator al politicii de dominare maghiară, care începuse cu cucerirea voievodatelor române din Ardeal, cu acea „Unio trium nationum” din 1437, prin care poporul român era înlăturat de la viața politică a Transilvaniei și pecetluită prin legislația din 1655-1669, *Approbatæ et compilatæ constitutiones Transylvaniae*.

Bărnuț, după lungul său rechizitoriu împotriva politicii de maghiarizare duse de unguri, spune, în limbajul său latinizant: „Numai după ce va fi constituită și organizată și națiunea română, pe temeiul libertății ecarei (egale), atunci să facă federațiune (federațiune) cu ungurii, pentru apărare comună, cum face o națiune liberă cu altă națiune liberă. Fără condițiunea libertății ecarei, românii să nu pășească cu ungurii la nece un gen de uniune, ci să se unească cu națiunile care recunosc libertatea națiunilor și o respectează în fapt. Ver ce chemare la uniuni, afară de condițiunea libertății naționali, e chemare la șerbitate, la care toată națiunea liberă va răspunde cu despreț, va protesta sărbătorește (solemn) în contra ei și se va apăra. Așa se cade să facă și românii”².

Adunarea de la Blaj precizează în 16 puncte dezideratele românilor, cerând în baza principiilor democratice ale revoluției autonomia politică a națiunii române. Viața politică a românilor va fi îndrumată de un comitet compus din 12 membri. Națiunea română va ține câte o adunare

¹ Simion Bărnuț, *Discursul...*, p. 35.

² *Ibidem*, p. 217.

generală anuală. Ea va fi reprezentată în raport cu numărul membrilor ei în dietă, în administrație și justiție. Limba română poate fi întrebuințată în toată libertatea, în administrație și opera legislativă. Biserica română va deveni autonomă. Unirea cu Ungaria va fi amânată până când românii se vor organiza din punct de vedere politic.

Aceste propuneri minimale ale Adunării din Blaj sunt importante nu numai pentru că vor rămâne un îndreptar al revendicărilor românești din Ardeal până la realizarea idealului național, ci fiindcă reprezintă o formulă de colaborare, care, dacă nu este chiar una federală, este totuși în spirit federativ și absolut necesară pentru dezvoltarea și consolidarea ideii federaliste. Chiar dacă rezoluția de pe Câmpia Blajului nu va avea efecte imediate, amintirea ei va dăinui în spiritele luminate ale Europei și, cu ocazia procesului Memorandului, Georges Clemenceau, în articolul *Lupta de rase* din ziarul său „La justice“, va arăta contemporanilor săi că, la Blaj, românii ceruseră „o administrație națională autonomă, atât din punct de vedere politic, cât și bisericesc și conchideau la o constituțiune bazată pe principiul federațiunii”³.

Adunarea de la Blaj fusese în primul rând preocupată de afirmarea românilor ca o entitate politică deosebită de cea maghiară și săsească și, numai după ce ei ar fi obținut recunoașterea lor ca națiune independentă, ar fi venit în discuție modul de colaborare cu celelalte națiuni conlocuitoare din imperiu, care nu se putea realiza în acea epocă decât prin acordarea de autonomii naționale în cadrul imperial federal, cum vor propune în curând reprezentanții diverselor naționalități: Ion Maiorescu pentru români, Palacký pentru cehi și Roth pentru sași.

Neținând seama de voința poporului român, așa cum se manifestase pe Câmpia Blajului, dieta din Cluj declara, la 29 mai 1848, că acceptă cu recunoștință unirea Transilvaniei cu Ungaria, primind aprobarea împăratului la 10 iunie 1848. Episcopul care convocase împreună cu Lemenyi Adunarea din Blaj, Andrei Șaguna, acest voievod neîncoronat al românilor ortodocși din Transilvania, cum îl numea N. Iorga, se va arăta drept cel mai iscusit diplomat român pe lângă Curtea din Viena. Șaguna, care protestase fără nici un efect pe lângă Ferdinand I

³ George Moroianu, *Luptele de emancipare*, p. 1431.

împotriva unirii votate la Cluj, se prezintă plin de speranțe, după abdicarea acestuia (2 decembrie 1848), în fața noului împărat Franz Joseph, care se anunța a fi un monarh mai liberal. El înainta împăratului, la 25 februarie 1849, un memoriu în numele românilor din imperiu purtând iscăliturile lui: A. Șaguna, I. Stoica, I. Popasu, A. Tr. Laurian, I. Popp, V. Ciupe și I. Bologa pentru Transilvania; dr. Hurmuzaki și M. Botnar pentru Bucovina; Ioan Mocioni de Foen, dr. I. Dobran și Lucian Mocioni de Foen pentru Banat și dr. C. Pomuțiu pentru românii din Ungaria. Acest memoriu depășește cererile de autonomie formulate la Blaj, căci se pretinde ca românii din imperiu să formeze un ducat național și independent, cu o administrație politică și religioasă proprie, fără să părăsească cadrul imperial, căci împăratul ar fi cumulat și funcția de mare duce al românilor. Națiunea română va avea un șef ales de Adunarea generală națională și confirmat de împărat. Revine adunării generale anuale misiunea de a cerceta toate problemele de interes național. Senatului român îi va reveni funcțiunea administrării ducatului. Românii vor fi reprezentați în Cabinetul imperial.⁴

Națiunea română se organiza așadar, prin memoriul lui Șaguna, ca o națiune independentă, prevăzută cu organe legislative (adunarea națională), administrative (senatul român) și o jurisdicție proprie.

Era fatal ca imperiul, ca întreg, să evolueze spre o structură federală, din momentul în care s-ar fi recunoscut fiecărei națiuni componente autonomia națională. Astfel, croații se bucurau de oarecare autonomie sub conducerea unui ban național, care din 1848 era foarte popularul Josip Jelačić. Ei refuzaseră recunoașterea noului guvern maghiar și Viena le promisese o largă autonomie provincială și desfacerea regatelor Croației, Slavoniei și Dalmației de Ungaria⁵.

Sârbii își delimitaseră un teritoriu național, Voivodina sârbească, alegându-și chiar un voievod în persoana lui Suplikač.

Cehoslovacii din Boemia, Moravia și Silesia cereau, sub imboldul lui Palacký și al societății „Slovanská Lipa“, un stat propriu.

⁴ I. Moga, *Luttes des Roumains de Transylvanie*, p. 393; Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, p. 26.

⁵ S. Albini, *Introducere. Anul 1848 în Principatele române*, vol. VI, 1910, p. 28.

În sfârșit, românii voiau să constituie un mare ducat, iar slovacii, sub conducerea lui Hurban, Hodža și Štur, luptau tot pentru autonomia națională și eventuala alipire de cehii din Boemia și Moravia.

Noua constelație a națiunilor autonome, care își manifestau loialismul față de coroană, trebuia să conducă la o formulă de colaborare federală.

Baronul de Șaguna continuă să lupte pentru reorganizarea monarhiei pe baza principiului etnic și după ce ministrul Stadion, însărcinat cu examinarea memoriului din 25 februarie, îi dă un răspuns negativ. De data aceasta, el lucrează în comun cu reprezentanții celorlalte națiuni oprite, semnând memoriul din 26 aprilie 1849, împreună cu dr. Kozacsek, M. Hodža, Hurban și Štur pentru slovaci; Ambroz Vranyczány, Ivan Kukuljević Qujnoi și I. Mazuranić pentru croați. Dar și acest memoriu va rămâne o piesă de arhivă.

Ideea unirii Ardealului cu Ungaria trezise nu numai protestele, de altfel desconsiderate, ale românilor, ci și pe ale sașilor. Un scriitor sas pe nume Roth, a cărui identitate rămâne încă de stabilit, tipărea, în mai 1848, la Sibiu o lucrare cu titlul *Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche daco-romanische Monarchie unter Österreich's Krone*.

Nu numai că Roth repudia ideea unirii Ardealului cu Ungaria, ci propunea chiar soluția contrară, a contopirii Transilvaniei cu celelalte două principate românești într-un regat al Daciei, sub oblăduirea Austriei. Motivul pentru care i se părea lui Roth preferabilă uniunea cu românii față de cea cu maghiarii era că naționalitatea germană din Transilvania va putea subzista și se va putea dezvolta alături de cea română, „pe când, lângă naționalitatea ungurească, nu mai poate subzista de aci înainte nici o altă naționalitate fără a se lepăda de sine însăși”.

Lucrarea citată este atribuită de istoricii A.D. Xenopol, N. Iorga și Silviu Dragomir pastorului Stephan Ludwig Roth, pe care îl întâlnim ca reprezentant al sașilor în dieta din Cluj, unde, în contradicție cu ideile profesate în scris, proclamă în limba maghiară aderarea conaționalilor săi la uniune⁶.

⁶ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. XII, p. 26, 34; N. Iorga, *Istoria românilor*, IX, *Unificatorii*, București, 1938, p. 189.

I. Moga și Constantin Graur socotesc că este vorba de medicul și poetul sas Daniel Roth, care ar fi împrumutat ideea Daciei în mediul Iașilor, unde trăise câțeva vreme⁷.

Dar ideea Daciei avea o largă circulație în toate ținuturile românești. Așa se explică și faptul că profesorul ardelean Constantin Roman, în apelul către „frații de peste Carpați“, transmis prin A.G. Golescu, spunea într-un limbaj fără înconjur că „să nu mai ascundem pisica în sac“, ci să ne concentrăm într-o singură națiune, pe teritoriul dacic, sub ocrotirea Austriei.

În timp ce românii își îndreptau gândul spre Austria, cu care voiau să se federeze, în parlamentul liberal de la Frankfurt, un curent puternic, cunoscut sub numele de *gross-deutsch*, cerea ca toate statele Confederației germane și toate posesiunile Casei de Austria să formeze un organism politic unitar.

În cele din urmă, se impune însă în parlament curentul contrar, *klein-deutsch*, care mărginea confederația la Germania propriu-zisă.

Dacă Germania se gândea să stăpânească Europa Centrală cu ajutorul unei federații, nu au lipsit proiecte simultane, care să dea, prin intermediul aceleiași formule, stăpânirea slavilor în Orient. La 16 mai 1848, un autor necunoscut a publicat în „La Réforme“ un articol în care spunea că polonezii pot fonda în sudul Europei o republică slavă care să cuprindă pe: iliri, dalmați, muntenegreni, croați, boemi, sârbi, bulgari, slavii din Transilvania, din Ungaria și din Lausitz [Lusacia], la care s-ar alipi și cele 12 milioane de moldo-valahi din Principate, Basarabia, Banat și Bucovina⁸.

2. Freamătul revoluționar nu se putea opri la fruntariile Țării Românești. Primele mișcări de răzvrătire se fac simțite la 18 aprilie 1848, dar revoluția propriu-zisă izbucnește abia în luna iunie a aceluiași an.

Guvernul provizoriu, compus din Ion Eliade Rădulescu, Nicolae Golescu, Christian Tell, Gheorghe Magheru și Ion Scurtu, având ca

⁷ I. Moga, *op. cit.*, p. 404; Constantin Graur, *op. cit.*, p. 246.

⁸ O. Boitoș, *Raporturile românilor cu radicalii francezi*, p. 105.

secretari pe Costache Rosetti, Nicolae Bălcescu, Alexandru Golescu și Ion Brătianu, oameni cu care ne vom întâlni mereu de aici înainte, este constituit la 11 iunie 1848. Guvernul revoluționar se găsea într-o poziție critică, înconjurat din trei părți de împărățiile absolutiste ale Austriei, Turciei suzerane și Rusiei protectoare. În materie de politică externă, revoluționarii munteni intră de la început în divergență, împărțindu-se în două partide. Partida moderată, reprezentată mai ales prin Ion Eliade Rădulescu, își afirmă loialitatea față de Turcia suzerană, înțelegând să lupte numai împotriva rușilor și a Regulamentului Organic impus de ei. Partida radicală, din care făceau parte tineri plini de entuziasm și patriotism, dar lipsiți de prevedere politică precum Bălcescu, Rosetti, Brătianu, Bolliac etc. cerea ca lupta să se poarte simultan pe trei fronturi, în contra Austriei, Rusiei și Turciei, pentru realizarea vechii Dacii. La cele două partide trebuie adăugați reacționarii, în frunte cu colonelii Odobescu și Solomon, care susțineau vechea ordine, atât internă cât și internațională. Poziția revoluționarilor valahi era mult mai dificilă față de Austria absolutistă, atât timp cât frații lor ardeleni sprijineau pe împărat și luptau împotriva revoluției maghiare. Revoluționarii munteni vor simți ca o datorie a lor să-i apropie pe românii ardeleni de maghiari, pe baza principiilor democratice profesate de revoluție și pentru triumful revoluției împotriva tiraniei austro-ruse coalizate. Ion Brătianu, aruncând în 1851 o privire retrospectivă asupra revoluției din 1848, în revista editată la Paris, „Republica română”, găsește că revoluția a eșuat din cauza moderaților care, în București, strigau trăiască sultanul, iar în Transilvania, trăiască împăratul.

Cele 10 000 000 de români trebuiau să lupte în comun pentru triumful republicii ce trebuia să fie una pentru toți⁹.

Guvernul provizoriu, neputând găsi nici un sprijin în statele vecine, reprezentante ale reacțiunii, caută prin emisarii săi să intre în legătură cu celelalte guverne revoluționare din Europa, unde putea avea înțelegere și eventual un sprijin diplomatic și chiar militar.

În acest scop, Alexandru Golescu era împuternicit, la 29 iunie 1848, pe lângă toate puterile europene, „să ceară ajutor de arme și oameni

⁹ A.D. Xenopol, op. cit., p. 81.

pentru a libera o nație slabă ce piere sub loviturile inamicului”¹⁰. El se fixa la Paris, căutând să obțină pentru revoluționarii munteni 50 000 de puști¹¹. Ion Ghica plecase chiar înainte de 11 iunie la Constantinopol, cu delegația specială de a capta bunăvoința turcilor, în timp ce tratativele cu Ungaria trebuiau conduse de fratele mai mare al lui Ion Brătianu, Dumitru, iar postul de agent diplomatic la Frankfurt revenea lui Ion Maiorescu. Gândindu-se cum să-și servească mai bine țara și revoluția, mulți dintre acești agenți vor deveni propagandiști ai federării noastre cu alte state.

Ion Maiorescu, în calitate de reprezentant al guvernului provizoriu român, numit prin decretul din 22 iulie, înaintează guvernului german două memorii, unul datând din 17/29 septembrie 1848, iar cel de al doilea, din 4/16 noiembrie 1848. În ambele memorii, părintele lui Titu Maiorescu propunea germanilor să realizeze o federație care să se întindă de la țărmurile Baltice până la cele ale Mării Negre, înglobând și pe români și unguri în ea.

În lumina celor expuse până aici, planul nu apare surprinzător de nou, mai ales dacă se ține seama de originea ardeleană a profesorului Ion Maiorescu. Noutatea apare numai în schimbarea patronului austriac prin cel german, căci revoluționarul nu putea bate la ușa palatului din Viena cu aceiași sorți de înțelegere ca la guvernul liberal din Frankfurt.

Pentru a reuși să intereseze politica germană la un plan atât de temerar, Ion Maiorescu înfățișa germanilor spectrul amenințător al unei federații slave, care, după ce și-ar fi încorporat ținuturile românești și Ungaria, ar fi izbit tot în Germania.

Împotriva acestei federații slave, de care vorbea și autorul anonim din „La Réforme“, revoluționarul român ridică o Românie Mare în limitele vechii Dacii și o Ungarie mai puternică, prin faptul că ar fi devenit un stat național dacă ar fi renunțat la Croația-Slavonia și Transilvania, „alipite amândouă de Germania printr-o legătură de stat“.

„... Eu nu cred nici pe departe, spunea Ion Maiorescu, în realizarea panslavismlui sub forma unui stat unic și nedespărțit; cât pentru

¹⁰ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. VI, București, 1910, p. 7.

¹¹ *Ibidem*, p. 27.

aceasta, populi slavi sunt prea despărțiți prin datine, limbă, literatură și religie. În punctul acesta, populi slavi stau unii către alții tot în acele relațiuni în care stau și populi romani: români, italieni, spanioli. Este însă realizarea panslavismului cu puțință și probabilă în formă de staturi confederate sau în formă de o alianță, legătuintă de stat”¹².

Continuându-și demonstrarea tezei propuse în cel de al doilea raport, care este și cel mai interesant, Ion Maiorescu spune: „Precum este de învederat că numai peste cadavrul acestor două națiuni (adică română și maghiară) sau peste al sașilor ce locuiesc printre ei, vor putea a-și da mâna slavii despre răsărit și miază-noapte cu cei de la miază-zi, spre a realiza un imperiu universal slav, tot așa este de sigur că numai prin întemeierea unui stat maghiar liber și fundarea unui asemenea stat român tare, mai încolo spre răsărit și prin alegarea lor de Germania va deveni panslavismul cu neputință, iar maghiarii și românii în stare de a-și îndeplini misiunea lor, ca înainte-gardă a populilor civilizați în răsăritul Europei... O astfel de Ungarie, legată prin alianță ofensivă și defensivă cu România și alipite amândouă de Germania printr-o legătură de stat, cum am propus eu pentru Principatele Danubiane în memorandumul meu de la 17/29 septembrie, înlătură pericolul panslavismului, asigură Răsăritul Europei și câștigă Germaniei o influență necesară ce i se cuvine până la Marea Neagră“.

Desigur că Ion Maiorescu discutasă cu prietenii săi politici unele dintre punctele memoriului său mai înainte de a-l fi așternut în scris, căci, într-o scrisoare din august 1848, pe care A.G. Golescu i-o adresa, găsim această idee a captării interesului Austriei prin intrarea tuturor românilor într-o confederație germană.

„Nimic nu le surăde mai mult austrieilor, scria A.G. Golescu, ce au cugetat oarece despre destinul statului lor, decât înființarea uniunii române și intrarea ei în confederația națiunilor austriace, ca să cum-pănească influența preponderentă ce caută a lua pe de o parte elementul maghiar, iar pe de alta elementul croat.”

Proiectele lui Maiorescu căutau să evidențieze mai ales avantajele pe care le-ar avea Germania din punerea lor în aplicare, dar scopul

¹² Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, vol. I, p. 129.

urmărit de Maiorescu nu era nicidecum ca să asigure o supremație a germanilor până la Marea Neagră, ci să reunească cu ajutorul german pe toți românii într-un singur mănunchi. El declarase chiar din primul său memoriu că „... Principatele, nu numai că ar vrea, ci ar fi încă bucuroase a intra amândouă într-o unire intimă de stat între sine și altă relație de stat cu Austria sub principe de casa aceasta și sub protecția Imperiului german“.

În urma acestor rapoarte, Maiorescu va fi considerat filogerman de către cercurile conducătoare din Constantinopol. El va căuta să se disculpe, într-o scrisoare adresată generalului Magheru, care, la rândul său, scria lui Ion Ghica la Constantinopol, spre a explica atitudinea agentului de la Frankfurt. Maiorescu spunea generalului Magheru că „toată lucrarea mea este în interesul Turciei, unit cu interesul Principatului“ și că el nu a făcut decât să se întrebe care ar fi poziția românilor față de Europa și în special față de Germania „când o totală metamorfoză în Europa ar lovi Turcia în temeliile sale”¹³. În același sens, îi scria el lui N. Bălcescu, susținând că nu are o atitudine antiturcă, din momentul în care consideră necesar și consimțământul Turciei pentru alipirea Principatelor de Germania¹⁴.

Propunerile lui Ion Maiorescu au stârnit un interes destul de viu în cercurile diplomatice ale timpului, cu atât mai mult cu cât ideea cedării Principatelor române către Austria în schimbul obținerii libertății pentru teritoriile italiene de sub controlul austriac avea circulație mai ales printre diplomații francezi. Însuși Gagern, președintele guvernului revoluționar german, și Schmerling, ministrul său de Externe, ceruseră lui Ion Maiorescu un memoriu informativ asupra situației politice din Principatele române. Cele două memorii ale lui Ion Maiorescu provoacă cinci interpelări, la diferite date, în parlamentul de la Frankfurt.

Astfel, Förster von Hünfeld, luând cuvântul la 4/16 octombrie 1848, declara: „Un imperiu romanic de sud, legat firește de Germania, are tot atât de mare însemnătate ca și cel german, ba încă și mai mare”¹⁵.

¹³ *Ibidem*, p. 153.

¹⁴ *Ibidem*, p. 161.

¹⁵ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. V, București, 1904, p. 11.

Răspunzând atât interpelării deputatului Schulz, de la 1/13 octombrie, cât și a lui Förster, ministrul de Externe, cavalerul von Schmerling spunea la 4 octombrie că îi este cunoscută importanța chestiunii danubiene și știe că soarta ținuturilor românești depinde de răspunderea pe care Germania vrea să și-o asume. El arăta că s-a consfățuit cu cunoscători ai problemei danubiene și, când va pleca un reprezentant diplomatic german pentru Constantinopol, se va trimite un reprezentant și în Principate¹⁶.

La 11 octombrie, ministrul Schmerling răspundea din nou deputatului Jucho, asigurându-l că are mereu în vedere numirea unui reprezentant cunoscător al situației în Principate. Dar deputatul Schulz nu se mulțumea numai cu o promisiune care întârzia să se realizeze și cerea, la 19 octombrie, instituirea unei comisii speciale care să discute problema dunăreană, în sensul propunerilor lui Maiorescu. De data aceasta, parlamentul dă un răspuns negativ, respingând cererea lui Schulz, pe motiv că „evenimentele sunt schimbătoare, iar noi suntem departe de teatrul acestor evenimente“.

Adevărul este că însăși autoritatea dietei de la Frankfurt pe Main suferea, nefiind un organ recunoscut nici de puterile străine și nici chiar de statele membre¹⁷. Dieta nu se mai poate preocupa de chestiunea dunăreană, absorbită de propriile griji, care o vor face în curând să părăsească Frankfurtul și să se refugieze la Stuttgart, unde deputații vor fi împrăștiați de trupe, la 19 iunie 1849. Discuțiile din sânul adunării rămân numai în amintirea istoriei, neputând fi traduse în fapt și cu atât mai mult nerealizată va rămâne și propunerea profesorului ardelean care, ca și ceilalți frați ai săi din împărăția habsburgică, se frământase să găsească un mijloc pentru realizarea unirii tuturor românilor. Activitatea lui Maiorescu nu se va dovedi cu desăvârșire sterilă căci, prin memoriile sale, reușise să atragă atenția asupra Principatelor române, care, dintr-o problemă a Orientului, vor deveni o problemă a Europei întregi.

¹⁶ *Ibidem*, p. 217.

¹⁷ *Ibidem*, vol. IV, București, 1903, p. 278.

Soarta Principatelor române nu va interesa numai marile imperialisme înconjurătoare, ci și Germania lui Gagern, Anglia lui Palmerston și Franța lui Lamartine.

Din scrisoarea pe care Maiorescu i-o adresa lui Magheru rezultă că la convorbirile din 13 octombrie, care au durat 3 ore, au participat arhiducele Johann, administratorul imperiului, baronul von Richthofen, fostul consul al Prusiei la Iași, și istoricul Fallmerayer, cunosător al problemelor din Imperiul otoman¹⁸. Arhiducele Johann declara chiar reprezentantului român că poporul român nu va mai avea mult de suferit¹⁹. „Eu nu pot lăsa cauza baltă, după ce partida democratică aci primește cu căldură planul meu de o Românie mare și ne încredințează că, de va triumfa democrația, 100 000 de germani vor alerga în ajutorul Principatelor”²⁰.

În speranța acestui ajutor german, care să alunge trupele țarului din Principate, Maiorescu puna, în octombrie 1848, ambele Principate sub protecția Germaniei. „Sub însemnatul, în puterea plenipotenții sale, care prin starea cea nelegală a Principatelor nu a încetat, pune amândouă Principatele române, Moldova și România, sub protecția Germaniei, cu rugămintea ca, cu cât se va putea mai curând, să se pue în lucrare această protecțiune, într-un mod proporționat și intereselor Germaniei, și intereselor Principatelor“. O lună mai târziu, Maiorescu iscălea cu A.G. Golescu un memoriu către deputații francezi, prin care cerea protecția republicii pentru poporul român, spre a-l conduce către emanciparea națională²¹.

Dieta din Frankfurt mai are ocazia să se ocupe de chestiunea românească pe care Maiorescu știuse să o actualizeze atât de bine.

„Le Courier français“ se grăbea să comenteze, la 28 octombrie 1848, tratativele care se desfășurau la Frankfurt, cu aceste cuvinte: „Se va înțelege în sfârșit în Franța, cum s-a înțeles la Frankfurt, că această afacere moldo-valahă este o afacere europeană prin consecințele ei, și

¹⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 613.

¹⁹ *Ibidem*, p. 69.

²⁰ *Ibidem*, p. 37.

²¹ O.Boitoș, *op. cit.*, p. 175.

se va permite țarului să lanseze astfel hoardele sale de cazaci pe teritoriul austriac, atunci când forțele despotismului se unesc deja pentru a combate și strivi principiile democratice ale revoluției din Viena“.

Desigur că realizarea planului Maiorescu prezenta și serioase pericole pentru existența națională, dintre care primejdia germanizării nu era cea mai mică. Nu au lipsit nici voci care să demaște această primejdie, ca cea a memoriului anonim care spunea că: „Existența Imperiului austriac este lanțul care nituiește (*sic !*) robia slavilor și a românilor pentru prezent și pentru viitor și care îi amenință cu germanizarea”²².

O misiune mai ingrată decât a lui Ion Maiorescu, care se luptase să deștepte interesul lumii asupra unui colț al Europei retras până atunci în umbra otomano-rusă, revenea lui Dumitru Brătianu. El trebuia să trateze cu oameni care ne cunoșteau, dar aveau interese contrare idealului românesc de atunci.

Încă din mai 1848, îl întâlnim pe D. Brătianu ca emisar al comitetului revoluționar valah la Budapesta, ducând tratative cu șeful guvernului maghiar, L. Batthyány.

D. Brătianu propunea, în numele partidei revoluționare, o alianță româno-maghiară, care ar fi mers până la realizarea unei confederații ridicate împotriva tiraniei austro-ruse. Maghiarii însă cer în prealabil ca revoluționarii valahi să convingă pe românii transilvăneni să lupte împotriva Austriei și apoi să se treacă la stabilirea în amănunte a colaborării româno-ungare pe baze federale. Dar Adunarea ținută la Blaj în chiar această lună va arăta tuturor care sunt intențiile românilor transilvăneni, punând în acest chip capăt misiunii lui D. Brătianu.

Totuși, la 11 iunie 1848, deci în prima zi a revoluției valahe, tot D. Brătianu va fi acreditat ca agent diplomatic pe lângă guvernul austriac și cel maghiar. Brătianu pleacă la Viena și la Pesta, fără să nutrească prea mari iluzii, căci era convins din prima sa vizită că „cu ungerii nu e nimica de făcut”²³.

Mult mai optimist se arăta în această privință Nicolae Kretzulescu, primul român care purta titlul de doctor în medicină de la Paris, autorul

²² A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 100.

²³ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui D. Brătianu*, vol. I, p. 23.

unui manual de anatomie în limba română (1848). În august 1848 el scria lui A.G. Golescu la Paris despre simpatia cu care era privită în Ungaria cauza românilor²⁴. El discută, la bordul vasului care îl transporta de la Viena la Pesta, cu unii deputați unguri care reveneau de la Frankfurt despre o confederație româno-maghiară. În vizitele făcute de aceiași deputați maghiari în timpul șederii sale la Pesta, i s-au reînnoit promisiunile că Ungaria va sări în ajutorul Țării Românești, în cazul unei invazii ruse, împotriva căreia voia să ridice confederația. Dacă ungurii se arătau dispuși să ajute pe munteni, în cazul unei invazii ruse, în schimb, exilații moldoveni își puneau speranțele în munteni, ca să invadeze din București Moldova, proclamând unirea Principatelor sub formă republicană. Gheorghe Sion ne informează că pașoptiștii moldoveni, refugiați în Bucovina, voiau să-și pună acest plan în aplicare, trecând din Austria în țara Românească, cu scopul ultim al întronării revoluției în Iașiul lui Mihai Sturdza. Refugiații moldoveni nu se mulțumeau numai cu ideea unității moldo-valahe și nici cu cea a unei federații restrânse la un grup de popoare, ci visau o unitate europeană pe baza formulei federale. „Aceste idei erau pe atunci în aerul atmosferei, căci toate naționalitățile se deșteptaseră: în toate părțile se făceau revoluțiuni și nu lipsea decât o înțelegere între popoare pentru ca să se facă o republică universală în Europa”²⁵.

Se vede că „aerul atmosferei” era atât de îmbibat cu proiecte republicane și democrate, încât aceste idei pătrunseseră chiar și în amintirile atât de romantice și subiective ale lui Gheorghe Sion, care pune pe primul plan aventurile sentimentale ale eroului autor, făcând numai rare aluzii politice, cum ar fi mențiunea despre o republică „universală” de dimensiunile Europei.

Nu numai Gheorghe Sion vorbea despre republica Europei, atât de scumpă și lui Mazzini, ci și o *correspondență anonimă* din București, publicată în ziarul lui Kossuth de la Budapesta, „Pesti Hirlep”, la 13 octombrie 1848, în care se spunea: „Rămâne-vor oare și mai

²⁴ A.D. Xenopol, *Nicolae Kretzulescu. Viața și faptele lui, 1812-1900*, București, Tip. Socec, 1915, p. 34.

²⁵ Gh. Sion, *Suvenire contimpurane*, p. 416.

departe, în veci, regaturile fondate, adică întemeiate pe absolutism și tiranism, sau fi-va cea mai mare parte a Europei Republică confederată pe baza egalității și a frățietății ? Asta e curata întrebare de viață a popoarelor și a regilor”²⁶.

Răspunsul nu se lasă multă vreme așteptat, căci în curând „tirania” își va recâștiga unul din posturile abandonate în mâinile revoluționarilor: Țara Românească.

Iată desfășurarea cronologică a faptelor încheiate prin exilarea șefilor revoluției muntene.

Guvernul provizoriu valah fusese transformat în locotenență domnească în urma sosirii în țară a trupelor turce de sub comanda lui Soliman Pașa. La 13 septembrie 1848, avusese loc ciocnirea dintre trupele noului trimis turc Fuad Efendi și pompieri în Dealul Spirii și, două zile mai târziu, intrau în țară și trupe ruse sub comanda generalului Lüders. Vechea ordine reprezentată de Regulamentul Organic va reînvia și un caimacam va fi numit în persoana boierului Constantin Cantacuzino. Șefilor mișcării revoluționare li se va îngădui trecerea în Ardeal, ca lui Eliade Rădulescu și lui Tell, sau vor fi transportați pe Dunăre până la Orșova, pe teritoriul austriac. Acești exilați politici se vor răspândi la Paris, Londra sau Brussa, de unde vor lucra pentru redobândirea puterii, păstrând contactul cu conducătorii revoluționari ai altor naționalități victime ale reacțiunii, împreună cu care vor făuri cele mai frumoase planuri federale între popoarele lor.

3. Între revoluționarii români exilați și șefii revoluției maghiare încep o serie de tratative care vizau un dublu obiectiv. Continuând tradiția transfugilor politici, care contaseră în tot cursul istoriei pe ajutor de dincolo de Carpați pentru reînscăunarea lor, N. Bălcescu spera să coboare cu trupe românești în Valahia, pentru a izgoni pe ruși. Pe de altă parte, se vor depune eforturi pentru a apropia punctul de vedere al revoluției românești din Transilvania cu cel maghiar, pentru a duce o luptă comună împotriva absolutismului austriac.

²⁶ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. V, București, 1904, p. 138.

Personalitatea cea mai proeminentă a revoluției maghiare era fără îndoială Lajos Kossuth. Revoluția sa ideologică e plină de interes, în legătură strânsă cu atmosfera politică a acestei epoci atât de fecunde în planuri federale. Kossuth era un slovac maghiarizat care se remarcase prin spiritul său combativ în conducerea gazetei „Pesti Hirlap“, ridicată împotriva politicii de lentă maghiarizare preconizată de Széchenyi, susținând că: „sau să se topească toate națiile țării și să se facă din ele o nație ungurească mare și tare, sau Ungaria trebuie să piară“. Kossuth părăsea maxima conducătoare a guvernării Sfântului Ștefan, *regnum unius linguae imbecille et fragile est*²⁷. Acest punct de vedere era menținut atunci când, la o interpelare a deputatului Dragoș, Kossuth răspundea că a acorda națiunii române o existență proprie înseamnă a distruge statul unitar maghiar. Dilema, spunea Kossuth, este sau ca Ungaria să se descompună singură, sau ca sabia să tranșeze această chestiune. Când, la începutul lunii mai 1849, același Ion Dragoș, deputat de Bihor, mijlocea un armistițiu între Kossuth, al cărui trimis era, și Avram Iancu, el va fi călcat în picioare ca trădător de moți, căci în timpul tratativelor sale, Hatvani, din ordinul lui Kossuth, ataca prin surprindere și cucerea Abrudul.

Dacă în Transilvania puterea armelor își spunea cuvântul, în același timp, la Paris, inițiativa rămânea în mâna diplomaților. Reprezentantul lui Kossuth la Paris, contele Teleki, pronunța cu voce joasă ceva despre o confederație a popoarelor din monarhie, voind însă să salveze și ideea lor atât de scumpă a statului unitar maghiar. Teleki răspundea, prin secretarul său Szarvady, că situația românilor din Ungaria va fi identică cu cea a croaților și sârbilor, remițându-le un răspuns asemănător cu cel dat contelui Zamoyski cu privire la poziția slavilor. În scrisoarea sa din 9 martie 1849, Szarvady declara că „Uniunea strânsă a popoarelor promitea să devină deviza timpurilor noi, politica exclusivă a Curților părea să-și fi sfârșit rolul“. Dar pentru realizarea acestei uniuni trebuia îndeplinită o condiție prealabilă: suprimarea oricărei gelozii naționale. Ungaria își arăta bunăvoința, lăsând „să cadă un vâl asupra trecutului“.

²⁷ I. Găvănescu, *Din durerile și luptele românilor din Transilvania. Mișcarea de la 1848*, Iași, 1914, p. 17.

Croaților li s-ar admite eventual independența. Sârbilor li s-ar face „toate concesiile posibile“, deși „dificultățile unei înțelegeri cu ei sunt foarte mari“. Slovacii ar găsi în reprezentarea națională, libertatea învățământului și a cultului garanții pentru „a înlătura ultimele îndoieli asupra sincerității noastre“. „Valahilor, pentru a nu-i uita în acest expozeu, li s-au făcut toate propunerile posibile în persoana episcopului lor, Șaguna. Dar totul era zadarnic. Vedem la lucru, la această naționalitate, cauze asemănătoare ca și la sârbi. Valahii din Principatele dunărene, într-o oarbă gelozie, și-au întărit frații contra guvernului maghiar“. În planul lui Teleki, „monarhia ar forma o confederație ai cărei membri și-ar garanta menținerea mutuală a drepturilor lor. Această confederație ar avea sorti de izbândă, fiind sprijinită de Germania și, în același timp, ar paraliza politica austriacă obișnuită să ridice o naționalitate împotriva alteia“. Teritoriul ungar, în planul Teleki, trebuia să cuprindă și Transilvania, „căci acest teritoriu este o unitate naturală, cu aceleași interese materiale și morale”²⁸.

A.G. Golescu, care discutasese cu Ion Maiorescu în august 1848 despre eventualitatea participării românilor la o federație austriacă, spunea, comentând răspunsul lui Szarvady: „Pentru a salvărgarda interesele comune, legătura federală este suficientă; cât despre istoria comună despre care se vorbește, ea este imaginară și nu poate întări nimic. În Ungaria nu este o istorie comună diverselor rase care locuiesc acest regat, căci tot ceea ce constituie gloria cuceritorilor face umilința raselor cucerite, ceea ce exaltă orgoliul primilor incită întotdeauna resentimentul celorlalți. Istoria nu seamănă decât diviziune. Interesul viitorului poate singur uni, și pentru acest interes legătura federală este suficientă“.

Tratativele continuă la Paris și în conferința ținută la 18 mai 1849 la principele Czartoryski, unde au luat parte contele Teleki, trimisul guvernului maghiar pe lângă guvernul Republicii Franceze, Pulszky, agentul ungar pentru Anglia, și Rieger, deputat ceh în dieta austriacă, s-a încheiat un proces-verbal în care se recunoaște necesitatea de a se recurge la o soluție federală, pentru a concilia diferitele naționalități din Ungaria. I se recunoștea Ungariei însă, în baza inițiativei pe care o

²⁸ Ion Ghica, *op. cit.*, vol. I, p. 168 și urm.

avusese în răscoala contra Austriei, o situație preponderentă. Se spunea anume că maghiarii, fără a atinge autonomia statelor federate, vor putea să asigure noii federații un grad indispensabil de putere. Pe de altă parte, se recunoștea populațiilor italiene și germane din teritoriul ex-austro-maghiar dreptul de a refuza să participe la blocul federal, atașându-se centrelor naționale respective. Se preconiza să se acorde Croației, Voivodinei și românilor, o deplină autonomie de care nu s-ar fi bucurat însă slovacii. Celorlalte naționalități necompacte li se acorda dreptul de a întrebuița limba națională în școli, biserici și tribunale²⁹.

Nu cunoaștem în amănunte discuțiile între exilații valahi de la Paris și reprezentanții guvernului maghiar, dar, într-un discurs pe care Ion Brătianu îl ținea în Cameră la 1869, răspunzând acuzațiilor primului-ministru austro-ungar Beust, că își înarmează țara cu intenții dușmănoase la adresa Austro-Ungariei, el ținea să răspundă: „Vecinii noștri maghiari știu, d. Andrassy, d. Klapka și repausatul Teleki, a cărui țărână o aduc martoră, știu și pot spune că nici chiar când eram pe tărâmul revoluționar, când luptam atât pentru noi, cât și pentru dânșii în 1849, în mijlocul Parisului chiar, atunci n-au găsit nici un cuvânt, nici o idee din partea noastră că voim să cucerim Transilvania și nu le-am cerut altceva decât să fie consecinți cu principiile care le declarau lumii și cu drepturile pe care le reclamau pentru dânșii, adică să dea și românilor drepturile pe care le dau și celorlalte națiuni”³⁰.

Schimbarea de atitudine a cercurilor maghiare, vădită și în noile tratative dintre Kossuth și Avram Iancu, era în strânsă legătură cu desfășurarea defavorabilă a operațiilor militare. La 26 mai 1849, Nicolae Bălcescu se găsea la Debrețin pentru a continua tratativele cu Kossuth. Bălcescu se arăta optimist în privința evoluției relațiilor româno-maghiare. Acest istoric cu vederi atât de interesante în domeniul economic și politic lucra în mod sincer pentru o apropiere directă româno-maghiară, fără a mai apela, ca Șaguna, la intermediul Austriei, sau ca Ion Maiorescu la ajutorul Germaniei, căci i se părea evident ca locul românilor să fie alături de revoluționarii unguri, iar nu lângă Austria reacționară. El își

²⁹ *Ibidem*, vol. II, p. 141 și urm.

³⁰ Gheorghe Adamescu, *Elocuența română*, București, 1915, p. 207.

explica revolta românilor împotriva maghiarilor ca având un substrat economic, iar nu unul național.

Românii se ridicaseră împotriva ungarilor numai pentru că aceștia reprezentau clasa avută, „ciocoi”³¹, sperând ca, prin această acțiune, să primească drept răsplată de la împărat un „voievod național”. Concesiile pe care le obținuse cu privire la întrebuințarea limbii române erau socotite ca un început ce aștepta o continuare, prin acordarea de drepturi mai largi, dacă cererile ar fi prezentate o dată cu ale slavilor din imperiu. Bălcescu trimitea emisari lui Avram Iancu spre a-l convinge de necesitatea unei lupte mai mult „transilvane”, a tuturor naționalităților din Ardeal împotriva Austriei, pe când „Craiu Munților” ducea o luptă națională împotriva maghiarilor. „Pentru unguri, spunea Bălcescu, chiar n-au fără numai un mijloc a-și păstra naționalitatea lor și aceasta este federația, iar nu supremația; altmintrelea, vor avea soarta ce amenință pe turci. Într-adevăr, ungurii, viță concherantă, este foarte mică la număr, ca și turcii, și din zi în zi piere. Este de observat că această viță nu se înmulțește ca românii și celelalte nații. Ungurii loviți de sterilitate se vor stinge ca și turcii”. De aceea, ei nu trebuie să ducă o politică de supremație, ci, apărându-se împotriva panslavismului, trebuie să devină sau o „Ungarie austriacă”, sau o „Ungarie română”³². Dacă împăcarea maghiaro-română ar fi fost realizată în anii critici 1848-1849, cursul istoriei noastre ar fi fost deviat, în sensul preconizat de gânditorii politici transilvăneni, la care se raliaseră și unii reprezentanți ai Țării Românești.

Preocupări de acest fel nu frământau numai cercurile românești, căci anul 1849 vede apariția programului marelui istoric și politician ceh Palacký. Socotind că poporul ceh este numericește prea mic spre a putea fonda un stat independent, el se gândea la păstrarea unității politice a imperiului sub formă federală, prin constituirea a opt state naționale, legate prin legături federale. Aceste state, după proiectul lui Palacký, trebuiau să fie: Austria germană, Austria cehă cu Slovacia, Polonia cu Galiția și cu o parte a Bucovinei și partea ruteană care aparținea în

³¹ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. V, p. 652, scrisoare din 16 decembrie 1848, din Belgrad, către Ion Ghica.

³² Ion Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 105 și urm.

același timp Ungariei; Iliria, ținuturile italienești din Austria, ținuturile ungurești și, în sfârșit, toate ținuturile românești ale monarhiei. Kautsky, în *Habsburgs Glück und Ende*, spune că dacă acest proiect, care respecta individualitatea fiecărui grup etnic, cu excepția rutenilor ce erau împărțiți între mai multe state, ar fi fost realizat în 1849, monarhia austriacă ar fi putut străbate mai ușor cataclismele care i-au adus prăbușirea³³.

Se poate spune deci că această epocă era saturată de planuri federale. Totuși, Kossuth scria, la 5 iulie, lui Avram Iancu că o federație cu românii transilvăneni ar fi o absurditate căci a „împărți o țară după limbile vorbite în ea și a acorda fiecărei părți naționalitate politică deosebită, pe teritoriu deosebit, înseamnă a fărâmița această țară, adică a o desființa, ...dar poate că românii au în vedere, deși neclar, ideea unei federațiuni. Ungaria se poate federaliza cu Țara Românească, Serbia etc., însă cu sine însăși, adică cu cetățenii locuitori în sânul său, nu poate intra în federațiune. Aceasta ar fi o absurditate“. Kossuth rămânea consecvent politicii sale de intransigență națională atât timp cât nu pierduse speranța victoriei armate, care prin forță să susțină statul unitar maghiar. Dar la 29 iunie 1849, când numai câteva zile îl despărteau până la abdicare, el recunoștea printr-o lege națiunea română. Curierul trimis să ducă această știre lui Avram Iancu nu poate să străbată până la Câmpeni prin rândurile rușilor, tocmai în momentul când conducătorul românilor, înșelat în speranțele puse în austrieci, era foarte dispus să se înțeleagă direct cu maghiarii. Bălcescu însuși trebui să se retragă la cartierul Iancului, spre a nu cădea prizonier la ruși.

Kossuth abdică la 13 august 1849 în favoarea lui Görgey, care peste două zile capitula la Șiria (Világos). După această tristă experiență, soldată cu eșecul revoluției ungare, din cauza perseverării în ideea statului unitar maghiar și a ignorării celorlalte naționalități, Kossuth va reflecta în exil la soluții mai echitabile și, în proiectul său de constituție din 1851, va acorda naționalităților o autonomie teritorială și dreptul de a avea un șef național propriu.

³³ Const. Graur, *op. cit.*, p. 195 și urm.

Capitolul III

Planuri federale din exil

Revoluția din 1848, care poate fi considerată ca o reacție împotriva aranjamentelor artificiale ale diplomaților din Viena și a politicii de autoritate duse de directoratul european, primea o lovitură puternică prin reprimarea maghiarilor. Centrul intereselor românești se schimbă acum mai spre Apus, unde exilații valahi vor duce, timp de nouă ani, o existență mizeră, lipsiți de bani și roși de boli.

Trei dintre surghiuniți nu vor mai revedea pământul țării, Filipescu, Bălcescu, doborât de ftizie, și Voinescu, ros de aceeași boală. Chiar C.A. Rosetti va nota în jurnalul său, în 1854: „Azi am scuipat sânge și astă seară scuiparea e deasă și sângele mai mult decât în 1849”¹. Abia în iunie 1857, patru dintre emigranți, și anume C.A. Rosetti, D. Brătianu și doi dintre frații Golești, reintrau în țară pe la Giurgiu.

Dar acest contact forțat cu Apusul nu a prilejuit numai suferințe pribegilor români, ci le-a procurat satisfacția de a fi luptat pentru țară și pentru revoluție, făcând cunoscută cauza românească și în străinătate, contribuind astfel într-o largă măsură la realizarea unității naționale. După înăbușirea revoluției în întreaga Europă, exilații nu vor mai excela prin legături ortodoxe cu guvernele celorlalte state în care acum se instalase reacțiunea, ci vor intra în asociații secrete, ducând o viață de conspiratori. În afară de relațiile notorii ale unora dintre exilații români cu cercurile francmasonice, refugiații politici, care nu-și pierduseră speranțele în victoria revoluției, intră în contact și cu Giuseppe Mazzini, care dirija activitatea tuturor acestor deșțărați. Activitatea de conspiratori va culmina în străinătate prin condamnarea și încarcerarea lui Ion C. Brătianu la Sainte-Pélagie, pentru participarea la complotul de la Hipodrom și „Opera comică”, prin care se urmărea eliminarea lui Napoleon al III-lea și instaurarea republicii², fără a mai

¹ Lui C. A. Rosetti, p. 273.

² Constantin Răutu, *Ion C. Brătianu. Omul. Timpurile. Opera* (1821-1891), Turnu Severin, Ed. Datina, 1940, p. 48.

vorbi despre sfârșitul tragic al lui Rosenthal în închisorile maghiare, când fusese prins cu manifeste incendiare pe care trebuia să le răspândească în Transilvania. Încetul cu încetul însă, această partidă a radicalilor români, democrați și republicani, cunoscută și sub numele de partida roșiilor, va părăsi calea revoluționară, socotind că pot fi mai utili țării lor urmând drumul lung și întortocheat al pertractărilor diplomatice. Aceasta nu înseamnă că, în activitatea lor politică viitoare, desfășurată după 1857 pe plan intern, foștii pașoptiști își vor uita cu totul metodele revoluționare.

Acuzați că pregătesc o răscoală împotriva lui Cuza, la 2 august 1865, Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti, Constantin Goleescu și Eugeniu Carada vor fi încarcerați. Răsturnarea lui Cuza Vodă, la 10 spre 11 februarie 1866, este pusă la cale tot de aceiași revoluționari, în casa lui C.A. Rosetti. În revoluția de la Ploiești a căpitanului Candiano-Popescu, din august 1870, prin care se urmărea răsturnarea regelui Carol I, autorii principali sunt tot pașoptiștii, Ion Ghica și Ion Brătianu fiind chiar arestați, în timp ce C.A. Rosetti este pus sub urmărire³. Puțin a lipsit ca Ion Brătianu să nu-și încheie cariera politică, atât de plină de evenimente, sub cuțitul atentatorului Ion Pietraru, la 2 decembrie 1880.

Nu se putea ca acești roșii, reprezentanți extremiști ai revoluției valahe reuniți la Paris, să nu fie atrași de puternica personalitate a revoluționarului profesionist Giuseppe Mazzini, care tocmai în acest timp (1850), după eșuarea planului republicii, își căuta în exil prozeliți pentru pregătirea unei Europe noi și mai bune. Genovezul Mazzini, arestat în 1830 pentru activitatea sa carbonară, se gândea în închisoare la realizarea unei republici italiene, prin mijlocul revoluției, pe care știuse să o provoace și să o conducă în 1843, '44 și '45. Marea revoluție din 1848 îi dă prilejul ca, în tovărășia lui Saffi și Armellini, prin triumviratul roman, să guverneze republica romană de la 29 martie la 3 iulie 1849. Ca fruct al experienței sale revoluționare, el elaborează o teorie politică proprie, opusă teoriei tiranilor. După Mazzini, popoarele sunt „instrumente ale marii legi prin care se înfăptuiește gândul lui Dumnezeu pe pământ: evoluția. Fiecare națiune, fiecare

³ Constantin Răutu, *Eugeniu Carada, omul și opera*, p. 141 și urm.

popor are o datorie de împlinit față de această lege, deoarece ea ne va duce pe toți la fericirea umanității, la republica universală, Dumnezeu și poporul”⁴.

Acest inconsecvent evoluționist, care profesează un revoluționarism intransigent, propune o Sfântă Alianță a popoarelor confederate împotriva alianței tiranilor. Astfel, Mazzini, pornit inițial cu gândul de a libera Italia de dominația străină și de a o unifica, se ridică la o concepție europeană, de liberare a tuturor națiunilor asuprite și de integrare a lor într-o republică democratică și laică întinsă cât întreaga Europă.

Această „Europă tânără“, cum o denumise Mazzini, formată prin federarea republicilor naționale din Europa, pe baza principiilor libertății, egalității și fraternității nu numai a cetățenilor, ci și a popoarelor, va avea ca principiu conducător respectarea naționalității lor, căci „e sacra la nazionalità”⁵. Pentru realizarea „Europei tinere“, din care trebuia să facă parte o „Italia tânără“, o „Franță tânără“, o „Germanie, Polonie, Elveție, Spanie, Ungarie tânără“, adică organizate conform principiilor mazziniene, G. Mazzini intră în legătură cu exilații politici ai tuturor națiunilor răsculate în 1848, pregătindu-i pentru o nouă revoluție, care, pentru a prezenta toate garanțiile de reușită, trebuia să izbucnească simultan în toate statele europene și să fie condusă dintr-un centru comun pentru toate națiunile. Spre a evita greșelile ce se dovediseră fatale mișcării din 1848, Mazzini înscrie în programul luptei revoluționare europene principiul revoluției generale, sincrone și cu unitate de comandament, pentru înfăptuirea Europei federale democratice și republicane, având la bază statul național.

Din nenorocire, și această frumoasă concepție federală, democratică și națională, era alterată de unele reminiscențe istorice și gelozii naționale, vădite prin conflictul latent din sânul comitetului democratic european, dintre reprezentantul Franței, Ledru-Rollin și Mazzini. Pierre Leroux îi dezvăluie lui Ledru-Rollin adevăratul substrat al politicii mazziniene: Mazzini era convins că Franța este în plină decădere și că

⁴ Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații*, p. 17.

⁵ Christian Lange, *Histoire de la doctrine pacifique internationale*.

rolul de conducătoare a lumii trebuie să revină Italiei, patria atâtor oameni de geniu. Revoluția însemna pentru Mazzini numai un mijloc pentru realizarea unei noi dominații romane⁶.

Sub vraja lui Mazzini căzuseră mulți dintre revoluționarii români. Dumitru Brătianu îi va fi la Londra un devotat și intim colaborator; Nicolae Bălcescu, prin *Comitetul Național Român*, va păstra contactul cu acest revoluționar italian, iar C.A. Rosetti, chiar după întoarcerea în țară, îi va ține portretul în biroul său de la redacția ziarului „Românul“.

Apropierea dintre revoluționarii români și Mazzini nu era greu de realizat, dacă ținem seama de identitatea crezului lor revoluționar, care plutea în „aerul atmosferei“ acelei epoci și de lungile tratative diplomatice urmate între români și maghiari, în vederea înjgheburii unei federații danubiene.

Nicolae Bălcescu îl informa pe Ion Ghica, într-o scrisoare din Paris, din 25 ianuarie 1850, că exilații politici din Londra lucrau pentru realizarea unei confederații republicane a Europei Orientale, ca o continuare a discuțiilor avute în conferința de la Paris din 1849. Era vorba să participe la această federație nu mai puțin de 6 națiuni, și anume: românii, ungurii, polonii, rușii, boemii și moravii și slavii din sud. Reprezentanții naționali în comitetul secret pentru federația orientală erau: prințul Lubomirski și contele Branicki, pentru Polonia; generalul Klapka, Teleki și Pulszky, pentru Ungaria; Ivan Golovin, pentru Rusia; N. Bălcescu, pentru România, care recomanda și pe conaționalii săi Ion Ghica și Goleșcu-Arăpilă. Klapka propusese ca limbi federale germana și franceza, cele mai răspândite în aceste regiuni, în timp ce N. Bălcescu cerea această favoare pentru limba latină, „foarte întinsă în Polonia și Ungaria și care ar fi favoritoare nouă, deși necunoscută”⁷.

Bălcescu păstra contactul cu acest comitet secret revoluționar, căci în martie 1850 îl informa pe Ion Ghica despre apropiata apariție a publicației *Le fédéral* a lui Ivan Golovin, unde i se ceruse și lui colaborarea⁸. Tot acum, N. Bălcescu se gândește să expună punctul de

⁶ Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. I, p. 50.

⁷ Ion Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 199 și urm.

⁸ O. Boitoș, *op. cit.*, p. 66.

vedere românesc cu privire la proiectele de federalizare ale răsăritului Europei, într-un memoriu amănunțit, care să fie răspândit printre toți exilații din Paris și Londra. Acest memoriu ajunge, prin intermediul lui Mazzini, în mâinile lui Kossuth, provocând o replică în care tribunul maghiar revine în apărarea statului unitar maghiar. Informația că Bălcescu lucra la redactarea proiectului „Statuturilor Unite ale Dunării”, cum le denumea el, o avem tot din corespondența atât de prețioasă cu Ion Ghica, și anume dintr-o scrisoare ce poartă data de 6 aprilie 1850, din Paris, în care dă și un rezumat românesc al ideilor sale călăuzitoare⁹. Textul francez al acestui memoriu se găsește în Muzeul Național de la Budapesta și a fost publicat pentru prima dată în 1930 de Al. Marcu, după o copie a lui Teleki, găsită în Muzeul Risorgimentului din Roma¹⁰.

Pacea nu se va putea stabili în regiunea Dunării de Jos, spune Bălcescu, dacă nu se va întemeia o federație bazată pe principiul egalității națiunilor conlocuitoare. Trebuie recunoscute trei națiuni de sine stătătoare: cea maghiară, cea iugoslavă, cuprinzând pe croați, dalmați, slavoni și sârbi și cea română, cuprinzând pe românii din Transilvania, Banat și Ungaria, la care se vor adăuga românii din cele lalte provincii românești. Determinarea teritoriului național se va face pe cale plebiscitară, urmându-se indicațiile majorității. Fiecare națiune se va îngriji de administrația internă, culte, justiție, finanțe locale și instrucție publică, care sunt de competența statului național, fără ca guvernul federal să se poată amesteca în acest domeniu domestic. Federației îi revine conducerea politicii externe, apărarea teritoriului și rezolvarea chestiunilor comerciale și financiare de interes general. Titularii celor trei portofolii federale, adică ministrul de Război, al pricinilor din Afară și al Comerțului și Comunicațiilor, care formează guvernul federal, vor fi numiți pe termen de un an de către Adunarea federală – spune Bălcescu în scrisoarea către Ion Ghica, pe când, în memoriul prezentat emigranților, termenul era ridicat la trei ani.

Adunarea centrală federală va fi formată din 150 de deputați, câte 50 de fiecare națiune, și va avea să se pronunțe în primul rând asupra

⁹ Ion Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 232 și urm.

¹⁰ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 10 și urm.

limbii federale: „franțuzească“, „nemțească“ sau alta. Adunarea va hotărî și repartizarea „dăjdiilor“ pe fiecare grupă națională, ținându-se seama de numărul membrilor componenți ai grupărilor etnice și de veniturile lor.

Prevăzând reacția ce va produce în rândurile maghiare ideea recunoașterii unei autonomii naționale, Bălcescu caută să-i convingă că nu ar avea nimic de pierdut dacă și-ar da consimțământul la realizarea federației așa cum o preconiza el. Separarea naționalităților este necesară pentru a se da satisfacție instinctului național. Ea nu înseamnă o divizare a teritoriului Ungariei, căci diviziunea este fictivă, atât timp cât cele trei popoare vor continua să trăiască în comun. Mai mult încă, teritoriul federației va fi considerabil mărit prin intrarea Principatelor Române în sânul federației. Prin acceptarea Principatelor în cadrul federației, nu numai că s-ar realiza unitatea națională a românilor, ci și-ar câștiga și cele 22 000 000 de locuitori ai confederației o ieșire la Marea Neagră.

Bălcescu ținea să adauge că detalii la planul său urmau să se înscrie în prima reuniune a dietei federale.

Ca și ceilalți fii ai secolului, nici N. Bălcescu nu a putut scăpa de tirania principiului naționalității, a cărui satisfacție o căuta în primul rând în soluția federală. Ideea unității poporului român, *panromânismul*, cum îl numea Bălcescu, era scopul suprem al străduințelor politice ale tuturor bărbaților luminați, într-o epocă în care românii trăiau risipiți în mai multe teritorii și sub jugul despotic a trei imperialismelor. Bălcescu spune aceasta, în *Mersul revoluției în istoria românilor*, cu următoarele cuvinte: „Copleșiți și amenințați astăzi de panslavism, mâine poate și de pangermanism, noi nu ne putem mântui fără numai opunându-le panromânismul. Pe lângă el vor alerga firește a se alia maghiarismul și mahometismul, elemente eterogene din Europa orientală, care spre a se păstra și mântui au nevoie de dânsul”¹¹.

Cercetătorul minuțios al operei lui N. Bălcescu, care este prof. Gh. Zane, crede de asemenea că mobilul activității federaliste a lui Bălcescu era realizarea idealului național¹². Nutrit de visul măreț al vechii Dacii,

¹¹ N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, Partea II: *Mersul revoluției în istoria românilor*, p. 106.

¹² Gh. Zane, *Introducere la N. Bălcescu, Opere*, tom. I, p. 9.

vizionarul Bălcescu striga: „România noastră va exista deci, am convingerea neștrămutată. Orb e acela ce nu o vede”¹³.

Când Bălcescu își pierde speranța de a mai vedea vechea Dacie realizată prin „desmădulara” Transilvaniei și Banatului de Ungaria și alipirea lor de Principate¹⁴, el nu ezită să încerce dobândirea aceleiași rezultat pe căi contrare, adică prin alipirea Principatelor Române la Transilvania, la care maghiarii renunțau atât de greu. El își dă seama că marele obstacol în calea realizării idealului național românesc și a idealului federal îl constituia intransigența maghiarilor, care nu voiau să renunțe la privilegiile acumulate în decursul istoriei. După zece secole de experiență sângeroasă, spune Bălcescu, Ungaria trebuie să renunțe la politica deznaționalizării forțate și, schimbându-și structura internă prin instaurarea unui regim liberal, să pășească cu sinceritate la realizarea federației Dunării. Altfel, regimul de tiranie și de persecuție națională va conduce la deznodământul fatal, care se numește război civil și război de rase¹⁵.

Când ia cunoștință de proiectul Bălcescu, prin intermediul lui Mazzini și Teleki, Kossuth răspunde prin acel *Exposé des principes de la future organisation politique de la Hongrie*, redactat la Kutahya, la 25 aprilie 1851. Kossuth reia vechea sa argumentare, ridicându-se împotriva românilor transilvăneni, care nu-și dau seama că Ardealul e numai o parte a Ungariei, de care nu poate fi detașat.

El recunoaște independența Croației și Slavoniei, dar nu poate abandona Transilvania, frontiera naturală a Ungariei, o regiune plină de bogății, cu o populație neomogenă și care adăpostește pe secui, „acea rasă războinică a maghiarilor, gloria națiunii mele”.

Dacă transilvănenii sunt sfătuiți să nu se mai gândească la lucruri extravagante, moldo-valahii sunt de asemenea invitați să renunțe la visul vechii Dacii, prin anexarea Transilvaniei. În proiectele românești de confederație, se spune că nu vor mai exista frontiere, în timp ce se dorește trasarea unor granițe în interiorul cărora să guverneze cutuma

¹³ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. XII, p. 81.

¹⁴ *Anul 1848 în Principatele române*, vol. VI, p. 653 și urm.

¹⁵ Ion Ghica, *op. cit.*, vol. II, p. 251 și urm.

și limba valahă. Și expozeul adresat lui Mazzini continuă, spunând că românii trebuie să-și îndrepte privirile către răsărit, spre Bucovina și Basarabia, iar nu spre cucerirea Ungariei, care nu are alt spațiu de expansiune decât cel național. Ungaria nu refuză federația fraternă cu Polonia, Moldo-Valahia, Serbia, Croația, Slavonia și Dalmația, dar nu poate acorda transilvănenilor decât libertate, egalitate și fraternitate¹⁶. Kossuth rămăsese pe poziția inițială pe care o adoptase atât în tratativele cu Dragoș, cât și cu Avram Iancu, salvarea statului unitar maghiar, spunând că ceea ce cer valahii din Transilvania e o „extravagantă”, căci pun Ungaria în situația de a lupta pentru dezagregarea sa.

Mazzini, care voia să colaboreze atât cu maghiarii, cât și cu românii, se găsea în situația grea a mediatorului lipsit de speranțe. În vara anului 1850, el întemeia „Comitetul central democratic european”, în care Franța revoluționară era reprezentată prin Ledru-Rollin, Polonia, prin Albert Darasz și Germania, prin Arnold Ruge. Mazzini căuta să capteze și azeziunile românilor și ale maghiarilor la Comitetul central democratic european din Londra. La 15 august 1850, voind să atragă pe Kossuth, îi scria: „Vreau să fundăm o confederație liberă, italieni, slavi, maghiari pot intra în ea fără să se teamă de imputări reciproce”.

În septembrie 1850, exilații valahi de la Paris erau convinși că trebuie să colaboreze cu Comitetul de la Londra și rolul de agent român pe lângă revoluționarul genovez trebuia să-i revină lui N. Bălcescu. Dar Bălcescu, absorbit de lucrările sale istorice și dând ascultare sfaturilor de moderație ale lui Ion Ghica, prietenul său care, din Constantinopol, îi scria să se ferească să dea prilej guvernelor legale de a-l eticheta drept anarhist, va lăsa această misiune în sarcina lui Dumitru Brătianu.

D. Brătianu sosea la Londra în aprilie 1851, având scrisori de recomandatie către Mazzini și Ledru-Rollin, din partea lui Edgar Quinet și Jules Michelet, maestrul său de la *Collège de France*; acesta avea totdeauna cuvinte de măgulire pentru fostul său elev („Oh !, que je me remercie d'avoir senti votre génie au *Collège de France*”¹⁷; sau cu altă

¹⁶ Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. I, p. 282.

¹⁷ *Ibidem*.

ocazie: „votre rôle de pacificateur dans une discorde vous met devant mes yeux comme un objet sacré”¹⁸.

D. Brătianu primise această misiune plină de riscuri, care avea să-i închidă în curând granițele Franței, atât pentru a sluji cauza revoluției căreia se dedicase cât și fiindcă cunoștea Londra și își făcuse relații acolo. Încă din iarna anului 1848, până în mai 1849, intervenise în diferite rânduri pe lângă Ministerul de Externe și prezentase memorii ministrului Palmerston. La Londra reușise să-și creeze simpatii și va culege mai târziu aprecieri măgulitoare din partea lordului Palmerston, care va declara în Camera Comunelor: „Am onoarea să cunosc pe dl. Brătianu, e o persoană foarte inteligentă și din cele mai respectabile”¹⁹.

Într-adevăr, acest romantic politic, care știuse la fel de bine să cucerească stima profesorilor săi și să se impună gravilor politicieni englezi, nu va da greș nici acum, când trebuia să câștige simpatiile revoluționarilor din Londra pentru cauza românească.

Relațiile lui cu Mazzini vor deveni atât de strânse încât, în mai 1851, acesta va primi de la D. Brătianu lecții de limba română, pe revista exilaților din Paris „Junimea română”. Desigur că Mazzini era mulțumit de activitatea românilor; la scurt timp după desemnarea unui delegat pentru Londra, ei arătau din nou că lucrează în spiritul său, tipărind „Junimea română”, ca expresie a dorinței de a se integra, alături de celelalte națiuni june, în Europa jună a lui Mazzini.

Scrisoarea plină de entuziasm, pe care D. Brătianu o adresează cu această ocazie secretarului de redacție al „Junimii române”, D. Florescu, purtând data de 21 mai 1851, merită să fie cunoscută, căci dezvăluie strânsa camaraderie dintre revoluționarii de diverse naționalități din Londra, dornici să se cunoască cât mai mult unul pe altul, pentru ca victoria generală să nu-i surprindă nepregătiți pentru marea operă a Europei federale: „N-am trebuință să vă spui bucuria ce mi-a pricinuit «Junimea română»; dacă străinii chiar, italieni, poloni, francezi, germani, toți exilații de aici, au salutat cu bucurie nașterea acestei mândre ființe a democrației. Lui Mazzini i-am dat o lecție de românește cu «Junimea

¹⁸ O. Boitoș. *op. cit.*, p. 19.

¹⁹ Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. I, p. 35.

română». O parte dintr-însa am citit-o împreună. Articolul ei cel d-întâi i se va reproduce în revista democrației italiene, cu o notă a lui Mazzini, și în jurnalul democrației polone, cu o notă a colegului lui Mazzini, Darasz... Cum să nu mă bucur când văz pe fiica voastră, pe speranța mea, pe «Junimea română», lăsându-se pe brațele celui mai mare bărbat al secolului ? Draga mea, d-abia ai scos un țipăt și cele d-întâi nații ale Europei împresor leagănul tău ! De azi până mâine poate începe hora voinicească, hora democrației europene; și românul caută să înceapă el danțul, căci hora voinicească este danțul românului”²⁰.

Comitetul revoluționar din Londra nu putea să nu ia act de activitatea pro-mazziniană a românilor din Paris. De aceea, după o înțelegere prealabilă cu delegatul român la Londra, comitetul redactează, în iunie 1851, *un manifest către populațiunile române*, ce va fi semnat de Ledru-Rollin, Arnold Ruge, Mazzini și Darasz. Publicarea corespondenței lui Mazzini cu D. Brătianu ne permite astăzi să stabilim că autorul acestui manifest a fost însuși Mazzini, bazându-ne aserțiunea nu numai pe ideile mazziniene ce sunt înscrise în manifest, ci și pe mărturia lui Mazzini: „je ne vous ai pas envoyé l’adresse, ni averti, car je n’ai plus rien su après *l’avoir écrite* et remise à L[edru] R[ollin]”²¹.

Este posibil ca primul concept al lui Mazzini să fi primit adăugirile lui Ledru-Rollin, sau ale celorlalți membri din comitet, fără însă a se impieta asupra fondului mazzinian al manifestului, care este recunoscut ca opera lui Mazzini și de C.A. Rosetti.

Manifestul era primit cu mare entuziasm de emigranții români din Paris și C.A. Rosetti însemna în jurnalul său activitatea febrilă desfășurată de Ion Brătianu pe la redacțiile ziarelor ca să obțină difuzarea lui prin presa franceză. La 29 iunie 1851, el nota aceste rânduri: „Noi însă l-am primit (e vorba de manifestul lui Mazzini – n. a.) ieri și în câteva ore Brătianu Ion mai ales izbuti a intra la «Presse», la «Événement» și la «Siècle» și «National» și astfel astăzi manifestul fu reprodus în șase jurnale. Apoi îndată Brătianu Ion se duse la tipografia «Evenimentului», stătu acolo până se puse sub tipar, luă apoi 50 de

²⁰ *Ibidem*, pp. 263-264.

²¹ *Ibidem*, p. 268.

numere, le duse pe la câțiva juni francezi și porni printr-înșii și pe la câteva ziare din provincie. Iată ce poate face un om care are inima și judecata dreaptă”²².

„Comitetul revoluționar român de la '48“, cu sediul la Paris, se îngrijește să apară și o traducere română a manifestului, datând din 29 iunie 1851, Paris, publicat cu litere chirilice, pe foiță subțire, spre a putea fi ascuns la percheziții și ușor de transportat în țară, unde trebuia difuzat.

„Populii sunt indivizii umanității“, suna traducerea. „Intrați dar în familia cea mare; în căminul ei veți găsi titlurile viitoarei voastre naționalități. Confederația cea mare a Dunării va fi o faptă a epocii noastre. Această gândire să vă conducă în toate lucrările voastre. Podul lui Traian are acum numai un stâlp pe amândouă țărmurile Dunării. Este simbolul stării de astăzi. Trebuie ca, cu mâinile voastre, să-i puneți arcuri noi, aceasta este datoria voastră pentru viitor“.

Profesorul Al. Marcu, care ne dă atât de prețioase informații în legătură cu activitatea conspiratorilor români pașoptiști, comentând acest text, opinează că traducerea s-ar fi făcut în supravegherea lui N. Bălcescu²³. Dar în jurnalul grandilocvent al romanticului exaltat C.A. Rosetti se strecoară din când în când și unele informații istorice prețioase, în fața cărora ipoteza italianistului român cade. În însemnarea pe care o face la 9 iulie 1851, C.A. Rosetti se indică pe sine ca traducător al manifestului lui Mazzini. El spune: „Lipsa unei slujnice care îngrijea de copii, boala unuia, mutatul și suferințele de amor în care se află I. B. (desigur e vorba de Ion Brătianu și de legătura sa cu Matilde Kestner) îmi luăra toate zilele acestea în care pot zice că n-am făcut nimic. Abia din când în când am furat câte o oră spre a citi și *am tradus proclamația lui Mazzini către români*”²⁴.

Socotim deci ca adevărat traducător pe C.A. Rosetti, și fiindcă stilul manifestului e mai conform modului mai neglijent de expresie al lui Rosetti, și fiindcă datele istorice concordă. Căci e foarte plauzibil ca, la 9 iulie 1851, C.A. Rosetti să lucreze la traducerea manifestului și la 29 iulie textul să iasă de sub presă.

²² *Lui C. A. Rosetti*, p. 219.

²³ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 50.

²⁴ *Lui C. A. Rosetti*, p. 220.

La sfârșitul lunii iunie 1851, aflăm pe D. Brătianu la Paris, unde venise probabil și pentru a se consfătui cu tovarășii săi de acțiune asupra răspunsului ce trebuia dat Comitetului de la Londra. Din discuțiile avute cu membrii Comitetului, cât și din corespondența cu Mazzini, rezultă că D. Brătianu primise instrucțiuni pentru a menaja susceptibilitățile maghiare, amânând rezolvarea litigiului transilvan după victoria revoluției. Aceasta nu împiedică însă pe D. Brătianu să polemizeze la Paris cu Daniel Irányi în ziarul „La Presse”. Irányi voia să disculpe pe maghiari, cărora li se imputa că au pierdut revoluția fiindcă și-au înstrăinat simpatiile slavilor și românilor, care au trecut astfel în rândurile imperialilor. Fostul secretar al lui Kossuth spune însă că în intenția tribunului maghiar era să se acorde libertate tuturor naționalităților, fără a se ajunge însă până la dezmembrarea Ungariei. Ungaria nu respinge ideea unei alianțe cu Polonia, România, Serbia și celelalte state din răsăritul Europei, alianță care poate merge până la o formulă de integrare federală, cu condiția respectării frontierelor maghiare. Românii să nu creadă că prin ajutorul federației vor smulge Transilvania Ungariei pentru a-și reface ei Dacia veche.

Dumitru Brătianu, după ce vorbește de persecuțiile maghiare și eșecul misiunii lui Bălcescu, din cauza lipsei de bunăvoință de care au dat dovadă ungurii, își exprimă totuși speranța că realizarea confederației danubiene va fi opera epocii lor. De aceea ungurii, românii și iugoslavii să-și dea mâinile „pe deasupra mormintelor martirilor noștri și această mare operă să fie gloria noastră, a tuturor”²⁵. În alt articol, D. Brătianu vorbea în același sens: „... noi voim o confederație, o mare asociație danubiană astfel cum o vor vroi-o popoarele noastre devenite libere... să lucrăm deci pentru a realiza această frumoasă idee de viitor, marea fraternitate a popoarelor Dunării...”

Continuând a urmări peregrinările acestui atât de activ exilat politic, cum se arată a fi D. Brătianu, îl vom găsi la începutul lunii septembrie 1851 din nou la Londra, unde, la 11 ale lunii, este cooptat ca al cincilea membru al comitetului revoluționar.

²⁵ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 32.

La manifestul pe care *Comitetul central democratic european* îl adresase în iunie 1851 poporului român, D. Brătianu înaintează, în numele *Comitetului național român*, un răspuns ce poartă data de 11 septembrie, fiind trimis din localitatea Brighton.

Răspunsul românesc, caracterizat prin mari perioade și un stil înflăcărat, este o pledoarie românească, arătând rolul civilizator și de apărători ai civilizației al românilor așezați la limita răsăriteană a Europei și este în același timp și o pledoarie federală, exprimând credința și speranța că federația danubiană va prinde ființă în cele din urmă. Răspunsul românesc înseamnă o acceptare publică a colaborării federale a românilor cu celelalte națiuni din bazinul Dunării. Dând urmare repetatelor sfaturi ale lui Mazzini, care îi cerea să amâne până la victoria revoluției disputa cu maghiarii, spre a nu arăta lumii că sunt neuniți, răspunsul românesc va fi conciliant în această privință. Mazzini îl asigură, în scrisorile sale, că la baza federației danubiene va sta votul universal și prin urmare libera exprimare a voinței populare. În sfârșit, într-o scrisoare din 21 august 1851, el adăuga, adoptând o atitudine împăciuitoare față de unguri: „Vous ne risquez rien. Vous serez toujours à temps de vous livrer en protestant si on vous fera injustice. Ce qu'il faut aujourd'hui c'est la Trêve de Dieu”²⁶.

Răspunsul Comitetului român este interesant nu numai prin cuprinsul său ideologic, ci și prin eleganța exprimării, care indică drept autor pe un bun mânuitor al condeiului. Credem, de aceea, că cel puțin acele pasaje din răspuns merită să fie reproduse.

După ce se afirmă că menirea poporului român este „să reprezentăm în Europa răsăriteană gândul de libertate individuală și de progres colectiv”, răspunsul continuă: „Uitați, neprețuiți de popoarele din Apus, de frații noștri de sânge din familia latină, neînțeleși de popoarele din Răsărit, hărțuiți de vecinii noștri, singuri, am luptat cu fruntea sus, de-a lungul vremurilor și a nesfârșitelor vijelii ce se abăteau asupra-ne dinspre Asia. Cu fiecă lovitură ce ne ajungea, cu fiecă mușcătură ce ne sfâșia, ne simțeam devenind mai mari cu o palmă, după cum devenea și barbarul: căci mușcându-ne se înfrățea cu civilizația”.

²⁶ Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. I, p. 270.

Părăsind domeniul istoric, care îl făcuse un moment să se înflăcăreze, autorul răspunsului își arată și cunoștințele sociologice, atunci când exprimă nădejdea că federația Dunării se va înfiripa, căci răspunde necesității de asociere a ființelor, în speță necesității de asociere a statelor, care în baza concepției organiciste sunt asimilate organismelor vii. Însă o asociere viabilă – și aici se face aluzie la maghiari – nu se poate realiza decât în mod voluntar, iar nu forțat. „Marea Confederație dunăreană va fi un fapt al epocii noastre“, ne-ați spus; „da, deoarece libertatea popoarelor de la Dunăre va fi un fapt al epocii noastre. Instinctul propriei noastre conservări și al dezvoltării bunului trai face asocierea să devină lege a tuturor ființelor însuflețite, din motive de natură mai înaltă. Din motive de ordin moral, această lege devine și mai necesară pentru om, dar libertatea e atât de înăscută în noi, încât indivizii și popoarele, chiar și cele mai firesc simpatice între dânsle, se vor depărta unele de altele și se vor respinge rând pe rând, dacă forța vrea să-i silească a se uni. Fără libertate nu există asociație cu puțință între popoare“.

După acest atac împotriva imperialismului, care vrea să unifice popoare și moravuri prin forță, după ce se arată atât de clar că federalismul este o concepție democratică, bazată pe respectul individualității naționale, autorul răspunsului insistă asupra acestei ultime idei și, pentru a fixa poziția fiecărui stat membru al federației față de întregul federal, recurge la exemplul asociației constituite după prescripțiile codului civil: „Confederația dunăreană, ori dacă se preferă, strânsa alianță a popoarelor de la Dunăre, nu va fi o societate universală, un consorțiu al tuturor bunurilor. În asociația noastră, fiecare asociat va continua să se bucure de libera dispunere de averea sa și nu va fi angajat decât cu o parte a sa. Fiecare își va păstra individualitatea și acțiunea”²⁷.

Textul de mai sus este redat după traducerea din limba italiană a prof. Al. Marcu, căci răspunsul românesc apărea, o lună după înmânarea

²⁷ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 55 și urm.

sa Comitetului din Londra, în ziarul *Il progresso* din Italia. Dăm în notă și versiunea românească, așa cum e publicată în volumul lui C.A. Rosetti.²⁸

Manifestul Comitetului revoluționar român din 19 septembrie 1851 era iscălit de D. Brătianu în numele întregului comitet, rămânând deschisă pentru cercetători problema paternității sale.

Al. Cretzianu, cercetătorul arhivei lui D. Brătianu, nu ne dă o dezlegare, mulțumindu-se să ne spună că „manifestul apărea cu semnătura lui Dumitru Brătianu”²⁹.

O. Boitoș enumera printre eventualii redactori ai manifestului, atât pe D. Brătianu, cât și pe C.A. Rosetti, „cei mai romantici dintre radicalii români”³⁰. Dar, în notele intime ale lui C.A. Rosetti se găsește însemnarea: „În timpul acesta (data 27 octombrie 1851), publicarăm un răspuns către Comitetul european. Îl puserăm în 5 jurnale”³¹. Mai întâi trebuie stabilit că C.A. Rosetti vorbește despre *manifestul nostru*, deși data e de 27 octombrie. Într-adevăr, nu cunoaștem decât un singur

²⁸ „Uitați, descunoscuți de populi Occidentului, de frații noștri d’un sânge din familia latină, ne’nțelegeți de populi Orientului, hărțuiți de vecinii noștri, singuri merserăm cu capul în sus prin timpuri și furtuni fără număr ce năpădeau peste noi din Asia. La fiecă lovitură ce ne da, fiecă mușcătură ce ne făcea ne simțeam crescând și cu noi creștea și barbarul, căci mușcând, comunica cu civilizația...”

Confederația cea mare a Dunării, ne ziceți voi, va fi un fapt al epocii noastre. Trebuințele conservăției și ale dezvoltării binelui fac din asociație o lege trebuincioasă pentru toate ființele însuflețite și pentru om; considerații d-un ordin mai înalt, considerații ale ordinului moral o fac și mai trebuincioasă. Dar libertatea atâta este din esența noastră, încât chiar indivizii din populi care se unesc se atrag unii pe alții prin natura lor, sub apărarea milei și a puterii ce depărtează, se împing unii cu alții, între populi nici o asociație nu este prin putință fără libertate... Vecinii noștri pot fi liniștiți; Confederația danubiană, sau de voiți mai bine strânsa alianță a populelor de la Dunăre, nu va fi o societate universală, o societate de toate averile, în asociația noastră fiecare soț se va bucura cu deplinătate de bunurile sale; se va angaja numai pentru ceea ce va depune. Va păstra fiecare propria sa individualitate și acție”. (*Lui C. A. Rosetti*, p. 255 și urm.).

²⁹ Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. I, p. 50.

³⁰ O. Boitoș, *op. cit.*, p. 96.

³¹ *Lui C. A. Rosetti*, p. 222.

răspuns al Comitetului român către Comitetul european și C.A. Rosetti vorbește despre publicarea lui, nu despre înmânarea care avusese loc la 11 septembrie. În luna septembrie jurnalul său nu cuprinsese nici o însemnare, iar în luna octombrie o singură pagină, în care se plânge că din august, de când a aflat despre moartea prietenului Rosenthal și a fost percheziționat de poliție, care i-a găsit niște manifeste către românii din Ardeal, nu a mai avut un moment de liniște. „Ce-am făcut în aceste două luni, de când n-am mai scris ? și de ce n-am urmărit (notele). Una din pricinile tăcerii mele este că ne mai putând ține nici o hârtie fără pericol de a fi expuse și profanate de ochii străinilor, n-am mai cutezat, n-am mai putut scrie”³².

Nu putem deci considera pe C.A. Rosetti ca autor al răspunsului, căci după mărturisirile sale chiar, în toată această perioadă nu a avut liniștea sufletească pentru a compune un memoriu căruia emigranții îi acordau o atât de mare însemnătate. Un fapt atât de important, ca însărcinarea de a da un răspuns Comitetului mazzinian, nu ar fi trecut fără să lase urme în jurnalul lui Rosetti, care se mărginea să-și arate participarea, împreună cu ceilalți membri ai Comitetului român, numai la publicarea manifestului când spune: „publicarăm un răspuns“, „îl puserăm în 5 jurnale“.

Prof. Al. Marcu socotește că răspunsul Comitetului a fost redactat de N. Bălcescu, care, fiind bolnav și dezamăgit de intrigile dintre emigranții români, lăsase pe D. Brătianu să păstreze legătura cu Londra³³. Dar, cu drept cuvânt, prof. Gh. Zane spune că niciodată Bălcescu nu ar fi făcut greșeala să afirme că românii sunt „avantgarda rasei greco-latine“ și nici nu ar fi lăsat să se strecoare în manifest unele idei, cum ar fi aceea că forța nu poate fi un mijloc pentru rezolvarea problemelor politice, care sunt contrare concepției sale³⁴.

Pentru noi problema paternității manifestului Comitetului revoluționar român este definitiv tranșată în favoarea lui D. Brătianu. Citind

³² *Ibidem*, p. 222.

³³ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 60 și urm.

³⁴ N. Bălcescu, *Opere*, Ed. Gh. Zane, tom I, partea a II-a, p. 286 și urm.

cu atenție corespondența, discursurile și memoriile diplomatice înaintate de D. Brătianu, nu va fi greu să recunoaștem stilul înflăcărat al acestui poet care a ajuns să facă politică, față de exprimarea stereotipă a diplomatului de profesie. Peste tot această poetizare a istoriei, care îl va face să scrie și acel imn închinat României, pe care îl prezenta lui J. Michelet. În manifestul Comitetului român se recunosc nu numai repetarea ideilor agentului român de la Londra, ci chiar repetarea unor figuri de stil specifice lui: „La fiecă lovire ce ne da, fiecă mușcătură ce ne făcea, ne simțeam crescând și cu noi creștea și barbarul, căci mușcând, comunica cu civilizația“, spunea manifestul Comitetului revoluționar român. „Până acum tătarul muscal și tătarul turc, mușcând în cărnurile noastre, ar fi primit și ei altoiul civilizației”³⁵, spune D. Brătianu într-un manifest adresat locuitorilor din Principate.

Dar dacă analiza stilistică nu pare prea concludentă, nu avem decât să ne raportăm la corespondența purtată de Mazzini cu D. Brătianu, în care primul spune: „Vous vous étiez à peu près engagé avec L[edru] R[ollin] à écrire une adresse en réponse à la notre. Il faudrait le faire. Et il faudrait dans cette adresse parler des paroles de paix aux hongrois“. Urmează sfaturile de conciliere cu maghiarii, după care Mazzini atinge chiar miezul discuției noastre: „Vous nous communiquerez l'adresse avant de la publier. *Et elle pourrait être signée par vous, pour le Comité National Roumain*. Songez-y, on insiste ici pour le demander”³⁶.

D. Brătianu a urmat întocmai prescripțiile maestrului Mazzini și nimeni mai bine decât el nu putea ști ce se aștepta la Londra din partea românilor și cum trebuia întocmit un răspuns mulțumitor.

Am insistat atât pentru a repune în drepturi pe D. Brătianu, arătându-l ca adevărat autor al acestui manifest federal, pentru că îl socotim, alături de Ion Maiorescu și N. Bălcescu, drept unul dintre cei mai interesanți luptători federaliști români ai epocii.

Desigur că în perioada de timp cuprinsă între sfârșitul lunii iunie și începutul lunii septembrie 1851, în care D. Brătianu se afla la Paris, el a făcut cunoscut răspunsul său și membrilor Comitetului național român,

³⁵ Al. Cretzianu, op. cit., vol. I, p. 291.

³⁶ *Ibidem*, p. 268 și urm.

cu atât mai mult cu cât, cu un an și jumătate în urmă, fusese admonestat de Tell, Eliade și N. Golescu pentru ideile exprimate fără prealabilul consimțământ al șefilor emigranților, cum se considerau cei trei³⁷.

Discuțiile cu prietenii politici din Paris nu alterează întru nimic nici fondul nici forma brătienistă a manifestului discutat, care poate fi trecut în rândul operelor lui D. Brătianu.

Înainte de a părăsi pe D. Brătianu, care va reîntra în curând pe drumul legalității, chiar cu consimțământul lui Mazzini, rămâne să vedem, ca și la N. Bălcescu, dacă năzuințele sale federaliste nu ascundeau alte intenții. E lesne de înțeles că și D. Brătianu vedea în Federația danubiană numai un mijloc pentru realizarea unității naționale, pe care o dorea cu toată pasiunea sa patriotică, cum rezultă din următoarele cuvinte: „țara românului, care e unită cu celelalte surori ale ei, Moldova, Bucovina, Țara Banatului, Basarabia și Țara Românească va fi țara întreagă ce se numește România, pentru care trebuie să trăim, să muncim și să ne batem, căci numai în sânul ei vom putea fi tari, slobози și fericiți”³⁸.

D. Brătianu, fiind convins că revoluția universală va izbucni în 1852, făcuse agent de legătură la Atena pe Nicolae Golescu și în Serbia pe Ștefan Golescu. Acesta îi scria (la 5 noiembrie 1851) despre rezultatele unei vizite de informare făcută în Germania, Boemia și Austria propriu-zisă, dând relații prețioase asupra activității lui Magheru, exilat în acest timp la Viena. Magheru luase contact cu conducătorii revoluționari de la Praga, stabilind ca în momentul prăbușirii Austriei să instaleze un guvern provizoriu al „Staturilor Unite ale Austriei”, având grijă ca în același timp să proclame și unitatea românilor și a sârbilor cu frații lor din Imperiul otoman³⁹, înscriindu-se astfel pe aceeași linie politică națională a luptei pentru dobândirea unității neamului.

În timp ce radicalii români se constituiseră la Paris ca o partidă separată, fostul locotenent domnesc Eliade se pierdea în certuri sterile asupra șefiei pe care o visase pentru sine încă din vremea când își adăugase la numele părintesc pe acela de Rădulescu, cu gândul la

³⁷ *Ibidem*, p. 201.

³⁸ O. Boitoș, *op. cit.*, p. 81.

³⁹ Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. I, p. 274.

destinul descălecătorului Radu Negru, pe al cărui tron arăta că s-au urcat în trecut „țărani, soldați, preoți și boieri”⁴⁰. Francmason și adept al ideilor saint-simoniste, foarte la modă la Paris în acest timp, Eliade se deosebește de ceilalți pașoptiști care, deși roșii, erau pătrunși de crezul național românesc. În *Odă Românilor*, scrisă în 1851, Eliade se adresează românilor, ungarilor și slavilor spunându-le că trebuie să-și unească eforturile și să lupte pentru o patrie comună, unde privilegiile de clasă vor fi desființate:

„Maghiari și slavi, românilor !
E timp de-nfrățire
D-ajuns sângele bravilor
A curs în amăgire.
Jos casta privilege !
Și ori-que fără-de-lege !
Jos fumuri de magnați !”

Eliade face apel la spiritul de înțelegere al maghiarilor; acordând și celorlalți libertate, aceștia se vor ralia la cauza lor, luptând împreună pentru o patrie comună, o federație a naționalităților:

„Maghiari, geloși de glorie,
Român, croat vi-e frate,
Cu toții la victorie,
Cu toții la libertate.
Luptați-vă-mpreună.
O patrie comună
Cu toții invocați”⁴¹

Eliade era un progresist nu numai atunci când se arăta partizanul unor înnoiri îndrăznețe pentru acel timp în ordinea internă, ci și când își dezvoltă concepția internaționalistă, vorbind despre identitatea oamenilor, care nu ar trebui să cunoască deosebiri de naționalitate, de

⁴⁰ I. Eliade Rădulescu, *Amințirile și impresiile unui proscrisu*, p. 153.

⁴¹ Cf. „Curierul de ambe sexe”, vol. VI, București, 1893, Tip. Cucu, p. 62-63.

limbă, religie și moravuri, concepție care îl va conduce la ideea statului universal: „...Unul rob, altul slobod, altul român, altul grec, altul neamț, o grămadă de amestecătură. Se miră oamenii ce să mai scornească ca să nu se mai înțeleagă, bieții creștini. Oameni suntem toți. Eu nu văd nici o deosebire”⁴². Dorind în cele din urmă: „să fie odată o nație, o limbă, o religie și o lege”.

Într-o scrisoare adresată la 25 iulie 1856 lui C. Racotă, saint-simonistul Eliade va apărea acum influențat și de ideile mazziniene, când vorbește despre o Europă unificată pe baze republicane, ținându-se seama în stabilirea granițelor interstatuale de criteriul etnic, naționalitatea determinându-se după limba maternă a locuitorilor. În fața Congresului sau a Tribunalului republicii universale a Europei, „al cărui prim temei să fie solidaritatea populilor, iar nu a guvernelor”, românii vor revendica Transilvania și Banatul, ca ținuturi de limbă română⁴³.

Mișcarea federală pașoptistă nu se încheie cu aceste gânduri. Exilații vor mai avea ocazia să intervină în mișcările insurecționale ce se pun la cale în Imperiul Habsburgic, frământați de aceleași gânduri federale, cărora nu le va fi dat să se realizeze până astăzi. Dar ideile lor de federație dunăreană vor rămâne de actualitate și o sută de ani de la emiterea lor, în discuții politice la fel de aprinse ca și atunci când constituiau noutatea zilei.

⁴² N. Iorga, *Istoria presei române*, p. 52.

⁴³ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 49.

Capitolul IV

Speculații federaliste în jurul războaielor austriece

I. După momentul de febrilă activitate federală reprezentat de revoluția din 1848 și de exilul fruntașilor revoluționari, ideea federării în regiunea Dunării nu va declina, ci se va pune la dispoziția politicianilor ori de câte ori imperiul austriac va trece prin perioade de criză. Federația dunăreană va apărea nu numai ca o soluție de salvare a imperiului, ci mai ales ca mijloc de cooperare între naționalitățile oprite. Mai ales Italia, intrată pe calea realizării unității naționale, va trimite agenți, va căuta aliați și va întreține tot timpul spiritul de revoltă împotriva Imperiului Habsburgic, din care avea de revendicat și ea importante teritorii naționale.

Este demnă de admirat abila și fructuoasă activitate diplomatică italiană din epoca Risorgimentului, care a știut să scoată din toate evenimentele europene un profit pentru cauza italiană. Când, la Plombières, alianța franco-piemonteză ia naștere, în perspectiva unui conflict cu Austria, politica oficială reprezentată prin Cavour este cel puțin acum de acord cu politica desăvârșitului Mazzini, de a profita ca de niște auxiliari prețioși de naționalitățile din imperiul dușman.

În vederea unei insurecții maghiare, pentru reușita căreia se solicita și sprijinul românilor din Principate, Napoleon al III-lea dăruia 20 000 de puști complotiștilor unguri: Sardinia se obliga să le transporte de la Marsilia la Galați, de unde să ia drumul spre frontiera austriacă. Generalul maghiar Klapka, însărcinat cu organizarea revoltei ungarilor, trata în 1859, din înputernicirea lui Kossuth, cu vodă Cuza, a cărui țară trebuia să servească drept bază de pornire a acțiunii sale, și cu principele Obrenoviæ pentru a se ajunge la o înțelegere între ungurii, românii și sârbii din Imperiul austriac. Între punctele platformei sale de înțelegere, demnă continuare a tratativelor din Paris cu 10 ani în urmă, după ce se repetau dezideratele de fraternitate, libertate și egalitate dintre naționalitățile subjgate, se ajungea și la repetarea acelui ideal

obsedant federalist: cele trei țări dunărene, Ungaria, România și Serbia vor constitui o federație. Care putea fi atitudinea proaspătului domnitor român, care reușise să unifice cele două principate românești, pentru care lordul Clarendon propusese nu de mult o legătură federală, ce i se părea mai mult în spiritul tradiției noastre istorice ?¹

Klapka mărturisea că domnitorul român, „avec son instinct de grec, il en a parfaitement compris toute l'importance“ și se gândea poate chiar să fie „le seul et unique profiteur“². Klapka, lucrând pentru o federație sub conducerea lui Kossuth, nu putea admite ca tribunului maghiar să i se substituie vodă Cuza, în care conspiratorii unguri vedeau cu teamă un viitor conducător al Daco-României și de aceea nici nu angajează activ pe domnitorul Cuza la insurecția pregătită dincolo de Carpați. Klapka era un simplu traducător al gândurilor lui Lajos Kossuth. Acesta nu renunțase la ideea înmănuncherii popoarelor orientale într-o vastă confederație, păstrându-se bineînțeles unitatea statului maghiar: „...Scopul eforturilor mele, experiența mea, aceasta este crearea unei vaste confederațiuni cuprinzând Ungaria, Polonia, Croația, Serbia și Țările Române“³. Când, în 1862, proiectul kossuthist al federației danubiene ajunge și la cunoștința opiniei publice maghiare, aceasta nu-l mai urmează cu același entuziasm pe calea federației, cum îl urmăsea atunci când Kossuth îi arătase drumul maghiarismului.

Nici în vâltoarea războiului franco-piemontez-austriac soarta nu se arată mai bună cu Lajos Kossuth și cu reinstalarea sa, căci revoluția maghiară nici nu izbucnise încă pe când Austria capitula la Villafranca.

În același timp cu misiunea kossuthistului Klapka, Principatele primeau și vizita unor agenți garibaldieni pentru Balcani. Giuseppe Garibaldi, care în timpul războiului franco-piemontez-austriac comandă două regimente de „cacciatori“ în Alpi, repurtând victoriile de la Varese și San Fermo, este cea mai populară figură a Risorgimentului. Debutază ca mazzinian în politică, fiind membru al organizației „Giovine Italia“, sare chiar în ajutorul Republicii romane

¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 114.

² Al. Marcu, *op. cit.*, p. 259.

³ A. Tătaru, *op. cit.*, p. 26.

când aceasta cădea sub loviturile francezilor, servind cu multă credință și regalitatea, pentru atingerea aceluiasi ideal al unității italiene. După o viață eroică și aventuroasă, în care republicanul convertit la monarhism obține și titlul de generalisim al forțelor din Uruguay, găsim pe luptătorul italian gata să intervină și pentru libertatea națiunilor din Imperiul austriac și chiar din cel otoman, punându-se în fruntea mișcărilor naționale de acolo.

Cel mai interesant dintre agenții lui Garibaldi în Balcani pare a fi Marco Antonio Canini; imitând exemplul maestrului său, duce o viață agitată și plină de aventuri. A fost un mânuitor al condeiului, având încercări în poezie, filosofie, politică și filologie. A cunoscut și zidurile închisorii la Veneția, fiind acuzat de socialism; s-a îndeletnicit cu negoțul la Constantinopol și a fost expulzat ca primejdios ordinii publice din București. Ca formație ideologică el este în egală măsură un elev al lui Mazzini și un admirator al operei lui Saint-Simon. După părerea lui Canini, unitatea poporului italian nu se putea realiza decât în strânsă legătură cu revoluția și emanciparea popoarelor din Imperiul austriac și cel otoman.

Revoluția sincronă a românilor, croaților, bulgarilor, sârbilor și ungurilor ar fi condus la prăbușirea tiraniei și la federarea liberă a acestor popoare, sub privegherea unei Italii unificate, căreia i-ar fi revenit rolul civilizator îndeplinit altădată cu atâta strălucire pe aceste meleaguri de stăpânirea romană și apoi de cruciați. Pentru realizarea acestor scopuri făcea el o călătorie la București în 1859, unde, expulzat fiind, se va întoarce peste câțiva ani, animat de aceleași gânduri.

Canini împărtășise planurile sale, de fapt ale lui Mazzini, de revoltă sincronă și de federalizare în sud-estul Europei, atât primului-ministru Cavour, cât și regelui Victor Emmanuel, a cărui simpatie se lăuda că a câștigat-o. El se vedea omul destinat să pună în aplicare planurile mazziniene sau kossuthiste cu ajutorul oficialității italiene. În 1862, ministrul Rattazzi îl trimitea din nou în Orient, ca agent politic secret, cu o proclamație a lui Garibaldi către populațiile de acolo, îndemnându-le să se pregătească de răscoală în vederea apropiatei treceri a lui Garibaldi din Serbia și România în Austria, pentru răsturnarea ordinii imperiale.

Și de data aceasta maghiarii pretindeau o federație în care lor să le revină rolul de conducători, căci după cum rezultă din scrisoarea filoromânului G.V. Ruscalla către Papiu-Ilarian (30 mai 1862), Canini venise la București „spre a-i converti pe români la visata federație a serbilor, rutenilor, slovacilor, bulgarilor, epiroților și maghiarilor, care își rezervă partea directivă”⁴.

Ca și Mazzini, el va fi silit să medieze între pretențiile maghiare și aspirațiile românești, dar cum era o fire optimistă i se va părea că a ajuns la un rezultat pozitiv spunând că la cuvintele lui Garibaldi s-a răspuns în capitala României cu: „Trăiască frăția cu Italia și cu Ungaria”⁵.

În același sens, al apropierii româno-maghiare în vederea răscoalei sincrone, lucra și maestrul lui Canini, însuși Garibaldi care, de la Caprera, îi scria Dorei d’Istria (Elenei Ghica), rugând-o să intervină pe lângă compatrioții săi, convingându-i să lupte pentru înfrățirea popoarelor din centrul și orientul Europei.

„Serbi, croati, dalmati, aderirano alle aspirazioni nazionali dei magiari. I Moldo-Valacchi debbono imitare un tale esempio, e io metto illimitata speranza nella vostra alta influenza sui compatriotti vostri per stringere il nodo fraterno, che deve or mai tenere unite le razze orientali colle razze sorelle del centro e dell’ occidente dell’Europa”⁶. (Scrisoarea lui Garibaldi către Dora D’Istria, din 16 iulie 1861).

Dar problema româno-maghiară, acest nod gordian al federației danubiene, pe care nu-l putuse dezlega abilitatea lui D. Brătianu, bunăvoința lui N. Bălcescu sau prestigiul lui Mazzini și Garibaldi, nu va putea fi depășită nici de Marco Antonio Canini. Acesta culegea și de la Belgrad aceleași știri asigurătoare, că sârbii sunt gata să se înțeleagă cu ungurii în vederea stabilirii federației Dunării și în așteptarea marșului garibaldian în Europa Centrală – care nu va avea loc niciodată. Totuși, popoarele asuprite din imperiu vor rămâne în suflet cu speranța, exprimată și de ziarele din Novi Sad: „Așteptăm pe Garibaldi”⁷, deși condotierul italian era acum (1876) bătrân.

⁴ Al. Marcu, *op. cit.*, p. 308.

⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 13.

⁶ Al. Marcu, *Romanticii italieni și românii*, p. 81.

⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 23.

Este sigur că proiectul unei răscoale și al unei federații orientale nu-l părăsiseră pe septuagenarul erou al celor două lumi, căci în 1876 el scria agentului său, generalul maghiar Türr, despre „o confederație de state libere, udate de Sava, Dunăre, Egee și Adriatică”⁸.

Balkanii și centrul Europei sunt în tot acest timp câmpul de activitate al agenților lui Kossuth, care nu renunțase la visul reînscăunării sale, și ai lui Garibaldi, care urmărea realizarea unității italiene, ambii voind să uzeze de nemulțumirile naționalităților împilate, pentru dărâmarea eșafodajului austriac. Acești agenți kossuthisto-garibaldieni se formaseră adesea la școala revoluționară a lui Mazzini, ale cărui idei le adoptaseră, cum era cazul lui Canini. Mazzini, care a fost activ până la sfârșitul vieții sale (1872), va profita și de această perioadă tulbură, atât de propice planurilor revoluționare, recrutându-și un nou prozelit român, în persoana lui Eugeniu Carada.

Plenipotența pe care Eugeniu Carada o avea de la Mazzini pentru a lucra în centrul și răsăritul Europei în vederea declanșării în zadar așteptatei revoluții generale, precum și corespondența cu revoluționarul italian, care se aflau în păstrare la Costache Ciocârlan, au fost distruse, din nenorocire, într-un incendiu⁹. Știm numai că, după 1864, E. Carada a luat contact la Viena cu Rieger, șeful naționaliștilor cehi, în vederea revoltei pe care Rieger voia să o amâne, căci socotea Imperiul austriac destul de puternic spre a rezista asaltului revoluției. Tot din însărcinarea lui Mazzini, Carada pregătea revolta italienilor, la Veneția, îndreptată tot împotriva Imperiului austriac. Eugeniu Carada urmărea prin activitatea sa revoluționară, demnă de trecutul celorlalți conspiratori ai epocii, realizarea idealului național de unitate, fie chiar prin intermediul formulei federale.

El era atât de pătruns de principiile pașoptiste, căroră le jurase credință pe când avea 12 ani, încât lupta pentru răsturnarea absolutismului reprezentat prin Napoleon al III-lea, prin Cuza și chiar prin Carol I. Astfel ajunge să fie implicat la Londra în complotul contelui de Paris și al lui Malaspina împotriva împăratului Franței; la București

⁸ Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații*, p. 351.

⁹ Constantin Răutu, *Eugeniu Carada*, p. 59.

abia scapă să nu fie spânzurat în *Pasagiul Român* de partizanii lui Cuza. În 1870 e arestat ca șeful revoluției de la Ploiești a lui Candiano Popescu.

Acest fiu al secolului său cunoștea și împărtășea ideile timpului, pentru a căror realizare lupta ca agent al lui Mazzini, punând totuși deasupra internaționalismului mazzinian idealul național român. El cunoștea atât ideile maestrului său Mazzini, care îi scria: „În Orientul european, nici dvs., nici grecii, nici slavii n-o să puteți rezolva chestiunea libertății fiecare în parte și, fiind izolați, faceți totul pentru a vă înțelege“, cât și pe ale patronului său de la „Românul“, C.A. Rosetti, cu a cărui fiică se logodise și care în anul 1861 nutrea speranța că românii ar putea „cu ușurință să silească pe unguri să părăsească ideea lor asiatică și formând atunci o adevărată confederație, să facă Austria să cază în câteva zile”¹⁰ (Scrisoare adresată lui Ubicini și P. Bataillard de la Florica, 22 octombrie 1861).

Întorcându-ne privirile la vodă Cuza, pe care Klapka îl bănuia că râvnește rolul de conducător al federației orientale, vom vedea că prin politica sa prea personală își înstrăinase simpatiile „roșilor“ pașoptiști, care îl și răstoarnă în noaptea de 10 spre 11 februarie 1866. Abdicarea lui Cuza este un prilej nu atât pentru reluarea planurilor federale, cât pentru continuarea discuției, pe care și Ion Maiorescu o făcuse, a cedării Principatelor către Austria, în schimbul anexării unor teritorii italiene de sub controlul austriac la Italia. Se ajungea astfel, din punct de vedere românesc, tot la soluția pe care o urmăreau schemele federale, a unității neamului românesc, fie chiar sub sceptrul habsburgic, căci trebuia să măgulim puternicul vecin din Vest, atât timp cât nu puteam spera nimic de la o soluție prin forță, disproporția dintre proaspăt încheigatele Principate și imperiu, ce va deveni în curând austro-ungar, fiind prea mare.

Clarendon, care propusese cu puțin timp în urmă federarea Principatelor, iar nu unirea lor, se va opune și de astă dată integrării noastre în Imperiul austriac pe motiv că Franz Joseph are destui supuși semi-barbari în împărăția sa pentru a mai primi cu plăcere încă „patru milioane de sălbatici între aceleași granițe”¹¹. Și în întâlnirea de la

¹⁰ *Lui C. A. Rosetti*, p. 181.

¹¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. I, p. 111 [trimitere cronată].

Salzburg (1867) dintre Napoleon al III-lea și Franz Joseph se reia discuția asupra cesiunii Principatelor către Austro-Ungaria: cu acea ocazie împăratul vecin nouă ar fi spus, după relatarea lui Andrassy către Gheorghe Bibescu, „Sire, ne oferiți ceva care nu ne aparține și n-am putea păstra”¹².

După înlăturarea lui Cuza, alt eveniment internațional propice unor noi combinații politice va fi războiul pruso-austriac. Austria fiind iarăși în impas, au loc schimburi de vederi între conducătorii maghiari și români, pe care Ion Brătianu le relatează astfel în discursul său din 1868. „D-nii Andrassy, Klapka și Türr acum doi ani veniră în București, înaintea bătăliei de la Sadova, ca să trateze cu noi și nu le-am cerut nimic, nici atunci când puteam reuși, nici atunci nu le-am ținut alt limbaj decât acela de mai înainte”¹³.

Ion Brătianu nu vorbește despre amănuntele discuției, dar ținând seama de împrejurările în care are loc și de participanți, nu e greu să-i fixăm subiectul dacă ținem seama că în același timp trecea clandestin peste munți Eugeniu Carada ca să pregătească răscoala populației române din Ardeal. Carada nu voia să piardă un prilej prielnic pentru realizarea planului său; acum, când Austria era ocupată în războiul contra Prusiei, răscoala naționalităților părea foarte indicată. Carada face mai multe depozite de muniții în Ardeal și numește pe profesorul craiovean Constantin Olteanu, nepotul lui Petru Maior, comandant al mișcării revoluționare¹⁴.

Dar războiul pruso-austriac e de scurtă durată. După o lună și jumătate el se încheie prin înfrângerea Austriei și revoluționarii federaliști pierd un nou prilej de a-și valorifica planurile lor atât de mult și zadarnic muncite.

Dar gândurile federale depășiseră de mult cercurile revoluționare, ajungând cunoscute până și curților imperiale. Astfel, cu ocazia căsătoriei principelui Umberto cu principesa Margareta de Savoia (24 aprilie 1868), reprezentantul principelui Carol I al României la nunta celei pe care și-o voise pentru sine soție este binecunoscutul nostru Dumitru Brătianu.

¹² N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, *Întregitorii*, București, 1939, p. 52.

¹³ Gh. Adamescu, *Elocuența română*, p. 208.

¹⁴ Constantin Răutu, *op. cit.*, p. 89.

În discuțiile pe care D. Brătianu le poartă cu vărul împăratului Franței, principele Jérôme Napoleon, acesta îi destăinuie că ungurii îi oferiseră coroana Sfântului Ștefan, după ce, cu patru ani în urmă, Carada îi oferise coroana lui Cuza-Vodă.

Principele Napoleon socotea că acum este momentul propice să se realizeze o mare confederație, ce va tranșa definitiv chestiunea Orientului¹⁵ Cu ocazia vizitei pe care principele o va face în iunie 1869 la București, el nu va uita să recomande românilor legături mai strânse cu monarhia austro-ungară.¹⁶

Aceste idei erau împărtășite și de fostul agent mazzinian și garibaldian, generalul maghiar Türr care, devenit colaborator al contelui Andrassy, nu va uita de visul federal al unirii ungurilor, românilor și sârbilor, păstrând bineînțelese ideea distinctivă a federalismului maghiar, adică supremația și unitatea nației maghiare.¹⁷

Dar patronul său de la Ministerul de Externe, contele Andrassy, în convorbirea pe care o avea în 1875 la Viena cu domnitorul Carol I, ținea să-l asigure că monarhia austro-ungară nu are nici un interes să-și mărească numărul supușilor români prin anexarea României, anexare ce ar prezenta și dezavantajul unei și mai mari apropieri de Rusia amenințătoare.¹⁸

2. Evenimentele istorice al căror centru era Imperiul austriac au fost privite mai sus din puncte de observație plasate cel mai adesea în afara împărăției. Am văzut astfel atitudinea Italiei, Franței, Principatelor Unite față de crizele succesive ale împărăției habsburgice, marcate prin războiul franco-piemontezo-austriac și pruso-austriac.

Desigur că pierderea a două războaie nu putea fi înregistrată în cronica imperiului fără serioase repercusiuni asupra structurii politice interne a acestei hărțuite împărății. După primul eșec în fața armatelor

¹⁵ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui D. Brătianu*, vol. II, p. 263 și urm.

¹⁶ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 53.

¹⁷ Al. Marcu, *Conspirații*, p. 350.

¹⁸ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 132.

lui Napoleon, Franz Joseph își va convoca în primăvara anului 1860 un nou Senat, cu mult mărit, în care românii vor avea reprezentanți de frunte în persoana lui Andrei Șaguna pentru Ardeal, Andrei de Mocioni pentru Banat și Nicolae Petrino pentru Bucovina.

În discuțiile din sânul Senatului imperial, purtate asupra celei mai bune reforme ce va da imperiului o nouă și mai trainică așezare, se fac simțite mai ales două curente. Curentul federalist susținea să se acorde naționalităților din imperiu autonomie teritorială și constituții provinciale proprii. Curentul centralist era partizanul unui parlament central unic, pentru tot imperiul.

Andrei Șaguna, reluând dezideratele românești exprimate în Câmpia Blajului, cerea autonomia Transilvaniei, căreia să i se acorde o constituție bazată pe egalitatea politică a tuturor naționalităților¹⁹.

Andrei de Mocioni, în numele Banatului, luând cuvântul în Senatul imperial la 24 septembrie 1860, cu privire la reorganizarea monarhiei, susținea același principiu al egalității naționalităților, care trebuiau să se bucure de drepturi politice, confesionale și culturale egale. El mai cerea ca „în Senatul imperial naționalitățile imperiului să fie reprezentate în proporție cu numărul sufletelor“, instrucția să se facă în limba națională și confesiunile creștine, catolică, protestantă și ortodoxă să șadă pe picior de egalitate.

Principiul egalității de drept a naționalităților susținut de români, care trebuia să conducă la o reformă în spirit federal a imperiului, a fost puternic combătut de reprezentanții unguri din Senat, care vedeau în aplicarea lui distrugerea statului unitar maghiar.

Aristocrații unguri îl acuză pe Mocioni că a „alunecat pe căile lui Garibaldi, luptând ca și acesta pentru abolirea drepturilor istorice care, în cazul Ungariei, nu pot fi în nici un chip contestate”²⁰.

Dar acțiunea lui Andrei de Mocioni nu se oprește aici; convocând la 18 noiembrie 1860 o adunare națională românească la Timișoara, el cere recunoașterea Banatului ca un ținut românesc autonom, cu titlu de capitanat. Capitanatul Banatului va adopta ca limbă oficială limba

¹⁹ Moga, *op. cit.*, p. 406 și urm.

²⁰ Th. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, p. 35 și urm.

română și va fi condus de un șef politic român, cu titlul de căpitan. Ca și Simion Bărnuț, Andrei de Mocioni, acest demn urmaș al aromânilor ce daseră românilor din Imperiul austriac și alți oameni de valoare cum e contemporanul său Șaguna, va proclama solemn: „Noi nu putem înainta până nu vedem elementul nostru în Austria reunit într-un trup moral, până nu-l vedem chemat ca națiune la viața constituțională sub sceptrul Austriei”²¹.

Pe când românii din Principate erau federaliști, spre a realiza în acest chip unitatea tuturor provinciilor locuite de conaționali de ai lor, românii din Imperiul austriac erau federaliști pentru a obține egalitatea de tratament cu celelalte națiuni conlocuitoare din imperiu. Ei se mărginesc să ducă o susținută luptă constituțională marcată din când în când de revoltă împotriva maghiarilor, dar afirmându-și mereu loialitatea față de Coroană, spre a fi acceptați să participe pe picior de egalitate cu celelalte națiuni la viața publică a imperiului.

Panromânismul li se părea un vis prea îndepărtat, când lor nu li se acorda dreptul mult mai elementar al egalității naționale, după ce își vărsaseră sângele pentru Coroană în 1848.

De data aceasta însă, după lungile discuții din Senatul imperial, Franz Joseph se înduplecă să acorde, prin *diploma din 20 octombrie 1860*, tuturor provinciilor istorice ale imperiului autonomia, fără atributul suveranității. Fiecare provincie va avea un organ legislativ propriu – dieta provincială – deasupra căreia ființa un parlament imperial central. Astfel se desființa uniunea forțată și unilaterală a Transilvaniei cu Ungaria de la 29 mai 1848, toate provinciile dobândindu-și drepturile avute înainte de revoluție.

Dacă la Viena principiul autonomist ieșise triumfător, nu este mai puțin adevărat că și la Budapesta se purtau în acest timp (1860) conversații între unguri, sârbi și români pentru o împăcare definitivă în cadrul unei federații a Dunării. Ion Maniu, student în acea vreme la Budapesta, îi scria unchiului său Simion Bărnuț despre atari planuri, rugându-l să dea în vileag în public că avansurile ungarilor de „testvérüles“, adică frățietate, sunt menite „a seduce pe cei lesne crezători”²².

²¹ *Ibidem*, p. 56.

²² Al. Marcu, *op. cit.*, p. 248 și urm.

De asemenea, piemontezul Vegezzi Ruscalla scria în același an că românii, care s-au adunat între Prut și Dunăre ca într-o a doua Italie, vor întinde în cele din urmă mâna Ungariei, spre a se uni la Fiume cu Italia, pe care o privesc „come loro madre patria”²³.

Perspectivile unei înțelegeri cu Ungaria, care ar fi fost în profitul tuturor prin faptul că dăuna Austriei, e relevată și de Heinrich von Keyserling, reprezentantul Prusiei în București. Von Keyserling propunea constituirea unui stat care să unească România cu Ungaria sub sceptrul regelui Carol al României, fiecare țară păstrându-și mai departe un guvern și un parlament propriu. Carada, cunoscând această propunere făcută unui personaj politic român, este de părere că uniunea româno-maghiară nu ar avea sorti de izbândă, fiind împotriva sentimentelor pe care cele două popoare și le nutresc²⁴.

Dacă îndemnurile de împăciuire și de federalizare româno-sârbo-maghiare veneau de la reprezentanții tuturor naționalităților, în Parlamentul maghiar cei care erau autorizați să vorbească în numele poporului maghiar nu făceau nici un gest decisiv de apropiere. Un nou conflict româno-maghiar va izbucni cu ocazia discuțiilor asupra legii naționalităților. Plin de bune intenții, Alexandru Mocioni vizitase în scop de informare statele polietnice din Apus și studiasse legislația federală a Elveției, pe care avea de gând să o propună Parlamentului maghiar ca bază de discuție la legea naționalităților. Dar Alexandru Mocioni nu își va putea dezvolta punctul său de vedere, căci va trebui să părăsească incinta parlamentară, împreună cu ceilalți deputați naționaliști români, în semn de protest împotriva adoptării proiectului Deák. El nu se va abține totuși de a ataca pe foștii emigranți maghiari de după revoluția din 1848, spunând că „întorși acasă, nu au adus cu sine decât aburi din Franța lui Napoleon și Anglia boierilor, iar de legile cele bune și drepte ale fericitelor popoare din Belgia și Elveția nimic nu vor să știe”²⁵.

²³ N. Iorga, *Un pensatore politico italiano*, p. 12.

²⁴ Constantin Răutu, *op. cit.*, p. 96.

²⁵ Th. Botiș, *op. cit.*, p. 112, 124.

Nemulțumirii românilor de la marginea de răsărit a imperiului îi răspundea în același timp (1865) nemulțumirea populației italiene din sudul imperiului. Luigi Sailer în *L'Europa e la Casa d'Austria*, înnodând firul tradiției luptătorilor naționaliști italieni, cerea ca populațiile asuprite din Imperiul austriac și cel otoman să-și scuture jugul care le oprimă și să se federeze într-un vast „Imperio federative del basso Danubio”²⁶.

În urma înfrângerii zdrobitoare din 1866, Austria nu numai că va pierde conducerea Confederației germane, dar va trebui să găsească o nouă formulă de colaborare cu naționalitățile protestatare.

De data aceasta, prin legea din 21 decembrie 1867, se aplică realmente principiul egalității de tratament în cadrul imperiului, dar numai pentru națiunea maghiară. Acum ia naștere Imperiul bicefal, bazat pe cele două rase privilegiate, germană și maghiară. Prin compromisul dualist, cunoscut sub numele de compromisul lui Deák, rezultat din dispozițiile legii austriece din 21 decembrie 1867 și ale legii a III-a maghiare din același an, Ungaria își vede realizat visul statului unitar maghiar. Ea încetează de a mai fi o „Reichland“, o parte integrantă din imperiu, devenind un stat federal, asociat cu drepturi egale cu Austria. Afluentul stâng al Dunării, Leitha, va fi granița despărțitoare dintre Imperiul austriac, cu capitala la Viena și regatul Ungariei, cu capitala la Pesta. Franz Joseph se va încorona rege apostolic al Ungariei la 8 iunie 1867, având ca prim-ministru maghiar pe Andrassy, încă din martie 1867. Regimul dualist a durat până în 1918, compromisul trebuind să fie reînnoit după fiecare perioadă de 10 ani, aducându-i-se câteodată mici modificări.

Ultima reînnoire a avut loc la 8 octombrie 1907.

Austria se compunea din 17 provincii, care se bucurau de o largă autonomie, sub controlul unui reprezentant al împăratului. Puterea executivă era exercitată de împărat și Cabinetul austriac, iar puterea legislativă de *Reichsrat*, compus din două Camere, a seniorilor și deputaților. Regatul Ungariei era împărțit în 63 de comitate, cuprinzând și 26 de orașe libere regale. Puterea executivă era exercitată de regele Ungariei, care era una și aceeași persoană cu împăratul Austriei, asistat

²⁶ Al. Marcu, *Romanticii italieni și românii*, p. 100.

de data aceasta de Cabinetul maghiar, iar puterea legislativă de parlament, compus din Camera magnaților și cea a deputaților.

Organele comune ale Austro-Ungariei erau: suveranul, ministerele Afacerilor Străine, al Războiului și al Finanțelor, Curtea supremă de conturi și Banca austro-ungară. Mai există și o delegație a parlamentului maghiar și a celui austriac, care controlau administrația comună.

În urma noii organizări, dată în 1867, s-a abrogat și toată opera de legiferare a Dietei din Sibiu (la 20 iunie 1867), unde, datorită lui Andrei Șaguna, se lucrase atât de mult pentru români.

Croația-Slovenia se bucura de oarecare autonomie în cadrul regatului maghiar, conform acordului din 1868, puterea executivă fiind exercitată de banul desemnat de rege, iar cea legislativă de către Dieta din Agram (Zagreb). Dieta din Agram trimitea 40 de deputați în Camera deputaților de la Budapesta și trei în Camera magnaților pentru discutarea afacerilor comune. În urma înțelegerii dintre Cabinetul maghiar și cancelarul Aehrenthal pentru suprimarea tendințelor serbofile din Croația, constituția și regimul autonomist al Croației au fost abolite în 1912.

La 6 octombrie 1908, fiind anexate Bosnia și Herțegovina, noile provincii sunt supuse unui regim special, sub condominium austro-ungar. Prin constituția din 10 februarie 1910, puterea legislativă aparținea dietei locale, iar puterea executivă regelui-împărat, care o exercita prin intermediul unui guvern provincial, având în frunte un guvernator militar.

Atunci când a fost vorba să se eticheteze regimul dualist austro-maghiar, punctele de vedere au variat. Autorii maghiari susțineau, în dorința lor de a se ajunge la o separație completă de Austria și la independența absolută a Ungariei, că ne aflăm în fața unei simple uniuni personale²⁷. În același timp, autori austrieci ca Dantscher von Kallesberg, inspirați de dorința contrarie de a vedea Ungaria reintegrată Imperiului austriac, susțineau că regimul dualist pusese bazele unui stat federal, în care Ungaria nu putea să se bucure de atributele pe care

²⁷ Massimo Pilotti, *Les unions d'états*, p. 508.

le are o persoană de drept internațional²⁸. Majoritatea autorilor susțin însă ca justă teoria după care regimul dualist echivalează cu o uniune reală, sau cu o confederație de state. În favoarea acestei teze pledează autoritatea lui Jellinek și o documentată lucrare a lui Ulbrich cu titlul *Österreichisches Staatsrecht*.

În urma instaurării regimului dualist, s-a convocat o nouă dietă ardeleană, care a votat din nou unirea Transilvaniei cu Ungaria. Celor 13 deputați români li s-a permis să participe la ședințele Camerei din Pesta. În acest mediu maghiar, deputații români s-au constituit într-un club sau „conferință”, profesând idei maghiarofile.

Gojdu declara că „pe rotogolul pământului, mai bun român și mai bun patriot maghiar decât el nu există, știind că dacă piere maghiarul astăzi, mâine piere și românul”. Un alt deputat, Ilie Măcelariu, încercând să pună în practică principiile democratice, vorbi românește în Camera de la Pesta, în strigătele indignate ale adunării. Mai curajos, Iosif Hodoș cerea o Transilvanie liberă și independentă, cu granița de apus pe malul Tisei²⁹.

Unul dintre acești români din Pesta, deputatul Alexandru Roman, profesor de limba română la Budapesta și membru al Academiei Române, este redactorul unei interesante publicații „politică, literară, comercială și economică”, ce apare din ianuarie 1869 până în februarie 1876 sub titlul „Federațiunea”³⁰, luptând pentru transformarea Imperiului într-o federație. Atât prin acest organ, cât și de la tribuna parlamentară, Alexandru Roman susținea că dualismul trebuie înțeles numai ca o primă etapă în vederea realizării unei federații. Căci dacă dualismul va înțelege să rămână numai „unio duarum nationum contra plures”, aceasta înseamnă că se condamnă singur la o prăbușire sigură³¹. Pentru unele dintre articolele sale din „Federațiunea”, lui Alexandru Roman i se va ridica imunitatea parlamentară și va sta un an de zile în temnița din Vaț³².

²⁸ Paul Fauchille, *Traité de droit international public*, p. 250.

²⁹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 78 și urm.

³⁰ N. Iorga, *Istoria presei române*, p. 127.

³¹ I. Moga, *Luttes des roumains de Transylvanie*, p. 431; Lupaș, *La désagrégation de la monarchie austro-hongroise*, p. 459.

³² Th. Botiș, op. cit., p. 175.

Tot în jurul frământărilor de reorganizare a imperiului care se fac simțite după înfrângerea din 1866, se plasează și lucrarea d-rului J. Prochaska (1867), intitulată *Salvarea Austriei*, în care se recomandă ca remediu suveran împotriva tendințelor centrifugale ale naționalităților, transformarea imperiului într-o confederație de state³³. Proiectul nu avea măcar meritul de a respecta principiul grupărilor etnice, căci cuprindea între granițele unei aceleași unități politice germani și italieni, sau români și ruteni amestecați.

Intenții cu totul contrare celor exprimate de Prochaska îl animau pe italianul Pozza, care, spre a pune o stavilă expansiunii austriece în Peninsula Balcanică, propunea în același an, 1867, să se întemeieze un puternic regat iugoslav ca nucleu federal pentru toate statele din regiunea Dunării³⁴.

Această epocă de glorie din istoria federalismului se va încheia cu o ultimă licărire federală: adepții maghiari din Roma ai lui Mazzini, fără a părăsi calea trasată de Kossuth, vor visa o vastă federație răsăriteană, în care elementul maghiar să aibă preponderență. Era anul 1867, când Exarhu comunica această întârziată știre din Viena³⁵.

O dată cu consolidarea statului dualist, atmosfera nu mai este atât de favorabilă planurilor federale. Față de mișcarea federală atât de vie înregistrată în perioada dintre 1848 și 1868, un „gol federal” se va întinde până în 1895. Căci aspirațiile maghiare fiind satisfăcute, politicienii unguri nu vor mai avea nici un motiv să protesteze împotriva noii ordini. Ungurii, ridicați acum la rangul de gardieni ai atâtor rebele naționalități, vor deveni apologeții absolutismului în care văd unicul mijloc de conservare a privilegiilor atât de greu obținute. Austrieții, obosiți de înfrângerile externe și interne, nu au nici un interes să răscolească problema națională, pe care cu dificultate reușiseră să o adoarmă pentru scurtă vreme. Reprezentanții naționalităților oprimate, oscilând între politica de trădare a cauzei naționale, absenteism parlamentar și spectrul temnițelor maghiare, priveau planurile federale ca utopii, fără

³³ A. Tătaru, *op. cit.*, p. 26.

³⁴ Al. Marcu, *Conspiratori și conspirații*, p. 147.

³⁵ *Ibidem*, p. 351.

șanse de realizare. Chiar și glasul celor din afara monarhiei bicefale va amuți, obișnuit să atace în perioadele de criză, războaie și convulsii interne, când Austro-Ungaria părea mai vulnerabilă. Dar dualismul abil manevrat din Viena și Pesta da impresia solidității și va putea câțva timp să acopere glasul revendicărilor naționale și să țină pe partizanii federalismului în defensivă.

Va trebui un exemplu de sus, al arhiducelui Franz Ferdinand, care să redeschidă discuția federală, pentru a se actualiza din nou problema ce pasiona pe pașoptiști.

Capitolul V

Proiectele federale ale lui Franz Ferdinand – Aurel Popovici

După mărturia generalului Margutti, din lucrarea *Tragedia Habsburgilor*, Franz Ferdinand ar fi nutrit gânduri federaliste încă din 1895, când îi făcea generalului italian confidențe în acest sens. Franz Ferdinand, nefericitul moștenitor al tronului imperial, de numele căruia se leagă declanșarea primului război mondial, în urma atentatului a cărui victimă a fost la Sarajevo, părea însuflețit de cele mai bune intenții reformiste pentru bătrâna monarhie. Susținuta campanie federalistă a fruntașilor români nu putea fi ignorată și disprețuită de noul campion federal care, animat de sentimente antimaghiare, își va găsi colaboratori prețioși și chiar îndrumători în materie federală în persoana lui Aurel Popovici și Vaida-Voevod.

Acești proaspeți federaliști români, cărora le era hărăzit un rol de frunte în noua așezare pe care Franz Ferdinand vroia să o dea imperiului, nu făceau decât să continue politica românească transilvăneană tradițională care căuta în Viena un protector împotriva asupritorilor maghiari. Ei reluasera politica de afirmare național-românească trasată în Câmpia Blajului, însușită și de Partidul Național înființat în urma congresului de la Sibiu din 12-14 mai 1881. Unul dintre cele nouă puncte ale *Programului Partidului Național* era autonomia Transilvaniei, în care națiunea română să se bucure de un tratament egal cu cel aplicat celorlalte națiuni și unde limba românească să fie limba oficială în administrație și justiție. Aceeași idee a luptei împotriva statului național maghiar și a autonomiei politico-culturale a naționalităților în cadrul unei monarhii federale anima și pe tinerii care, în frunte cu Slavici, porniseră în 1884 să editeze la Sibiu jurnalul „Tribuna“.

Franz Ferdinand a înțeles să susțină aceste revendicări autonomiste ale românilor din Transilvania și ale slavilor din Sud: din Dalmația, Bosnia și Croația, împreună cu care voia să pună bazele ordinii tripartite austro-maghiaro-slave, nu pentru a slăbi poziția Austriei, ci pentru a

da puteri noi imperiului retrograd. Atât federalismul, cât și trialismul lui Franz Ferdinand constau în esență într-o revizuire a politicii duse față de naționalitățile din imperiu, chemând la viață publică și pe românii și slavii asupriți până acum. Dacă programul moștenitorului imperial s-ar fi mărginit numai la acordarea de autonomii teritoriale naționalităților protestatare (cehi, slovaci, polonezi, români, croați, ruteni, italieni), s-ar fi putut imputa că descentralizarea propusă ajută la dezagregarea imperiului. Dar în concepția lui Franz Ferdinand, imperiul, departe de a se fărâmița prin satisfacerea cerințelor naționale, ar fi devenit un puternic punct de atracție și pentru alte popoare din afara granițelor sale, ca românii din Vechiul Regat și sârbii care, asociindu-se Federației Austriei Mari, sub dinastia habsburgică, și-ar fi putut realiza unitatea națională. Imperiul și-ar extinde în acest chip frontiera spre Balcanii care opuneau rezistență atât de serioasă penetrației austriece și arhiducele spera că limba germană, recunoscută ca singura limbă oficială, și civilizația austriacă, care nu-și disputa cu nici un alt stat întâietatea în Sud-Est, vor sfârși prin a triumfa, dând naștere unui mai mare Imperiu austriac.

Viitorul împărat urmărea deci lărgirea granițelor stăpânirii sale, iar austriacul din el voia supremația culturii patriei sale.

Franz Ferdinand nu se sfia să-și arate maghiarofobia în cercurile ofițerilor devotați, amenințând pe politicienii de la Budapesta¹ că îi va supune cu forța dacă i se vor opune. Planul său este relatat mai pe larg de Margutti, astfel: „În acest scop voi face din Ungaria patru frânturi, din Boemia două, și din celelalte țări atâtea câte vor fi necesare. Fiecare parcelă, înzestrată cu autonomie mărginită în gestiunea afacerilor ei interioare, va trebui, în ceea ce privește lucrurile exterioare și armata, ca și administrația centrală, să se supuiе unui guvern general, a cărui limbă oficială va fi exclusiv cea germană. Această limbă va deveni încet-încet și pe nesimțite patrimoniul tuturor popoarelor confederației, vehiculul civilizației lor comune”².

¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 300.

² Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, p. 225.

Dacă Franz Ferdinand ar fi persistat în politica sa federalistă și după ce ar fi luat în mâini frâiele conducerii, nimeni nu poate ști. Sunt autori ca Hermann Wendel (în *Der Kampf der Südslaven um Freiheit und Einheit*) și Leopold Mandl (în *Habsburger und die serbische Frage*) care susțin că Franz Ferdinand chiar din timpul vieții sale abandonase ideea federalistă în favoarea celei trialiste.

Trialismul pretindea să grupeze Croația, Slovenia, Dalmația, Bosnia, Hertegovina, Fiume și Istria într-un teritoriu autonom care să păstreze „tradiționala fidelitate față de stat“, după cum le cerea însuși arhiducele în anul 1909³.

Franz Ferdinand se arăta a fi un bun politician și atunci când propunea trialismul ca și în cazul în care propusese federalismul. Prin trialism el spera să consolideze poziția Coroanei, micșorând prestigiul Ungariei, prin chemarea la viață publică a slavilor ca parteneri cu maghiarii stăpânitori. În același timp, trialismul trebuia să pună capăt și agitațiilor sârbofile din regiunile slave ale monarhiei, prin satisfacerea năzuințelor legitime de autonomie ale croato-slovenilor.

Ca și federalismul, trialismul întâmpina opoziția maghiarilor; ei nu voiau să iasă din transformările propuse cu teritoriul ciuntit și autoritatea scăzută.

Însuși un român austriacizat, cum era Constantin Dumba, era de părere că dacă se va înainta o formulă trialistă, se va ajunge la război civil cu Ungaria și în cele din urmă la dezmembrarea imperiului.

Noi credem că Franz Ferdinand nu a renunțat niciodată la federalism în favoarea trialismului. Nu numai că, părăsind federalismul, arhiducele ar fi lăsat în urmă o concepție politică măreață, prin care el credea că își asigură mărimea teritoriului și consolidarea tronului, dar și din punct de vedere practic trialismul avea mai puțini sorți de izbândă decât federalismul.

Ungaria, care se arătase adversara oricărui plan ce îi atingea integritatea teritorială, nu era dispusă să discute nici trialismul, nici federalismul. Dacă era vorba să i se impună prin forță una dintre aceste alternative, federalismul, care coaliza toate națiunile asuprite de

³ J. Aulneau, *op. cit.*, p. 328.

maghiari împotriva Budapestei, ar fi putut fi cerut cu mai multă autoritate de arhiduce. Pe de altă parte, dacă Franz Ferdinand era dispus să purceadă la reforme federale, căci și trialismul nu era altceva decât o federație între trei privilegiați, nu avea de ce să ocolească dezlegarea firească și fatală, pentru a prefera realizarea pe etape: dualism, trialism, quadrilism etc.

Activitatea diplomatică a lui Franz Ferdinand, tratativele sale cu sârbii și menajamentele față de românii din Regat, unde numește ca ministru plenipotențiar un intim al său, ce trebuia să devină cancelar al imperiului, arată că moștenitorul tronului nu renunțase la planul său inițial. Lui Margutti îi vorbește Franz Ferdinand, în întâlnirea pe care a avut-o la Ischl în 1913, din nou și explicit despre planurile sale federale: „Trăiesc și voi muri pentru federalism, este unica mântuire a monarhiei, dacă mai poate s-o mântuie ceva. Dualismul este în zilele noastre un regim cu totul învechit, el intră în categoria absurdităților, anomaliilor”⁴.

Desigur că aceste idei ale moștenitorului tronului au stârnit un viu interes în cercurile politice contemporane. Partidul Social-Democrat din Austria se grăbea să înscrie ca un punct capital în programul său de la Brno, din 1899, transformarea Austro-Ungariei într-un stat federal bazat pe respectul ființei etnice a tuturor naționalităților. Teritoriile naționale autonome sunt administrate de Camere naționale, alese pe baza votului universal egal și direct. Ca un adevărat partid democratic, social-democrații refuzau să recunoască privilegiile vreunui membru al federației, nici nu impuneau germana ca limbă de stat, așa cum voia Franz Ferdinand, rămânând ca parlamentul central să stabilească limba comună a federației.

Karl Renner, viitorul președinte al Republicii Austriece, adoptă, de asemenea, în 1902, ideea unei federații a naționalităților din imperiu, scriind două lucrări în acest sens. Aceleași idei le împărtășea și marxistul ortodox dr. Otto Bauer⁵.

Ca reprezentant al social-democraților români din Bucovina, G. Grigorovici, de la tribuna parlamentului austriac, prin articole de

⁴ Constantin Graur, *op. cit.*, p. 233.

⁵ Milan Hodža, *Federation in Central Europe*, p. 44 și urm.

presă și conferințe, se înscria în linia programatică a partidului său, atunci când pretindea federarea imperiului. Ca român, el avea un motiv în plus să susțină federalizarea pe grupe etnice, căci aceasta ar fi însemnat unirea Bucovinei cu Transilvania și celelalte teritorii din monarhie locuite de români. Prin federație, românii din monarhia bicefală ar fi ieșit uniți, deci ar fi câștigat în putere în lupta pentru emanciparea totală a neamului românesc.

Fruntașul politic sârb Pasiæ era de asemenea la curent cu proiectele lui Franz Ferdinand. În timpul primului război mondial, când se afla în exil în insula Corfu, el arătase contelui Sforza că arhiducele se gândea serios să ademenească Serbia independentă să intre în federația Austriei Mari: acolo i se oferea și României Mici o situație asemănătoare cu a Bavariei față de Imperiul german din 1871.

Dar cel care își legase toate speranțele de persoana arhiducelui era românul Aurel Popovici. În momentul publicării operei sale capitale *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich*, la Leipzig, în 1906, el mărturisea lui Ion Petrovici, pe atunci student în aceeași localitate, că prin lucrarea sa urma să dovedească lumii culte că și o minte valahă poate avea o vedere largă asupra problemelor internaționale și mai ales să facă o temeinică și documentată pledoarie în favoarea federalismului vag pe care era pe cale să-l îmbrățișeze Curtea din Viena⁶. El ambiționa să devină cancelarul viitoarei federații la care spera că va adera și Vechiul Regat, și chiar Basarabia.

Ideile și influența sa asupra contemporanilor merită o mult mai largă dezvoltare, pe care o vom face mai jos, amintind acum numai relațiile cu Franz Ferdinand. În urma publicării lucrării sale, care a avut un mare ecou atât în Austro-Ungaria, cât și în afara granițelor monarhiei, „der Kanzler“, cum îl numeau prietenii săi, reușește, așa cum inițial își propusese, să câștige simpatia arhiducelui, al cărui consilier politic devine. Când, cu câțiva ani înaintea războiului mondial, Franz Joseph se îmbolnăvise și se credea că Franz Ferdinand va fi în câteva zile noul împărat, arhiducele însărcinase pe Aurel Popovici să-i

⁶ Ion Petrovici, *Figuri dispărute*, București, Alcalay, f. a., p. 64.

redacteze manifestul intitulat *Către popoarele mele*, în care era expusă noua politică pe care Franz Ferdinand o inaugura față de naționalitățile din cuprinsul monarhiei⁷.

Când Aurel Popovici aude despre asasinarea arhiducelui la Sarajevo, nădejdlile lui federale sunt spulberate și, cerând cetățenia română în Vechiul Regat, va lupta direct pentru realizarea unității românești prin prăbușirea Austro-Ungariei.

În sfârșit, un alt colaborator român al lui Franz Ferdinand era pe atunci tânărul doctor Vaida-Voevod. El fusese remarcat de arhiduce în urma unui discurs asupra unității armatei imperiale susținut în parlamentul maghiar. Maiorul Brosch invită, în numele lui Franz Ferdinand, pe deputatul Vaida la Belvedere, unde arhiducele, părăsindu-și rezerva obișnuită, îl primește cu mare cordialitate. Numai că relațiile dintre fruntașul român și moștenitorul tronului devenind prea prietenești, neliniștesc pe contele Andrassy, a cărui poliție va supraveghea de acum încolo vizitele lui Vaida-Voevod la Viena⁸.

Maurice Muret, în lucrarea *L'archiduc François Ferdinand*, era sigur că în arhiva particulară a lui Vaida-Voevod se găsesc numeroase memorande, notițe și proiecte de constituții cu subiect federal, datând din epoca bunelor sale relații cu moștenitorul tronului austro-ungar.

Și Constantin Graur, care fusese ani în șir corespondentul ziarului *Adevărul* la Viena, cunoștea activitatea lui Vaida-Voevod în calitate de consilier al arhiducelui, dar nu-i putea preciza conținutul⁹.

Relațiile sale cu Franz Ferdinand erau de notorietate publică și chiar regele Carol I se interesa, în mai 1913, într-o conversație avută cu liderul slovac Milan Hodža, despre urmările posibile ale acțiunii lui Vaida pe lângă Curtea din Viena¹⁰.

Într-un interviu pe care îl da în 1932, Vaida-Voevod, aflat în posesia unor documente ce luminau acțiunea sa din timpul stăpânirii maghiare și a unor scrisori ale arhiducelui Franz Ferdinand dezvăluind atitudinea

⁷ Constantin Stere, *O zi petrecută la Bucov...*

⁸ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 41, 46.

⁹ Constantin Graur, *op. cit.*, p. 258.

¹⁰ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 36.

acestui față de români, promitea că își va scrie și memoriile pentru restabilirea unor adevăruri istorice. „Materialul e orânduit în memorie și l-aș putea așterne pe hârtie în câteva săptămâni”¹¹, afirma fruntașul ardelean, dar tiparul nu a văzut încă amintirile sale. În lipsa documentelor, nu putem decât să menționăm activitatea doctorului Vaida-Voevod, fără a putea preciza în ce constau propunerile sale federale.

Dar orice surprize ne-ar rezerva arhivele încă necercetate, rămâne stabilit de pe acum că cea mai susținută activitate federală dintre federaliștii din anturajul arhiducelui a desfășurat-o Aurel Popovici.

Prin cultura sa serioasă, relațiile politice din Vechiul Regat și prin stima afectuoasă cu care era privit la Viena și chiar la Berlin, el este un actor protagonist pe scena federală, care își câștigă partizani, înfrânge adversități, dar, în momentul când se apropie de triumf, declanșarea războiului mondial îi îngroapă sub ruinele sale planurile astăzi uitate.

Activitatea sa federală nu se mărginește numai la lucrarea *Statele Unite ale Austriei Mari*, ci și mai înainte de apariția acesteia, pe când era student în medicină, el își manifestase simpatia pentru ideile federale. În 1891 el publicase un *Mémoire des étudiants universitaires roumains sur la situation des roumains de Transylvanie et de la Hongrie*, în care critica politica de asuprire și de deznaționalizare dusă de maghiari în Transilvania și Banat. Studenții maghiari țin să răspundă acestui îndrăzneț fiu de cojocar din Lugoj prin broșura *Les Roumains et la nation hongroise. Réponse au mémoire des étudiants universitaires roumains sur la situation des roumains de Transylvanie et de la Hongrie*.

Aurel Popovici dă acestei studențimi maghiare, care sărbătorea tocmai Mileniul, adică împlinirea a o mie de ani de când deveniseră o națiune europeană prin stabilirea în pusta Tisei, o documentată replică, unde dovedește vechimea bimilenară a românilor pe aceste meleaguri. Replica purta titlul *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie. Réplique de la jeunesse universitaire roumaine de la Transylvanie et de la Hongrie à la réponse faite par la jeunesse universitaire magyare au Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie*. Pentru această lucrare, tipărită în 1892 în mai multe limbi europene, studentul Aurel

¹¹ L. Partenie, *Leul din Cluj*.

Popovici este condamnat la Cluj la patru ani închisoare, fugind pentru a scăpa de executarea pedepsei din Ungaria prin Italia și Franța, spre a face cale întoarsă pe Mediterana spre România, unde va fi primit profesor suplinitor la o catedră de limba germană¹². În această replică se spunea între altele că românii vedeau primejdia venind de la Nord-Est și nu găseau alt mijloc de apărare decât în consolidarea Imperiului austro-ungar, adică în federarea lui, spre a deveni o federație monarhică, „în care noi și celelalte naționalități care locuiesc aici ne-am putea dezvolta în desăvârșită libertate și conform spiritului nostru național”¹³. Așadar, federalismul lui Aurel Popovici nu datează numai din 1906, data apariției lucrării-program a Austriei Mari, ci din 1892, din momentul replicii medicinistului Popovici. În *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich* din 1906, el relua și dezvolta teza federală pe care o studiasse migălos și pasionat. Calitățile de ziarist și polemist ale lui Popovici au făcut din opera sa capitală o lucrare vie și plină de interes pentru acel timp. Astăzi însă, conținutul său este perimat și prezintă numai o valoare istorică.

Acest medicinist convertit la politică este un sociolog biolog, adept al lui Houston Stewart Chamberlain, care, cu toate că preconizează egalitarismul politic al naționalităților din imperiu, este totuși, din când în când, și antisemit. A doua caracteristică a operei lui Popovici este conservatorismul. Dacă în politica militantă Aurel Popovici înclină spre conservatorii lui N. Filipescu, în opera sa politică se arată adversar al revoluționarismului, voind o revoluție de sus în jos, o reformă constituțională care să pornească chiar din cercurile imperiale, consimțită de împărat. În sfârșit, lucrarea lui Aurel Popovici este străbătută de suflu naționalist. Prin el cuvântă același duh național pașoptist care inspirase și pe Simion Bărnuț și care ridicase cohorte de luptătorilor ardeleni împotriva maghiaro-croaților atotstăpânitori. Federarea pe baza criteriului etnic e la el numai un mijloc pentru fortificarea românismului și eventual pentru înmănunchierea fraților răsăriți într-un singur corp politic.

Aurel Popovici își găsește măreți precursori în Mihai Viteazul și în Matei Basarab, care pe vremuri voiseră să-și unească țara peste care

¹² Liviu Jurchescu, *Un precursor al unirii: Aurel C. Popovici*.

¹³ Aurel Popovici, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, p. 203.

domneau cu împărăția germană¹⁴, dar inspiratorii săi mai apropiați puteau fi recunoscuți în cehul Palacký, al cărui proiect îl și comentează de altfel elogios, și în Ion Maiorescu.

El își găsea un precursor și inspirator și în socialistul K. Renner. Cu vreo patru ani înaintea apariției lucrării sale, acesta tipărise o carte cu subiect asemănător ce propunea autoguvernarea națională¹⁵. Karl Renner a făcut o bună primire lucrării lui Aurel Popovici, vorbind despre ea în *Grundlagen und Entwicklungsfeld der Österreich-Ungarischen Monarchie* și, mai târziu, în 1930, în lucrarea *Was soll Österreich werden*. El găsea că Aurel Popovici pornise de la programul federal al Partidului Social-Democrat din 1899¹⁶, în timp ce noi am văzut că preocupările federale ale lui Aurel Popovici datau încă din timpul replicei din 1892.

Comentatorii români ai lui Aurel Popovici apreciază elogios opera acestuia, consacrandu-l, ca Nandriș, printre primii gânditori politici români, alături de M. Eminescu, ceea ce apare ca o exagerare, chiar dacă nu s-ar ține seama decât de opera lui N. Bălcescu. O comparație care ar putea dura este cea a lui Petre Pandrea, care îl aseamănă pe ziaristul Aurel Popovici cu M. Eminescu sau N. Iorga și pe poliglotul Popovici cu D. Cantemir, Mircea Eliade și N. Iorga.

Cartea lui Aurel Popovici a fost favorabil primită chiar din momentul apariției ei de către oficiosul Partidului Creștin-Social, *Reichspost*.

Charles Andler, profesor la Universitatea din Paris, vorbind despre acest proiect în *Études et documents sur la guerre. Le pangermanisme*, îl consideră ca o imensă perspectivă, pe care împăratul putea s-o deschidă într-o noapte¹⁷. În timp ce și în Vechiul Regat, Nicolae Iorga la *Semănătorul* și C. Stere la *Viața Românească* îi făceau recenzii elogioase, Ungaria interzice intrarea cărții pe teritoriul ei. Karl Renner, Milan Hodža și C. Stere calificau planul Popovici ca federalist de dreapta,

¹⁴ Aurel Popovici, *Statele Unite ale Austriei Mari*, p. 317.

¹⁵ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 26.

¹⁶ Constantin Graur, *op. cit.*, p. 221.

¹⁷ Aurel Popovici, *La Question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, p. 220.

căci voind să capteze bunăvoința guvernanților făcea largi concesiuni birocrăției austriece și împăratului.

Voluminoasa lucrare a lui Aurel Popovici se poate concentra în câteva rânduri, după ce se topește toată spuma ziaristică. Dar pentru ca rezumarea noastră să fie fidelă nu numai spiritului, ci și stilului vibrant și atrăgător al lui Aurel Popovici, vom recurge și la citate.

Aurel Popovici își pornește cercetarea cu constatarea nemulțumirilor naționalităților din imperiu, care pot periclita ordinea statală însăși. „Nimeni nu este mulțumit în acest vast imperiu. Toate naționalitățile sunt învrăjbite și aruncă asupra cercurilor vieneze răspunderea pentru această nemulțumire generală“. „Viitorul Imperiului habsburgic poate fi încă mare și strălucit dacă el voiește să-și îndeplinească menirea și dacă concepe această menire în mod just... De multă vreme Ungaria a degenerat într-un gen hibrid de stat anarhic și polițist, în care nebunia naționalistă a partidului guvernamental și înalta trădare, fățiș manifestată, a partidului care dictează, sărbătorește adevărate orgii... Singura soluție este să se înfăptuiască imediat o constituție imperială federală pe baza delimitării naționalităților”¹⁸.

Imperiul va fi divizat în 15 state pe baza criteriului etnic, adică respectându-se individualitățile naționale, iar nu cele istorice. Astfel vor lua nașterea Statele Unite ale Austriei Mari, a căror simplă denumire ne poartă cu gândul la modelul de peste ocean. Cele 15 state încorporate Austriei Mari trebuiau să fie:

1. Austria germană împreună cu ținutul german din sud-estul Boemiei și al Moraviei de Sud; 2. Boemia germană, adică partea de nord-vest a Boemiei împreună cu ținutul Tratenau; 3. Moravia germană, cuprinzând Silezia germană și ținutul Schönhengst; 4. Boemia cehă, cuprinzând ținuturile cehe din Boemia, Moravia și Silezia; 5. Galiția poloneză, adică partea apuseană a Galiției locuită de polonezi; 6. Galiția ruteană, care să înglobeze Galiția de răsărit și comitatele rutene din Ungaria și Bucovina; 7. Transilvania românească; pe lângă Transilvania propriu-zisă ar cuprinde și pe ceilalți români din Ungaria, urmând linia de demarcație Moldova-Veche, Biserica-Albă, Nicolint, Dolova, Sf.

¹⁸ Aurel Popovici, *Statele Unite ale Austriei Mari*, p. 18.

Mihai-român, Salonta, Oradea-Mare, Szt. Miklos, Zadani, Apșa de Sus, Petrova, Leordina, Lutoriza, Cârlibaba, Moldovița, Frumoasa, Frasin, Mega, Cuciurul Mare, Poenile; 8. Croația, împreună cu Dalmația, Istria croată, Fiume și insula Mur; 9. Kraina, care să cuprindă așezările slovene; 10. Slovacia. 11. Voivodina sârbească din sudul Ungariei; 12. Ungaria, redusă la granițele sale etnice; 13. Țara secuilor, cuprinzând cele trei județe cu majoritate secuiască din Transilvania și părțile secuiești din Mureș-Turda; 14. Tirolul; 15. Triestul împreună cu orașul Gorizia și cu Istria italiană.

Bosnia și Herțegovina, fiind ținuturi abia cucerite, își vor păstra la început regimul care corespunde mai bine necesităților ocupației¹⁹.

Considerând, ca și Louis Le Fur, confederația de state neviabilă, destinată dezagregării, sau cel mult numai ca o etapă spre realizarea statului federal, Aurel Popovici vrea ca Austria Mare să se organizeze de la început ca un stat federal. Această soluție era adoptată nu numai pentru că ea corespundea cerințelor teoretico-juridice, ci și fiindcă convenea mai mult centralismului austriac.

În Statele Unite ale Austriei puterea executivă va fi executată de către împărat împreună cu guvernul federal, format din reprezentanți ai guvernelor naționale, trimiși în număr de câte 7 pentru Austria și Ungaria, 5 pentru Bosnia, 4 pentru Transilvania, 3 pentru Croația, 3 pentru Galiția răsăriteană și același număr pentru cea apuseană, câte 2 pentru Boemia germană și Slovacia și câte unul pentru Moravia, Ucraina, Voivodina, Tirol, Triest și Țara Secuilor. Guvernul federal se va împărți în cinci comitete, fiecare din ele având de studiat problemele interne, externe, armată, finanțe și administrație. Fiecare comitet va trebui să cuprindă cel puțin reprezentanți a trei naționalități deosebite. Puterea legislativă se va exercita în comun de către împărat, Senat și Camera Deputaților; membrii acestora din urmă fiind aleși de către întregul popor al imperiului, pe baza votului universal, direct și secret.

Articolul 18 al proiectului său de constituție institua și o jurisdicție imperială (federală), pentru judecarea litigiilor în care federația era parte, cele dintre statele naționale etc.

¹⁹ *Ibidem*, p. 235.

O atenție deosebită acorda Aurel Popovici limbii federale și poziției împăratului, căutând să măgulească și acum cercurile din Viena. Limba discuțiilor din parlamentul federal, a comandai în armată, limba administrației federale și limba mijlocitoare dintre statele naționale și federație va fi limba germană. În afară de limba mijlocitoare, fiecare parlament național va avea să hotărască limba oficială a statului respectiv, a cărei întrebuintare va fi admisă și în parlamentul federal. Împăratului, sacru, inviolabil și neresponsabil i se consacră cel mai lung articol (art. 15) din constituția federală. Acest împărat, investit cu toate prerogativele recunoscute în ordinea internă de monarhiile constituționale, are dreptul de a reprezenta în afară statul federal ca întreg. Împăratul, cu aprobarea guvernului federal, va putea declara război, încheia pace etc.

Pe împărat se sforța Aurel Popovici să-l convingă în primul rând ca prin autoritatea cuvântului său să schimbe ordinea dualistă devenită odioasă²⁰.

Preîntâmpinând obiecția că federalismul ar da preponderență rasei slave în conducerea treburilor politice, Aurel Popovici spune că la 20 de milioane de slavi din imperiu s-ar opune 25 milioane de neslavi: germani, maghiari, români și italieni. Dacă slavii vor continua să fie asupriți, ei vor privi Rusia ca salvarea lor, în timp ce slavii constituiți în state naționale și crescuți în spirit național se vor îndepărta de Rusia, în care vor vedea pericolul rusificării lor²¹.

Cel mai mare succes al lui Aurel Popovici este că a reușit să câștige încrederea, dacă nu a împăratului, cel puțin a moștenitorului prezumptiv al tronului, Franz Ferdinand. Caius Brediceanu ne informează că nu numai prietenii, ci și înalți demnitari austrieци, vorbind despre Aurel Popovici, îl numeau „der Kanzler“, omul care era menit să devină, după opinia generală, viitorul cancelar al Statelor Unite ale Austriei Mari. Dacă ideile lui Aurel Popovici s-au bucurat de o bună primire în Austria, ele au ridicat în schimb protestele croaților, cehilor, polonezilor și maghiarilor, care, geloși de autonomia lor, se ridicau împotriva

²⁰ *Ibidem*, p. 240 și urm.

²¹ *Ibidem*, p. 301.

concesiunilor făcute centralismului austriac. Mai ales croații, care prin șefii lor Frano Supilo și Svetozar Pribicević tratau cu Partidul Independent Maghiar, se arată puțin dispuși să facă concesii Austriei.

Conducătorul slovacilor, Milan Hodža, acceptă planul lui Aurel Popovici ca bază de discuție cu Austria, sub condiția ca împăratul să dea unele garanții prealabile populațiilor nemaghiare din imperiu. Hodža cerea ca mai întâi să introducă sufragiul universal pe cuprinsul întregului imperiu, chemând astfel la viață politică toate păturile țărănești și muncitorești din Ungaria. Ungaria ar fi suferit astfel o dublă lovitură, căci sufragiul universal izbea atât în șovinismul, cât și în feudalismul maghiar, prin reprezentarea în parlament atât a naționalităților, cât și a claselor țărănești și muncitoare. Dar Czernin consilia în sens contrar pe Franz Ferdinand, care nu adoptă părerile lui Milan Hodža de democratizare a Ungariei înaintea colaborării federale²².

Aurel Popovici reușise să câștige de partea ideilor sale mai ales pe românii originari de peste Carpați, ca băănățeanul Coriolan Brediceanu și profesorul brașovean Ioan Scurtu. Luând conducerea revistei *Semănătorul*, ca succesor al lui N. Iorga, acesta continuă campania filo-austriacă în Vechiul Regat, pentru câștigarea de noi adepți²³.

Și Isopescu Grecul mărturisea, în ședința istorică a *Reichsrat*-ului din 22 octombrie 1918, când în prezența guvernului austriac anunța despărțirea Bucovinei de Austria, că pe vremuri se gândise la planul lui Aurel Popovici ca la „singura soluție pentru conviețuirea pașnică a acestor popoare”²⁴.

Nu numai românii transilvăneni și-au arătat simpatia pentru mișcarea pro-Austria al cărei motor era dinamicul Aurel Popovici, ci și partidele din Vechiul Regat, Liberal și Conservator, care subvenționează și întrețin serioase legături cu acest mesager de peste munți. Stere afirmă că lucrarea lui Aurel Popovici fusese tipărită cu banii Siguranței românești, adică cu fonduri aprobate de ministrul de Interne de atunci, Vasile Lascăr, și de ministrul de Finanțe, Emil Costinescu²⁵.

²² Milan Hodža, *op. cit.*, p. 38 și urm.

²³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 301.

²⁴ Constantin Graur, *op. cit.*, p. 241.

²⁵ Constantin Stere, *op. cit.*

Și mai numeroase sunt mărturiile care trădează legăturile dintre Aurel Popovici și Nicolae Filipescu, care îi și propusese fruntașului bănațean înscrierea în Partidul Conservator²⁶.

N. Filipescu discutase cu Aurel Popovici și cu trimisul arhiducelui Franz Ferdinand la București, Ottokar von Czernin, despre intrarea României în federația Austriei Mari²⁷. Contele Czernin afirmă că propunerea lui Filipescu fusese respinsă de Franz Joseph și de Tisza, dar ar fi avut șanse de realizare prin urcarea pe tron a arhiducelui.

N. Filipescu, patriotul luminat care luptase cu multă înflăcărare pentru realizarea unității naționale, mărturisea în public în discursul din 8 martie 1915 că: „...în vremuri de deznădejde și când nici nu se puteau prevedea prefacerile fundamentale ce vor schimba harta Europei, mai mulți s-au gândit pentru rezolvarea chestiunii naționalităților la o soluție ce se numea *Gross Österreich* – Austria Mare. Se credea că se va putea înlocui dualismul prin o confederație, care va da tuturor naționalităților egală îndreptățire sub conducerea Austriei. Azi această idee a murit”²⁸.

Și Alexandru Marghiloman era la curent, după cum rezultă din notele sale politice (22 ianuarie 1911), cu tratativele pe care Nicolae Filipescu le purta prin Aurel Popovici și abatele Gallen cu arhiducele Franz Ferdinand pentru realizarea unității românești prin trecerea României sub sceptrul Habsburgilor²⁹.

Istoricul englez al poporului român, Seton-Watson, înțelegând mobilul sufletesc care îl îndemna pe N. Filipescu să lucreze în acest sens, nu-l acuza, cum au făcut alții, de trădare, ci releva numai patriotismul său³⁰. Și N. Iorga, într-o notă scrisă în timpul războiului mondial (17 decembrie 1916), explica atitudinea lui N. Filipescu prin aceea că „Ardealul politic ne cerea în mare parte această orientare”³¹.

²⁶ Ion Petrovici, *op. cit.*, p. 65.

²⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 354.

²⁸ N. Filipescu, *Discursuri politice*, vol. II.

²⁹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, 1897-1915, București, ed. Institutului de Arte Grafice Eminescu, 1927, p. 87.

³⁰ R.W. Seton-Watson, *Histoire des roumains*, p. 522.

³¹ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, p. 200.

Aurel Popovici și Ottokar von Czernin, reprezentant din 1912 al Austro-Ungariei la București, au luat contact și cu un alt fruntaș politic român, conservatorul democrat Take Ionescu, pe care voiau să-l atragă de partea lor.

Ținând seama de antecedente, s-ar fi părut că Take Ionescu nu era greu de câștigat cauzei federale. Într-adevăr, ca tânăr student la Paris, Take Ionescu vorbise cândva despre o divizare a Imperiului austro-ungar pe baza principiului etnic³². Mai târziu (1891) când, atras de personalitatea lui C.A. Rosetti, devenise un colaborator al ziarului „Românul“, el scria că dacă monarhia habsburgică se dezagregă, făcând loc vieții naționale a popoarelor subjugate, nu este greu să se întrevadă și reagregarea aceluiași naționalități pe baze federale. „În Ungaria, desigur, procesul, grație îndărătniciei și prezumțiunii maghiare, este mai încet. De voie sau de nevoie însă el se va îndeplini. Ungaria trebuie să devină un stat federativ sau să piară“.

Take Ionescu găsea, ca și ardelenii care se ocupaseră de acest subiect, cimentul între diferitele naționalități în Coroana austriacă, simbolul unității federale³³.

Deci, pe baza articolului din 1891 din „Românul“, Take Ionescu era un adept al ideilor lui Aurel Popovici mai înainte ca acesta să le fi emis. Însă spiritul său veșnic în mișcare nu se cramponase la ideea exprimată într-un articol ocazional, ci un alt ideal, acela al eliberării Transilvaniei și al unirii ei cu România în anima acum. De aceea el putea declara în Consiliul de coroană de la 14/27 august 1916: „Vă afirm că românii din Ungaria ne așteaptă ca pe Mesia. În 1911, este adevărat, ei erau pentru unitatea națională, dar cu intrarea noastră în Imperiul habsburgic. De la 1914 însă, lucrurile s-au schimbat”³⁴.

În 1913, Take Ionescu avusese la Sinaia conversații cu privire la alipirea României la Imperiul austriac, „cu unul dintre cei mai importanți oameni de dincolo“, care nu putea fi altcineva decât Aurel Popovici, dar discuțiile rămân infructuoase. Tot în același an și tot la Sinaia, Take

³² C. Xenii, *Take Ionescu (1858-1922)*, București, Universul, ed. a III-a, 1933, p. 33.

³³ Romulus Seisănu, *Take Ionescu*, p. 94.

³⁴ *Ibidem*, p. 294.

Ionescu întâlnea pe liderul slovac Milan Hodža, pe care îl sfătuia să păstreze legătura cu Franz Ferdinand, neexcluzând însă posibilitatea unui alt aranjament³⁵. Dar în urma conversației cu Hodža, el își formează convingerea că proiectul urmărit de Franz Ferdinand era o himeră³⁶.

Cu cât timpul înainta, cu atât ideea federării noastre cu Austro-Ungaria îi repugna mai mult. Când Stere îi va propune același lucru, răspunsul lui Take Ionescu va fi net: „...Decât ministru de Externe la Viena, cu intrarea României la Habsburgi, mai bine vroi să fiu chelner la Chicago !”³⁷

Inutile se dovedesc și apropierea contelui Ottokar von Czernin, cât și misiunea delegației ardelenene, care în noiembrie 1914 îi vorbea de posibilitatea împăcării cu ungurii, căci Take Ionescu se hotărâște pentru luptă alături de Aliați, pentru înfăptuirea unității naționale. În discursul ținut la 16 decembrie 1915 în Cameră, Take Ionescu spunea: „Nu, domnilor, *Zollverein*-ul la început pentru ca să ajungem la federația habsburgică ! Eu pricep că în epoci de adâncă descurajare, atunci când românii se întrebau ce să facem ca să fim cu toții la un loc, să se fi găsit suflute nu destul de oțelitate, care să viseze uniunea în sclavie, sub Habsburgi. Nu am visat-o niciodată. Am crezut întotdeauna că este un vis urât. La *Gross Österreich* nu am contribuit niciodată. Și dacă aș fi contribuit, ar fi fost numai ca să pavăm drumul pentru o *Grösseres Rumänien*. Idealul nostru după 18 secole de viață, după veacuri de suferință, să fie să trecem din vasalitatea turcească în vasalitatea ungurească ? Ferească-ne Dumnezeu de domnia birocrăției austriece ! Priviți Bucovina și întrebați-vă unde au ajuns sub această domnie !”³⁸

Ca și la Nicolae Filipescu, căruia numai în preajma războiului Take Ionescu i-a strâns mâna după ani de supărare, ca și la ceilalți bărbați politici români care după 1848 erau partizanii colaborării cu Austro-Ungaria pe baze federale, și la Take Ionescu gândul ascuns era deci al ameliorării situației conaționalilor din Ungaria, și în cele din urmă unificarea întregului neam românesc.

³⁵ Milan Hodža, op. cit., p. 37.

³⁶ C. Xenii, op. cit., p. 291.

³⁷ Romulus Seișanu, op. cit., p. 294.

³⁸ *Ibidem*, p. 28.

Și un alt corifeu al conservatorilor români, Titu Maiorescu, a fost în curent cu proiectul lui Aurel Popovici. Conservatorii reprezentau în politica noastră externă direcția pro-germană și de aceea tatonările austriece se îndreaptă spre fruntașii conservatori. Dar acestei generații patriote îi repugna gândul înfeudării noastre către o putere străină și, după refuzul lui Take Ionescu de a lua în considerare posibilitatea integrării noastre în Austria Mare, Titu Maiorescu va reconfirma această poziție românească printr-un refuz la fel de net.

Când Simion Mehedinți îi vorbește lui Titu Maiorescu despre „idealul unirii noastre sub Habsburgi“, profesorul Maiorescu califică această idee de „monstruoasă“. Iar la insistența primului, că gândul federării noastre cu Austria fusese susținut cu multă căldură de Ion Maiorescu, tatăl, Titu Maiorescu răspunde: „Ceea ce putea fi idealul tatălui meu, al unui transilvănean la 1848, nu poate fi idealul unui român în 1918“³⁹. În contradicție cu această atitudine, arhiducele Joseph pretinde în memoriile sale că același Titu Maiorescu, împreună cu Al. Marghiloman și Gh. Știrbei, i-au oferit coroana României, pe care el ar fi refuzat-o⁴⁰.

De asemenea, în Consiliul de coroană de la 14/27 august 1916, în care se hotăra intrarea României în război alături de Aliați, Titu Maiorescu ține să spună că, după părerea sa, românii ardeleni nu voiau unirea cu Vechiul Regat: „Eu știu că ei (ardelenii) nu vor să se unească cu noi, deoarece dorința lor, pe care au și făcut-o cunoscută și altora – asta nu e un secret – ar fi să stea și mai departe sub Habsburgi, într-un stat altfel alcătuit, altfel organizat politicește, dar, în fine, tot sub Habsburgi, ca să fie astfel apărați de austro-germani împotriva ungarilor”⁴¹.

Ar reieși deci că Titu Maiorescu nu era adversar nici al transformării Austro-Ungariei într-o mare federație, nici al aderării României la această federație.

În același timp, profesorul de drept constituțional de la Iași, Constantin Stere, deși făcea parte din anturajul lui Ionel Brătianu,

³⁹ *Ibidem*, p. 294.

⁴⁰ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, p. 405, nota 7.

⁴¹ Romulus Seișanu, *op. cit.*, p. 294.

simpatiza în domeniul politicii externe cu atitudinea filogermană a conservatorilor. Acest om, cu un trecut revoluționar dintre cele mai interesante, ce va forma substanța romanului său de bătrânețe, *În preajma revoluției*, venise în România cu jurământul de a lupta împotriva țarismului obscurantist și pentru întronarea principiilor comuniste⁴². Era fatal ca el să se găsească în tabăra adversarilor Rusiei, deci alături de Germania. În timp ce românii sângerau pe frontul Moldovei, C. Stere, consecvent jurământului său din tinerețe, rămânea în teritoriul ocupat de germani, editând ziarul *Lumina*, pentru demoralizarea soldaților români din tranșee și trata simultan și unirea României cu Austro-Ungaria⁴³. Încă din 1913, ca trimis al lui Ionel Brătianu, el participase la conferința Partidului Național de la Budapesta, având pentru această misiune și asentimentul lui Czernin. Aici discutasese cu Iuliu Maniu și Octavian Goga situația românilor transilvăneni și contactul era menținut cu Maniu și la Brașov⁴⁴.

Convins că victoria armelor va fi de partea Germaniei, el credea că singurul mijloc pentru realizarea unității naționale era o unire personală cu Austria împăratului Carol sau a fiului acestuia⁴⁵. Deși mai târziu înclina pentru participarea la o federație a Germaniei Mari⁴⁶.

Pentru activitatea sa filogermană din timpul ocupației a fost stigmatizat ca trădător și eliminat din învățământ și chiar din Senat, mai ales în urma campaniei duse împotriva sa de N. Iorga. În volumul II al romanului său ciclic *În preajma revoluției*, Constantin Stere avea să-și explice atitudinea din timpul neutralității și războiului mondial. În ultimul volum, *Aurora*, Voinea Răutu, adică însuși Stere, murea asasinat de un student instigat la aceasta de apostolul neamului (N. Iorga). Dar aceste volume cu suvenire romanțate nu au mai putut apărea, căci Constantin Stere moare, fără a-și fi putut depăna toate interesantele sale amintiri.

După cum se vede, ideile lui Aurel Popovici pătrunseseră adânc în opinia publică românească, unde găsesc nu numai comentatori

⁴² Constantin Stere, *În preajma revoluției*, vol. V, București, 1934.

⁴³ N. Iorga, *op. cit.*

⁴⁴ Constantin Stere, *O zi petrecută la Bucov.*

⁴⁵ R.W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 559, 564.

⁴⁶ Alexandra Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 286.

entuziaști, ci și adepți gata să le pună în practică. Aurel Popovici nu s-a mulțumit numai cu difuzarea ideilor sale în cercurile politice și ziaristice din România, Franța și Italia⁴⁷, ci a făcut și repetate vizite cu Vaida-Voevod la Berlin pentru a discuta cu persoane oficiale proiectul său de federație⁴⁸.

Concesiile maxime obținute prin intermediul Berlinului de la premierul maghiar, contele István Tisza, sunt acordarea dreptului de a purta tricolorul soldaților români care luptau pentru Austro-Ungaria și unele vagi promisiuni că legea electorală va fi modificată și limba română admisă în administrație⁴⁹.

O intervenție directă a lui Czernin pe lângă Tisza i se părea ministrului român la Berlin, Beldiman, inutilă, fiind cunoscută atitudinea antimaghiară a ministrului austriac din București. De altfel, chiar intervenția lui Hindenburg se vădise fără efect.

În corespondența inedită pe care Beldiman o purta cu fruntașul conservator D. Nenițescu se spunea: „Contele Czernin nu are azi nici o trecere pe lângă Tisza și ți-am spus care este atitudinea acestuia față de România; dorința maghiarilor este să ieșim cât mai neînsemnați și chiar micșorați din criza europeană și Brătianu a făcut tot pentru a înlesni acest joc”⁵⁰.

Zelul federal al lui Aurel Popovici s-a consumat sub loviturile primite: moartea arhiducelui, eșecul în tratativele cu maghiarii și mai ales declarația de război a României împotriva Austro-Ungariei. El se simte dezlegat de datoria de loialitate față de Austro-Ungaria și, ascultând vocea sângelui său românesc, pregătește în Elveția o a doua ediție, adăugită, a *Replicei* sale pentru a dovedi Europei dreptatea cauzei românești. Arătând că din 1892 până în 1916 opresiunea maghiară a devenit și mai brutală, el găsește justificată intrarea României în război pentru eliberarea consăngenilor ei din Ungaria, cu atât mai mult cu cât transilvănenii doresc unirea cu România⁵¹.

⁴⁷ Liviu Jurchescu, *op. cit.*

⁴⁸ P. Pandrea, *Prefață la Statele Unite ale Austriei Mari*, p. II.

⁴⁹ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, p. 106.

⁵⁰ *Scrisoarea lui Beldiman către D. Nenițescu, Berlin, 14/27 VI 1916.*

⁵¹ Aurel Popovici, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, p. 203.

El nu mai apucă să-și vadă noua ediție tipărită, nici realizarea unității neamului românesc, căci înainte ca soarta primului război mondial să fie decisă, închide ochii pentru totdeauna. Studiul său, renovat, este totuși tipărit la Lausanne, prin îngrijirea lui N. Petrescu-Comnen, sub titlul *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie* (1918). Aruncând o ultimă privire asupra propunerilor sale federale, care nu fuseseră primite la timpul potrivit, el nu regretă prăbușirea Imperiului austro-ungar, ci își încheie lucrarea cu aceste cuvinte: „*Avec sa mort (e vorba de moartea lui Franz Ferdinand – n.a.) le dernier espoir des nationalités s'est évanoui. Et sur sa tombe, tout cet empire, ruiné par l'incapacité de François-Joseph et de ses bien aimés Magyars et Allemands, s'écroule. Il n'y a plus aucune raison qu'il existe. Mais il y en a de nombreuses pour qu'il soit détruit, que les nations asservies soient affranchies des ignorants et despotiques*”⁵².

Printre crucile cimitirului din Geneva se găsea una cu o inscripție mișcătoare pentru cei care-și reaminteau de numele de aur ale luptătorilor pentru dreptatea românească. În câteva cuvinte se rezuma viața de jertfă a lui Aurel Popovici care a murit sărac, fără să aibă satisfacția împlinirii idealului național pentru care luptase. (*Aurel C. Popovici. Patriote roumain, 1863-1917, mort pauvre*). Fără intervenția primăriei din Timișoara puțin ar fi lipsit ca municipalitatea Genevei să nu azvârle oasele patriotului român în groapa comună, căci locul în care era înhumat nu era un loc de veci.

Astfel, pe Aurel Popovici l-a înfrățit cu N. Bălcescu nu numai identitatea ideilor sale federale, ci și identitatea destinului lor de patrioți flămânzi pentru dreptatea neamului care le-a uitat țărâna în gropile comune din Palermo sau în cimitirul din Geneva.

⁵² *Ibidem*, p. 222.

Capitolul VI

Politica Germaniei în spațiul dunărean

Când se vorbește despre proiectele de organizare ale Europei danubiene, nu poate fi trecută cu vederea importanța crescândă pe care o dobânda în lumea întreagă, și cu atât mai mult în imediata sa vecinătate, Imperiul german. O filosofie a istoriei simplistă, având însă mult credit în cercurile germane, indica pentru secolul al XX-lea o dominație culturală, economică și politică germană. Franța își atinsese apogeul în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Anglia cunoscuse mărirea în secolul al XIX-lea și, după un sistem rotativ, trebuia să fie rândul Germaniei de a domina Europa și chiar întreaga lume în secolul al XX-lea. Considerând Franța ca îmbătrănită, Anglia prea egoistă și preocupată de interesele sale comerciale, Italia ca un popor de sclavi și Rusia ca pe un neam asiatic, Wilhelm al II-lea își asumă pentru imperiul său rolul de unificator al Europei¹.

Grăbitele progrese realizate de Germania în domeniul tehnic și comercial, unde devine un concurent primejdios pentru Anglia, și în domeniul cultural, unde școala filologică și istorică germană înlocuiește pe cea franceză, îmbată poporul german, care începe să creadă într-o misiune continentală a sa. Filologia și istoria puse în slujba politicii dau naștere în Germania de nord curentului pangermanist care voia nu numai unitatea Germaniei, ci chiar o Germanie cu granițe carolingiene. Zadarnic germanii din sud, prin Heine, Strauss, Boerne și Ruge opuneau teutonismului un ideal umanitar, căci opera nefastă a filologilor își croise drum și imperialismul pangermanist cucerise inimile conaționalilor lor.

Organizarea politică a Germaniei cunoscuse o lentă elaborare, plină de lupte și frământări, până să ajungă la stabilitatea și puterea imperiului, care își vedea viitorul în expansiunea economică și politică spre răsăritul Europei. Prin tratatele westfalice din 1648, se înfiripase o federație a statelor germanice², compusă din suverani independenți,

¹ L. Dumont-Wilden, *L'évolution de l'esprit européen*, p. 183 și urm.

² M. Antonescu, *Organizarea păcii și Societatea Națiunilor*, vol. III, p. 89.

episcopi și cetăți, supuși mai mult sau mai puțin împăratului Sfântului Imperiu roman³.

Această dezlănțată confederație germanică a durat până în timpul invaziilor napoleoniene, care pun capăt structurii politice medievale a Sfântului Imperiu german. Prin tratatul de la Petersburg din 26 august 1806, Napoleon I a făcut greșeala de a crede că pe timpul său, ca și în vremea lui Richelieu, primejdia cea mare o reprezintă tot Casa de Austria. De aceea el desființează cele trei-patru sute de state suverane germane și creează *Uniunea renană* (Rheinbund) (tratatul din 12 iulie 1806) în locul Sfântului Imperiu german. Confederația Rinului, compusă numai din 39 de state, era pusă sub protecția Franței, care credea că a pregătit un instrument de luptă împotriva Austriei, pe când în realitate ajută la unificarea Germaniei, adversarul său de mâine.

În locul alianței perpetue, ofensive și defensive, dintre Franța și Confederația Rinului, articolul 6 al tratatului de la Paris (20 noiembrie 1815) și articolele 52, 53 ale actului final al Congresului de la Viena creeau Confederația germanică ce va dura până la 1867.

Confederația germanică este dizolvată prin articolul 4 al tratatului de la Praga din 23 august 1866, care pune capăt luptei dintre confederații prin victoria Prusiei asupra Austriei, Hessei și Hanovrei. Bismarck organizează de această dată o federație mult mai unitară și mai autoritară sub denumirea de Confederația Germaniei de Nord, din care era exclusă Austria, dându-se în schimb un mare rol Prusiei învingătoare. Confederația Germaniei de Nord era constituită la 16 aprilie 1867 sub președinția regelui Prusiei și grupa numai statele germane de la nord de Rin, dar unitatea Germaniei era asigurată prin aceea că avea tratate de alianță ofensivă și defensivă și cu statele Sudului.

În urma victoriei Germaniei bismarckiene împotriva Franței, toate statele germane, cu excepția Austriei, erau cuprinse în Imperiul federal german în care preponderența prusiană era definitiv recunoscută. După Constituția din 16 aprilie 1871 și legea din 9 iulie 1871, statele din Confederația de Nord se uneau cu cele din Sud și cu Alsacia și Lorena, stabilindu-se ca *Reichskanzler*-ul să fie un prusian și în *Bundesrat*

³ Greaves H. R. G., *Federal states in Europe*, p. 230.

conducerea să o aibă tot Prusia. Imperiul însemna încheierea luptei pentru unitatea poporului german pentru mai bine de o jumătate de secol. Dar imperiul federal german nu s-a mulțumit cu poziția sa de cel mai puternic stat continental, ci a început să profeseze un mesianism germanic conform căruia poporul german, ca popor superior, trebuia să civilizeze și să guverneze celelalte popoare, barbare sau îmbătrânite. Idealul Germaniei Mari trebuia înlocuit prin cel al unei Germanii și mai mari, „ein grösseres Deutschland“ care înflăcărează și doctrinariii și poporul.

Unul dintre cei mai însemnați scriitori politici din epoca bismarckiană care pregătește drumul imperial german este Paul Dehn, autor a două importante lucrări *Deutschland und Orient*, din 1884 și *Deutschland nach Osten* (1888-1890), în care expune cu claritate țelurile politice ale imperiului. De la Marea Baltică până la Bosfor trebuia să se întindă marea alianță economică și militară a statelor Europei Centrale și Orientale sub conducerea Germaniei. Federația lui Paul Dehn copia structura internă a Confederației Germaniei de Nord, care dăduse rezultate atât de strălucite, triumfând cu puternicul Imperiu german. Ea se ridica împotriva formidabilelor aglomerări umane pe care viitorul le lăsa să se întrevadă: federația celor două Americi, Rusia industrializată până la frontiera orientală a Siberiei, China, trezită din lunga ei letargie, și Austral-Asia unificată⁴.

Mai reformist, Paul de Lagarde voia să colonizeze Estul Europei cu elemente germane, mutând „triburile“ locale în Rusia. El credea că regele Carol I, subordonându-se politicii Germaniei, ar fi aderat la proiect, putându-și transplanta în Basarabia și dincolo de Nistru supușii din Austro-Ungaria și Turcia⁵.

Un alt scriitor al acestei epoci, Constantin Frantz (1817-1891), urmărind aceeași idee a unificării Europei Centrale, propune o mare federație germană, în care Germania și-ar însuși Lorena, Luxemburgul, La Franche-Comté, Burgundia și Savoia, iar celălalt partener, Austria,

⁴ Ch. Andler, *Les origines pangermaniennes*, vol. II, p. 123; Aulneau, *Histoire de l'Europe Centrale*, p. 320.

⁵ P. P. Negulescu, *Destinul omenirii*, vol. IV, p. 283.

s-ar întinde și asupra Podoliei și Basarabiei. La această federație nu ar întârzia să adere Belgia, Olanda și Elveția.

Noul Kaiser, Wilhelm al II-lea, care se urcase pe tronul imperial în 1888, era cu totul câștigat pentru ideile pangermaniste. Sufăr încă din copilărie, spunea Wilhelm, influența a cinci oameni: Alexandru cel Mare, Iuliu Cezar, Teodoric al II-lea, Friederich cel Mare și Napoleon. Toți au fost stăpâniți de visul unui imperiu mondial. Dar nu au izbutit să-l realizeze. Eu am conceput visul unui imperiu mondial german și pumnul meu aruncat mi-l va asigura⁶.

Concediind pe Bismarck, făuritorul unității germane, a cărui tutelă o găsea prea apăsătoare, el inaugurează politica lui „ein neuer Kurs“, care voia să fie mai activă, mai îndrăzneată. La suirea sa pe tron, Wilhelm al II-lea găsea un sistem de alianțe puternice, cunoscut sub numele de Tripla Alianță, și având la bază tratatul de alianță defensivă germano-austriac din 1879, vizând Rusia; la el, din 1882, aderase și Italia, dându-i astfel o semnificație mai generală, de apărare împotriva oricărei agresiuni. Wilhelm al II-lea urma să completeze înțelegerea politico-militară a Triplicei cu o uniune vamală, întemeind un nou sistem european, în care Germania și-ar fi putut dezvolta opera sa civilizatorie (*Kulturveranstaltung*).

Doctrinarul noului curs al politicii germane era Julius von Eckardt, autorul lucrării *Berlin-Wien-Rom*, care purta subtitlul *Betrachtungen über den neuen Kurs und die europäische Lage*, care împământeneste o nouă noțiune politică în dreptul public european, aceea de *Mittleuropa*.

Dar însuși Wilhelm al II-lea, cu toată prudența impusă de funcția sa de conducător al politicii externe germane, nu se sfia să-și arate planurile pangermaniste chiar în discursurile publice. Astfel, cu ocazia aniversării a 25 de ani de la fondarea imperiului, Wilhelm al II-lea definea a sa *Weltpolitik*, care consta în a reuni la patria mamă pe toți germanii risipiți în lume pentru a crea „cel mai mare imperiu german“, „Wir Germanen müssen zusammenhalten“, și prin germani înțelegea și pe scandinavi, olandezi, flamanzi etc. Rămânea ca el să găsească

⁶ *Ibidem*, p. 334.

cea mai bună metodă care să conducă la atingerea țelurilor propuse, fie făcând din Austria un bulevard al marșului german spre Orient, cum propunea Friedrich Lange, spre a germaniza apoi toată Peninsula Balcanică, ca în planul lui Kaerger (1892), fie atacând mai întâi Rusia, cum propunea Constantin Frantz, sau mai târziu Albrecht Wirth (1906), pentru a o coloniza cu țărani germani, „a căror pricepere întrece de o sută de ori lumea prostească a țăranilor ruși”⁷. Cuvinte la fel de jignitoare adresa tot în 1906 Klaus Wagner cehilor, slovacilor, sârbilor, croaților și slovenilor, care trebuiau tratați ca „Picile roșii” de către germanii colonizatori.

Chiar dacă se recurgea la formula federală, cum făcea *autorul anonim* al lucrării *Deutschland und Mitteleuropa um das Jahr 1950*, tipărită în anul 1895, măsurile nu vor fi mai blânde pentru nefericiții participanți cu sila la federația germană.

Supușii confederației care ar refuza întrebuintarea limbii germane și-ar pierde toate drepturile cetățenești, fiind obligați în plus să plătească impozite duble poporului de stăpâni (*Herrenvolk*), ai cărui naționali ar avea singuri dreptul la proprietatea funciară, la funcții publice, la vot etc. Din această „binecuvântată” federație a Germaniei Mari trebuie să facă parte, în afară de Germania și Austro-Ungaria, Elveția, Luxemburgul, Belgia și Olanda; iar în jurul confederației Germaniei Mari s-ar întinde o zonă a uniunii vamale, la care să participe: Polonia, Rutenia, Statele baltice, Serbia Mare și România Mare⁸. Pangermaniștii nu fac decât să se repete atunci când, în 1911, Otto Richard Tannenberg, în lucrarea *Gross Deutschland*, propune ca în federația Europei Centrale să se procedeze la o prusianizare a Austriei și la o colonizare cu germani a Boemiei, Croației, Dalmației și Ungariei. În această confederație, germanii ar resimți, ca în Evul Mediu, sentimentul de a fi „un popor de stăpâni”, singurul care ar avea drepturi politice și ar putea îmbrățișa cariera armelor⁹.

Prea puțin surâzătoare apare în aceste condiții propunerea făcută de generalul von Bernhardt, purtătorul de cuvânt al Marelui Stat Major

⁷ *Ibidem*, p. 290.

⁸ Ch. Andler, *op. cit.*, p. 175-196.

⁹ Aulneau, *op. cit.*, p. 321.

german, de a transforma Tripla Alianță într-o Confederație a Europei Centrale (1912).

Mărind granițele confederației, Konrad von Winterstetten vedea în 1915 un imperiu federal care s-ar fi întins de la Capul Nord până la Belgrad, prin mijlocirea Austro-Ungariei, înglobând Suedia, Danemarca, Norvegia, Olanda, Rusia, România, Bulgaria etc.

În același an, economistul Franz von Liszt creaa, sub numele de Europa Centrală, un conglomerat de state format din Germania, Austro-Ungaria, Olanda, Peninsula Scandinavă, Elveția, Italia, Peninsula Balcanică și Turcia europeană, pe care Eugen von Philippovich, în lucrarea *O uniune economică și vamală între Germania și Austro-Ungaria* (1915), o reducea la doi parteneri.

În sfârșit, nu poate fi uitată din această enumerare lucrarea de mare vâlvă a pastorului Friedrich Naumann, scrisă în timpul războiului, cu intenția de a arăta lumii care va fi noua organizare a Europei după victoria germană. Acest reprezentant de seamă al parlamentului german socotea că unitatea economică a Europei Centrale este realizată într-o bună măsură, rămânând numai să fie întregită în viitoarea confederație printr-o monedă unică, măsuri vamale etc. Naumann, în cartea sa *Asia*, indicase Bagdadul ca orașul până la care să se întindă privirile germane și susținea o alianță turco-germană, ca mijloc de realizare a scopurilor sale. Chiar Wilhelm al II-lea, visând să-și vadă granița imperiului pe țărmul golfului Persic, nu se sfia să se numească, în timpul călătoriei sale în Palestina, drept „prietenul tuturor mahomedanilor“, care a făcut și va face să crească „arboarele imperiului german”¹⁰.

După mărturisirile ambasadorului american James W. Gerard din *Memoriile* sale, Wilhelm al II-lea a socotit că a sosit momentul culminant al acțiunii sale în Europa Centrală după uciderea lui Franz Ferdinand, căci Franz Joseph, apropiindu-se de sfârșit fără să mai aibă un succesor demn la tron, moștenitoarea Austro-Ungariei nu putea fi decât Germania. Dacă succesiunea s-ar fi deschis, Carol I trebuia să renunțe la titlul de împărat, luându-l numai pe acela de rege sau de mare duce al Austriei. Ungaria și Cehia și-ar fi văzut îndeplinite idealurile

¹⁰ Ch. Andler, *op. cit.*, p. 98.

autonomiste, dobândind câte un rege propriu, ales dintre numeroșii principii germani, sau, și aceasta ar fi fost preferabil, dintre fiii lui Wilhelm al II-lea. Acesta ar fi domnit peste toată Europa Centrală, ca împărat unic, reamintind timpurile glorioase ale lui Carol cel Mare¹¹.

Presupunerile ambasadorului american sunt confirmate și de faptul că, după înfrângerea României și scoaterea ei din luptă, voind să se impună abdicarea regelui Ferdinand I, printre eventualii pretendenți la tron se numărau, alături de candidații susținuți de Austro-Ungaria, și fiii lui Wilhelm al II-lea¹².

Acțiunea diplomatică prin care Germania urmărea să înlocuiască un Hohenzollern loial patriei de adopțiune printr-un Hohenzollern dedicat exclusiv cauzei pangermaniste, nefiind destul de lămurită de istorici, vom fixa etapele principale ale dezvoltării crizei constituționale din 1918.

La 15 decembrie (st. n.) 1917 Rusia era scoasă din luptă prin armistițiul pe care nou instauratul regim bolșevic îl încheia cu Puterile Centrale. Armistițiul general rusesc trebuia să cuprindă și forțele generalului Scerbacev de pe frontul Moldovei. Spre a preîntâmpina ruptura frontului în momentul retragerii ruse, România încheia la 9 decembrie (st. n.) 1917 armistițiul de la Focșani.

La 29 ianuarie/11 februarie 1918, Ionel Brătianu, care în dorința de a câștiga timp practicasă și acum ca și în timpul neutralității politica tergiversării, lasă locul generalului Averescu ca să trateze încheierea unei păci separate a cărei responsabilitate nu voia să și-o asume. A doua zi după constituirea cabinetului Averescu, trimite la București o comisie compusă din Papiniu, colonelul Ressel și maiorul Mitilineu, fiecare cu o misiune specială și anume: Papiniu trebuia să obțină amânarea armistițiului cu 20 de zile, Ressel trebuia să pună la cale o întâlnire Mackensen-Averescu și Mitilineu trebuia să ia contact cu oamenii politici din București. Delegații raportau lui Averescu (2 februarie 1918) că atât Carp, cât și Lupu, Nenițescu, Beldiman și Virgil Arion sunt pentru îndepărtarea regelui de la tron¹³.

¹¹ P.P. Negulescu, *op. cit.*, p. 34.

¹² R.W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 565.

¹³ Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război 1914-1918*, București, 1938, p. 187 și urm.

Amănunte asupra tratativelor dintre delegații lui Averescu și conservatorii din București ne-au rămas într-un memoriu scris al lui D. Nenițescu. Acesta ne spune că întrevederile au avut loc la Athénée Palace, unde Lupu Kostaki a citit în numele lui P.P. Carp o declarație cu următorul cuprins: „Dl. P.P. Carp vă roagă să supuneți respectuos Majestății Sale că, în părerea lui, chiar dacă regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămânerea lui pe tron ar da naștere la o serie de convulsii care ar face dinastia imposibilă și ar îngreua vindecarea rănilor cauzate printr-o politică fatală”¹⁴.

La 3 februarie 1918 însuși Averescu veni pe teritoriul ocupat și întâlnește pe Mackensen la Bufta și, la propunerea generalului german ca mai întâi să fie schimbată dinastia, Averescu, loial Coroanei, dă un răspuns negativ¹⁵. Politicienii din teritoriul ocupat erau și ei de părere că prin abdicarea regelui Ferdinand în favoarea unuia dintre fiii împăratului Wilhelm al II-lea, clauzele teritoriale ale tratatului de pace cu România vor fi cu mult îndulcite¹⁶. Fruntașii conservatori care făceau această propunere erau inspirați chiar de cercurile din jurul lui Wilhelm, căci ei înțelegeau să lucreze direct cu Berlinul, pe deasupra și chiar câteodată împotriva sugestiilor de la Viena. Conflictul de interese între politica urmărită de Austria în sud-est și cea germană nu va întârzia să apară și în preliminarile de pace de la Bufta. Pe când doctrinarii germani arătasera că scopul urmărit de Germania era organizarea unui vast imperiu federal al Europei Centrale, în care elementul german să aibă preponderență, Austro-Ungaria, cu velleități de independență față de politica germană, ducea o politică anexionistă pe cont propriu, revendicând Sud-Estul pentru sine. Prin urcarea pe tronul României a unuia din fiii lui Wilhelm, politica de unificare a Europei Orientale sub egidă germană ar fi făcut un pas înainte.

Stere arăta cu mult entuziasm lui Alexandru Marghiloman binefacerile unei integrări a României în federația germană, pe care el

¹⁴ Memoriu scris al lui D. Nenițescu.

¹⁵ Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 292.

¹⁶ Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru întregirea neamului*, extras din *Enciclopedia României*, București, vol. I, 1938, p. 929.

o numea un proiect de alianță personală cu împăratul Wilhelm. „Am avea aci un vicerege și am avea avantajul unei guvernări căreia Australia și Canada i-au apreciat binefacerile”¹⁷. În tratativele pe care Beldiman le purta cu Hindenburg și Ludendorff, înlăturarea regelui fusese de asemenea hotărâtă, Beldiman urmând să devină guvernator sau cel puțin șef al guvernului¹⁸; încă de la 6 ianuarie 1918, Horstmann, întors de la Berlin, înștiința pe Marghiloman (4 februarie) că opoziția împotriva regelui Ferdinand nu a scăzut în capitala Germaniei. „Soluția bună ar fi ca regele să constituie singur Regența și să se retragă în concediu: tren de lux pentru Elveția, cu familia în siguranță și departe de plictiselile rușilor“ spunea Horstmann¹⁹.

Punctul culminant al acțiunii antidinastice, care trebuia să sfârșească prin integrarea noastră în spațiul Germaniei Mari, este atins în luna aprilie a aceluiași an. Iată cum este relatat de Marghiloman: „Carp a fost azi-dimineață la Oscar Kiriacescu: S-a sfârșit ! Regele va fi detronat, prințul Joachim de Prusia e urmașul lui și se va face o pace germană în locul păcii austriece care s-a proiectat. Colonelul Kontz, care se află la mine, e în curent cu aceasta. De altfel aceste vorbe umblă prin tot orașul. Doamna Candiano, speriată, vine la Ploiești; Nazarie răspândește aceleași vorbe, cu suplimentul că ni se înapoiază Dobrogea și granițele Transilvaniei”²⁰.

Și Ion Lupaș vorbește despre proiectul acelorași personalități de a detrona pe suveranul întregitor, datându-l însă cu un an în urmă, adică în 1917, și urmărind de data aceasta anexarea României la monarhia bicefală. În primăvara anului 1917, câțiva aderenți ai Puterilor Centrale (Alexandru Beldiman, Constantin Stere, Alexandru Vaida) făuriseră împreună cu contele Czernin, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, planul pentru detronarea regelui Ferdinand și anexarea României la monarhia habsburgică. Lipsa de loialitate față de regele Ferdinand a unora dintre conservatori a făcut obiectul unui proces politic judecat

¹⁷ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, 1917-1918, București, 1927, p. 286.

¹⁸ *Ibidem*, p. 292.

¹⁹ *Ibidem*, p. 326.

²⁰ *Ibidem*, p. 471.

de Curtea Marțială a Corpului II de Armată din București, după primul război mondial. S-a discutat dacă a fost vorba de o trădare a cauzei naționale, sau numai de un greșit calcul politic, atunci când conservatorii germanofili, vizând victoria armelor Puterilor Centrale, căutau să împiedice mutilarea teritoriului național prin înglobarea întregii Româнии în Austro-Ungaria sau prin acceptarea unui rege german la București; în orice caz, Marghiloman scria în testamentul său: „Am greșit poate mai des decât socotesc, dar gândul mi-a fost totdeauna curat și mi-am iubit țara”²¹.

Când, spre fericirea noastră, războiul mondial luă din nou o întorsătură favorabilă, proiectul acesta căzu, ca și cele asemănătoare dinaintea sa, și cu timpul fu dat uitării.

În 1932 însă, Vaida-Voevod, sesizat de pasajul pe care d. I. Lupaș îl strecurase în manualul său școlar de *Istoria Românilor*, contestă că ar fi discutat vreodată cu politicienii din București răsturnarea dinastiei române și integrarea României în monarhia austro-ungară, cerând lămuriri publice lui Ottokar von Czernin, spre a restabili adevărul istoric. Conte Czernin îi răspunde astfel: „Constat adevărul, precizând că între reprezentanții Puterilor Centrale au existat în mod trecător asemenea planuri în discuții intime, însă dvs. nu ați avut niciodată de a face câtuși de puțin cu așa ceva”²². Chiar Czernin se gândise să ceară regelui Ferdinand I, în numele Puterilor Centrale, să abdice atunci când avusese loc întâlnirea între guvernul român și ministrul austriac, din gara Răcăciuni. După cum însuși mărturisea în Camera austriacă (la 3 octombrie 1918), nu a făcut acest lucru de teamă ca nu cumva regele, voind să-și salveze situația, să nu se pună iar în fruntea armatei sale și să prelungească astfel războiul²³. Se pare că și împăratul Carol era împotriva răsturnării lui Ferdinand, cerută mai ales de Berlin, pe motiv că ideea monarhică nu ar avea nimic de câștigat prin înlăturarea suveranului român și fiindcă anexarea României la Austro-Ungaria nu ar fi găsit o primire favorabilă în România²⁴.

²¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. V, 1920-1924, București, 1927, p. 212.

²² *Adevărul*, an. 45, nr. 14-780.

²³ C. Xenii, *op. cit.*, p. 196.

²⁴ R.W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 572.

Deci, nici în preliminariile păcii de la Bufta, semnată de C. Argetoianu la 20 februarie/5 martie 1918, nici în tratatul de pace de la 24 aprilie/7 mai 1918 nu s-a recurs la aceste soluții. La Bufta cercurile militare din jurul lui Mackensen susțineau că Germania are nevoie de un stat român puternic în flancul Rusiei, pe când Czernin urmărea divizarea României între Austria, Bulgaria și Rusia și reducerea noastră la un stat fantomă ce ar stăpâni Delta Dunării²⁵.

Nici situația Austriei nu era în acest timp dintre cele mai fericite. După o domnie de 68 de ani, Franz Joseph închisese ochii la 21 noiembrie 1916. Noul domnitor, Carol I de Habsburg, e ultimul împărat al Austriei și rege al Ungariei. Simțind înfrângerea ce se apropia, el își propune să desfacă alianța cu Germania și să încheie o pace separată. Wilson, răspunzând propunerilor de pace ale Austriei, se mulțumea cu promisiunea de independență numai pentru Boemia, Slovacia și Croația, celelalte naționalități continuând conviețuirea în dubla monarhie, ce urma să se reorganizeze pe baze federale. Și Marea Britanie, prin glasul autorizat al lui Lloyd George, susținea o Austro-Ungarie federală, atunci când spunea că „disoluția Austro-Ungariei nu face parte din scopurile noastre de război, dar e natural că trebuie să fie acordate guvernări autonome acelor naționalități din Austro-Ungaria care le-au dorit atât de mult”²⁶.

Naționalitățile înclinau încă pentru o înțelegere federală, ca cehii, care, prin deputatul Štanek declarau în *Reichsrat* (30 mai 1917) că sprijină transformarea Austro-Ungariei într-un stat federal în care slovacii și cehii să formeze o singură unitate politică. De asemenea, Korošec citea o declarație la clubul iugoslav, în care adera la o Austro-Ungarie federală, cu condiția ca slavii de Sud să constituie un singur stat.

Tratativele de pace ale lui Carol I nu au fost încununate de succes, deoarece el urmărea o pace generală, care să asigure imperiului integritatea, pe când Aliații voiau să obțină o pace separată, care să scoată numai Austro-Ungaria din luptă, acordând unor naționalități independența, iar altora numai autonomia.

²⁵ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 929.

²⁶ Florin Codrescu, *La Petite Entente*, vol. I, p. 105.

Trăgând consecințele politicii pacifiste infructuoase inaugurate în 1916, ministrul de Externe Ottokar von Czernin demisionează în urma unei polemici avute cu Clemenceau asupra acestei chestiuni. În oficiosul său *Reichspost* Czernin dădea însă o altă explicație retragerii sale, anume neînțelegerile cu Germania asupra viitorului dinastiei române; acesta nu putea fi însă motivul real al demisiei.

A doua mare directivă din timpul scurtei domnii a lui Carol I a fost, ca și prima, destinată eșecului și privea acordarea autonomiei locale naționalităților din imperiu. Urmând exemplul dat de Franz Ferdinand, de ai cărui colaboratori se și înconjurase, Carol I voia să transforme Austro-Ungaria într-o federație. Dar propunerea sa de la 18 octombrie 1918 venea prea târziu, atunci când naționalitățile, încredințate că vor putea să obțină prin propriile lor puteri independența, refuzau să mai dea ascultare autorității centrale. Este vorba deci de o schimbare de roluri, împăratul propunând acum federalismul și naționalitățile, mai sigure pe ele decât oricând, refuzându-l.

Astfel, încă de la 6 ianuarie 1918, deputații cehi reușiți în adunare constituantă cereau un stat cehoslovac independent; chiar fostul federalist Štanek declara în Camera de la Viena (2 octombrie 1918) că guvernul Majestații Sale nu va putea acorda niciodată cehilor ceea ce ei doresc.

În fața mișcării de eliberare de sub jugul dualist, împăratul, voind să mai salveze ceea ce era posibil din imperiul intrat în dezagregare, declara în Consiliul de Coroană, la 15 octombrie 1918, că va acorda fiecărui popor dreptul de a se organiza pe baze naționale, în cadrul federației habsburgice. Dar Wekerle, prim-ministrul maghiar, nu vrea să cedeze nici în ultimul moment și, continuând politica de autoritate, comunică Austriei că o va înfometa, interzicând exportul alimentelor spre Viena, dacă se părește regimul dualist.

Ca urmare a presiunilor maghiare, în manifestul imperial de la 18 octombrie 1918 se fac concesii Ungariei, spunându-se că se recunoaște dreptul de organizare pe baze naționale „fără ca integritatea țărilor Sfintei Coroane ungare să poată fi atinsă”²⁷.

²⁷ I. Lupaș, *La désagrégation de la monarchie austro-hongroise*, p. 460.

Este adevărat că politica maghiară a acestui timp cunoaște și o excepție în persoana contelui Károlyi Mihály, membru al Partidului Independent Maghiar, ginerele lui Andrassy, francofil, care militase în favoarea păcii cu Aliații. Ajuns prim-ministru al Ungariei (octombrie 1918), el reia planurile unei federații danubiene pe care Lajos Kossuth le elaborase în exil. Milan Hodža crede că și M. Károlyi este numai în aparență un democrat radical și un federalist, căci, în fond, el urmărea, ca și înaintașul său de faimă europeană, menținerea integrității teritoriale a Ungariei Mari²⁸. Totuși, faptul că s-a înconjurat de personalități cu vederi largi, ca filosoful radical Oszkár Jászi și că va fi silit să părăsească Ungaria, unde e considerat trădător, pentru a trăi în străinătate, ne face să-l considerăm o excepție în mișcarea politică maghiară.

În Cabinetul republican al lui Károlyi, căci acesta e republican ca și Kossuth, ajungând chiar președinte al republicii maghiare, ministru al Naționalităților este însuși Oszkár Jászi. Acesta propune românilor ca teritoriul Ungariei să fie împărțit în cantoane naționale, ca în Elveția, propunere ce este respinsă de Iuliu Maniu²⁹.

Dar mișcarea de emancipare a naționalităților nu mai putea fi oprită prin momelile de ultimă oră ale austro-maghiarilor. La 18 octombrie se făcea auzită în parlamentul maghiar vocea deputatului român Al. Vaida-Voevod, care în protestele Camerei declara: „După suferințe și lupte de veacuri, națiunea română din monarhia austro-ungară așteaptă și pretinde afirmarea drepturilor sale inalienabile și imprescriptibile la o viață națională integrală”³⁰.

Manifestarea de independență a românilor este urmată de o manifestare similară din partea slavilor din Sud, care la 19 octombrie, în manifestul de la Zagreb, cereau un stat independent pentru teritoriile locuite de sârbi, croați și sloveni.

La 28 octombrie 1918 Comitetul revoluționar ceh puna stăpânire pe Praga, în timp ce polonezii din Galiția se uneau cu Polonia.

²⁸ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 71 și urm.; Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. IV, 1918-1919, București, 1927.

²⁹ R.W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 594; George Moroianu, *op. cit.*, p. 1468.

³⁰ Ioan Georgescu, *Viața politică a Românilor din Ardeal și Bucovina*, p. 791.

În sfârșit, la 30 ale aceleași luni, în Ungaria puneă mâna pe putere Partidul Revoluționar Maghiar, iar Slovacia se unea cu Boemia.

În fața imperiului intrat în descompunere, Carol I, prin manifestul din 11 noiembrie 1918 anunță că „a renunțat vremelnice la orice participare în conducerea treburilor publice“. Carol I și ceilalți membri ai dinastiei de Habsburg sunt expulzați din Austria și averile lor sunt sechestrate, în baza legii din 3 aprilie 1919. El va muri în exil în 1922 (în insula Madeira), după ce încercase în 1921 să-și recâștige tronul.

* * *

Prin încheierea tratatelor de la Saint-Germain (10 septembrie 1919) și de la Trianon (4 iunie 1920), care consfințeau dezmembrarea monarhiei dualiste și instaurarea statelor naționale în centrul Europei, un nou capitol din istoria federalismului danubian se încheie. De la proiectul lui Ignác Martinovics a trecut deci peste un secol de gândire federală, aplicată la regiunea restrânsă a Dunării de Jos.

În articole de presă, în lucrări politice, în convorbiri diplomatice, în conspirații revoluționare și, în sfârșit, în corespondențe particulare, s-a dezbătut problema federației Dunării sub cele mai variate aspecte, fără ca sămânța federală să dea vreun rod pe solul dunărean. Autorii sunt unanimi în a recomanda acestei părți a lumii adoptarea unei soluții federale, fără însă ca vreunul din ei să fie federalist sincer. Căci federalismul danubian a fost numai o mască sub care s-a ascuns gândul de independență națională al italienilor, românilor, cehilor, croaților, slovenilor, slovacilor și polonezilor, un scut sub care politica maghiară voia să-și realizeze visul imperialist de dominare și un drog prin care Austria decadentă credea că își poate lungi zilele.

Capitolul VII

Mica Înțelegere (1920-1930)

Realizarea statului național înseamnă un mare triumf al dreptății popoarelor. Dar viața politică internațională nu va cunoaște o încetinire de ritm în urma împlinirii idealului național, învinșii rămân cu privirile în urmă, regretând trecutul, pe care voiesc să-l reînvie prin abilitate diplomatică, sau chiar pe calea armelor. Învingătorii caută prin alianțe să se opună coaliției revizioniste și să-și asigure stăpânirea asupra teritoriilor atât de greu dobândite.

Prevăzător, Take Ionescu propunea ca la Conferința păcii, România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Grecia și Polonia să se prezinte ca un singur bloc, care și-ar fi putut susține cu mai multă autoritate revendicările. În acest scop, Take Ionescu purta, în 1918, discuții cu Pașia Beneș și Venizelos, la Londra și Paris. Blocul oriental al lui Take Ionescu trebuia să se întindă de la Marea Baltică până la Marea Egee și ar fi devenit, cu cei 75 000 000 locuitori ai săi, una dintre principalele puteri europene. Blocul statelor mici din răsăritul Europei trebuia să contrabalanseze influența blocului germano-maghiar din vest și să izoleze Rusia sovietică, prin celebrul cordon sanitar al statelor de la frontiera vestică a Rusiei, spre a împiedica propagarea revoluției ruse în restul Europei. El propunea ca un singur tratat de alianță să lege toate cele cinci state răsăritene într-o federație balto-egeică. În concepția sa, cunoscută din manifestul adresat țării în 1919, în calitate de președinte al Partidului Democrat pe care voia să-l înființeze, din articolul publicat în 1921 în „Eastern Europe” și din alte articole și discursuri, cele cinci state trebuiau să-și garanteze mutual fruntariile, să aibă o politică externă comună și o instrucție militară și armament comun.

Dillon, vorbind despre proiectul lui Take Ionescu, spunea că „acest bărbat de stat cu vederi largi a compus un plan genial, atât pentru realizarea intereselor statelor mărite după război, cât și pentru întărirea păcii pe continent și în special în centrul și orientul european”.

Proiectul lui Take Ionescu nu s-a putut totuși realiza, căci pe lângă faptul că stârnea ostilitatea U.R.S.S. și a germano-maghiarilor, a căror influență își propunea s-o combată, se mai izbea și de neînțelegerile dintre coparteneri, care își disputau unele teritorii „ca Banatul (românii și iugoslavii) și Jaworzno (cehii și polonezii)”¹.

Dar manifestațiile tot mai zgomotoase ale asociațiilor maghiare pun pe gânduri pe beneficiarii tratatului de la Trianon. Ungaria număra 350 000 de conaționali în Iugoslavia, 600 000 în Cehoslovacia și 500 000 în România și își organizează centre de propagandă și spionaj la Miskolc și Győr pentru Cehoslovacia, la Pecs, Kaposvár și Szeged pentru Iugoslavia și la Szombathely pentru Austria².

Mai mult chiar, în ziua în care plenipotențiarii maghiari semnau tratatul de pace de la Trianon, Rakovszky, președintele adunării naționale maghiare, declara că „ne separăm, dar nu pentru totdeauna”³.

Spiritului revanșard maghiar neputându-i-se opune blocul baltoegeic al lui Take Ionescu, Edvard Beneș propune să se ajungă la o înțelegere restrânsă, în trei parteneri, adică între Cehoslovacia, Iugoslavia și România. Astfel, se ajunge la semnarea primei convenții defensive, ceho-iugoslavă, la 14 august 1920, care va sta la baza înțelegerii regionale cunoscută sub numele de Mica Înțelegere.

Mica Înțelegere (*La Petite Entente, Piccola Intesa*) își împrumută numele de la Marea Înțelegere a puterilor din Apus și de la alte antante cunoscute istoriei diplomatice. Dar nașul ei nu este, cum credea N. Iorga, unul din făuritorii Înțelegerii, românul Take Ionescu⁴, ci chiar un adversar al înțelegerii româno-sârbo-cehe: ziarul maghiar „Pesti Hirlap”. Ziarul budapestan dădea în derâdere acest nume înțelegerii tripartite ce se punea la cale, într-un comentariu din februarie 1920, dar cei vizați n-au întârziat să-și transforme porecla în renume. Denumirea de Mica Înțelegere e lansată în lumea diplomatică de Edvard Beneș și a făcut carieră.

¹ Romulus Seișanu, *op. cit.*, p. 320 și urm.; C. Xenii, *op. cit.*, p. 461 și urm.; Florin Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 153 și urm.

² A. Mousset, *La Petite Entente*, p. 13.

³ *Idem*, p. 13.

⁴ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, p. 434.

Originile Micii Înțelegeri nu trebuiesc căutate în trecutul prea apropiat, căci ea nu s-a născut ca o construcție abstractă, gata înarmată, din mintea făuritorilor ei, ca în miturile elenice, ci a cunoscut o lungă perioadă de gestație al cărei început trebuie pus cel puțin în anul revoluționar 1848. O conviețuire multiseculară a celor trei naționalități părtașe ale Micii Înțelegeri, în sânul apusului Imperiu austriac, le-a învățat să se cunoască în suferințe și lupte comune pentru înfăptuirea idealului comun al emancipării naționale. Românii, croații și slovaci erau legați prin comunitatea de destin, pe care au înțeles să nu-l suporte pasiv, ci să și-l croiască după morala dreptului ginților. Încă de la 26 aprilie 1849, colaborarea dintre reprezentanții celor trei națiuni oprimate se vedea în memoriul comun pe care îl înaintau împăratului Austriei⁵. Colaborarea româno-slovaco-sârbă se adâncește cu timpul și congresul naționalităților nemaghiare ținut la Budapesta în august 1895 este o demnă prefațare a Micii Antante. Prezida aci G. Pop de Băsești, reprezentantul românilor, și participa Mihajlo Polit din partea sârbilor și Pavol Mudron din partea slovacilor⁶. În 1906 se înființează, chiar de către deputații acelorași naționalități, „Clubul naționalităților oprimate“, la care participă sârbul Mihajlo Polit, slovaci Milan Hodža și Pavol Blaho și românii Iuliu Maniu și Vaida-Voevod⁷.

Chiar înaintea lui Take Ionescu, vorbise în diverse articole de presă, memorii și conferințe la Sorbona sau la King's College (19 octombrie 1915) despre posibilitatea unirii statelor mici din Europa Centrală, într-un „tip de federație mai larg și mai suplu“ Tomáš Garrigue Masaryk, profesor la Universitatea din Praga și conducătorul Partidului Popular Ceh. Acest elev al lui Kálnoky, care privise pe vremuri, în *Weltrevolution*, Austria federală numai ca o formulă tranzitorie, până la înfiriparea statului independent ceh, nu va vedea nici în Mica Înțelegere o creație definitivă, statică; sociologul Masaryk, devenit primul președinte al statului cehoslovac, o va voi numai ca o etapă spre realizarea unei înțelegeri generale a statelor mici.

⁵ Vezi p. 8 a acestei lucrări.

⁶ Ion Georgescu, *op. cit.*, p. 789.

⁷ Florin Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 148.

Dar părinții legitimi ai Miciei Întelegeri, pe care istoria îi recunoaște ca atare, sunt fără îndoială Take Ionescu și Edvard Beneș. Pe monumentul ridicat în centrul Bucureștiului în onoarea lui Take Ionescu, sculptorul francez E. Dubois nu a uitat să figureze, pe lângă alegoria Tisa, pe lângă soldații pe care verbul politicianului român îi conducea la luptă și figura alegorică a Păcii, și sub chipul Miciei Întelegeri, trei tinere fete, reprezentând cele trei tinere state pe care diplomatul Take Ionescu reușise să le înfrățească.

De fapt, Take Ionescu nu pierduse niciodată speranța că Mica Întelegere va deveni în timp, dintr-o înțelegere tripartită, o antantă a cinci state, prin aderarea Poloniei și Greciei la nucleul ceho-sârbo-român. Ajungând ministru de externe în cabinetul Averescu, el încheie la 23 aprilie 1921 convenția defensivă dintre Cehoslovacia și România, urmată la 7 iunie același an de convenția iugoslavo-română.

Celălalt mare promotor al Miciei Întelegeri a fost Edvard Beneș, care timp de un deceniu (1918-1928) a condus politica externă a Cehoslovaciei, succedând în cele din urmă lui Masaryk la președinția republicii. Beneș declara că a început încă din 1919, la Paris, conversații cu reprezentanții Iugoslaviei în vederea încheierii unei înțelegeri între cele două țări, care să stea la baza Miciei Întelegeri⁸. Și în concepția politică a lui Edvard Beneș, ca și în concepția lui Take Ionescu sau Tomáš Masaryk, Mica Întelegere trebuia să fie numai un prim popas pe drumul unei realizări grandioase. Beneș voia cât mai multe acorduri prietenești între statele europene, ca prin această rețea a tratatelor de amicitie să se ajungă la o înțelegere continentală.

Creatorii Miciei Întelegeri s-au arătat partizanii unor antante largi, cuprinzând chiar întreaga Europă, dar au fost ostili încercărilor de organizare a unei federații danubiene, care ar fi reconstituit de curând decedata monarhie dualistă.

„Confederația danubiană, spunea Edvard Beneș, nu se va face pentru zece motive: primul este că statele nu vor, al doilea... și mai trebuie să continui ?”⁹.

⁸ Edvard Beneș, *Cinq années de politique extérieure*, p. 13.

⁹ Florin Codrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 329.

Cu altă ocazie, tot Edvard Beneš declara: „Nu putem să acceptăm o atare combinație, căci o confederație danubiană înseamnă reconstituirea Ungariei în frontierele sale istorice”¹⁰. Ministrul de Externe al Cehoslovaciei spunea, în urma semnării tratatului de la Belgrad, că este fericit că a putut dovedi celor care visau o federație danubiană că statele din centrul și sud-estul Europei se pot înțelege pe cale directă.

Unitatea statelor membre ale Micii Înțelegeri s-a vădit prima dată în energia cu care s-au opus restaurării Habsburgilor în Ungaria. De două ori fostul rege al Ungariei, Carol al IV-lea, a încercat să-și recâștige tronul, susținând că nu abdicase niciodată formal, ci numai renunțase temporar la exercitarea prerogativelor regale. Prima dată, la 26 martie 1921, Carol al IV-lea, însoțit de contele Erdödy, descinsese la Szombathely și, câștigând de partea sa pe generalul Lejár, amenința, în fruntea a 30 000 de soldați, să cucerească Budapesta. Numai în urma unui ultimatum din partea Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României, Carol al IV-lea renunță la această întreprindere și părăsește Ungaria la 5 aprilie. Cu această ocazie, deși convenția cu România nu era încă semnată, cele trei state se consultă și iau hotărâri comune de o mare importanță. Pentru a doua oară, la 20 octombrie 1921, ex-împăratul Carol cu soția sa Zita își fac apariția la Szombathely și, după ce numește prim-ministru pe Rakovszky și atrage de partea sa pe generalul Hegedüs, comandantul trupelor din regiunea Sopron, înaintează în fruntea armatei spre Budapesta, având mai multe ciocniri cu trupele rămase credincioase regentului Horthy. La 22 octombrie, Beneš notifica celorlalte puteri că prezența lui Carol al IV-lea pe solul Ungariei constituie un *casus belli* și declara mobilizarea parțială, fiind urmat în aceste măsuri de Iugoslavia și România. În urma cererii Conferinței ambasadorilor de a expulza de pe teritoriul ei pe fostul împărat, regele și suita sa erau transportați (27 ianuarie 1921) la mănăstirea Tihany. La 1 noiembrie e îmbarcat pe un monitor britanic cu destinația Madeira, unde și muri peste puțin timp (1 aprilie 1922)¹¹.

¹⁰ *Ibidem*, p. 170.

¹¹ G. Plastara, *Manual de drept internațional*, p. 232.

Cele două tentative de reînscăunare ale lui Carol al IV-lea au contribuit într-o oarecare măsură la fortificarea Miciei Întelegeri, căci timida organizație care se înfiripa a putut cu acest prilej constata că există pericole comune pe care numai o acțiune concertată le poate înlătura.

Pericolul în speță nu-l reprezenta întoarcerea Ungariei la monarhie, pe care de altfel nici nu se gândea s-o părăsească atunci când adoptase provizoriul prelungit al regentei, ci dinastia Habsburgilor și tot trecutul ei atât de greu de uitat pentru foștii robi.

Mai mult decât atât, partidul legitimist maghiar mai susținea și periculoasa teză că suveranitatea fostului rege Carol, care nu abdicase niciodată de la tron și care nu semnase nici un tratat de pace, se întindea și asupra tuturor teritoriilor desprinse coroanei Sfântului Ștefan. Pentru restabilirea păcii în Europa Centrală trebuia ca această falsă argumentare juridică să fie părăsită de Ungaria. La insistențele Miciei Întelegeri, Ungaria convoacă o adunare națională, care, la 6 noiembrie 1921, anulează drepturile lui Carol al IV-lea și ale dinastiei de Habsburg în Ungaria. Prin aceasta, problema Habsburgilor nu era definitiv închisă căci criza prelungită ce va cunoaște în curând Austria va reînvia mitul legitimist. Puțin a lipsit ca arhiducele Otto de Habsburg să nu recâștige tronul străbunilor, în Austria de data aceasta.

Intrând în arena internațională cu un succes atât de categoric ca cel obținut de chestiunea Habsburgilor, Mica Întelegere părea destinată unui rol de prim rang în viața internațională. Sub această lumină felicitările pe care Briand le adresa lui Take Ionescu erau mai mult decât o simplă politețe, atunci când spunea: „Pe când noi după război n-am realizat nimic, Dvs. ați realizat în adevăr ceva important”¹².

În prima sa formă, așa cum a rezultat în urma tratativelor dintre E. Beneș, T. Ionescu și M. Nincică Mica Întelegere apare ca o alianță defensivă realizată prin mijlocirea a trei convenții bilaterale cu caracter defensiv, dublate de trei convenții militare, și anume:

1. Convenția ceho-iugoslavă, semnată la Belgrad, la 14 august 1920;
2. Convenția ceho-română, semnată la București, la 23 aprilie 1921;
3. Convenția româno-iugoslavă, semnată la Belgrad, la 7 iunie 1921.

¹² C. Xenii, *op. cit.*, p. 473.

Conținutul și scopul acestor tratate erau identice. Se prevedea anume că în cazul unui atac neprovocat din partea Ungariei, cealaltă parte va veni în ajutorul victimei agresiunii (art. 1), în convenția româno-iugoslavă adăugându-se aceeași obligațiune de apărare comună și în cazul unui atac neprovocat din partea Bulgariei. Aceste convenții urmăreau deci în primul rând apărarea tratatelor de la Trianon (4 iunie 1920) și de la Neuilly-sur-Seine (27 noiembrie 1919), căci apărarea tratatelor era condiția *sine qua non* a menținerii păcii. Chiar în preambulul convențiilor, statele semnatare făceau mărturisirea credinței lor pacifiste, arătându-și adeviziunea la principiile Pactului Societății Națiunilor, atunci când spuneau: „Bine hotărâți a păstra pacea dobândită cu prețul atâtor sacrificii și prevăzută prin pactul Societății Națiunilor, precum și ordinea stabilită prin tratatul încheiat la Trianon... etc.”

Prin articolul 3 al acestor convenții, libertatea de a contracta alianțe era restrânsă statelor semnatare, fiind condiționată de avizul prealabil al celorlalți cocontractanți, iar prin articolul 4, guvernele se obligau să se sfătuiască în privința problemelor de politică externă care se refereau la Ungaria, respectiv Bulgaria, în convenția româno-iugoslavă.

Chiar de la apariția sa, Mica Înțelegere depășea cadrele unei simple alianțe, din moment ce aducea atingeri atât de serioase suveranității externe a statelor membre, ajungând nu numai la o apărare comună, pe care convențiile militare urmau să o statornicească, dar chiar la o politică externă identică. Convențiile militare nu au întârziat să fie semnate, și anume: cea româno-ceshoslovacă la 2 iulie 1921; cea ceho-iugoslavă la 1 august 1921 și cea româno-iugoslavă la 23 ianuarie 1922. Ele erau încheiate, ca și convențiile politice, pe o durată de doi ani. În 1923 durata convențiilor politice a fost prelungită pe termen de trei ani și apoi, în 1929, durata validității lor s-a ridicat la cinci ani. În prima fază a activității sale, cuprinsă între anii 1920 – data creării sale – și 1933, data semnării protocolului de la Geneva, Mica Înțelegere apare mai ales ca un organ de apărare împotriva pretențiilor maghiare. Ea trebuia să asigure pacea Europei Centrale prin garantarea integrității teritoriale și intangibilității tratatelor în această parte a lumii. Mica Înțelegere a fost nu numai un element de ordine, ci și un element ponderator, cu funcția de a asigura echilibrul european, greu zdruncinat prin

dispariția imperiului bicefal. Ea și-a îndeplinit cu succes misiunile încredințate până când, în marea criză politică a Europei, declanșată de apetitul teritorial al dictaturilor, s-a prăbușit o dată cu instituția din Geneva și cu alte alianțe care în momentul suprem n-au mai putut funcționa.

În prima etapă a existenței sale, politica externă a Micii Înțelegeri poate fi caracterizată astfel: tendința de a atrage în orbita sa Grecia și Polonia, o poziție contrară revizionismului maghiar, mișcării legitimize și anchlussiene austriace; fidelitate tratatelor de pace, pactului Societății Națiunilor și Franței, ca gardiană a tratatelor, și libertatea statelor membre de a-și fixa atitudinea față de Rusia revoluționară.

Am văzut cum creatorii Micii Înțelegeri consideraseră cele trei acorduri politico-militare numai ca un început, rămânând ca și alte state, cu interese identice de apărare a fruntariilor, să adere la sistemul defensiv organizat inițial în trei. Take Ionescu socotea tratatul sârbo-grec din 19 mai 1919 ca parte integrantă din alianța defensivă a Micii Înțelegeri care trebuia completat cu tratatele similare greco-român și greco-ceh.

Cât despre Polonia, ea a fost ținută în curent cu lucrările conferințelor Micii Înțelegeri. La conferința din București (20-24 februarie 1922), Polonia e reprezentată prin ministrul său de acolo, Skrzynski, la conferința de la Belgrad (8 iunie 1922) prin ministrul Okenski, la conferința de la Praga (27-28 august 1922) prin Erazm Piltz, în calitate de observator și așa mai departe. Deja un tratat de asistență mutuală militară, în cazul unui atac neprovocat din partea Rusiei, fusese semnat de prințul Sapieha și Take Ionescu la 3 martie 1921 și reînnoit la 26 martie 1926 de Ion Duca și Wielowieyski. Urmând cu tenacitate planul său, Take Ionescu media și o înțelegere ceho-polonă, care nu s-a putut realiza încă până astăzi, din cauza litigiului asupra regiunii Teschen. În afară de acest diferend teritorial, care răcise relațiile dintre Praga și Varșovia, mai existau și alte nepotriviri între direcția politicii externe poloneze și cea cehă. Polonia declarase prin ministrul său de Externe, principele Sapieha, că este gata să garanteze tratatele de la Saint-Germain și Trianon, cu condiția ca și ei să i se garanteze tratatul de la Riga (18 martie 1921). Polonia căuta mai ales aliați care să-i asigure frontiera orientală, în timp ce Cehoslovacia rusofilă era ostilă oricărui conflict cu URSS, chiar dacă Polonia s-ar fi găsit în legitimă apărare. În sfârșit, un ultim punct de dezacord între Polonia și întreaga Mică Înțelegere îl

constituiau relațiile cordiale dintre Varșovia și Ungaria, împotriva căreia Mica Înțelegere se înălțase în primul rând.

Față de nici un stat politica Miciei Înțelegeri nu a fost mai consecventă, de la creare până la dispariția ei, ca față de Ungaria, căci și maghiarii în tot acest răstimp au cântat numai pe o singură coardă: aceea a revizionismului. Apologetul revizionismului maghiar a fost contele Bethlen. Trecând prin toată gama lamentărilor împotriva tratatului de la Trianon ce pedepsea „o pretinsă nedreptate“, el ajungea la amenințări, atunci când afirma că tratamentul insuportabil aplicat de Mica Înțelegere minorităților maghiare va conduce la un război inevitabil. Și Mica Înțelegere se va dovedi până la marea criză europeană un instrument eficace de apărare împotriva pretențiilor maghiare.

Politica Miciei Înțelegeri față de Bulgaria revizionistă nu s-a deosebit prea mult de politica de intransigență practică față de Ungaria.

Mica Înțelegere a fost un apărător sincer al independenței Austriei, opunându-se atât restaurării Habsburgilor, care ar fi însemnat o reîntoarcere la un imperialism perimat, cât și *Anschluss*-ului, care ar fi crescut peste măsură puterea Germaniei în Europa Centrală, constituind o amenințare nu numai pentru Cehoslovacia încercuită, ci pentru întreg Sud-Estul.

În timp ce prinosul de recunoștință al celor trei state successorale se îndrepta spre Franța, care de la Napoleon al III-lea nu părăsise politica de susținere a statului național, relațiile cu Italia erau mai degrabă reci, căci acest stat latin se temea la început de o presiune slavă exercitată prin intermediul Miciei Înțelegeri asupra Mării Adriatice, iar mai târziu, sub regimul fascist, devine susținătoarea revizionismului maghiar, chiar împotriva fraților de sânge latin.

În sfârșit, politica cea mai șovăielnică a avut-o Mica Înțelegere față de noua republică socialistă sovietică. În timp ce Iugoslavia, și mai ales Cehoslovacia, ambele slave, se arătau rusofile, România, vecina directă a marii republici, avea nu numai litigii teritoriale cu aceasta, ci se temea și ca propaganda comunistă să nu pătrundă pe teritoriul ei. În aceste condițiuni, Mica Înțelegere a dat deplină libertate membrilor ei de a-și lua atitudinea pe care o vor crede cea mai indicată față de Rusia sovietică.

Aceasta a fost poziția Miciei Înțelegeri în câmpul politic european până la 16 februarie 1933 când, la Geneva, se dă o nouă organizare acestei antante, depășindu-se scopurile pentru care fusese inițial creată.

Capitolul VIII

Statele dunărene în fața planurilor Briand și Tardieu

I. Aristide Briand se arătase gelos de realizările Miciei Înțelegeri pe care le voia imitate și de marile puteri din Apus; el nu va întârzia să se pună în fruntea unei nobile mișcări de unificare voluntară a întregii Europe, asupra căreia nu ne vom opri decât spre a vedea reacția pe care a provocat-o în țările Europei danubiene. Deși de formațiune intelectuală dubioasă, unde se amestecau reminiscențe din discuțiile cercurilor socialiste și din berăriile Cartierului latin, jurnalismul și mai ales experiența vieții, Aristide Briand reușește să se impună lumii politice universale prin rarul său talent oratoric și abilitate diplomatică¹. Atât în Franța, cât și la Geneva, el va reprezenta tipul de elită al politicianului parlamentar, dotat cu o intuiție genială care va ști să se apropie de cele mai înalte concepții de politică internațională. Franța va cunoaște pe timpul lui Briand culmea gloriei și a prestigiului, fiind la un pas de a realiza o pace durabilă a lumii întregi. Ca și Michelet, Briand era de părere că Franța și Germania sunt lobii creierului european, pe care istoricul francez propunea să nu-l separe „scalpelul unui naționalism rău înțeles”².

Politica federală a lui Briand se baza pe realizarea unei înțelegeri franco-germane, sincere și loiale, chiar cu riscul ca Franța să cadă sub servitutea economică a Germaniei. Prevestirile lui Friedrich List din 1843, adresate germanilor, englezilor și altor popoare europene, spre a le dezvălui primejdia expansiunii industriale americane, fuseseră înțelese și de Briand.

„Uniți-vă, spusesese List, căci în mai puțin de un secol noul popor care crește pe celălalt țărm al Atlanticului va domina Europa și lumea”³.

¹ L. Dumont-Wilden, *op. cit.*, p. 214.

² P.P. Negulescu, *Destinul omenirii*, vol. II, p. 302.

³ Yves Le Troquer, *L'union douanière européenne*.

Fiind convins, ca și Saint-Simon, că din luptele intra-europene numai puterile anglo-saxone câștigă, Briand încearcă o apropiere cu fostul vrăjmaș de ieri, cu Germania⁴. El nu elimină însă din viitoarea federație Marea Britanie, așa cum propusese Coudenhove-Kalergi, ci se adresează și Angliei, care participă la toate discuțiile, adoptând însă o atitudine negativă.

Briand a fost susținut în activitatea sa federală de asociația întemeiată de Émile Borel la Geneva, în 1926, sub numele de *Federația pentru înțelegere europeană*, având în 1931 ca membri 15 state.

Pentru prima dată Briand lansează ideea federalizării Europei într-un discurs ținut în fața Adunării Societății Națiunilor, la 5 septembrie 1929. Recunoscând că în noțiunile cele mai înțelepte există întotdeauna un grăunte de nebunie și curaj, Briand mărturisește că și această idee, împrumutată de la poeți și filosofi, poate părea la prima vedere temerară. „Dar dacă vom lăsa numai pe seama tehnicienilor grija de a rezolva aceste probleme, va trebui în toți anii, la fiecare adunare, să ne resemnăm să ținem foarte frumoase discursuri și să înregistrăm cu amărăciune multe decepții”⁵.

În lunga serie a discursurilor în care reprezentanții statelor membre ale Societății Națiunilor răspund propunerii lui Briand, se face remarcată atitudinea negativă adoptată de *Commonwealth*-ul britanic și de Italia, în timp ce Germania lui Stresemann și Mica Înțelegere dădeau un sprijin activ acțiunii Briand.

Edvard Beneš, în numele Cehoslovaciei, arată la 9 septembrie că aderă la mișcarea federală inițiată de Briand, căci își propune un nobil ideal pacifist și recomandă pentru atingerea acestui scop o elaborare atentă și o realizare prudentă a planului federal⁶.

G.G. Mironescu, pentru România, susține că trebuie realizată în prealabil dezvoltarea normală și economică a statelor europene, căci numai astfel bazele colaborării federale vor fi solide⁷. În sfârșit, în urma

⁴ C. Greceanu, *Statele Unite ale Europei*, p. 82.

⁵ B. Mirkin-Guetzévitch, *L'union européenne*, p. 34.

⁶ *Ibidem*, p. 44.

⁷ *Ibidem*, p. 55.

intervenției lui Marinković, ministrul de Externe iugoslav, s-a luat hotărârea de a însărcina pe A. Briand cu misiunea redactării unui memorandum, care să expună statelor europene dezideratele sale federale. Memorandumul era prezentat statelor europene la 1 mai 1930 având titlul: *Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*.

Pentru a calma neliștile celor care se credeau amenințați de noul organism pe care năzuia să-l creeze, Briand, ca bun diplomat, își începe expunerea prin a declara că federația europeană nu va fi o alianță exclusivă îndreptată împotriva unei națiuni sau grupări de națiuni (aluzie la Statele Unite și Rusia) și nici nu va avea caracterul unei uniuni vamale care prin mijlocirea tarifelor prohibiționiste să se transforme într-o piață închisă altor popoare exportatoare (aluzie la Marea Britanie și Statele Unite). Diplomatul Briand se întoarce apoi să liniștească chiar pe europeni, asigurându-i, deși prea puțin convingător, că federația europeană va face dublă întrebuințare cu Societatea Națiunilor și că suveranitatea națională a statelor membre nu va fi atinsă prin participarea la federația vechiului continent.

Partea tare a memorandumului Briand, spune Makowsky, este cea negativă, în care se arată ce nu va fi federația europeană⁸; cât despre propunerile concrete, de a se crea o conferință europeană, un comitet politic permanent și un secretariat, ele nu fac decât să reducă la scară europeană organisme deja existente ale Societății Națiunilor.

Toate cele 27 de state europene consultate asupra memorandumului Briand au trimis răspunsul lor la Geneva prin reprezentanții acreditați pe lângă Societatea Națiunilor. Răspunsurile primite pot fi catalogate sub două rubrici: ale statelor care au aderat cu totul la propunerile memorandumului, cum sunt Franța și țările Micii Înțelegeri, și răspunsurile guvernelor care fac unele rezerve politice și economice, cum sunt cele ale Germaniei și Ungariei.

Cehoslovacia arăta că a fost întotdeauna partizana unor înțelegeri internaționale regionale, după cum stătea mărturie activitatea sa în cadrul Micii Înțelegeri. Ea felicita Franța pentru noul exemplu de generozitate și spirit pacific de care da dovadă, aderând în totul la propunerile

⁸ W. Makowsky, *La grande fédération de l'avenir*, p. 85.

memorandumului⁹. România, într-un scurt răspuns, își exprima speranța că inițiativa franceză va însemna începutul unei ere noi în viața internațională. Faptul că înțelegerea continentală urma să se realizeze în cadrul Societății Națiunilor constituia pentru România un indiciu că la baza uniunii europene va sta respectul tratatelor și al integrității teritoriale și independenței politice a statelor membre¹⁰. Distonând cu răspunsul la fel de favorabil pe care îl da Iugoslavia¹¹, Ungaria preciza că nu va adera la o organizație care consideră tratatele imuabile, excluzând posibilitatea revizuirii lor.

Răspunsurile țărilor dunărene, unde tabăra revizionistă se găsea din nou în față cu cea antirevizionistă, nu puteau influența hotărâtor planul Briand. Mult mai greu atârna în cumpănă atitudinea marilor puteri, a căror ostilitate împotriva creării unui alt pol politic a condamnat la eșec federalizarea Europei. În mentalitatea engleză, Marea Britanie nu aparținea atât de mult Europei, cât unui imperiu economic închis și exclusivist, o pan-Britanie care vedea în pan-Europa un concurent serios și nedorit¹². Statele Unite se temeau ca blocul european să nu închidă porțile comerțului american, iar Rusia sovietică avea de propus Europei o federație după model propriu. În sfârșit, Italia lui Mussolini, urmărind scopuri imperialiste, căuta colaboratori pentru planurile sale agresive, iar nu un apostolat pacific, în timp ce Germania, sigură că va obține monopolul producției industriale, grație superiorității sale tehnice, adera la propunerea lui Briand, făcând unele rezerve asupra menținerii *statu-quo*-ului.

Briand face un raport asupra răspunsurilor primite în fața primei conferințe europene, întrunită la 8 septembrie 1930. În discursul său își exprimă dorința ca ideea federalizării să nu ajungă un obiect de muzeu (11 septembrie 1930). Delegatul României, G.G. Mironescu, vorbind la 16 septembrie, arată că opera măreață pe care o întreprinde Societatea Națiunilor e operă de cizelare și meticuloasă perfecționare,

⁹ Mirkine-Guetzévitch et Georges Scelle, *op. cit.*, p. 131 și urm.

¹⁰ *Ibidem*, p. 130.

¹¹ *Ibidem*, p. 166 și urm.

¹² G. Blondel, *Les États Unis de l'Europe*, p. 380.

care cere o lungă perioadă de pregătire, mai ales că Europa străbate o epocă de criză economică. După părerea sa, pentru a ajunge să se construiască edificiul federal al Europei, trebuie să se pornească de la antantele regionale, al căror exemplu de fericită realizare îl constituie Mica Înțelegere¹³.

Apponyi spunea că Ungaria și-a arătat dorința de cooperare internațională, intrând în contact cu vecinii săi pentru rezolvarea unor chestiuni economice, deși pe teren politic persistă divergențe de vedere¹⁴.

Johann Schober (Austria) spunea că țara sa apreciază colaborarea economică drept cea mai fructuoasă, căci nimeni din întreaga Europă n-a avut mai mult de suferit decât ea de pe urma fărâmițării pan-Europei în miniatură pe care o constituia Austro-Ungaria.

O rezoluție a conferinței, adoptată cu unanimitate, pune problema federalizării pe ordinea de zi a Adunării Societății Națiunilor. Președintele Adunării, Nicolae Titulescu, a citit proiectul de rezoluție depus de guvernul francez, în numele a 45 de delegați (17 septembrie 1930), prin care guvernele statelor europene erau invitate să urmeze ancheta inițiată prin memorandumul Briand, terminând cu propunerile Adunării Societății Națiunilor.

Adunarea a mai creat și o Comisie de studii pentru uniunea europeană, compusă din reprezentanții celor 27 de state; având ca președinte pe A. Briand și secretar pe Eric Brumand, și-a început activitatea la 23 septembrie 1930.

În a treia sesiune a comisiei, de la 15-31 mai 1931, se hotărăște – pentru facilitarea lucrărilor – înființarea a trei subcomisii, care se opresc în cele din urmă la discutarea pe plan economic a problemei organizării europene. În sesiunea a șasea a comisiei de studii (30 septembrie 1932) se părăsește cadrul european al discuției, cercetându-se proiectul Tardieu, care venea cu o soluție regională, danubiană. Dacă federația Dunării propusă de Tardieu s-ar fi putut înfîrîpa, ea ar fi constituit numai o primă etapă în calea realizării unei uniuni economice europene.

Astfel, tentativa răsunătoare a lui Briand de a unifica Europa, susținută de Franța și de Mica Înțelegere, a avut destinul prevăzut de autorul

¹³ Mirkin-Guetzévitch et Georges Scelle, *op. cit.*, p. 38.

¹⁴ *Ibidem*, p. 274.

său, adică a devenit o piesă de muzeu; asupra ei însă, ochii cercetătorilor se opresc cu admirație și respectul cuvenit marilor idei, deși diplomații moderni ce l-au înconjurat pe Briand, experți în abilități politice, s-au dovedit lipsiți de sinceritatea, curajul și puterea creatoare a delegaților americani, care în 1787 au pus bazele Statelor Unite ale Americii.

2. Insuccesul lui Aristide Briand nu a descurajat pe un alt om politic francez, André Tardieu. Ca și predecesorul său, el căuta formula securității franceze în combinații politice ce depășesc limitele tradiționalelor alianțe. Astfel că, în timp ce Briand își da sfârșitul fără a avea suprema satisfacție a înlăturării riscului războiului pentru Franța și pentru lumea întreagă, Tardieu relua pe scară mai mică, dunăreană, ideea federalizării. Proiectul Tardieu renunța de altfel numai temporar la continentalismul european, greu de realizat în climatul politico-moral al acestui timp, căci scopul său ultim era tot înfăptuirea unei înfrățiri a întregii Europe. Valea Dunării părea un câmp propice pentru experimentarea unei federații polinaționale, care, dacă ar fi dat bune rezultate, s-ar fi întins de la un capăt la altul al Lumii Vechi. Așa a fost înțeles planul Tardieu și de susținătorii săi din țările direct interesate, cum era de pildă Ion Mihalache în România. Acesta declara: „Sunt trup și suflet pentru planul Tardieu, pe care îl consider primul pas serios în realizarea planului Briand de solidarizare economică a Statelor Unite Europene, unica soluție de salvare a economiei europene și a păcii europene”¹⁵. Dar cel mai adesea, la baza acțiunilor politice generoase stau și interesele egoiste ale propunătorilor. Tardieu dorea pacea și prosperitatea țărilor europene, nu numai de dragul acestora, ci și fiindcă Franța era interesată să ridice pe cursul inferior al Dunării un puternic edificiu politic în locul fostului imperiu al Casei de Austria, care, ca aliat fidel al celei de a treia republici, să fie în stare să se opună politicii expansioniste germane. Căci pangermaniștii revendicau tot mai stăruitor *Anschluss*-ul pe baza principiului naționalităților și al dreptului de autodeterminare, și nu era greu de prevăzut că Austria va fi prima, dar nu unica victimă, spre realizarea *Mittleuropei* și a imperialismului german.

¹⁵ Ion Mihalache, *Despre interesele României în planul Tardieu*.

Dacă din punct de vedere politic planul Tardieu era dominat de ideea stăvilirii imperialismului german, la care Franța era direct interesată, din punct de vedere economic el urmărea un dezinteresat scop altruist, acela al restabilirii echilibrului economic al statelor central-europene. Propunerile economice ale planului Tardieu erau mult influențate de concepția economică a lui Francis Delaisi, care publicase în 1929 o carte de mare răsunet european, *Les deux Europes*, ale cărei principale idei este necesar să le cunoaștem.

După Delaisi, Europa putea fi divizată în două regiuni: una vestică și una estică, după o linie care ar trece prin centrele urbane: Stockholm, Danzig, Cracovia, Budapesta, Florența, Barcelona și Bilbao. Europa Occidentală, numită de Delaisi și Europa A., se deosebește de Europa Orientală sau Europa B. prin însăși structura sa geologică. Europa Apuseană e așezată pe un masiv carbonifer, care pornește din Marea Britanie, străbate centrul Franței, Ruhrul și sfârșește în Silezia, în timp ce Europa Răsăriteană e lipsită de fier și cărbune, cu excepția bazinului Donețului și a regiunii Uralilor.

Dacă am străbate în zbor de avion întreaga Europă, am vedea că structura geologică deosebită a Europei A. a fost cauza apariției unei noi forme a civilizației umane: civilizația calului-vapor sau a cărbunelui negru, pe care Europa B. nu a reușit încă să o realizeze. Astfel, am vedea în zona occidentală a Europei mari aglomerări urbane în jurul furnalelor fabricilor, o bogată rețea de căi ferate pe care circulă numeroși călători și mărfuri și, în sfârșit, bărbați muncitori care se îmbracă uniform, cu costumul englezesc. În Europa B. spectacolul va fi cu totul deosebit, aici se văd mai ales așezări satești agrare, o circulație de mărfuri și călători mult mai scăzută și femei și bărbați care, păstrându-și tradițiile, se îmbracă în costum național¹⁶.

Bogăția subsolului apusean a produs industrializarea Europei A., unde un proletariat conștient și cultivat ia o parte activă la viața politică ce se dezvoltă mai ales în direcția democrației. În Europa B., cu țărani analfabeți, care nu pot citi buletinul de vot, nu se poate realiza o democrație reală, ci se recurge la o guvernare de tip autocratic sau cel

¹⁶ Francis Delaisi, *Les deux Europes*, p. 21 și urm.

mult la un parlamentarism de fațadă. Când capitalurile Europei Occidentale au venit să fertilizeze câmpiile Europei B., prin construirea de căi ferate, telefoane, telegraf, industrii, societăți comerciale etc., ele s-au izbit de reacționarismul latifundiarilor răsăriteni, care se temeau ca prin industrializare și cultură, clasa de jos să nu ridice noi pretenții sociale. Un al doilea impediment în fața expansiunii capitaliste în Răsărit l-a constituit sărăcia maselor țărănești, care nu puteau absorbi produsele industriei apusene, nici nu-și puteau permite măcar luxul de a cumpăra un bilet de tren.

În aceste condiții, migrația de capitaluri, mașini și oameni s-a îndreptat spre America, Australia și Africa de Sud, unde coloniștii aveau nevoie de tractoare, unelte, căi ferate, bănci și sprijinul financiar al lumii vechi. Astfel, datorită creditului Europei A., ia naștere a treia Europă, Europa C., sau Europa transoceanică, modern utilată, cu o populație albă activă și prosperă; ea se consideră în teritoriile acaparate ca în propria ei țară.

În Europa A., 70% din populație devine urbană, lucrând în uzine pentru satisfacerea nevoilor de pe întreg globul. Debușeele Europei Occidentale sunt: Europa B. – 27,5% din totalul exportului; Europa de peste mări – 38,4%; zona intertropicală – 13,2%; zona asiatică – 13,1%; lumea musulmană – 7,6%. Pentru Europa A. este o necesitate vitală să-și continue activitatea industrială și să-și desfacă în mod regulat produsele, căci altfel cei 231 600 000 de locuitori ai săi ar fi lipsiți de pâinea pe care o importă (46% din totalul consumului provine din import) în contra produselor finite pe care le aruncă pe piață.

Singurii clienți serioși ai Europei A. sunt tot europenii, fie că este vorba de cei din Europa agricolă, fie că este vorba de cei transplantați peste mări; numai europenii se arată oameni activi, capabili de a acumula bogății, cu un cortegiu nesfârșit de nevoi economice, ce se cer satisfăcute sub orice climat, spre deosebire de primitivii lipsiți de cele mai elementare nevoi, sau de aristocrații orientali, cărora le repugnă produsele de serie.

Puterea de cumpărare a popoarelor exotice atingând limita superioară, Europa A. trebuie să se întoarcă spre Europa B., unde 100 de milioane de țărani recent împrăprietăriți, dobândind oarecare putere

de achiziție, constituie o bună piață de desfacere pentru produsele Europei industriale, amenințată de șomaj și de crize de supraproducție¹⁷.

Delaisi cerea să se armonizeze interesele blocului industrial din nord-vestul Europei cu interesele blocului agrar din sud-estul Europei, prin mărirea puterii de achiziție a țăranilor agricultori. Urmând indicațiile economice ale lui Delaisi, Tardieu cerea o organizare politică a Europei, în care blocul statelor industriale s-ar fi echilibrat cu blocul statelor agricole¹⁸. Economia europeană, care trecea printr-o mare criză, putea fi salvată prin accentuarea legăturilor dintre Europa agricolă și cea industrială.

Înainte chiar ca Tardieu să vină cu propunerile sale pozitive, prin memorandumul din martie 1932, statele agrare iau contact, constituindu-se într-un bloc agrar. În momentul izbucnirii crizei agricole din 1930, are loc o conferință economică româno-iugoslavo-maghiară la București (22-24 iulie), spre a se putea împiedica concurența între țările producătoare de cereale. La Varșovia s-a hotărât constituirea blocului statelor agrare din estul și sud-estul Europei, compus din 6 puteri, și anume: Polonia, Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria și Cehoslovacia; ele se vor întruni la Belgrad, Varșovia, Sofia și București. Blocul statelor agrare nu putea să nu atragă atenția marilor puteri, cu atât mai mult cu cât conducătorii politici care îl susțineau erau șefii unor puternice partide agrare și țărănești, ca Stamboliski în Bulgaria, Stjepan Radić (croat) în Iugoslavia, Milan Hodža (slovac) în Cehoslovacia, Witos în Polonia și Iuliu Maniu în România. Șefii partidelor agrar-țărănești din centrul și sud-estul Europei, bazați pe concepția lor politică comună, păstrau un contact personal promițător pentru viitorul întregului Sud-Est. Ei lucrau, spune Milan Hodža, la democratizarea țărilor lor, întreruptă însă de sfârșitul tragic al lui Stamboliski și Radić și prin conflictul dintre Maniu și fostul suveran al României¹⁹.

André Tardieu, grijiului să găsească un aliat puternic în Răsărit care să amenințe spatele Germaniei, întemeindu-se pe concepția economică

¹⁷ *Ibidem*, p. 202.

¹⁸ Richard Hillard, *Politica externă a României*.

¹⁹ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 116 și urm.

a lui Delaisi și pe îmbucurătoarele semne de colaborare date de țările agrare din Sud-Est, remite, la începutul lunii martie 1932, Angliei, Germaniei și Italiei un memorandum în care propune luarea în considerație a organizării regiunii bazinului Dunării.

Cea mai bună ajutorare a țărilor danubiene, atât de greu încercate în urma primului război mondial, consta, după André Tardieu, în integrarea lor într-o uniune dunăreană, ce urma să cuprindă România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Ungaria și Austria. Uniunea, bazată pe tarife vamale preferențiale reciproce, s-ar fi constituit sub supravegherea și cu sprijinul marilor puteri apusene, care trebuiau să absoarbă o bună parte din produsele lor agricole. Dacă uniunea danubiană se realiza, Franța se arăta dispusă să finanțeze statele menționate, spre a putea purcede la reconstrucția lor economică.

După cum se vede, planul Tardieu urmărea aparent numai obiective economice, politicul fiind exclus spre a nu da naștere la opoziție și complicații care l-ar fi sortit pieirii.

Statele dunărene nu au fost lăsate să-și hotărască singure destinul, căci între 6 și 8 aprilie 1932 se convoacă conferința celor patru mari puteri apusene la Londra pentru a lua în discuție propunerile franceze. La Londra, lupta se dă mai ales între Franța și Germania. Franța, bazată pe relațiile sale politice cu țările dunărene și pe puterea ei financiară, voia să constituie un bloc filofrancez în centrul Europei, în timp ce Germania, tare pe situația sa geografică, ce îi asigura dominația Europei Centrale, și pe relațiile sale economice cu statele Sud-Estului, prefera o Europă divizată, unde planurile sale de dominație aveau mai mulți sorți de izbândă. Reprezentantul Germaniei la conferința de la Londra, Bülow, arată că realizarea uniunii dunărene ar fi însemnat o gravă atingere adusă industriei Germaniei, care își pierdea o bună piață de desfacere pentru produsele sale industriale în favoarea industriei austriece și cehe, ce s-ar fi bucurat de un regim preferențial. Or, Germania, aflată într-o situație economică destul de critică, nu putea consimți la instituirea unui monopol de vânzare a produselor cehe.

Realizarea uniunii danubiene însemna pentru Germania nu numai închiderea unor bune piețe de desfacere, ci și diminuarea șanselor de înfăptuire a *Anschluss*-ului și încercuirea de o coaliție condusă de Franța.

Grandi, ministrul de Externe al Italiei, declara în ședința de la 4 mai a Camerei italiene: „Nu credem oportun să se caute acum soluții de mare anvergură, care ar putea crea dificultăți și temeri de ordin economic și chiar politic“. Soluția lui Tardieu i se părea lui Grandi mai periculoasă decât boala, fiind o experiență la a cărei traducere în fapt nu își da avizul. În octombrie 1932, în urma eșecului planului Tardieu, Mussolini venea cu un proiect propriu, în care erau introduse, pe lângă cele cinci state inițiale, și Polonia, Bulgaria, Grecia și Turcia. Tratatamentul preferanțial era aplicat numai produselor agricole și, în mod excepțional, și industriei austriece, dar nu mai era vorba acum de un acord general, ci de simple înțelegeri bilaterale, care de altfel nu au avut niciodată loc.

La conferința de la Londra, Anglia a susținut punctul de vedere francez, dar fără prea mult entuziasm, căci considera regiunea Dunării ca o zonă puțin interesantă pentru comerțul englez. Mai mult încă, dacă cerealele Europei Centrale s-ar fi bucurat de un regim preferențial, dominioanele britanice ar fi avut multe greutăți la desfacerea cerealelor proprii.

Neputându-se cădea de acord la Londra, discuțiile sunt amânate pe altă dată, ceea ce însemna în limbaj diplomatic că și planul Tardieu fusese îngropat la masa verde, ca și multe alte proiecte dinaintea sa. Comentând acest eșec, *Le Matin* spunea că Franța, care venise la Londra cu un plan practic și dezinteresat, hotărâtă să contribuie și cu bani la realizarea uniunii danubiene, pierduse un proces care nu era al ei.

Susținătorii planului Tardieu vedeau la început Ungaria ca centru de polarizare a statelor dunărene. Ideea aceasta găsisese sprijinul extern al condeifului lui Gaston Riou, în „Revue des Vivants“, și pe cel intern al profesorului Elemér Hantos. După părerea lui Elemér Hantos, criza central-europeană nu era una conjuncturală, ci o criză structurală. Ordinea politică inaugurată de tratatele de pace a distrus un mare spațiu economic, ocazionând dezvoltări false de teritorii politice care nu sunt în același timp și teritorii economice. În Europa Centrală au fost create prea multe state noi și prea mici, care nu pot trăi din procesul propriu de producție, mai ales când libera mișcare a forțelor economice mai este împiedicată și de numeroase frontiere, prohibiții și taxe vamale.

Hantos adăuga că este necesar să se dea regiunii Dunării o nouă organizare care să asigure bunăstarea locuitorilor ei și să mute vechile rivalități din planul politic în cel cultural²⁰.

Statele dunărene nu vor avea nimic de câștigat dacă se vor concura la export sau vor inaugura politica de autarhie economică, căci ele nu-și pot asigura condiții mai bune de trai decât lărgind piața și divizându-și munca.

Gusztáv Gratz, fost ministru de Externe al Ungariei și președinte al Comisiei pentru înțelegere economică a țărilor dunărene, era de părere că trebuie să se realizeze mai întâi o înțelegere tripartită, austro-ungaro-ceshoslovacă, la care, dacă rezultatele vor fi satisfăcătoare, vor fi invitate să adere și România și Iugoslavia²¹.

Și mai evazive erau declarațiile ministrului de Externe al Ungariei, Walkó. Cu prilejul discutării bugetului, el arăta că Ungaria voiește să-și mențină piețele italiene și germane, fiind adversara unei uniuni danubiene care ar strânge prea mult legăturile între țările Dunării de Jos. Tibor Eckhart și contele Bethlen arătau că motivul pentru care Ungariei îi repugnă o colaborare dunăreană e amintirea tratatului de la Trianon; ei cereau prealabila lui revizuire ca o condiție indispensabilă oricărei pașnice conlucrări.

Dacă în trecut colaborarea federală în spațiul Dunării se izbise de dogma vieții publice maghiare, de ideea statului unitar maghiar „egységas magyar állam“, pentru timpurile mai apropiate ungurii vor găsi în arsenalul lor politic o nouă lozincă opozabilă propunerilor de colaborare: revizionismul.

Deși Cehoslovacia urma să fie unul dintre cele mai favorizate state din uniunea proiectată, căci își vedea asigurate debușeele pentru produsele sale prin înlăturarea concurenței germane în Sud-Est, totuși ea primește cu oarecare rezerve planul Tardieu, temându-se că se urmărește prin el reconstituirea monarhiei habsburgice. Prudent, Edvard Beneš declara în comisia de politică externă a parlamentului cehoslovac, că va lucra de acord cu celelalte state ale Micii Înțelegeri la fixarea atitudinii față de propunerea franceză.

²⁰ Elemér Hantos, *Vers une nouvelle organisation*, p. 390 și urm.

²¹ Gusztáv Gratz, *Către o confederație dunăreană ?*

Agrarienii cehoslovaci, la care se adăugau de data aceasta și cei austrieci, se mai temeau că agricultura lor, care trăia numai datorită protecționismului agrar, va avea de suferit de pe urma înjgheburii uniunii Dunării, fiind inundați de produsele Ungariei, României și Iugoslaviei.

În România, Partidul Național Țărănesc, aflat în acest timp în opoziție, face o primire dintre cele mai călduroase proiectului Tardieu: fruntașii săi politici îl dezbat în conferințe publice și în cercurile de studii, căutând să-l propage și în mase. Național-țărăniștii urmăreau să răpească Ungariei rolul protagonist și să facă din România centrul politic al organizației dunărene. Partidul Național Țărănesc putea accepta cu ușurință planul Tardieu, deoarece ideile federale preocupaseră adesea pe fruntașii săi politici. Într-un discurs ținut în 1924 la Institutul Social Român asupra problemei minorităților, Iuliu Maniu declara: „Cred nestrămutat că idealul mare național, prin întregirea neamului în hotarele de azi, nu este încă împlinit. Vai de națiunea care nu este în stare să-și fixeze zi de zi, noi și noi ținte nobile, idealuri mărețe, tot mai desăvârșite, demne de frământări, de lupte, de jertfe și de martiri. Viitorul este al unităților mari, sociale ori economice, fie că ele se numesc state, confederațiuni în materie politică, cooperative ori tovărășii în materie economică. Statul român va trebui să facă parte dintr-o astfel de unitate și rolul lui în această perspectivă va depinde de modul cum a știut să o organizeze și să se conducă până în momentul acelei noi și mari prefaceri”²².

Într-un interviu acordat ziarului „Neue Freie Presse” în 1930, atunci când se discuta cu aprindere planul federației europene al lui A. Briand, Maniu se arăta partizan al unei federații regionale, ca o primă etapă spre desăvârșirea unei federații general europene, și propunea crearea unui nucleu central-european, la care să participe Polonia, Cehoslovacia, Austria, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, Grecia și România. Într-o federație atât de vastă, elementul maghiar ar fi putut să-și impună mult mai greu dominația la care râvnea. Înțelegerea trebuia să aibă loc, înlăturându-se toate resentimentele din trecut: „Eu, turnul bisericii acesteia (din Debrețin) nu-l privesc ca pe o sabie, ci ca pe un simbol al adevărului și culturii. Eu vreau să trăiesc în armonie cu toate statele

²² *Lupta* din 16 februarie 1932.

vecine, și în primul rând cu Ungaria și aş vrea ca tineretul român din Ardeal să dorească acest lucru...”

De aceea, planul Tardieu, care acoperea parțial planul său de federație central-europeană, este primit cu simpatie de Iuliu Maniu.

Vaida-Voevod accentua, ca și Iuliu Maniu, că granițele uniunii danubiene sunt prea restrânse, propunând să fie cuprinse în acest spațiu și Polonia, Bulgaria și Grecia²³. George Mironescu²⁴, Ion Mihalache²⁵ și doctorul N. Lupu²⁶, ca răspuns la afirmațiile revizioniste maghiare, precizau că orice condiții politice anticipate, care ar lovi direct sau indirect tratatele de pace, ar compromite ideea colaborării dunărene.

În sfârșit, Virgil Madgearu arăta că din punct de vedere comercial România este cel mai puțin interesată în realizarea blocului danubian, deoarece 90% din exportul său de cereale și 75% din exportul de petrol merg în alte state decât în cele ale proiectatei uniuni²⁷. Pentru participarea României la uniunea danubiană, Madgearu cerea un plus de garanție, care consta în completarea sistemului tarifelor preferențiale, printr-un contract de vindere a excedentului produselor agricole din țările dunărene, cu prețuri remuneratorii, în țările importatoare din Apus. Madgearu adăuga că nu ar avea nici un rost să se reconstituie Austro-Ungaria numai pentru presupusele binefaceri pe care le-ar aduce noua unitate economică, din moment ce istoria veacului trecut ne arată că spațiul economic austro-ungar nu a fost un spațiu ideal, cunoscând dese crize economice și un standard de viață inferior celui din Apus²⁸.

Deși sunt conștienți de greutatea pe care întreprinderea Tardieu le ridică, deși interesele României erau mai mici decât pericolele la care se expunea prin participarea la un bloc dunărean restrâns, totuși fruntașii național-țărăniști înscriu în manifestul partidului către țară din iunie 1932 și ideea apropierei economice cu statele din valea Dunării, dovedind că vor să contribuie la pacificarea politică și prosperitatea economică a acestei regiuni atât de încercate.

²³ *Lupta*, 2 aprilie 1932.

²⁴ *Adevărul*, 17 martie 1932.

²⁵ *Ibidem*, 21 martie 1932.

²⁶ *Ibidem*, 18 martie 1932.

²⁷ *Lupta*, 10 aprilie 1932.

²⁸ *Adevărul*, 19 martie 1932.

Planul Tardieu găsea la fostul profesor Mihail Manoilescu un susținător periculos, întrucât felul în care privea colaborarea și federația statelor dunărene altera vederile originare ale lui Tardieu și Delaisi, punând blocul statelor agrare în slujba intereselor germane. Mihail Manoilescu găsea că cele trei Europe ale lui Delaisi sunt niște creații arbitrare, înlocuindu-le cu alte trei Europe, care se diferențiau pe baza unui criteriu biologic. Europa Occidentală grupa statele care aveau un slab excedent de populație, ca Anglia (5,4%), Franța (1,4%), Belgia (5,2%), împreună cu Olanda (12,5%) și Portugalia (13,6%) al căror excedent era absorbit de marile spații coloniale. Europa Centrală grupa state industriale lipsite de posesiuni coloniale și cu excedent de populație, ca Germania (6,9%), Italia (fără colonii „reale” 10,9%) și Spania (10,3%). Aceste state lipsite de un pământ productiv formează grupa nemulțumiților. Europa a treia era cea Orientală, compusă din Polonia (14,8%), Bulgaria (15,7%), Iugoslavia (14,3%), România (15,3%), Grecia (11%) și Ungaria, unde populația este excesiv de deasă (78 de locuitori pe km²) față de structura lor eminentemente agricolă. Dacă statele din centrul și răsăritul Europei ar constitui împreună un mare spațiu economic, economia industrială germano-italiană și cea agrară danubiană s-ar întregi spre profitul tuturor. Industria germană și ea ar avea asigurate debușeele, iar produsele agricole ale Sud-Estului nu ar mai fi concurate în cadrul federației de produsele similare trans-oceanice²⁹.

Numai că uită să spună că prețul realizării acestei noi *Mitteuropa* era pierderea definitivă a independenței micilor state agrare în favoarea tutelării Germaniei Mari.

De altfel *Mitteuropa* era numai o etapă în calea expansiunii germane, căci antagonismul dintre Europa Occidentală și *Mitteuropa* fiind de ordin biologic, nu putea fi soluționat decât printr-un conflict ce apărea ca inevitabil în concepția economistului român.

Pentru țările răsăritene, unificarea Europei prezintă avantaje politice, căci înseamnă pace, securitate și economie fără armament, dar are

²⁹ Mihail Manoilescu, *Cele trei Europe*.

dezavantaje economice, căci prin suprimarea barierelor vamale, crearea de noi industrii în Europa agricolă va fi cu neputință³⁰.

În dezbaterile din Cameră de la 1 aprilie 1932, Partidul Liberal, prin Djuvara, arăta că susține planul Tardieu, iar cu vreo câteva zile înainte, G. Brătianu, într-un interviu, se declara de acord cu principiile mari puse de premierul francez³¹. Dar conducătorii oficiali ai politicii românești nu se arătau tot atât de entuziasmați ca opoziția de perspective deschise României prin planul Tardieu.

C. Argetoianu, ministrul de Finanțe, pune în gardă Camera să nu-și facă iluzii cu privire la rezultatul tratatelor ce se purtau, iar N. Iorga, primul-ministru, arăta că planul Delaisi creează numai „un simplu sbenghi în concurențele economice de azi“, iar uniunea danubiană este o construcție artificială și neviabilă, căci rănilor luptelor nu s-au închis încă și popoarele nu au căpătat încredere unele în altele spre a putea colabora fără gânduri ascunse³².

Dar am văzut că nu atât opoziția statelor interesate a condamnat planul Tardieu, cât neînțelegerea dintre marile puteri, care, hotărând destinul regiunii danubiene, aveau în vedere interesele proprii. Or, interesul Germaniei și Italiei era ca centrul Europei să fie cât mai divizat, ca să constituie o pradă cât mai ușoară apetitului lor imperialist.

³⁰ Mihail Manoilescu, *La fédération des deux Europes*.

³¹ G. Brătianu, *Colaborarea economică a statelor dunărene*.

³² *Adevărul* din 19 martie 1932.

Capitolul IX

Național-socialismul și statele danubiene

Anul 1933 înseamnă nu numai pentru Germania, ci pentru întreaga Europă începutul unei noi epoci, hotărâtoare, prin ascensiunea la putere a Partidului Național-Socialist German. După înfrângerea din 1918, Germania păruse că aderă la o formă de guvernământ democratică prin adoptarea Constituției de la Weimar. Dar însăși Germania weimariană reînvia orgoliul german, propagând ideea că nu armata fusese înfrântă pe front, ci revoluția internă fusese cauza dezastrului. Adolf Hitler, speculând ura poporului împotriva tratatului de la Versailles, considerat un tratat penal, și nemulțumirile provocate de plata reparațiilor de război, declanșase cea mai puternică criză naționalistă, convingând pe germani că, deși popor nobil și superior, sunt pe nedrept umiliți de învingătorii de ieri, îndemnându-i să se scuture de lanțurile „Diktatului”. Rasa conducătoare germană, „Die führende Rasse”, constituie o comunitate de sânge închisă, „eine Echtgemeinschaft”, în care interesul statului, al comunității – care revine atât de des în terminologia național-socialistă – primează asupra interesului individual. „Gemeinnutz gilt vor Eigennutz”. Pe plan internațional, care ne interesează în primul rând, rasismul se opune universalismului Societății Națiunilor, susținând că o comunitate internațională nu poate reuni decât popoare înrudite din punct de vedere rasial „artverwandt”¹. Germanii însă, ca rasă superioară, au o misiune proprie de îndeplinit în lume: aceea de a cuceri și civiliza. Hitler nu se sfiește să arate că „civilizarea” lumii se va face cu forța, recurgându-se la război: „De fapt, ideile umanitare și pacifiste pot să fie excelente, din acel moment înainte când omul superior va fi cucerit și supus lumea pe o destul de mare întindere pentru ca să fie singurul stăpân pe acest pământ... Cel ce dorește sincer triumful ideii pacifiste pe pământ, ar trebui să facă

¹ Octavian Ștefăncanu-Ioniță, *La théorie nationale-socialiste*, p. 188.

totul pentru ca lumea să fie cucerită de germani, căci astfel s-ar putea ca ultimul pacifist să moară cu ultimul german”².

Așadar, politica lui Wilhelm al II-lea e reafirmată cu mai mare brutalitate de noul șef al statului care, redând vigoare ideilor pangermaniste, exaltă instinctele războinice ale poporului german și îl conduce în cele din urmă la pieire. Se poate spune chiar că datorită programului său de politică externă, abolirea tratatelor de pace și a reparațiilor și practicarea politicii de expansiune prin forță, național-socialismul a triumfat în Germania, luând frâiele conducerii. Noua politică externă național-socialistă a fost inspirată de Ludendorff, de generalul Hoffmann și de Rechberg și „pusă pe curat” de Rosenberg. Ei preconizau o Europă unificată de germani, antisemită, antibolșevică și antibritanică.

În această Europă, Germania ar avea cele mai mari granițe cu putință, reunind pe toți germanii într-o *Grossdeutschland*, iar Franței „redeșeptate”, transformată în stat antisemit, i-ar reveni un rol important, căci germanii aveau mărinimia să-i recunoască „un fond nobil”³.

Pentru susținerea teoretică a recentului pangermanism a trebuit inventat un nou principiu de drept internațional, acela al spațiului vital, căci vechiul principiu al naționalităților nu putea acoperi apetitul teritorial național-socialist. Spațiul vital definit de Edouard Daladier ca o „neîncetată devenire a voinței de cucerire” i-a fost inspirat lui Hitler de Friedrich Ratzel. Într-adevăr, Hitler a compus *Mein Kampf* în anul 1923, în închisoarea de la Landenberg, influențat și de lucrarea *Politische Geographie* a lui Ratzel, care spunea că prima condiție de grandoare a unui stat este spațiul⁴.

Constatând că populația Germaniei crește anual cu 1 000 000 de locuitori, Hitler conchidea: „Dificultatea de a hrăni această armată de noi cetățeni trebuie să sporească din an în an și să sfârșească într-o catastrofă, dacă nu ajungem să găsim căile și mijloacele de a preveni în timp util primejdia de foamete... Dacă în adevăr este loc pe pământul

² P.P. Negulescu, *Destinul omenirii*, vol. I, p. 480.

³ *Ibidem*, p. 392.

⁴ Ion Conca, *În spiritul vremii care vine*.

acesta pentru viața tuturor, atunci să ni se dea și nouă solul de care avem nevoie ca să trăim. Că n-are s-o facă nimeni de bună voie, nu mai încape îndoială. Dar atunci intervine dreptul fiecăruia de a lupta pentru existența lui și ceea ce se va refuza blândetii trebuie să se ia cu pumnul. Dacă strămoșii noștri ar fi făcut altădată să atârne hotărârile lor de absurda mentalitate pacifică de astăzi, n-am poseda acum, în totul, nici a treia parte din solul nostru național”⁵.

Hitler însă nu puna nici o limită setei germane de pământ atunci când formula sentențios că: „o națiune are drept la toate pământurile care îi sunt necesare“. Germania va deveni o putere mondială, spunea biblia național-socialistă, *Mein Kampf*, când va ocupa spațiul vital pe care îl pretinde populația sa. Forța celui de al III-lea Reich va restabili dreptatea socială internațională, acordând Germaniei spațiul de care are nevoie pentru întreaga sa populație⁶. Partidul Național-Socialist aderă la acest punct de vedere, înscriind în programul său, punctul trei, pretenția la spațiu de colonizare a excedentului de populație și la spațiu grâнар, care să asigure hrana poporului german. Pentru realizarea aspirațiilor sale, Germania este gata să nesocotească și să calce în picioare drepturile altor state, susținând că *Lebensraum*-ul german poate să fie ocupat cu forța, dacă se găsește deja ocupat de un alt popor.

Privirile doctrinarilor germani se îndreptau și acum, ca și în trecut, în primul rând spre Răsărit, care le apărea ca un nou pământ al Făgăduinței. Pentru Loesch (1939) întreaga Europă Centrală trebuia să devină un vast spațiu de colonizare germană, „deutscher Siedlungsboden“. Iar Wiskemann arată că de la Marea Baltică la Marea Neagră sunt o mulțime de puncte de vedere de definit (Blickpunkte) și de misiuni de îndeplinit (Aufgaben). Misiunea Germaniei în această parte a lumii e să concilieze interesele divergente ale naționalităților de acolo și să supravegheze și să conducă colaborarea lor. Politica răsăriteană a Germaniei este o „Lebensbedurfnis“, o necesitate vitală pe care popoarele apusene o pot numai cu greu înțelege. De asemenea, Lange relevă problema micilor state

⁵ P.P. Negulescu, *op. cit.*, vol. I, p. 453.

⁶ O. Ștefăncanu-Ioniță, *op. cit.*, p. 161 și urm.

„Kleinstaaten“ ce se întind între teritoriul rus și cel german și unde politica germană se cere a fi cea mai activă.

La congresul pangermanist de la Passau din 1933, Steinacker nu se sfia să afirme că „generația tânără, de la Marea Baltică până în Delta Dunării, din Silezia până la Egee, din Bucovina până în Tirol, a aderat la mișcarea pangermanismului, care vrea să propage în lume civilizația rasei ariane ajunsă la apogeu prin poporul german“. Cât de pătrunși erau de acest crez civilizator, o arată declarația lui Schemm, ministrul cultelor din Bavaria, făcută în fața aceluiași congres: „Germania este inima lumii, dacă această inimă va înceta să mai bată regulat, toată civilizația europeană va pieri”⁷.

Era evident pentru oricine cunoștea concepția național-socialistă că, pornind de la premise ca superioritatea rasială germană și dreptul la spațiu vital nelimitat, concluzia nu putea fi decât războiul pentru afirmarea superiorității și cuceririi spațiului vital. În fața acestei noi situații politice, statele Micii Înțelegeri, care se simțeau direct amenințate, își strâng și mai mult relațiile dintre ele. Într-adevăr, Mica Înțelegere se putea găsi acum și în fața altor eventualități decât apărarea împotriva Ungariei și Italiei, prevăzută în tratatele din 1920. Agravarea situației internaționale prin ridicarea la putere a partidului războinic Național-Socialist a provocat solidarizarea celor trei state într-un scop mai general decât cel inițial propus, acela al menținerii și organizării păcii. Acest lucru reieșea și din declarațiile făcute de Nicolae Titulescu, unul dintre făuritorii pactului de la Geneva din 1933; el declara în Parlamentul român că atunci „când pacea este amenințată, nu se răspunde cu război, ci cu organizarea păcii. Aceasta este geneza simplă și întregă a pactului de organizare a Micii Înțelegeri”⁸.

De fapt semnele unei mai strânse cooperări între statele membre ale Micii Înțelegeri apăruseră încă din 1929-1930. Astfel, la 21 mai 1929, în conferința de la Belgrad, statele Micii Înțelegeri semnaseră un *act general de conciliațiune, arbitraj și reglement judiciar*, care tindea să soluționeze pe cale pașnică eventualele conflicte internaționale dintre cei trei semnatari.

⁷ P.P. Negulescu, *op. cit.*, vol. I, p. 449.

⁸ N. Titulescu, *Noul pact al Micii Înțelegeri*, în „Universul” din 18martie 1933.

La 27 iunie 1930, la conferința de la Strbské-Plešo, Edvard Beneš, G. Mironescu și Marinkoviæ semnav un *acord complementar la tratatele de amicitie și de alianță între statele Micii Înțelegeri*, denumit și *Statutul Micii Înțelegeri*. Actul complementar avea șase articole care urmăreau desăvârșirea alianței între semnatari, stabilind că miniștrii de Externe se vor întruni de câte ori împrejurările o cer, dar cel puțin o dată pe an, dându-se mandat reprezentantului unuia dintre state să reprezinte Mica Înțelegere ca întreg. G.G. Mironescu, care colaborase la redactarea statutului, afirma că este vorba de „o uniune tripartită de state suverane în politica lor internă, dar a căror politică externă apare ca fără precedent în istorie în ceea ce privește forma sa, în ceea ce privește intimitatea sa”⁹.

În fața primejdiei pe care o reprezenta Germania revanșardă, susținătoare a politicii de revizuire, Titulescu, Beneš și Jeftiæ, autorii pactului de la Geneva, nu au făcut decât să continue politica inițiată în 1920 și reafirmată în 1930. Beneš era chiar unul dintre făptuitorii Micii Înțelegeri, iar Nicolae Titulescu nu era decât un strălucit discipol al lui Take Ionescu, a cărui politică de largi vederi o continua la Palatul Sturdrza din București. Înțelegerea între oameni cu vederi comune nu a fost greu de înfăptuit: „Lucrând mereu împreună, concepțiile noastre au devenit atât de identice, încât exprimam amândoi aceleași opinii fără să ne fi consultat, spune Titulescu, vorbind de colaborarea sa cu Edvard Beneš. Grație acestei fraternități spirituale și grație amicului nostru Jeftiæ care avea același ideal și aceleași idei ca noi, pactul de organizare a Micii Înțelegeri semnat la Geneva la 16 februarie 1933, care este adevărata constituție politică a acestei asociațiuni, căci acest pact a transformat Mica Înțelegere în unitate internațională superioară și indivizibilă, a putut fi încheiat fără negociațiuni prealabile”¹⁰.

Dacă ar fi trăit, Take Ionescu ar fi putut fi mândru că omul pe care îl prezentase opiniei publice în 1913 cu atât de măgulitoare cuvinte nu înșelase nici speranțele maestrului său nici pe ale neamului românesc

⁹ George Sofronie, „România în viața internațională”, în *Enciclopedia României*, I, București, 1938, p. 997.

¹⁰ N. Titulescu, Prefață la o lucrare a lui S. Beneš, nepotul președintelui Edvard Beneš, asupra unchiului său, în *Universul* din 30 mai 1937.

întreg. Într-adevăr, cu ocazia primului discurs pe care Titulescu îl ținuse în parlamentul român, Take Ionescu scrisese în *La Roumanie*: „Un mare, un extraordinar talent s-a ridicat la tribuna românească și acest talent este al nostru. Nu numai Titulescu a făcut ieri începutul cel mai strălucit în istoria elocinței parlamentare a României, dar acel început l-a clasat deopotrivă gânditor și orator“.

Dacă maestrul Take Ionescu dobândise binecuvântatul epitet de mare european, nu e mai puțin adevărat că și omul său, Nicolae Titulescu, avea dreptul să fie considerat un mare cetățean al universului. Prin personalități ca N. Titulescu sau N. Iorga, România și problemele românești au fost cunoscute și apreciate peste graniță mai mult decât oricare operă de propagandă oficială.

Întărirea Micii Înțelegeri nu a fost pentru N. Titulescu o simplă împlinire a carierei sale diplomatice, ci făcea parte dintr-o concepție politică de anvergură europeană. Convins că doctrina forței predicată de național-socialiști va conduce în cele din urmă la un conflict armat, Titulescu propagă ideea rezistenței la agresiune în locul politicii de continuare concesiilor, practică de democrați. Pacea este una și indivizibilă și marile puteri democratice au datoria de a apăra ordinea internațională oriunde ea ar fi amenințată, chiar dacă interesele lor imediate nu sunt periclitate. O securitate reală se obține numai dacă se împământește principiul indivizibilității păcii, dacă toate statele sunt hotărâte să reziste împreună împotriva agresorului. Pentru organizarea unui sistem de securitate europeană eficace, N. Titulescu propune o mai strânsă colaborare între democrațiile occidentale și U.R.S.S., între care Mica Înțelegere putea servi ca punte de legătură. Pe tratatul de asistență mutuală franco-sovietic și pe colaborarea amicală franco-engleză trebuia să se axeze nu numai pactul de asistență mutuală ceho-sovietic, ci și un pact de asistență româno-sovietic, care ne-ar fi asigurat asistența militară rusă în caz de conflict. Dar nici Berlinul, nici Roma nu puteau vedea cu ochi buni realizarea unui atât de strâns plan de securitate europeană. De aceea, Titulescu trebuia înlăturat de la conducerea Afacerilor Străine înainte de a realiza înțelegerea sovieto-română¹¹.

¹¹ Grigore Niculescu-Buzești, *Politica lui N. Titulescu*, în „Dreptatea” din 19 martie 1946.

Nu i se poate imputa lui Titulescu, cum a încercat să o facă ministrul Sturdza, că a refuzat *de plano* orice discuție cu Germania național-socialistă. În două rânduri, Titulescu a căutat să trateze cu Berlinul, condiționând însă încheierea unui tratat de prealabila recunoaștere germană a integrității teritoriale a României și de încheierea de acorduri similare cu ceilalți membri ai Micii Înțelegeri¹². Dar Berlinul a răspuns că această chestiune nu este oportună. Dictatul de la Viena nu poate fi deci o urmare a politicii europene dusă de N. Titulescu, ci numai o consecință a politicii de dezagregare purtată de pangermaniștii național-socialiști, care își instaurau stăpânirea pe sfărâmăturile independenței statelor central-europene. Dacă politica „nefastă” a lui Titulescu ar fi cunoscut o deplină realizare, suferințele și umilințele României ar fi fost mult mai mici. Căci politica europeană a lui Titulescu acoperea în întregime și interesele naționale ale României. Prin tratatele directe cu vecinii, trei dintre frontierele României erau asigurate (garanția iugoslavă, cehoslovacă și poloneză) și negocierile cu U.R.S.S. erau pe punctul să ne asigure și amicitia Sovietelor¹³. În același timp, consolidarea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice era o serioasă stavilă împotriva revizionismului maghiaro-bulgar. În timp ce susținătorii politicii germane afirmău chiar de la tribuna parlamentului român, că noile obligații luate prin pactul de la Geneva nu constituie un câștig, pentru că declanșează solidaritatea noastră pentru temerile altora, Titulescu, de la aceeași tribună, ținea să arate că este conștient că „nu pactul de organizare a Micii Înțelegeri poate ridica nemulțumiri, ci ferma hotărâre ce implică de a lupta din toate puterile pentru ca ordinea creată de tratate să nu fie atinsă”.

Pactul de organizare a Micii Înțelegeri de la 16 februarie 1933, opera lui Titulescu, Beneș și Jeftiaș cuprinde 12 articole prin care se creează un consiliu politic, un consiliu economic și un secretariat al Micii Înțelegeri¹⁴. De acum încolo va exista un organ director al politicii

¹² N. Titulescu, *Eu și Garda de Fier*, în „Universul” din 13 martie 1937.

¹³ Savel Rădulescu, *Politica lui Titulescu*, în „Universul” din 13 și 14 septembrie 1944.

¹⁴ Textul pactului, la N.N. Pătrașcu, *Evoluția politică a României în ultimii douăzeci de ani*, p. 113.

comune a celor trei state – Consiliul permanent al miniștrilor de Externe sau al delegaților lor, care se va întruni de cel puțin trei ori pe an, succesiv în fiecare stat. În afară de unele chestiuni de amănunt, reproduse în parte după actul complementar din 1930, cum ar fi de pildă chestiunea reprezentării printr-un mandatar unic (art. 4, 1930; art. 3, 1933), chestiunea președintelui întrunirii (art. 2, 1930; art. 3, 1933) și aceea a egalității statelor membre (art. 3, 1930; art. 4, 1933), pactul de la Geneva conține un text inovator în art. 6: „Orice tratat politic al fiecăruia dintre statele Miciei Înțelegeri, orice act unilateral schimbând situațiunea politică actuală a unuia dintre statele Miciei Înțelegeri față de un stat terț, precum și orice acord economic cu consecințe politice importante vor cere de aci înainte consimțământul unanim al Consiliului Miciei Înțelegeri“.

Prin acest articol și prin cele următoare, care organizau cooperarea economică a celor trei state, Mica Înțelegere va depăși scopul inițial pentru care fusese creată, adică menținerea *statu-quo*-ului teritorial, politic și social stabilit prin tratatele de la Trianon și Neuilly și, din organism destinat exclusiv apărării, va deveni un instrument de reconstrucție politică și economică, la care devenea posibilă chiar participarea învinșilor de ieri. Încetul cu încetul, Mica Înțelegere evoluase spre un tip de federație danubiană deschisă adeziunii și celorlalte state dunărene. Cu câțva timp în urmă, însuși Edvard Beneș remarcă, în fața parlamentului cehoslovac, faptul că Mica Antantă, ducând o politică de pacificare în centrul Europei, a ajuns în câțiva ani de la apariție la o înțelegere deplină cu Austria, sperând că se va ajunge și la o împăcare cu Ungaria, care cu timpul se va integra în Mica Înțelegere¹⁵.

În același sens, un comentariu din *Le Temps* observa că: „Mica Înțelegere năzuiește către o largă politică de solidaritate europeană; ea pășește grabnic spre o organizare economică și vamală a statelor Europei Centrale și prin această activitate se servește pacea generală, ceea ce ar putea forma punctul de vedere al unei Uniuni Europene, în felul cum proiectase ministrul Briand”¹⁶.

¹⁵ Edvard Beneș, *Cinq années de politique extérieure*, p. 19.

¹⁶ G. Sofronie, *op. cit.*, p. 998.

Natura juridică a acestei antante regionale, pe care J.C. Crane o numea un „organism diplomatic unic în genul său“, în urma semnării pactului de la Geneva din 16 februarie 1933, se apropie foarte mult de schema unei confederații. În acest sens, Georges Scelle socotea Mica Înțelegere ca „un fenomen de solidaritate specială a unui anumit grup de state“, iar Edvard Beneš ca „o sinteză către formarea unei noi comunități internaționale“. Hubert Beuve-Méry îi spunea pe „nume“: un fel de *Staatenbund*, a cărei coeziune internă este când mai strânsă, când mai superficială decât o confederație de state¹⁷.

Dându-și o nouă și mai solidă organizare, Mica Înțelegere devine un centru politic plin de interes, căci nu putea fi desconsiderat un bloc de 50 000 000 de locuitori, cu o întindere de 700 000 km pătrați, clasificată drept a doua putere europeană ca întindere teritorială (după Rusia) și a treia ca număr de populație (după Rusia și Germania). Coudenhove-Kalergi mergea până acolo încât o aprecia ca un factor influent în afacerile Europei, mai important chiar decât Societatea Națiunilor¹⁸.

Colaborarea economică, a cărei importanță fusese subliniată de proiectul Tardieu, e mai atent cercetată în pactul de la Geneva. Preocupări economice nu lipsiseră nici în conferințele anterioare de la Jáchymov, 1927, de la București, 1928, sau de la Belgrad din 1929, când se adoptase ideea constituirii unor camere de comerț mixte. Consiliul economic se compunea din trei secții, fiecare reprezentând câte un stat membru și întrunind câte cinci delegați – câte unul pentru fiecare din următoarele specialități: 1) politică comercială, 2) agricultură, 3) industrie, 4) finanțe-credit și bănci de emisiune, 5) comunicații. Cele trei secțiuni trebuiau să se întrunească cel puțin de patru ori pe an pentru a elabora proiecte, prezentate apoi Consiliului și în cazul în care obțineau aprobarea acestuia, erau înaintate guvernelor respective la conferințele economice care au urmat (9-17 ianuarie 1934, la Praga, 30 august 1934, la București etc.). Rezoluțiile vorbeau de colaborarea instituțiilor economice, între căile ferate, în domeniul navigației aeriene, creându-se un comitet al Micii Înțelegeri pentru transportul feroviar, pentru legături

¹⁷Alfred Bingham, *op. cit.*, p. 53.

¹⁸*Idem*.

aeriene etc.¹⁹ Ajungându-se în 1935 până la discutarea unei uniuni vamale, care să cuprindă și Ungaria și Austria, din nou opoziția românească se face simțită. Constantin Garoflid, de exemplu, susținea uniunea vamală din motive politice spre a se consolida și mai mult edificiul politic ridicat în 1933 la Geneva²⁰. Menținându-se pe poziția sa negativă, Mihail Manoilescu arăta că economiștii consideră generoasa ambiție a politicianilor de a realiza o uniune danubiană sortită eșecului. Sacrificiile economice pe care România și Iugoslavia agrară ar trebui să le facă în favoarea Austriei și Cehoslovaciei industriale ne-ar împiedica dezvoltarea industriei naționale; or, industrializarea este singura politică ce ne-ar scoate din sărăcie²¹. Georges Blondel susținea, de asemenea, că țările Europei Centrale, în dorința lor de industrializare, nu pot renunța la taxele vamale prohibiționiste, care le apără tânăra industrie²². După o statistică din 1930, valoarea exportului fiecărei țări din bloc, față de toate celelalte țări din blocul Dunării, arată un schimb destul de activ:

1. Ungaria	54,20%	din totalul exportului său
2. Iugoslavia	43,30%	„
3. Austria	31,10%	„
4. România	25,20%	„
5. Cehoslovacia	18,90%	„ ²³

La conferința economică a țărilor din bazinul Dunării, ținută la Viena la 5 noiembrie 1935, la care, pe lângă țările mai sus enumerate a participat și Bulgaria, s-a discutat din nou posibilitatea reorganizării Europei Centrale, prin colaborarea economică a acestor state. Elemér Hantos, profesor la Universitatea din Budapesta, a prezentat depresiunea

¹⁹ A. Tătaru, *Colaborarea economică a țărilor din bazinul dunărean*, Cluj, 1938, p. 113 și urm.

²⁰ Ion Barzan ș.a., *Este necesară o Mică Înțelegere economică ?*, p. 92.

²¹ *Ibidem*, p. 11.

²² Georges Blondel, *Les Etats Unis de l'Europe*, p. 376.

²³ Alexandru Hallunga, *Studii de politică externă*, p. 147.

din statele successorale drept o criză statică și structurală, datorată modificărilor teritoriale consfințite de tratatul de la Trianon; ea se putea remedia prin înlăturarea cauzelor ce au produs-o, în timp ce reprezentantul României, Manolescu-Strunga, considera criza danubiană drept una dinamică și conjuncturală, o urmare a crizei economice mondiale²⁴.

În orice caz, dacă politicienii români s-au pronunțat net împotriva unei federații a Dunării, nici economiștii noștri nu s-au arătat vreodată entuziasmați de un atare proiect. Nici A. Tătaru, care consacră o lucrare *Colaborării economice a țărilor din bazinul dunărean*, nu susține că este oportun și posibil să se întroneze o federație în cadrul strict delimitat al Dunării²⁵.

Primejdia externă a provocat de mai multe ori agregări federale care au dat cele mai fericite rezultate sub presiunea unui vrăjmaș amenințător; mici unități statale s-au asociat ca să se apere cu mai mult succes. Astfel, în august 1291, cantoanele Uri, Schwitz și Unterwalden s-au unit într-o ligă de apărare comună împotriva împăratului, care a stat la baza Confederației helvetice. De asemenea, în 1643, câteva colonii din America de Nord formează confederația Marii Anglii, ca măsură de apărare împotriva atacurilor indienilor și francezilor. Numai interesele statelor dunărene se vedeau atât de antagonice, încât nici chiar spectrul amenințării germane nu le-a putut convinge să se unească într-o confederație. Mica Înțelegerere își arătase înțelepciunea, ieșind întărită prin pactul de la Geneva și organizându-se după o schemă federală, dar extinderea ei și la Ungaria, Bulgaria și Austria se vădise iluzorie. Ungaria și Bulgaria își leagă soarta din ce în ce mai strâns de Germania, la rândul ei aceasta se angaja să le susțină revendicările revizioniste.

Triumfătoare, Germania patrona acum pe cei trei acoliți: ea începe un atac frontal pentru sfărâmarea Micii Înțelegeri, așa cum aceasta se organizase prin pactul de la Geneva. Un prim succes german a fost înlăturarea lui Titulescu de la conducerea politicii externe a României, a cărei orientare filosovietică irita cercurile din Berlin. După ce la conferința Micii Înțelegeri de la Zagreb, din 22-23 ianuarie 1934, se

²⁴ Ion Evian, *Conferința economică a țărilor din bazinul Dunării*, p. 133.

²⁵ A. Tătaru, *op. cit.*, p. 123.

hotărâse reluarea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S., de îndată ce împrejurările politice vor fi oportune, Titulescu, în urma unui schimb de scrisori cu comisarul poporului pentru relațiile străine, Litvinov, din 9 iunie 1934 la Geneva, relua relațiile diplomatice cu Rusia sovietică. Imitând exemplul Cehoslovaciei, care încheiase un tratat de alianță cu U.R.S.S., N. Titulescu negociază și pentru România un atare tratat care acorda armatelor sovietice dreptul de a intra pe teritoriul românesc la „o cerere formală din partea noastră”. Pentru a nu orienta Mica Înțelegere spre U.R.S.S., Titulescu a fost sacrificat, după ce încercase cu atâta succes să facă din înțelegerea celor trei state o mare putere în care cetățenii români, cehoslovaci și iugoslavi să se simtă în primul rând cetățeni ai unității internaționale superioare pe care o crease.

Aceeași soartă o va avea în 1937 și ministrul filoromân ce reprezenta Cehoslovacia la București, Jan Seba. Afirmând în lucrarea sa *Rusia și Mica Înțelegere* că burghezia română era speriată de asistența militară rusă, spre deosebire de burghezia cehă care aștepta ajutorul sovietic pe o proiectată autostradă Pilsen-Trepschen, el provoacă interpelări în parlamentul român și cehoslovac, fiind acuzat că și-a călcat îndatoririle diplomatice. Deși N. Iorga²⁶, găsindu-i o singură vină, aceea de a fi vorbit ca istoric iar nu ca diplomat, cerea absolvirea lui, totuși Jan Seba e îndepărtat din România, tocmai într-un post la Shanghai, unde va aduce frumoase servicii industriei cehe, în timpul războiului chino-japonez.

După înlăturarea lui Titulescu, politica Micii Înțelegeri față de U.R.S.S. este departe de a-și găsi unitatea. Dacă ministrul de Externe cehoslovac Kamil Krofta declara la 1 martie 1937 că Cehoslovacia și U.R.S.S. au căzut de acord asupra măsurilor de luat în cazul unui atac german, premierul iugoslav Milan Stojadinović arăta parlamentului din Belgrad că nu va putea relua relațiile cu Rusia sovietică până când nu va primi asigurări de neamestec în politica internă a statului său, iar senatorul român Orleanu (21 februarie 1937) cerea, înainte de semnarea unui pact de neagresiune, rezolvarea unor chestiuni în litigiu între cele două state.

²⁶ *Neamul românesc* din 21 februarie 1937.

Crearea blocului statelor revizioniste, îndepărtarea lui N. Titulescu și diminuarea influenței sovietice în Europa Centrală, fuseseră tot atât de multe succese diplomatice pentru Germania: ea are un nou motiv de bucurie când conferința Micii Înțelegeri din septembrie 1936 de la Bratislava, înfrângând dispozițiile pactului din 1933, admite libertatea de acțiune pentru fiecare dintre cele trei state în materie de politică externă. Profitând de faptul că era dispensată de consimțământul prealabil al celorlalți membri ai Micii Înțelegeri, Iugoslavia inițiază o campanie diplomatică pe cont propriu, prin care credea că își va putea asigura fruntariile prin acorduri bilaterale, dezlegându-se din ce în ce mai mult de obligațiile asumate în 1933. Acelea ar fi putut-o atrage într-un conflict germano-ceh ce se profila la orizont, sau într-o politică filsovietică, ce repugna guvernului de atunci. Astfel, la 24 ianuarie 1937, Iugoslavia încheie cu Bulgaria un tratat de veșnică amicitie, care apare ca un supliment de garanție, pentru Iugoslavia inutil, ca și pentru Înțelegerea Balcanică. Căci, din momentul în care Pactul Înțelegerii Balcanice garanta granițele balcanice împotriva oricărui atac venit din partea unei alte puteri balcanice, Iugoslavia nu trebuia să-l submineze, preferând sistemului securității colective un acord bilateral. Dar politica iugoslavă perseverează pe această cale greșită, a tratatelor bilaterale, pe care N. Titulescu le condamnă într-un discurs rostit în acest timp la Universitatea din Bratislava. La 25 martie 1938 Milan Stojadinović și Galeazzo Ciano un acord politic de bună vecinătate și cooperare. Tratatul avuseseră loc în cel mai deplin secret, fără consultarea prealabilă a celorlalți doi parteneri, ai căror prim-miniștri, Gh. Tătărescu și Milan Hodža, întruniți la Praga, afirmă tocmai soliditatea Micii Înțelegeri. Prin acest tratat, care rupea cu tradiția diplomatică de a se face aluzie la Pactul Societății Națiunilor²⁷, Iugoslavia credea că și-a asigurat, în schimbul recunoașterii anexării Abisiniei, amicitia Italiei care nu va mai susține revendicările Ungariei – cel puțin față de Iugoslavia.

Comentând acordul italo-iugoslav, presa germano-italiană vorbea de o înfrângere a Franței în Europa Centrală, în timp ce Émile Buré

²⁷ George Sofronie, *Semnificația diplomatică a acordului italo-iugoslav*, în „Universul” din 25 februarie 1937.

demasca în „L'Ordre“ pe Stojadinoviăca instrumentul lui Mussolini și Hitler pentru dezagregarea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice. Presa română, prin N. Iorga, își arată indignarea spunând că „e greu să nu simțim o jignire, mai ales când ea a fost voită. Pactul italo-iugoslav nu numai că nu ne cuprinde, dar vădit ne înlătură”²⁸. Însăși opinia publică iugoslavă reacționa, cu prilejul vizitei ministrului de Externe german von Neurath la Belgrad, când mulțimea striga pe străzi „Jos Hitler !“, în timp ce ministrul Stojadinoviă în discursul de primire plin de măguliri declara: „Sunt fericit de a avea onoarea să salut în Domnia Voastră un oaspete foarte scump...”

Succesele germane în Europa Centrală însemnau în același timp și o biruință pentru Ungaria filo-germană, care pretindea în primul rând să i se acorde dreptul la egalitate de înarmare. István Bethlen spunea că înarmarea Ungariei „este o datorie față de popor și viitorul nostru“, amenințând că dacă această pretenție și aceea de a se aplica un regim mai blând ungurilor din Transilvania nu vor fi ținute în seamă, Ungaria va întoarce spatele Societății Națiunilor, care îi pune la coș reclamațiile ca neîndreptățite. În conversațiile care au avut loc în mai 1937 la Londra, cu ocazia încoronării regelui George al VI-lea, se hotărăște începerea discuțiilor cu Ungaria, la care Stojadinoviă își dă adeziunea la 17 iunie 1937, în întâlnirea de pe Dunăre, la bordul vasului „Regele Carol II“. La conferința de la Sinaia, din 30 august 1937, ministrul Ungariei la București participă ca observator; conversațiile continuă la 27 septembrie, când are loc întrunirea Consiliului permanent al Micii Înțelegeri la Geneva.

În cursul acestor discuții, Ungaria își precizează poziția, urmând aceeași tactică pe care o aplica cu succes și Germania. Ea nu voia să trateze cu Mica Înțelegere ca unitate, ci prefera să încheie acorduri bilaterale, prin care să spargă frontul comun al alianței tripartite. În al doilea rând, Ungaria urmărea să i se recunoască în drept egalitatea de înarmare, realizată în fapt prin înarmări clandestine, numai pentru ca să se accepte în acest chip de către învingătorii de ieri revizuirea unei clauze a tratatului de la Trianon. Dacă s-ar fi admis principal posibilitatea

²⁸ N. Iorga, *După comunicat*, în „Neamul românesc”, din 25 februarie 1937.

revizuirii tratatului de la Trianon, s-ar fi putut pune mai ușor în discuție chiar clauzele teritoriale ale tratatului.

Dar înlocuirea cabinetului Gh. Tătărescu, dispus să trateze cu liderii unguri din România²⁹, prin guvernul Goga-Cuza (29 decembrie 1937) întrerupe tratativele cu Ungaria. Abia peste un an de zile, la Bled, se va ajunge la un acord principal.

Începând din anul 1938, Germania se considera destul de puternică militărește pentru a pune în practică doctrina pangermanistă și a culege roadele acțiunii sale diplomatice. Prima lovitură o primește Austria, fiindcă avea situația cea mai precară din Europa Centrală și fiindcă interesele germane se puteau prezenta aci în haina principiului naționalităților. De la crearea sa și până la *Anschluss*, Austria se zbatuse în mari nevoi financiare și într-o criză economică cronică, a cărei soluționare o căuta în restaurarea monarhiei habsburgice, sau în alipirea la Germania. Austria, redusă de la 51 000 000 de locuitori la 6 300 000, dintre care o bună parte aglomerați în Viena, părea multora un stat neviabil, o creație artificială a marilor puteri pentru menținerea echilibrului politic în Europa de mijloc. Însuși von Schuschnigg, prim-ministru al Austriei și susținător al independenței statului său, îndemnat de rațiuni economice, susținea integrarea Austriei într-un spațiu economic dunărean³⁰. De asemenea, Iuliu Maniu, într-o călătorie de documentare făcută la Viena în 1936, se convinge că Austria va înceta să mai fie o problemă politică europeană din momentul când va intra într-o strânsă colaborare economică cu celelalte state dunărene³¹.

Dar cum soluția federală rămânea încă o utopie, Austria se gândea din ce în ce mai serios la restaurarea Habsburgilor. Mitul legitimist cucerise pe mulți austrieci dezamăgiți; printr-o lege din iulie 1935 se ridică interdicția pentru membrii Casei de Habsburg de a intra în țară, restituindu-li-se în același timp și averile sechestrate. În 1937, arhiducele Otto de Habsburg sonda cercurile europene din Londra, căutând să obțină aprobarea engleză, care întârzia, a întoarcerii triumfale în Austria.

²⁹ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 138.

³⁰ Richard Hillard, *Iar problema Austriei*.

³¹ Iuliu Maniu, *Le problème de la confédération danubienne*.

În 1938, Wicaner, șeful legitimiștilor austrieci, obține pentru moștenitorul tronului cetățenia de onoare a orașului Eisenstadt, când evenimentele iau o altă întorsătură prin amestecul direct al Germaniei în treburile interne ale Austriei. Restaurarea Habsburgilor s-a izbit întotdeauna de opoziția statelor succesorale, care erau sigure că o dinastie cu tradiții atât de mărețe nu se va resemna niciodată să domnească numai în spațiul redus al Austriei, ci va aspira și la Ungaria și apoi la alte foste posesiuni ale Coroanei. Această directivă a politicii Miciei Înțelegeri era menținută chiar de M. Stojadinović care se arătase un inovator în alte domenii, atunci când declara în Camera iugoslavă (la 4 martie 1937): „Atitudinea noastră este hotărât împotriva acestei restaurări așa cum a fost întotdeauna“.

În timp ce se mai discuta încă posibilitatea restaurării, cancelarul Austriei, von Schuschnigg, este chemat, la 12 februarie 1938, de Adolf Hitler, prin intermediul lui von Papen la Berchtesgaden, unde i se cerea, în baza unui acord din 11 iulie 1936, introducerea unui reprezentant național-socialist austriac în guvern, ceea ce se realizează, prin numirea lui Seyss Inquart ca ministru de Interne.

Pentru a pune capăt agitațiilor în favoarea *Anschluss*-ului, Schuschnigg adresează la 9 martie un apel către țară, chemând poporul austriac să se pronunțe dacă voiește „O Austrie liberă, germană, independentă, social-creștină, unită pentru pace, muncă și egalitate de drepturi a tuturor celor care iubesc poporul și pacea“.

Schuschnigg, susținut de frontul patriotic, era sigur că rezultatul plebiscitului va fi pentru o Austrie independentă, când un ultimatum german prezentat președintelui republicii prin Bürckel cerea amânarea plebiscitului de la 13 martie, demisia lui Schuschnigg, numirea lui Seyss Inquart ca vicecancelar și a altor național-socialiști în posturi de conducere.

Deși ultimatul german a fost acceptat și executat, totuși trupele germane intră în Austria, în timp ce Franța era în plină criză politică și Léon Blum avea întrevederi pentru constituirea unui cabinet. Radio Berlin anunță declarația lui Hitler că: „unități cuirasate, divizii de infanterie și detașamente de protecție S.S. pe pământ și aviația germană pe cerul senin, chemate de noul regim național-socialist din Viena, vor sta cheazășie că poporul german din Austria va avea în cel mai scurt

timp puțința de a-și făuri printr-un adevărat plebiscit viitorul și prin aceasta soarta sa“. Rezultatul plebiscitului ținut sub „chezășia“ armelor germane era dinainte cunoscut, căci el nu putea infirma teza germană. S-a spus că la 10 aprilie 1938 au votat pentru *Anschluss* în Austria 4 270 317 de persoane și contra lui 11 263, iar în Germania au votat pentru 44 300 601 de persoane și contra 440 414, adică în ambele țări au fost pentru peste 99% din votanți.

Cu aceasta, independența unuia dintre statele danubiene înceta să mai existe, ca o sumbră prevestire și pentru viitorul celorlalte.

Viitoarea victimă a agresiunii germane urma să fie Cehoslovacia, pe care brațele cleștelui german începuseră să o sufoce după realizarea *Anschluss*-ului. În Cehoslovacia, la o populație totală de 14 726 000 de locuitori, recensământul din 1930 arăta că există 3 231 000 de germani, 692 000 de maghiari, 549 000 de ruteni, 186 000 de evrei, 81 000 de polonezi. Germania nu avea decât să ridice minoritarii împotriva statului cehoslovac și să ațâțe poftele vecinilor hrăpăreți, pentru a pune tânăra republică într-o situație fără ieșire. Într-un discurs răsunător, ținut la 25 aprilie 1938, șeful germanilor din Cehoslovacia, Henlein, cerea să se revizuiască concepția că națiunea cehă este un bastion al slavismului împotriva politicii „*Drang nach Osten*“ germane. Prin programul celor 8 puncte enunțate la Karlovy-Vary, Henlein cerea recunoașterea egalității de drepturi pentru grupul etnic german, delimitarea regiunii locuite de sudeți în vederea acordării unei autonomii în toate domeniile vieții publice, mergând până la libertatea de a propaga ideea națională și concepția mondială germană (pct. 8). Statutul minorităților, pe care guvernul M. Hodža tocmai îl redacta, conceda să se dea garanții sudeților că nu vor fi deznaționalizați, o largă autonomie în școli și o participare proporțională a minorităților în administrație. Se mergea chiar până la acordarea a trei diete provinciale cu atribute legislative, una a Boemiei, cu sediul la Praga, una a Moraviei, cu sediul la Brno și alta a Slovaciei, cu sediul la Bratislava. Pe lângă fiecare dietă trebuia să funcționeze câte un comitet regional compus din reprezentanții tuturor naționalităților din provincie, având rolul de organ executiv.

Statutul naționalităților este respins însă de partidul sudet, la 17 august 1938, iar la 12 septembrie 1938, într-un discurs ținut la Nürnberg,

Adolf Hitler arată că nu se urmărește dobândirea autonomiei sudeților, ci chiar anexiunea lor la Reich. Tratatările directe se rup acum între sudeții care cereau *Ein Volk, ein Reich, ein Führer*, și guvernul Hodža care, față de revolta din regiunea sudetă, declară la 13 februarie starea de asediu.

Sudeții nu erau o problemă internă a Cehoslovaciei; ei apăruseră de la început ca o problemă europeană, care puna la încercare sistemele de alianță în vigoare. În timpul crizei pe care o străbătea, Cehoslovacia se baza pe alianța cu Franța din 25 ianuarie 1924 și pe pactul încheiat cu U.R.S.S. în 1935. Franța, prin glasul președintelui său de Consiliu, Daladier, declarase că va da asistență Cehoslovaciei, dacă va fi victima unei agresiuni neprovocate, iar U.R.S.S., prin comisarul său pentru Afacerile Străine, Litvinov, arătase că, dacă Franța își va executa obligațiile luate, Rusia, „credincioasă angajamentelor sale, va face același lucru“. De cealaltă parte a baricadei se afla însă redutabila putere germană, susținută fățiș de Italia mussoliniană. Căci pentru Mussolini nu exista o națiune cehoslovacă și deci nu avea rațiune să existe un stat cehoslovac, care să înglobeze atâtea naționalități diverse: cehi, germani, poloni, maghiari, ruteni și slovaci.

În această situație, rolul de mediator între cele două tabere îi revine Angliei, în calitate de mare putere, care nu era direct interesată în regiunea Europei de mijloc. La 26 iulie 1938, premierul englez Chamberlain anunța Camerei Comunelor că a hotărât trimiterea lordului Runciman în Cehoslovacia ca să medieze între sudeți și guvern. Dar misiunea sa mediatoare nu poate fi dusă până la sfârșit, căci intervine discursul lui Hitler de la Nürnberg, prin care se cerea anexiunea. De altfel însuși Runciman, în raportul său, arată că dorința sudeților fiind alipirea la Germania, ținerea unui plebiscit ar fi numai o formalitate. După două întrevederi dramatice pentru salvarea păcii, între Chamberlain și Hitler, se convoacă o conferință la München, la 29 septembrie 1938, care avea să sacrifice al doilea stat danubian intereselor Germaniei. Teama de război, pentru care Anglia nu era pregătită, a făcut pe Chamberlain să cedeze, nu o oarecare regiune locuită de germani, ci însuși statul cehoslovac care, lipsit de liniile sale fortificate, cu căile de comunicație întrerupte, cu o economie

zdruncinată și demoralizat de lipsa de vigoare a marilor democrații, va fi în curând prada Germaniei.

La München fuseseră cedați 28 291 km², cu 3 683 082 de locuitori, dintre care 2 811 860 de germani, stabilindu-se că problemele minorităților ungară și polonă vor fi rezolvate de o nouă conferință a celor patru puteri occidentale. La 9 octombrie 1938, încep conversațiile ungaro-cehoslovace de la Komarno, cu privire la soarta minorității maghiare. Tratatelvele directe neducând la nici un rezultat, din cauza pretențiilor exagerate ale Ungariei, maghiarii cer arbitrajul Germaniei și Italiei, care dau în ziua de 2 noiembrie sentința arbitrară din castelul Belvedere: ținându-se seama de statisticile maghiare din 1910, se cedau Ungariei 12 400 km² și 1 064 000 de locuitori cu orașele Munkacs și Ujgorod.

De asemenea, Cehoslovacia ceda Poloniei, în urma tratativelor directe cu aceasta, regiunea Teschen (Cieszyn), România rămânând singurul vecin care nu-i pretinsese nimic, deși comunele românești din Maramureșul rutean făcuseră repetate cereri la Ministerul de Externe român, cerând alipirea la România.

Speculând și fricțiunile dintre cehi și slovaci, Germania a urmat o politică de divizare a statului cehoslovac, ca să-l facă inofensiv în viitor. Partidul populist slovac, condus până în august 1938 de abatele Hlinka, era separatist. Succesorul acestuia, monseniorul Josef Tiso și deputatul Sidor, continuau să reclame autonomia Slovaciei, cu un guvern și parlament propriu.

Urmându-le exemplul, cele două consilii, al rușilor și al ucrainenilor din Rusia subcarpatică, cereau, la 11 iulie 1938, autonomia acestei provincii și introducerea rusei și a ucrainienei ca limbi oficiale.

La 7 octombrie 1938, se constituia, fără aprobarea prealabilă a guvernului central, în baza acordului intervenit între partidele slovace la Zilina, guvernul slovac sub președinția lui Tiso, urmat la 9 octombrie de guvernul rutean al lui Brody.

În urma acestor grave evenimente și a rezultatului dezastruos al arbitrajului de la Viena, Chvalkowsky, ministrul de Externe al Cehoslovaciei, declara că se va proceda la o reorganizare federală a republicii, pe baza a trei regiuni autonome: cehă, slovacă și ruteană, care

să graviteze din punct de vedere al politicii externe spre axa Roma-Berlin.

Dar Cehoslovacia federală nu a supraviețuit decât câteva luni, căci nici nu se stabiliseră raporturile dintre guvernul central și cele locale, când Tiso, președintele consiliului slovac, era demis din funcția sa de președintele Hácha (10 martie 1939), pe motiv că întreținea agitații secesioniste. Germania, profitând de conflictul pe care știuse să-l provoace, ocupă la 14 martie provinciile Boemia și Moravia, pe care le ia sub protecția sa, în timp ce trupele germane, la cererea părintelui Tiso, intrau și în statul independent slovac.

Ungaria, invocând drepturile sale istorice, ocupă la rândul ei Ucraina subcarpatică, al cărei guvern ceruse în unanimitate protectoratul român.

Astfel lua sfârșit republica independentă a Cehoslovaciei, integrată în spațiul vital german pentru cinci ani de zile.

Beată de succesele obținute, Germania se aruncă în toamna anului 1939 asupra Poloniei, cea de-a treia victimă, pretinzându-i la început numai Danzigul, apoi și Poznań, ca să sfârșească prin aservirea întregului teritoriu național, ca și în cazul Cehoslovaciei. Chiar și pacifistul Chamberlain, care declarase în cazul Cehoslovaciei: „Cât este de groaznic, cât este de fantastic, de necrezut să fim siliți să săpăm tranșee și să încercăm măști contra gazelor din cauza unei certe într-o țară îndepărtată, între oameni de care nu știm nimic“, va trebui acum să tragă spada (1 septembrie 1939).

Peste un an de zile, după ce Germania își va fi terminat campania în Vest, va fi pusă în discuție problema minorității ungare din România, cu scopul de a dezagrega statul român și de a da satisfacție fidelilor maghiari. În ultima conferință pe care Mica Înțelegere o ținuse la Bled, la 21-23 august 1938, se stabilise un acord de principiu între Ungaria și cele trei țări ale Antantei: să se renunțe reciproc la orice recurs la forță în schimbul recunoașterii de drepturi Ungariei în materie de înarmare. Problema minorităților urma să fie discutată mai târziu, dar maghiarii preferă să-și trimită împuterniciții, pe Teleki și Csáky, la München, unde își expun pretențiile lor (10 iulie 1940). După maghiari, erau chemați la Salzburg și primul-ministru și ministrul de Externe român, I. Gigurtu și M. Manoilescu, care se întorc convinși că problema minorității ungare se va rezolva printr-un schimb de populație, din care omogenitatea etnică a poporului român să iasă întărită.

La 16 august 1940 se deschide conferința româno-ungară de la Turnu Severin, care, ca și conferința de la Komarno, eșuează din cauza pretențiilor nemăsurate ale Ungariei. Se urmează întocmai procedura din precedentul slovac și, la 30 august, la Belvedere, se dă o nedreaptă sentință prin care i se răpeau României peste 43 000 km² locuiți de 1 200 000 de români.

Din însemnările contelui Galeazzo Ciano, ministrul de Externe al Italiei, rezultă că Hitler și Mussolini, arbitrii improvizați din umbră, nu cunoșteau adevărul în litigiul maghiaro-român, ci urmăreau numai satisfacerea Ungariei: „Führerul e de părere că România trebuie să cedeze 40 000 km² din cei 60 000 km² ceruți. Mussolini nu are nici o idee precisă în această chestie și-mi lasă libertatea de acțiune. Hitler îmi încredințează mie și lui Ribbentrop găsirea unei soluții. Singurul lucru care îi stă la inimă este salvarea păcii, ca petrolul românesc să-i curgă în rezervoare”³².

La auzul sentinței, ministrul român de Externe, care crezuse în dreptatea germană, leșină chiar în sala arbitrajului, în timp ce la București și la Cluj manifestările patriotice care se desfășurau sub deviza „Nu dăm Ardealul !“ sunt împrăștiate de autorități.

După cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, după pierderea Dobrogei și a Ardealului de Nord, România se redusese cu 99 737 km² și 6 821 000 de locuitori. România se găsea slăbită și izolată, ca urmare a politicii nefaste duse de guvernele personale fără tradiție și experiență ale fostului rege Carol al II-lea. Suveranul trăgea consecința domniei sale dictatoriale, abdicând la 6 septembrie 1940 de pe tronul țării, pe care o lăsase mai slăbită ca oricând, pradă trupelor germane, ce o vor ocupa în curând sub pretext că vor instrui armata română. Gândul românilor a rămas tot timpul spre Ardealul de Nord și în timp ce maghiarii strigau episcopilor Iuliu Hossu și N. Colan, cu ocazia intrării în Cluj a regentului Horthy (15 septembrie 1940) „*mindent visza*“, totul înapoi, noul conducător al statului român, Ion Antonescu, inaugura o politică greșită alături de Germania, sperând că va obține Ardealul de Nord pe câmpiile ruse.

³² Galeazzo Ciano, *Însemnări zilnice*, în „Jurnalul de dimineață”, miercuri 1 mai 1946.

Abia la 23 august 1944, rupându-se vechile alianțe, trupele române trec „hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”³³. Atât convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, prin articolul 19, cât și hotărârile Conferinței de la Paris din mai 1946 declarau nulă hotărârea arbitrajului de la Viena, consfințind drepturile românești asupra Ardealului.

În sfârșit, Iugoslavia, cel de al treilea membru al Micii Înțelegerii, continuând politica sa filo-germană, aderă la 25 martie 1941 la pactul tripartit. Adeziunea avea loc tot la Viena, noul sediu al politicii germane sud-orientale, din partea Iugoslaviei iscăbind primul-ministru Cvetkoviæ și ministrul de Externe Cinëar Markoviæ. Însă în urma loviturii de stat a regelui Petru al II-lea, cabinetul antipopular Cvetkoviæe arestat, regenții demisionează și noul cabinet întârzie să ratifice pactul tripartit. Germania, nemulțumită de noua atitudine a Iugoslaviei, îi invadează teritoriul la 6 aprilie 1941, urmând și aici aceeași politică de dezagregare ca și față de Cehoslovacia și România. Rolul slovacilor l-au jucat în Iugoslavia croații, iar al lui Tiso iugoslavul Ante Paveliæ.

Coaliția sârbo-croato-slovenă din 1905, care adaptase ideile lui Raëki și Strossmayer, a originii comune a celor trei ramuri slave din sud, era spartă. Croații, este drept, s-au considerat niște nedreptățiți, atât în regatul sârbo-croato-sloven, cum s-a numit Iugoslavia până în 1929, cât și ulterior.

Trăind în contact mai strâns cu Occidentul, având o capitală modernă ca Zagrebul și întrebuințând alfabetul latin, se credeau superiori sârbilor și pretindeau și supremația politică, pe care Belgradul nu voia să o cedeze. Pentru a pune capăt agitațiilor croaților, care primejduiau unitatea statului, Partidul Țărănesc Croat e dizolvat în 1925 și conducătorul lui, Radiæ arestat. Apoi constituția e anulată, recurgându-se la un regim de dictatură, care suprimă chiar trialismul din titulatura statului. O dată cu dezlănțuirea ostilităților germano-sârbe, Ante Paveliæ adresează o proclamație către croați, chemându-i să constituie un stat independent cu o suprafață de 42 340 km² numărând 3 700 000 de locuitori.

³³ *Proclamația către țară a Regelui Mihai*, în „Universul” din 25 august 1944.

Regentul maghiar Horthy declară constituirea statului croat: Iugoslavia a încetat de a mai exista. El ordonă trupelor sale să ocupe fostele teritorii maghiare. La 18 mai 1941, noul stat croat trece sub influența Italiei, care desemnează pe Aimone di Savoia-Aosta, duce de Spoleto, nepotul fostului rege Victor Emmanuel al III-lea, ca rege al Croației. Noul rege urma să domnească sub numele de Tomislav al II-lea.

Guvernul italian se obliga printr-un tratat special să organizeze armata croată și să întrețină strânse legături economice cu Croația.

În noua organizare care s-a dat statului iugoslav după alungarea germanilor, s-a ținut seamă și de experiența dureroasă a războiului, în care unitatea iugoslavilor a lăsat de dorit. Cele două reforme ale mareșalului Tito, republica și federația, s-au făcut în numele libertății popoarelor Iugoslaviei. S-a recunoscut dreptul de autodeterminare, spunea într-un interviu mareșalul Tito, sârbilor, croaților, slovenilor, muntenegrenilor, bosniacilor și macedonenilor care până atunci zăcuseră sub opresiunea dinastiei Karagheorghevia³⁴.

La 29 noiembrie 1945, adunarea constituantă iugoslavă proclamă republica federativă a popoarelor Iugoslaviei sub numele *Federativna Narodna Iugoslavia*. Prin acordarea dreptului de autodeterminare naționalităților din noua republică, situația internă nu se liniștește deplin, căci însuși mareșalul Tito recunoaște existența unei mișcări a cruciaților, foști ustași în Croația, care lucrau mână în mână cu cetnicii din Bosnia împotriva frontului popular democratic.

Semne despre o reîntoarcere la politica Micii Înțelegeri nu se arată, atâta timp cât Ungaria, înfrântă și redusă la granițele sale etnice, nu va renunța la politica de cucerire care i-a fost fatală în trecut.

³⁴ N. Moraru și P. Chirtoacă, *Iugoslavia azi*, București, 1946.

Capitolul X

Spre o nouă cooperare danubiană ?

Conștienți sau nu de lunga serie a predecesorilor care au trudit pe câmpul federal, oamenii politici contemporani revin asupra vechilor formule, pe care încearcă să le tonifice cu suflul lor personal.

În timpul celui de al doilea război mondial se arată interesante semne de reconciliere între popoare, care s-au vrăjmășit multă vreme și s-au opus apropierii federale în spațiul danubian, ca românii și ungurii sau cehii și polonezii, suferind în egală măsură sub ocupația germană. Cehi, slovaci și polonezi hotărâse să uite micile lor diferențe teritoriale, care aveau mai degrabă un substrat economic decât unul etnic, și să se constituie, după victoria împotriva Germaniei, într-o federație a Europei Centrale. La 14 ianuarie 1940, câțiva deputați cehi și slovaci propun în acest sens o uniune reală între Cehoslovacia și Polonia. În luna iulie a aceluiași an, mai mulți soldați polonezi, cehi și slovaci, aflați în refugiu la București, se pronunță în favoarea unei uniuni polono-cehoslovace, pe care în noiembrie 1940 o aprobau chiar guvernele în exil ale celor două state¹.

În 1941, delegațiile poloneză, cehoslovacă, iugoslavă și greacă la conferința din New York a *Biroului Internațional al Muncii*, semnau o declarație comună prin care anunțau formarea unui bloc al acestor națiuni, care să servească drept bază, la încheierea războiului, pentru confederarea popoarelor de la Marea Baltică până la Marea Egee, pentru a forma o unitate politică, economică și socială².

În lucrarea sa *Federation in Central Europe*, 1942, Milan Hodža, reluând argumentarea că organizarea Europei nu se poate sprijini pe un singur pivot, acela al Europei apusene, susținea că trebuie creat un al doilea punct de sprijin puternic în estul Europei prin agregarea statelor

¹ Milan Hodža, *op. cit.*, p. 179.

² Cyril Hudson, *Nations as neighbours*, p. 58.

din regiunea Dunării de Jos. Proiectul său de federație cuprindea patru state slave: Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia și Bulgaria și patru state neslave: Austria, Ungaria, România și Grecia. Pentru ca Europa Centrală să înceteze de a mai fi spațiu de influență al unei singure puteri, Hodža propunea să se intensifice relațiile economice ale Statelor Unite și Marii Britanii cu această regiune a cărei importanță ar crește astfel pe harta intereselor anglo-saxone, echilibrându-se pe interesele vecinilor imediați ai dunărenilor.

În sfârșit, s-a trecut și la oarecare început de traducere în fapt a proiectelor de până acum, prin declarația guvernelor ceh și polonez din iunie 1942 de la Londra, în care se spunea: „Din punct de vedere al securității și prosperității Europei, confederația Poloniei și a Cehoslovaciei trebuie să fie considerată un scop primar și fundamental al politicii, în timpul și după război”³.

Este locul de a aminti că unele considerente speciale politicii României ne fac să credem că locul țării noastre nu este cel mai nimerit în cadrul federației Dunării și că afinități mult mai evidente și perspective mult mai atrăgătoare îi fixează locul în sânul unei comunități de viață balcanică. Nu condamnăm *de plano* încercările de apropiere dunăreană, ci le considerăm cu scepticismul pe care ni-l îndreptătesc repetatele eșuări înregistrate de istoria contemporană, mai ales când este vorba și de participarea României într-o atare constelație politică.

Cu atât mai mult vor fi sortite eșecului încercările de a da federației Orientului o anumită coloratură politică, deturnând-o de la scopurile de cooperare federală și făcând din ea un instrument de luptă al unei puteri împotriva alteia. Într-un articol din revista „*Nineteenth Century and after*“, sub titlul *Integrare sau dezintegrare ?*, se caută a se dovedi că interesul Marii Britanii este de a susține o federare a popoarelor de la Marea Baltică la Marea Egee, ca o stavilă împotriva expansiunii ruse. Articolul publicat la sfârșitul anului 1943 susține că cel care va stăpâni zona de mijloc a Europei, cu cele 100 de milioane de locuitori ai săi, va stăpâni întreaga Europă. Aceasta înseamnă că dacă Anglia va renunța la Europa Răsăriteană, ea va trebui să renunțe la întreaga

³ Cyril Hudson, *ibidem*.

Europă, să piardă influența în Orientul Apropiat și în Orientul de Mijloc și să-și vadă periclitată securitatea în Golful Persic și în India. Anglia este deci nevoită, în propriul său interes, să susțină o politică de integrare federală a Europei Centrale, pe care să o transforme în clienta sa comercială și politică și să o ridice la nevoie atât împotriva Germaniei, cât și împotriva U.R.S.S.⁴ Cam în același timp (februarie 1944) revista săptămânală engleză *Time and Tide* acuza U.R.S.S. că voiește să ridice de la Marea Baltică la Marea Egee o centură a statelor mici, cu guverne acceptate de Rusia, care să ducă o politică filo-sovietică.

Acuzelor că Rusia ar duce o politică de dezintegrare, prin anexarea statelor baltice, a Poloniei orientale și prin intervenție energetică în Balcani, le răspunde A. Socolov, arătând că U.R.S.S. nu va permite să reînvie la granițele ei vestice politica cordonului sanitar. Teama de comunism a făcut puterile occidentale să încurajeze după primul război mondial apariția la frontiera Rusiei a unor regimuri absolutiste anticomuniste, cum a fost cel al lui Horthy în Ungaria, al lui Pilsudski în Polonia și al lui Ţankov în Bulgaria. După cel de al doilea război mondial, aceeași politică a cordonului sanitar face puterile occidentale să nu recunoască guvernele balcanice care duc o politică filorusă⁵.

În atari condiții, nu este greu să se prevadă că federația Orientului, sau federația balto-egeică, pusă în slujba unei mari puteri împotriva alteia, nu poate avea o viață lungă sau fericită, ci va sucomba lamentabil, fără să contribuie cu ceva la pacificarea lumii sau la ridicarea nivelului de viață.

Federația Dunării nu are de luptat numai împotriva acestui dușman extern, care e încercarea de tutelaj din partea marilor puteri, ci și împotriva unor inamici interni, ca neînțelegerea dintre popoarele dunărene. Dacă în timpul războiului mondial din 1939-1945, Polonia și Cehoslovacia, amintindu-și originea comună slavă, își promiteau o fraternitate politică postbelică, o dată cu încheierea luptei antigermane, au reînceput disputele asupra ținutului Teschen, pe care conferința ambasadurilor îl împărțise la 28 iulie 1920 între Polonia (1002 km²) și

⁴ *Integration or disintegration ?* în „Nineteenth Century and after” din 18 noiembrie 1943.

⁵ A. Socolov, *Încă o dată despre democrație*, în „Scânteia”, nr. 360-364 din octombrie 1945.

Cehoslovacia (1280 km²). Imediat după război, Cehoslovacia începe o mare campanie de expulzare a locuitorilor săi de origine etnică germană și maghiară ca penalitate pentru lipsa lor de loialitate în împrejurările critice din anii 1938-1939. Expulzările în masă ale minorităților au încetat numai o dată cu venirea iernii, urmând a fi împlinite în vara anului 1946.

Deși amintirea nedreptății de la Viena și umilințele și suferințele proaspete încă îndreptăteau România să ia măsuri cel puțin tot atât de drastice față de maghiari, cum luase Cehoslovacia, guvernul român, continuând politica de împăciuire pe care de un secol și jumătate a purtat-o fără succes, speră că va realiza acum o înțelegere definitivă. Ministrul Naționalităților în cabinetul doctor P. Groza, Vlădescu-Răcoasa, acordă un statut liberal minorităților; conform lui, legile țării trebuiesc traduse în colecție oficială în limbile naționalităților minoritare care reprezintă cel puțin 5% din populația țării (art. 17). Tribunalele, judecătoriile și autoritățile administrative sunt obligate să accepte petițiile în limba populației care are majoritate locală în circumscripția judecătorească sau în districtul administrativ de cel puțin 30% din totalul locuitorilor, conform ultimului recensământ (art. 9 și 10). Funcționarii publici, judecătorești și administrativi vor trebui să cunoască limba naționalităților din districtul în care își exercită funcțiunea (art.12), dar „nu vor putea fi supuși sub nici un motiv vreunui examen de limbă română“ (art. 16). Pe lângă Universitatea din Cluj se vor înființa catedre cu limba de predare maghiară (art. 22), iar celelalte își vor putea administra bunurile conform statutelor proprii (art. 23). Ministrul Naționalităților afirmă că guvernul din care face parte „vrea și va realiza pe seama tuturor naționalităților acea libertate națională și egalitate de drepturi care este democrația însăși”⁶.

Dorința de colaborare cu maghiarii, care constituie cea mai puternică minoritate din regatul român, a fost exprimată și de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, cu ocazia extinderii legislației române în Ardealul de Nord: „Egalitatea națională, o egalitate în fapt, reală și sinceră, este fără doar și poate unul din elementele de bază ale unei

⁶ Gh. Vlădescu-Răcoasa, *Soluționarea problemei naționale*.

adevărate democrații. Între poporul român și națiunile conlocuitoare, și în special cu poporul maghiar, noi voim să stabilim cele mai perfecte și mai calde raporturi de prietenie și de înțelegere”⁷. Campania cea mai activă pentru consolidarea relațiilor româno-maghiare a dus-o în ultimul timp dr. Petru Groza, primul-ministru român de la 6 martie 1945. La serbările de la Cluj, prilejuate de reintroducerea administrației românești în Ardealul de Nord, P. Groza declara: „Noi nu mai vrem ca aceste două popoare, poporul român și cel maghiar, pe care destinul neamurilor le-a așezat alături, să trăiască în veșnică dușmănie”. După părerea sa, România trebuie să devină „patria tuturor acestor popoare conlocuitoare, să fie mamă ocrotitoare pentru toți și pentru toate”.

Spre deosebire de Cehoslovacia, care își caută echilibrul în transformarea sa dintr-un stat polinațional într-un stat unitar, România voiește, prin acordarea de autonomie culturală și religioasă și prin proclamarea și realizarea egalității în fapt și în drept a tuturor cetățenilor săi, să devină o patrie a tuturor naționalităților conlocuitoare. Dacă împăciuirea internă reușește, nu rămâne decât să se păsească mai departe, la împăciuirea și colaborarea dintre statul român și cel maghiar. În declarațiile făcute ziarului budapestan *Nepszava*, P. Groza declara în acest sens: „Sunt prin urmare pentru înlăturarea tarifelor vamale, a vizei pașapoartelor, a hotarelor create artificial prin birocrație”⁸.

Răspunsul dat în numele guvernului maghiar de Gyongyossy János, cu ocazia congresului Partidului Țărănesc Independent din orașul Erdöd era, ca puține altele din trecut, încurajator. El spunea că guvernul maghiar primește mâna prietenoasă întinsă de români și consideră vechea politică șovină ca o expresie a feudalismului și reacțiunii, apuse pe veci acum.

În sfârșit, Zoltán Tildy, în calitate de președinte al guvernului maghiar, declara, cu câteva zile înainte de a fi ales președinte al republicii maghiare, că ideea uniunii vamale lansată de P. Groza a avut un puternic ecou în opinia publică maghiară. „Declarațiile d-sale (P. Groza)

⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *Principiile politice și naționale care stau la baza extinderii legislației românești în Ardealul de Nord*.

⁸ *Universul*, joi 27 iunie 1945.

ungarofile au întărit vechea mea convingere că legăturile dintre aceste două țări și două popoare pot fi așezate pe baze sănătoase și de aceea întâlnirea noastră personală ar fi utilă”⁹.

Nu putem nega că s-a făcut un mare pas înainte de la istoricul Hunfalvy-Hundsorfer, care considera pe minoritarii din Ungaria drept niște Piei roșii care trebuie să-și asimileze cultura maghiară sau să piară¹⁰, și până la primul președinte al republicii maghiare Zoltán Tildy, care, privindu-și țara pustiită de război, caută sprijinul și înțelegerea vecinilor.

⁹ *Timpu*l, joi 31 ianuarie 1946.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 82.

Capitolul XI

Concluzii

Ajunși la capătul acestei lungi peregrinări istorice, ce a cunoscut când zile senine, când zori înroșite de sânge, se pune întrebarea dacă este într-adevăr necesară atât de mult discutata federație danubiană. Răspunsul nu poate fi nici categoric afirmativ, nici categoric negativ, variind după statele danubiene ale căror interese sunt luate în considerație.

Vom începe prin a spune că însăși noțiunea de regiune danubiană, care a făcut carieră, este controversată. Căci dacă se consideră drept stat danubian orice stat udat de Dunăre, din această regiune geografică ar trebui să facă parte șapte țări, și anume: Germania, Austria, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și România. În această accepțiune, regiunea danubiană ar avea limite ceva mai reduse decât ale Europei Centrale, care, după geograful Em. de Martonne, cuprinde: Germania, Elveția, Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și România. Nu mai intrăm în amănuntul că părerile variază chiar asupra limitelor Europei Centrale, Franz Heidrich extinzându-i granițele până în munții Balcani, în timp ce Aulneau îi fixează hotarul pe culmile munților Transilvaniei.

În mulțimea proiectelor federale cercetate până acum, numai rareori s-a găsit câte un autor interesat să enumere Germania printre statele dunărene. Căci participarea Germaniei la organizarea federală a Europei Centrale sau numai danubiene nu înseamnă altceva decât compromiterea ideii de federație. O condiție esențială pentru reușita unei federații este o relativă egalitate de forțe biologice și economice între coparteneri. Dacă disproporția de forțe dintre membrii federației este prea marcată, statul cel mai puternic nu va întârzia să ia conducerea federației, cum a luat Prusia conducerea Confederației Germaniei de Nord după 1866. Socotind Germania drept un stat danubian, înseamnă să condamnăm *ab initio* orice eventuală federație a Dunării, căci Germania ar ști să o transforme într-un imperiu federal, urmărind scopuri germane, ceea ce nu corespunde intereselor celorlalte state dunărene.

A reduce Europa danubiană numai la cinci state, cum făcea planul Tardieu, – Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Austria și Ungaria –, în seamă a nesocoti geografia și a elimina pe nedrept din spațiul danubian Bulgaria.

Chiar într-un spațiu puțin mai extins, cum îl circumscrie A. Tătaru, între Carpații nordici, Munții Sudeți, Marea Adriatică și Marea Neagră, colaborarea economică și politică ar întâmpina serioase dificultăți. Colaborarea politică cere sinceritatea partenerilor și încredere reciprocă între statele colaboratoare, care lipsește țărilor danubiene ce s-au vrăjmășit veacuri de-a rândul, până în timpul din urmă. Colaborarea economică nu are perspective serioase, deoarece nivelul schimburilor comerciale interdanubiene este scăzut. Nici unul dintre doctrinarii federaliști ai Dunării nu a încercat să dovedească existența unei regiuni economice danubiene organice, care să impună o colaborare pe teren politic. Toate planurile danubiene cercetate au pornit de la comandamente politice, care încercau să impună o colaborare economică auxiliară. Însăși Mica Înțelegere a plecat tot de la un sistem de alianțe politico-militare, dezvoltându-se apoi într-o colaborare economică destul de anemică.

Așadar, regiunea danubiană este numai o expresie geografică abstractă, care se poate reduce în Vest prin eliminarea Germaniei, sau extinde în Est prin integrarea Poloniei, Greciei și chiar a Turciei (ca în planul Mussolini), după cum dictează interesele politice ale momentului. De aici și multitudinea proiectelor federale care pun regiunea Dunării când în slujba intereselor franceze, ca în cazul Micii Înțelegeri, când în slujba intereselor italiene, ca în cazul blocului de la Roma, când a celor germane, ca în proiectele *Mittleeuropiei*, sau, dacă ar fi să dăm crezare polemicilor recente, chiar intereselor engleze, americane și ruse. De aici și succesivele eșecuri înregistrate în domeniul apropierii statelor dunărene, simpli pionieri în jocul politic al marilor puteri.

Ilustrarea substratului politic al preocupărilor federale danubiene este chiar întreaga lucrare de față. Dacă, generalizând, vom clasifica autorii federaliști după mobilele politice speciale care îi determină să îmbrățișeze doctrina federală, vom avea următorul tablou:

Autorii federaliști germani, începând cu Friedrich List, continuând cu pangermaniștii dinaintea primului război mondial și terminând cu

național-socialiștii contemporani, nu au fost nicicând niște federaliști puri, urmărind pacificarea Europei Centrale prin formula federală. Atunci când elaborează planurile *Mittleuropei*, ei sunt animați de interese naționale egoiste, de supremația rasei germane și de visuri de grandoare imperialistă și de extindere a puterii germane în tot Sud-Estul. Federalismul german este o haină creată de pangermanism pentru a-și ascunde scopurile sale de cucerire. Nu o asociație bazată pe egalitatea statelor participante e programul federal german, ci o asociație de state având nucleele formative și directive la Berlin și Viena, și unde elementul german să aibă preponderență. Expansiunea economică spre Orient, cunoscută sub numele de politica celor trei B., după numele celor trei capitale Berlin, Belgrad și Bagdad, care marcau etapele pătrunderii germane spre Răsărit, a fost primul țel, după care trebuia să urmeze organizarea politică a regiunii cucerite economicște.

Concepția economică germană ascunsă sub mască federală a fost cea mai primejdioasă pentru statele dunărene, căci aservirea lor politică se baza în planul german pe o formidabilă putere economică, ce a fost de două ori până acum pe punctul de a se impune lumii prin forța armelor.

Interese politice de o natură mai complexă aduceau, după primul război mondial, chiar politica oficială franceză, după un răgaz de peste o sută de ani de la planul lui Napoleon I, să sprijine ideea unei federații danubiene.

După primul război mondial, trei imperii dispăruseră: cel german, cel austriac și cel rus. Gardianul noii ordini europene și a tratatelor de pace rămăsese alianța franco-anglo-americană și Societatea Națiunilor. Dar Societatea Națiunilor își va vădi în curând ineficacitatea politică. Statele Unite se vor retrage în politica de izolare, iar înțelegerea franco-engleză va cunoaște serioase divergențe pe tema tratamentului de aplicat Germaniei. Anglia burgheză, uitând calamitățile războiului provocat de Germania, preconiza și chiar lucra la redresarea adversarilor de ieri, spre a menține un echilibru european care i se părea nestabil în urma întăririi progresive a republicii socialiste din Est. Franța însă, simțind în coaste presiunea din ce în ce mai puternică a furnalului industrial german și a cazărmilor germane, socotește că marele pericol

europăean îl constituie tot o Germanie puternică. Altădată, Casa de Austria și-ar fi oferit voluntar alianța Franței izolate, spre a restabili echilibrul european periclitat prin redresarea Germaniei. Dar acum, Austria e un stat mic, care abia mai numără câteva milioane de locuitori. Fiindcă Europa Centrală nu mai poate oferi un aliat Franței, acesta trebuie inventat. Astfel, Franța ajunge să preconizeze înfrățirea popoarelor dunărene, care trebuie să se unească într-un bloc profrancez și antigerman. Dar înțelegând că există animozități seculare și un mândru spirit de independență, explicabil la niște națiuni politice recente, care au luptat îndelung pentru dobândirea independenței lor, Franța renunță la planul dunărean ca întreg, rămânând să colaboreze numai cu Mica Înțelegere.

Dar un atare proiect nu putea rămâne fără ecou la Viena. La vechii federaliști austrieci, ca V.A. Werburg, Franz Ferdinand, Karl Renner etc., care urmăreau prin federarea regiunii danubiene salvarea imperiului de la dezagregare, se adaugă acum niște federaliști moderni, la care scopul federării s-a schimbat. Căci dacă pe timpul baronului Werburg Austria era „o denumire fictivă, ce nu determină nici o țară, nici o națiune, nici un popor particular“, lipsită de „sentiment național, mândrie națională și conștiința propriilor sale forțe“ și, adăugăm noi, zdruncinată de tendințele centrifugale ale naționalităților oprimate care cereau autonomie, după primul război mondial situația era pe de-a-ntregul schimbată. Dintr-un vast imperiu ce numărase peste 50 000 000 de supuși, Austria ajunsese o modestă republică, cu 6 536 000 de locuitori, dintre care aproape o treime erau aglomerați între zidurile Vienei (1 847 000). Viena rămăsese o metropolă internațională, care cultiva artele și științele cu mult succes, înconjurată de o rețea industrială și comercială care amintește de centrele de intensă activitate din Apus. Viena, construită pentru a fi capitala unui vast imperiu, aspirând să-și recapete rolul de primă metropolă a Europei Centrale, privea cu simpatie încercările de reclădire a fostului imperiu.

Nu numai capitala, dar chiar întreaga Austrie suferea de pe urma îngustării fruntariilor. Materiile prime care alimentau industria austriacă rămăseseră în teritorii trecute sub suveranitatea statelor beneficiare ale tratatului de la Saint-Germain și viața industrială a noii republici era periclitată.

Austria pierduse, de asemenea, numeroase piețe de desfacere a produselor sale industriale, în favoarea industriei germane, italiene sau cehoslovace, al căror comerț, sub regimul liberei concurențe, prospera continuu. La stagnarea industriei și comerțului se mai adăuga împrejurarea că Austria muntoasă, tributară pentru produsele alimentare străinătății, era amenințată și de înfometare.

Austria era deci în situația de a se salva din criza economică și spirituală pe care o străbătea, căutând un sprijin, fie în formula *Anschluss*-ului, fie în federația danubiană, fie în sprijinul marilor puteri acordat prin intermediul Societății Națiunilor. Iată dar procesul psihologic prin care opinia publică austriacă și chiar premierul von Schuschnigg ajung să sprijine proiectele danubiene. Federarea ar fi putut salva în 1918 Austria de la prăbușire, federarea putea scoate acum Austria din criza economică în care în mod cronic se zbătea.

În sfârșit, politica maghiară, care s-a opus întotdeauna înaintea primului război mondial la orice plan de federare care ar fi atins integritatea statului unitar maghiar, se schimbă după înfrângerea din 1918. Pe de o parte, politica oficială a regimului Horthy și-a pus de la început toate speranțele în surparea granițelor vecinilor ei cu ajutorul puterii militare germane, pe de altă parte, personalități ca Oszkar Jászi condamnau tactica revizionismului direct ca greșită și preconizau o federație danubiană în care Ungaria nu avea nimic de pierdut, ci totul de câștigat, din moment ce problema granițelor atât de mult hulite ar fi încetat de a mai exista. Dar federaliștii maghiari au făcut greșeala de a adera la formula federală prea târziu și atunci în mod nesincer, urmărind o revizie deghizată a granițelor impuse la Trianon, cum au făcut M. Károlyi, Oszkar Jászi sau Elemér Hantos. Ei au insistat ca federația danubiană să reconstituie fostul Imperiu austro-ungar, ceea ce trezea bănuiala învingătorilor că se urmărește învierea unui trecut pe care îl voiau pe vecie înmormântat.

În sprijinul tezei lor au spus că problema națională nu primise o rezolvare definitivă prin tratatele de pace, că prosperitatea economică ar crește considerabil prin lărgirea spațiului statelor dunărene și chiar că nivelul cultural ar progresa prin recâștigarea influenței austro-maghiare în spațiul sud-estic. S-a spus că descompunerea conglomeratului austro-maghiar

în cristalele statelor naționale nu constituie o soluție definitivă a problemei naționale. Căci în loc de a număra 26 000 000 de supuși străini, câți avea monarhia austro-maghiară în puterea sa înainte de dezmembrare, azi, pe același teritoriu, ar exista 15 000 000 de minoritari¹. Deci tratatele de la Saint-Germain și Trianon, care urmăreau în primul rând o mai justă repartizare a naționalităților între state pe care le voia naționale, nu și-a ajuns scopul, realizând numai îmbucătățirea teritoriului în mai multe state mărunte, la fel de pestrițe din punct de vedere etnic ca și fosta monarhie. Acest punct de vedere a fost adoptat și de americanul Alfred Bingham; apropiindu-se de limbajul colorat al lui Mussolini, ce vedea în Cehoslovacia un stat cârnat, el spunea la rândul său că „Cehoslovacia era exemplul perfect al absurdității statului național în Europa Centrală“.

La o analiză mai atentă apare însă ca evident că granițele trasate de tratatele de la Saint-Germain și Trianon erau cele mai juste cu putință (cu foarte mici rezerve), dacă se are în vedere criteriul etnic. Din această cauză vedem că ordinea stabilită în 1919-1920 este menținută de învingători și după cel de al doilea război mondial. Dacă există 11 562 000 de minoritari între granițele a cinci state (iar nu 15 000 000, cum afirma Bingham), și anume: Austria 175 000, Ungaria 750 000, Cehoslovacia 4 587 000, Iugoslavia 1 800 000 și România 4 250 000, nu trebuie să se uite că acest spațiu e mai întins decât cel al fostului imperiu, și apoi că acești minoritari nu mai zac sub jugul opresiv al unui imperiu absolutist, ci se bucură de un regim de protecție instituit chiar prin tratatele de pace.

Nu vom nega că într-o federație s-ar face un pas înainte în problema minorităților, căci cu timpul s-ar ajunge chiar la dispariția ideii de minoritar prin împământenirea în conștiința fiecărui cetățean a apartenenței sale la întregul federal, care primează asupra fragmentului național.

S-au mai evidențiat avantajele economice ale unui spațiu economic mai extins și cu un mediu geografic mai variat, cum a fost Imperiul habsburgic, sau cum ar fi confederația danubiană, față de greutățile

¹ Alfred Bingham, *The united states of Europe*, p. 114.

întâmpinate în mișcarea oamenilor și a mărfurilor pe același spațiu de cinci ori întrerupt de bariere vamale². Astfel s-a ajuns să se inverseze formula care circula înaintea primului război mondial, și în loc să se spună „distrugeți Austro-Ungaria“, să se repete din ce în ce mai des „reconstruiți Austro-Ungaria“, nu ca un îndemn de revenire la o formulă politică apusă, ci ca un imperativ economic al statelor central-europene și chiar al Europei întregi.

Dar armonia schimburilor economice, care indică teoretic că ceea ce exportă grupul statelor agrare, România, Iugoslavia și Ungaria, să importe grupul statelor industriale, Austria și Cehoslovacia, nu a funcționat niciodată satisfăcător în practică, din cauza influenței preponderente pe care au jucat-o în spațiul dunărean Germania și Italia, care ocupau întotdeauna primul și cel de-al doilea loc în comerțul extern al acestor state.

Un argument federal prodanubian, care a atins în permanență mândria unora dintre viitorii membri ai federației, a fost că prin integrarea într-un spațiu austro-maghiar, nivelul spiritual general ar crește. Personalități ca Gustave le Bon, André Tardieu și generalul Mangin, opunându-se dezmembrării Austro-Ungariei, susțineau că prin extinderea suveranității sârbo-române spre Apus, se va balcaniza centrul Europei. Balcanicii însă au încetat de mult să mai dea o semnificație peiorativă balcanismului, considerându-se continuatorii unei civilizații strălucite cu sediul la Bizanț.

O ultimă categorie de autori federaliști danubieni o constituie minoritarii din fostul Imperiu austriac, cehi, slovaci, români, sârbi și italieni, care au promis soluții federale în speranța că astfel se va îmbunătăți soarta conaționalilor lor, într-o epocă în care realizarea statului național părea încă îndepărtată.

După primul război mondial însă, sârbii și românii, integrați și în alte organisme politice, cum a fost Uniunea balcanică, priveau cu mai puțin interes la realizarea proiectului danubian. Ipoteza substratului comun enunțată de istoricul Hasdeu și verificată antropologic de savantul E. Pittard, a stabilit că popoarele balcanice formau o mare

² Paul Boncour, *Où en sont les espoirs d'organisation dans l'Europe danubienne ?*

familie înrudită prin sânge. Un trecut istoric comun, în care balcanicii au trăit sub o dominație unică, fie că aceasta era tracică, romană, bizantină sau mai târziu turcă, constituie un îndemn pentru o colaborare viitoare.

În sfârșit, o cultură populară difuzată pe întreaga Peninsulă, a cărei delimitare geografică e mult mai clară decât în cazul federației Dunării, precum și în același stadiu al păstoritului și al agriculturii, fac din regiunea balcanică un spațiu mult mai atrăgător pentru dezvoltarea unei colaborări federale, la care România și Iugoslavia și-au arătat pe timpuri dorința de a participa.

După cum spunea N. Iorga, cu toată greutatea cuvântului său de istoric și a calității sale oficiale pe atunci de prim-ministru al țării, cu ocazia discutării proiectului Tardieu: „Un râu este un drum internațional, dar nu este un mijloc de a reuni mai multe țări, fie chiar sub unicul raport al intereselor materiale, fiindcă el este deschis oricui și oriunde... Nu pot vedea însă destul de clar cum se pot uni economii naționale, chiar în state amice și aliate, când aceste economii naționale se concurează. Dar când lipsește substratul psihologic al bunelor amintiri și al speranțelor comune în viitor, când dacă sunt învingători care vor să-și uite victoria sunt și învinși care vor să treacă peste această victorie, lucrul mi se pare și mai greu”³.

În acest fel, antagonismul marilor puteri și amintirea istorică a popoarelor dunărene, amintire de grandoare sau de opresiune, au contribuit la prăbușirea ultimului mare proiect de federație dunăreană.

³ N. Iorga, *Primul ministru al României despre proiectul uniunii dunărene*, în „Adevărul” din 19 martie 1932.

Bibliografie

Alvarez, Alejandro, *L'Organisation internationale*, Paris, 1935

Andler, Charles, *Les origines pangermaniennes*, Paris, 1915, 339 p.

Antonescu, Mihail, *Organizarea păcii și Societatea Națiunilor*, 3 vol., București, 1929-1932

Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente publicate cu ajutorul comitetului pentru ridicarea monumentului lui Ion C. Brătianu, București, Carol Göbl, 1902-1910, tom. IV, 1903, 756 p.; tom. V, 1904, 868 p.; tom. VI, 1910, 402 p.

Aulneau, J., *Histoire de l'Europe Centrale. (Depuis les origines jusqu'à nos jours)*, Paris, Payot, 1926, 646 p.

Barzan, Ioan, C. Argetoianu, M. Manoilescu, C. Garoflid, *Este necesară o Mică Înțelegere economică?* în „Democrația“, nr. 5, mai 1929

Bălăcescu, C., *Colaborarea națională și internațională*, în „Conferința“, Tribună liberă. Universitate. Academie, octombrie 1940

Bălcescu, Nicolae, *Opere. Scrieri istorice, politice și economice*, București, Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea“, 1940, tom. I, partea I, 333 p.; partea a II-a, 324 p.

Bărnuț, Simion, *Discursul ținut în catedrala din Blaj la 2/14 maiu 1848*, București, Socec, 1909, 248 p.

Beneš, Eduard, *Cinq années de politique extérieure*, Praga, Orbis, 1924, 43 p.

Bentwich, Norman, *The colonial problem and the federal solution*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 107-136

Bingham, Alfred, *The united states of Europe*, New York, Sloane and Pearce, 1940, 336 p.

Blondel, Georges, *Les États Unis d'Europe*, în „Revue économique internationale“, février 1930; *Les États Unis d'Europe et la paix économique*, în „Economie nouvelle“, janvier 1930

Boitoș, Olimpiu, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi în epoca revoluției de la 1848*, București, Așezământul cultural I.C. Brătianu, 1940, 283 p. + pl.

Boncour, Paul, *Où en sont les espoirs d'organisation dans l'Europe danubienne ?* în „Le Mois“, 1 mai 1934

Borel, E., *Pour l'Europe. Pour la paix par la Société des Nations*, 1934

Botiș, Teodor, *Monografia familiei Mocioni*, București, Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea“, 1939, p. 473

Brătianu, Gheorghe, *Noua reformă a constituției sovietice*, în „Geopolitica și geo-istoria“, III, martie-aprilie 1944; *Colaborarea economică a statelor dunărene*, în „Adevărul“, XLV, nr. 14 794, din 24 martie 1932

Briand, Aristide, *Memorandum du gouvernement français sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*

Budișteanu, Radu, *Societatea Națiunilor și principiul suveranității statelor*, București, 1927, 16 p.

Burton Adams, George, *Federal government. Its function and method*, New York and London, C. F. Putman's sons, 1919, 115 p.

Capidan, Th., *Les macédo-roumains. Esquisse historique et descriptive des populations roumaines de la Péninsule balkanique*, București, 1937, 77 p. + 10 pl. + 2 h.

Catlin, George, *Anglo-american Union as a nucleus of world federation*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 299-336

Ciorănescu, George, *Viitorul coloniilor*, în „Universul“, 19 august 1944

Codresco, Florin, *La Petite Entente*, Paris, Pierre Bossuet, f. a., I, 343 p.; II, 323 p.

Conca, Ion, *O poziție geopolitică*, în „Geopolitica și geoistoria“, III, martie-aprilie 1944; *Scurtă mărturisire a României*, în „Revista Fundațiilor Regale“, I, nr. 3, 1 martie 1943

Constantinescu, N.A., *Originea și expansiunea românilor. Privire istorică*, București, Casa școalelor, 1943, p. 96 + h.

Constitution de la république fédérative russe des soviets, Paris, 1935, 118 p.

Corteanu, A., *Confederația dunăreană*, în vol. *Politica externă a României*, 19 prelegeri publice organizate de Institutul social român între anii 1923-1924, București, f.a., pp. 177-193

Cotaru, Romulus, *Note pentru o bibliografie critică a problemei pan-europene*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, IX, 1930, nr. 1-3, pp. 27-54

Cretzianu, Al., *Din arhiva lui Dumitru Brătianu. Acte și scrisori din perioada 1840-1870 publicate cu o schiță biografică de...*, București, Așezământul cultural I. C. Brătianu, I, 1933, 367 p.; II, 1934, 318 p.

Dahriman, Georges, *Pour les états confédérés de l'Europe*, Paris, Argo, 1929, 123 p.

Dante, Aligheri, *De monarchia*, în *Opere minori*, Florența, Sansoni, pp. 517-679

Delaisi, Francis, *Les deux Europes*, Paris, Payot, 1929, 254 p.

Diedisheim, Jean, *Essai sur l'évolution fédérative des communautés d'état (contribution à l'étude d'un fédéralisme européen)*, Paris, Pedone, 1940, VIII + 164 p.

Djuvara, Mircea, *La crise du droit international public*, București, 1936, 30 p. (extras din *Mélanges Meitani*)

Dummont-Wilden, Louis, *L'évolution de l'esprit européen*, Paris, Flamarion, 1937, 232 p.

Durkheim, Emil, *Educație și sociologie*, București, Casa școalelor, 1930, 191 p.

/Editor/, *Integration or desintegration*, în „Nineteenth century and after”, 18 nov. 1943

Eliade Rădulescu, Ion, *Amintirile și impresiile unui proscrisu (Exilul. România și Franța. Tatăl nostru)*, trad. din limba franceză de C.C. Gârbea, București, ed. Revistei „Comoara satelor”, 244 p.; „Curierul de ambe sexe”, vol. VI, București, Tip. Cucu, 1893

Evelpidi, C., *Les états balkaniques. Étude comparée politique, sociale, économique et financière*, Paris, Arthur Rousseau, 1930, p. 399

Evian, Ion, *Conferința economică a țărilor din bazinul Dunării*, în „Observatorul social economic“, V, nr. 2-3-4, aprilie-decembrie 1935

Fauchille, Paul, *Traité de droit international public*, Paris, Arthur Rousseau et Co, 1925, vol. 3

Gafencu, Grigore, *Apropierea economică a statelor dunărene*, în „Lupta“, II, nr. 3 120 din 25 martie 1932

Ghica, Ion, *Amintiri din pribegia după 1848. Noui scrisori către V. Alecsandri*, Craiova, Scrisul românesc; I, 219 p.; II, 329 p.; III, 267 p. /f.a./

Goodhart, A.H., *The Constitution of the United States. A study in federalism*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 235-268

Graur, Constantin, *Cu privire la Franz Ferdinand*, București, Adevărul, 1935, 576 p.

Greaves, H.R.G., *Federal states in Europe*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmilian, 1943, pp. 201-234

Greceanu, C., *Statele Unite ale Europei*, în „Analele economice și statistice“, III, 1929, nr. 9-10, septembrie-octombrie

Gusti, Dimitrie, *Problema federației statelor europene*, în vol. *Sociologia Militans*, București, 1934, Institutul social român, pp. 255-313; *Societatea Națiunilor. Originea și ființa ei*, *ibidem*, pp. 206-254

Hallunga, Al., *Studii de politică externă a României (un eventual bloc dunărean)*, București, Socec, 1932, 176 p.

Hantos, Elemér, *Vers une nouvelle organisation de l'Europe danubienne*, în „Revue de la science économique et statistique“, IX, 1935, septembrie-octombrie; *Une nouvelle organisation politique-commerciale en Europe Centrale*, în „Journal des économistes“, I, 1932, février; *Reorganizarea economică a Europei Centrale*, în „Analele economice și statistice“, XIX, 1936, ianuarie-februarie

Hillard, Richard, *Politica externă a României și problema Uniunii Europene*, conferință, 1932, 24 p.

Hodža, Milan, *Federation in central Europe. Reflections and reminiscences*, Londra, Harrolds, 1942, 236 p.

Harea, V., *Panslavismul, bolșevismul și România*, în „Revista Fundațiilor Regale“, VII, 1940, nr. 8-9, august-septembrie

Hudson, Cyril, *Nations as neighbours*, Londra, Victor Gollancs, 1943, 122 p.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, îngrijit de Nerva Hodoș, București, 1913, 1183 p.

Iorga, Nicolae, *Istoria românilor*, vol. IX, *Unificatorii*, București, Datina românească, 1938, 397 p. + 33 il.; vol. X, *Întregitorii*, 1939, 499 p. + 58 il.; *Un pensatore politico italiano all'epoca del Risorgimento: Marc Antonio Canini*, București, Datina românească, 1938, 28 p.; *Ce e Bizanțul ?*, București, Institutul de studii bizantine, 1939, 22 p.; *Primul ministru al României despre proiectul uniunii dunărene*, în „Adevărul“, an. XLV, nr. 14 790 din 19 martie 1932; *Istoria presei românești*, București, Sindicatul ziariștilor, 1922, 192 p.; *Iluzii și drepturi naționale în Balcani*, Vălenii de Munte, Neamul românesc, 1916, 34 p.

Joad, E.M.C., *The philosophy of federalism*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 39-76

Jurchescu, Liviu, *Un precursor al unirii: Aurel Popovici*, în „Universul“ din 2 decembrie 1943

Kant, Immanuel, *Spre pacea eternă. Un proiect filosofic (1795), în ideea unei istorii universale*, trad. de Tr. Brăileanu, București, Casa școalelor, 1943

Kao, Lou, *Conception d'une fédération mondiale*, Paris, Recueil Sirey, 1930, 116 p.

Kelsen, Hans, *Les rapports de système entre le droit interne et le droit international public*, în *Recueil des cours*, Académie de droit international, vol. III, 1926, pp. 227-331, Paris, Hachette

Kleinclausz, A., *Charlemagne (742-814)*, în vol. *Les grandes figures*, Paris, Larousse, 1939, pp.121-128

Krabbe, H., *L'idée moderne de l'état*, *ibidem*, vol. III, 1926, pp. 509-581

Lambert, J., *Histoire constitutionnelle de l'union américaine. La naissance du fédéralisme aux États Unis*, Paris, Sirey, 1930, 289 p.

Lange, Christian, *Histoire de la doctrine pacifique et de son influence sur le développement du droit international*, în *Recueil des cours*, Académie de droit international, vol. III, 1926, pp. 171-226, Paris, Hachette

Lothian, lord Philip Henry Kerr, *The ending of Armageddon*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 1-15

Lugard, lord, *Federation and the colonies*, *ibidem*, pp. 137-166

Lupaș, I., *La désagregation de la monarchie austro-hongroise et la libération de la Transylvanie*, în vol. *La Transylvanie*, II, București, 1928, pp. 453-468

Lupu, Nicolae, *Despre planul Tardieu*, în „Adevărul“, an XLV, nr. 14789 din 18 martie 1932

Madgearu Virgil, *România față de planul înțelegerii economice a statelor dunărene*, în „Lupta“, II, nr. 3131 din 10 aprilie 1932; *Problema colaborării economice a statelor dunărene*, în „Adevărul“, XLV, nr. 14 790 din 19 martie 1932

Makovski, W., *La grande fédération de l'avenir*, în „Revista de drept public“, XV, nr. 1-2, 1940

Maniu, Iuliu, *Le problème de la confédération danubienne*, în „L'heure actuelle“, III, martie 1936; *Uniunea statelor dunărene*, în „Lupta“, II, nr. 3104 din 10 martie 1932

Manoilescu, Mihail, *Cele trei Europe*, în „Chemarea vremii“, I, nr. 2-3 din 13 și 20 iunie 1940; *Colaborarea dintre Europa de Răsărit și de Apus pe baze noi*, *ibidem*, I, nr. 21 din 24 octombrie 1940; *Colaborarea între Europa răsăriteană și cea apuseană pe o bază nouă*, în „Analele economice și statistice“, XVIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1935; *Triunghiul economic și social al țărilor agricole: orașul, statul, străinătatea*, în „Lumea nouă“, IX, nr. 7-8 din iulie-august 1940; *La fédération des deux Europes*, în „Bulletin périodique“, nr. 73 din decembrie 1929; *Despre planul Tardieu*, în „Adevărul“, XLV, nr. 14/794 din 24 martie 1932; *Les états-unis de l'Europe*, în „Roumanie économique“, V, nr. 11-12 din 1929

Marriott, J.A.R., *Federalism and the problem of the small states*, Londra, George Allen and Unwin, 1943, 125 p.

Marcu, Alexandru, *Statele unite ale Europei în programul lui Carlo Cattaneo*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială“, XIII, nr. 2, 1936;

Antecedentele istorice ale confederației dunărene, în „Adevărul“, XLV, nr. 14 807 din 8 aprilie 1932; *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României, 1848-1877*, București, Cartea românească, 1930, 373 p.; *Romanticii italieni și românii*, București, Cultura națională, 1924, 145 p.

Marsal, François, *Les états unis d'Europe*, în „Revue économique internationale“, XXII, nr. 2 din februarie 1930

Martens, F. de, *Traité de droit international*, Paris, Libr. Marescq-aîné, vol. I, 1883, 567 p.

Mehedinți, Simion, *Geneza celui mai mare stat continental*, în „Revista Fundațiilor Regale“, II, nr. 10 din octombrie 1942

Meitani, George, *Curs de drept internațional public*, București, 1931, Ed. Al. T. Doicescu, 560 p.

Mihalache, Ion, *Despre interesele României în planul Tardieu*, în „Adevărul“, XLV, nr. 14 797 din 27 martie 1932

Mirkin-Guetzévitch, B., *Un projet de fédération européenne en 1804*, în vol. *Mélanges offerts à Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française*, Paris, J. Gamber, 1933, pp. 677-694

Mironescu, G.G., *Colaborarea economică a țărilor dunărene*, în „Adevărul“, XLV, nr. 14 788 din 17 martie 1932

Moga, I., *Luttes des roumains de Transylvanie pour l'émancipation nationale*, în vol. *La Transylvanie*, II, București, 1928, pp. 379-451

Moroianu, George, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumină europeană*, în vol. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, III, 1918-1928, București; Cultura națională, 1929

Mousset, Albert, *La Petite Entente. Ses origines, son histoire, ses connexions, son avenir*, Paris, Bonnard, 1923, 192 p.

Negulescu, Paul, *Tratat de drept public*, București, Casa școalelor, I, 1943, 495 p.; II, 1944, 611 p.

Negulescu, P.P., *Destinul omenirii*, București, Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea“, I 1939, 487 p.; II, 1940, 490 p.; III, 1943, Cugetarea, 533 p.; IV, 1944, Cugetarea, p. 406

Noe, Constantin și Marin Popescu-Spineni, *Les roumains en Bulgarie*, Craiova, Ramuri, 1939, 91 p.

Papanastassiou, A.P., *Vers l'union balkanique*, Paris, /1934/, X + 286 p.

Petrescu, Nicolae, *Anglia*, București, Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea“, 1938, 497 p.

Pilotti, Massimo, *Les unions d'états*, în *Recueil des cours*, Académie de droit international, vol. IV, 1928, pp. 441-546, Paris, Hachette

Plastara, George, *Manual de drept internațional public*, București, Socec, 1927, 709 p.

Politis Nicolas, Socrate, *Le problème des limitations de la souveraineté et la théorie de l'abus des droits dans les rapports internationaux*, în *Recueil des cours*, Académie de droit international, vol. I, 1925, pp. 1-121, Paris, Hachette

Popovici, Aurel, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Lausanne-Paris, Payot, 1918, 230 p. + 1 h.; *Stat și națiune. Statele unite ale Austriei mari*, București, Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea“, 1939, 327 p. + pl.

Răutu, Constantin, *Eugeniu Carada. Omul și opera (1836-1910)*, Craiova, Ramuri, 1940, 310 p. + crată + IX pl.

Robbins, Lionel, *Economic aspects of federation*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 77-106

Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române*, București, Editura Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea“, II, 1938, *Limbile balcanice*, 127 p.

Lui C.A. Rosetti (1816-1916). *La o sută de ani de la nașterea sa*, volum comemorativ, București, 1916, 419 p. + 12 il.

Schiaffini, Alfred, *Latinitatea și italianitatea în Eoropa sud estică*, în „Revista Fundațiilor Regale“, 11, 1935, nr. 3

Schuster, *Structure économique des états de l'Europe Centrale et les possibilités de collaboration*, 1931

Seișanu, Romulus, *Take Ionescu*, București, Universul, 1930, p. 363

Seton-Watson, R. W., *Histoire des roumains*, Paris, Presses Universitaires de France, 1937, 664 p.

Sion, Gheorghe, *Suvenire contimpurane*, București, Minerva, 1915, 416 p.

Sofronie, George, *Tratat de drept internațional public*, Cluj, Ed. Universității, 1940, 293 p.; *Contribuție la cunoașterea Societății Națiunilor*, București, 1927, 168 p.; *România în viața internațională*, în *Enciclopedia României*, I, București, 1938, pp. 971-1002

Ștefănescu-Ioniță, Octavian, *La théorie nationale socialiste du droit international public*, București, Bucovina, 1940, 211 p.

Stere, Constantin, *O zi petrecută la Bucov*, în „Curentul“, VIII, nr. 2 497 din 16 ianuarie 1935

Stoenescu, Radu, *Proiecte monetare*, în „Buletinul A.V.I.C.“, ianuarie 1944

Streit, Clarence K., *Union ou chaos ? Proposition américaine en vue de réaliser une fédération des grandes démocraties*, Paris, Libr. Médicis, 1939, 392 p.

Sully, duc de, *Mémoires du...*, Paris, Etienne Ledoux, vol. VI, 1827, 425 p.

Tătaru, Augustin, *Colaborarea economică a țărilor din bazinul dunărean*, Cluj, Tip. Națională, 1938, 136 p.

Le Troquer, Yves, *L'union douanière européenne*, în „Économie nouvelle“, XXVII, nr. 1, janvier 1930

Urseanu, Valerian, *Noțiuni de drept internațional public*, București, Gutenberg, 1913

Vaida-Voevod, Alexandru, *Câteva amintiri din viața domnului Vaida*, în „Lupta“, XI, nr. 3 178, din 1 mai 1932; *Un interview cu Vaida Voevod*, *ibidem*, nr. 3 124, din 8 aprilie 1932; *Domnul Vaida se explică*, în „Adevărul“, XLV, nr. 14 780 din 8 martie 1932

Valker, Gilbert, *Transport and communication in a federation*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 167-200

Wells, H.G., *Esquisse d'histoire universelle*, Paris, Payot, 1926, 580 p.

Wheare, K.C., *What federal government is*, în vol. *Studies in federal planning*, 1943, pp. 17-36

Wootton, Barbara, *Socialism and federation*, *ibidem*, pp. 269-298

Xeni, Constantin, *Take Ionescu*, București, Universul, f. a., 502 p.

Xenopol, A.D., *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XII, *Revoluția din 1848*, București, Cartea românească, 1930, 320 p.

Zilliacus, Konni, *World government and world peace*, în vol. *Studies in federal planning*, Londra, Macmillan, 1943, pp. 337-363

Alte scrieri federaliste

În jurul unei ficțiuni politice: Federația Dunării*

Ideea federației europene a făcut în ultimul timp importante progrese. Se discută deja despre viitoarea formă constituțională a unui continent unit: va exista oare o Europă unită sau statele continentului se vor grupa în mai multe federații regionale ?

Articolul de față încearcă să răspundă acestei întrebări.

Popoarele europene au asistat în ultimii ani la o halucinantă dramă istorică. Ele au văzut succedându-i ordinii internaționale de atâtea ori pe nedrept criticate, ordinea nouă a lui Hitler, axată pe ideea supremației rasiale, urmată îndeaproape de ordinea progresistă sovietică centrată pe mitul proletar.

Viitorul națiunilor europene

După atâtea experiențe politice care au demonstrat, dacă mai era nevoie, slăbiciunea unei Europe divizate, o concluzie se impune: anume, aceea că în viitor națiunile europene nu-și vor mai putea regăsi prosperitatea și independența decât în măsura în care vor ști să-și restrângă această independență și să realizeze o colaborare frățească în cadrul unei Europe în sfârșit regăsite.

* *La Nation Roumaine*, no. 54, Paris, 1 noiembrie 1950.

Ne putem imagina că în această epocă fericită nu va mai exista nici un focar de război, din moment ce Germania va fi reabilitată prin convertirea sa și lupta pentru democrație și, în Rusia, diferitele naționalități și omul însuși vor cunoaște ce este libertatea.

Problema capitală va fi atunci aceea a colaborării europene în pace, pentru reconstrucția și prosperitatea generală. Nu se va putea atinge însă acest țel decât prin realizarea unei singure familii spirituale europene, prin federalizarea tuturor națiunilor Bătrânului Continent.

Cu toate acestea, cum în prezent continentul nostru se află artificial divizat, Europa de Est nu poate forma decât obiectul unor proiecte teoretice de organizare. Toate proiectele avansate acum în materia unei viitoare federații a Estului european nu fac decât să reia și să continue discuțiile vechi de o sută de ani în acest domeniu. Dacă până în prezent popoarele Europei de Est n-au reușit să-și realizeze visele lor federale, este pentru că ele urmăreau alte scopuri decât acelea ale unui adevărat federalism.

Poate că o analiză critică a trecutului recent ne va dezvălui erori ce trebuie evitate în viitor și ne va face să descoperim adevăratele fundamente ale unei federații viabile.

Federația nu se poate întemeia pe un imperialism național

În trecut, orice tentativă de a face dintr-un mit național motorul unei acțiuni federale a fost destinată eșecului. Pentru că prin definiție mitul național are o circulație redusă la un singur popor. Prin urmare, el nu va putea dobândi o valoare internațională și polariza adevăratele entuziasmul mai multor națiuni.

Dușan cel Puternic, țarul sârbilor, bulgarilor, grecilor și albanezilor, încarnarea epocii de aur a istoriei sârbe, nu va putea fi dat ca exemplu de federator al popoarelor balcanice; tot așa precum Moravia Mare a prințului Svatopluk ce se întindea pe teritoriul morav, ceh, ungar, austriac și sârbesc n-ar putea fi propusă ca model al unei federații a Europei Centrale.

Iată de ce invitația pe care o făcea domnul Rodostoi popoarelor care au trăit o mie de ani în Imperiul Sfântului Ștefan, de a uita „erorile“

trecutului și de a reconstrui sub o formă sau alta acest imperiu, n-a găsit ecoul necesar la popoarele din Europa de Est. (A se vedea „L'empire indivisible“ în *Hungaria*, 18 august 1950). Pentru că dacă pentru un ungur de sub coroana Sfântului Ștefan acesta constituie un mit național și religios și un principiu sacru de drept public național, pentru un grec aceeași coroană va fi un rece obiect de muzeu ce-l va interesa poate mai mult decât pe un altul prin originea sa bizantină și inscripțiile sale grecești. Un polonez va vedea poate în același obiect coroana regală destinată odinioară prințului lor Boleslav, în timp ce un român își va aminti de milenara sclavie petrecută de nația sa în Imperiul Sfântului Ștefan.

Tot așa precum un englez nu va accepta niciodată ca unitatea europeană să fie edificată pe baza mitului lui Napoleon, care a fost totuși un precursor federalist, nici un popor din Europa de Est nu și-ar putea da acordul ca o federație a acestei regiuni să fie modelată după tiparul unui vechi imperialism național, fie el ceh, austriac sau ungar, fie că ar fi vorba de un Venceslav, de un Habsburg sau de un Sfânt Ștefan.

Imperiul habsburgic s-a prăbușit de la sine

Pentru aceleași rațiuni, toate eforturile întreprinse recent pentru a reabilita ideea de imperiu și mitul habsburgic n-au făcut decât să-și demonstreze inutilitatea.

S-a susținut că dacă aliații ar fi cruțat Austro-Ungaria la Saint-Germain, aceasta i-ar fi împiedicat pe Hitler și pe Stalin să-și întindă dominația asupra Europei.

Otto de Habsburg consideră că dacă dinastia ar fi fost menținută pe tron, Hitler „ar fi rămas un zugrav și și-ar fi încheiat viața într-un azil de bătrâni“, iar Stalin „ar fi devenit un aventurier de talie mijlocie“ (*Le Figaro*, 29-30 iulie 1950).

De ce oare, în asemenea explicații interesate ale istoriei, se uită deliberat că în ultima sa fază de evoluție Austro-Ungaria nu mai era altceva decât bastionul oriental al pangermanismului ?

Președintele Wilson însuși constată că Austro-Ungaria, devenită „vasală guvernului german“ nu mai era „stăpână la ea acasă“.

Ar fi putut oare acest imperiu care a străbătut şchiopătând secolul al XIX-lea şi a trecut din înfrângere în înfrângere, de la Solferino la Sadova, să reziste victorios Germaniei, al cărei „secund strălucit“ a fost, sau U.R.S.S., împotriva căreia puterile Europei occidentale cer în prezent ajutorul Statelor Unite ?

Nici unul dintre popoarele Imperiului nu s-ar fi luptat pentru menţinerea despotismului habsburgic, întrucât începând de la 1848 ele n-aşteptau decât o conjunctură favorabilă pentru a se elibera de tutela imperială. Deoarece Austro-Ungaria n-a ştiut să găsească virtutea unificatoare a unui *Gesamtpatriotismus*, conştiinţa apartenenţei la o patrie comună ca aceea care derivă, de pildă, din calitatea de *british subject*.

Dictatura Habsburgilor, aşa cum o califica leaderul croat Vladko Macek (vezi „United Free Europe“ în *Free and Independent Bulgaria*, 20.06.1949) n-a avut o vocaţie federală, deviza casei domnitoare nefiind colaborarea diferitelor naţionalităţi, ci dominaţia pură şi absolută pe baza indicată de celebrul dicton *divide et impera*.

Chiar în epoca în care se vorbea cel mai mult de o federaţie a Dunării, austrieicii şi ungurii îşi disputau primatul politic în acest organism fictiv în care hazardul istoriei reunise popoare atât de deosebite.

Federalist şi patriot ungar, Kossuth credea că o federaţie a popoarelor Imperiului era „imposibilă în fapt“: „Ar putea exista în cadrul ei o repartizare egală sau inegală de servitute, dar o federaţie ca expresie a voinţei, niciodată“. (*Souvenirs et écrits de mon exil*, p. XXI).

Partizanii lui Kossuth n-au lucrat de altfel pentru Federaţia Dunării în sine, ci pentru a-i asigura patriei lor un loc eminent în bazinul dunărean şi pentru a înlătura o dată pentru totdeauna Austria de pe scena politică a Europei Centrale. Ceea ce dorea Kossuth în realitate era mai ales să transfere centrul Imperiului de la Viena la Budapesta, deoarece considera că Austria, „putere fictivă“, cu aparenţa unei mari puteri, e „un arbore cu scoarţă tare dar fără inimă“ (*ibidem*, p. 186).

Când s-a produs deznodământul fatal, dezmembrarea celui mai detestat imperiu european nu a fost opera unei docte conferinţe diplomatice, ci expresia voinţei colective a popoarelor din Monarhia bicefală şi polimorfă, voinţă pe temeiul căreia preşedintele Wilson îşi propunea să reconstruiască lumea.

Istoria nu se va întoarce înapoi

Astăzi istoria nu se va putea întoarce înapoi pentru a satisface nostalgii întârziate, construind o federație dunăreană sau o alta, pe bazele fictive ale imperiului Habsburgilor sau ale coroanei Sfântului Ștefan.

Sub cenușa lor regală sau imperială trebuie să lăsăm să doarmă pentru totdeauna atât ura seculară a popoarelor aservite cât și speranța stăpânilor de ieri la o nouă dominație, a „raselor superioare“. Nimeni nu va reuși să ne convingă că federația dunăreană ar avea misiuni specifice de îndeplinit în ordinea militară, economică, culturală, religioasă...

În ce ne privește, credem de exemplu că apărarea comună a Europei nu va putea fi abandonată unei federații liliputane, asigurată numai de micile națiuni agricole ale Dunării.

A se înarma cu garanții împotriva unei eventuale reînnoiri a spiritului de cucerire, va fi misiunea continentului întreg, în cadrul mai vast al Organizației Națiunilor Unite.

Noi nu ne simțim fii ai unui fluviu, fie el chiar de importanța Dunării. Noi ne simțim prin naștere și formare membri ai comunității spirituale europene. După ce au asimilat de-a lungul secolelor cultura occidentală, popoarele noastre au în prezent datoria de a-i restitui Europei roadele înmulțite ale bunelor seminte încredințate. Recunoaștem necesitatea unei singure supremații: aceea a spiritului european care trebuie să învingă tendințele centrifuge ale oricărui regionalism cultural. Unitatea spirituală a Europei nu trebuie distrusă de nici un șovinism cultural deplasat.

În sfârșit, spectrului unei noi autarhii regionale ridicate pe malurile Dunării îi opunem idealul creșterii prosperității economice europene, realizabile în Europa unificată prin schimburi comerciale tot mai active între zona industrială și zona agrară.

Dacă o dovadă a sincerității convingerilor noastre federaliste trebuie adusă, aceasta o reprezintă renunțarea la ideea unei federații în miniatură, artificial redusă la unele popoare sau regiuni. Este demonstrat deja că o federație axată pe Ron, Rin, Vistula sau pe o porțiune arbitrar determinată a Dunării – cu excluderea Germaniei meridionale și a

Bulgariei care sunt udate de acest fluviu – n-ar putea urmări decât scopuri extrafederale.

Edificatorii Federației Europei de mâine nu-și pot permite luxul de a încuraja un stat sau un altul să reia în valea Dunării rolul Prusiei în Confederația germanică pentru a compromite până și ideea federală.

Federalismul are nevoie de apostoli spre a-l servi fără calcule, în puritatea intențiilor, supunându-se doar comandamentelor propriilor conștiințe.

Nu putem repeta îndeajuns: „Dacă iubești federalismul, dăruiește-i în persoana ta un bun federalist“. Iar deviza bunului federalist nu poate fi decât Federația Europei în întregimea ei.

(Traducere de Ștefan Delureanu)

În jurul unor proiecte federaliste uitate cu privire la Dunărea de Jos*

Doctrina federalistă dunăreană prezintă un interes incontestabil pentru istoria diplomatică și ar putea oferi mai mult decât o sugestie celor ce cred și luptă pentru o reconstrucție politică europeană pe baze federale. Trecând în revistă câteva proiecte de federație privitoare la Dunărea de Jos și îndeosebi pe acelea care se referă la condiția românilor în cadrul unei asemenea uniuni, sperăm să contribuim la clarificarea anumitor faze ale mișcării federaliste din Europa secolului al XIX-lea, ținând seama de atmosfera politică generală a epocii și de interesele speciale ale fiecărui stat, națiuni sau persoane – devenite, prin jocul circumstanțelor, campioni federali.

Primele proiecte federaliste danubiene sau federalismul polimorf

Fără îndoială, nici Imperiul carolingian, nici Sfântul Imperiu romano-germanic nu se inspirau din ideea federală danubiană. Aceste construcții politice își găseau mai curând modelul în ideea imperială romană, simbol al ordinii și unității, și îmbrățișau zone mult mai vaste decât acelea ale Dunării de Jos.

La fel, Imperiul austriac al Casei de Habsburg, plasat geografic mai la Est, cu tot caracterul său de uniune personală de la început – de uniune contractuală stabilită prin Pragmatica Sancțiune – nu avea caracterele unei federații clasice. Acest imperiu va evolua constant către un tip de uniune centralizatoare și unificatoare, străină adevăratului spirit federal.

În ce privește Europa centrală, un curent federalist propriu-zis nu va apărea decât mult mai târziu, în timpul revoluției democratice de la 1848; fapt ușor explicabil dacă se consideră federalismul ca o emanație a

* Studiu publicat în „Revue des Etudes Roumaines“, I, Paris, 1953 sub titlul *Autour de quelques projets fédéralistes oubliés concernant le Bas-Danube*.

concepției democratice de fraternitate umană, aplicată organizării internaționale.

Poate fi menționat printre precursorii acestei mișcări un discipol danubian al Marii Revoluții Franceze: Ignác Martinoviæ iacobin ungur decapitat în 1795 pentru a-și fi propagat ideile sale revoluționare¹.

Martinoviæmilita pentru o federație republicană a Dunării care ar fi obținut acordul lui Robespierre. Această federație, compusă din republicile valahă (Transilvania și Banatul), illyriană, slovenă și ungară, trebuia să fie realizată printr-o revoluție simultană, declanșată la Arad și Timișoara².

Un alt fiu al Marii Revoluții, și mai celebru, Napoleon I, a cărui acțiune politică ar putea fi integral explicată în lumina visului său federal paneuropean³, pare să se fi gândit că o confederație danubiană extinsă la Moldova, Valahia, Serbia și Bulgaria, ar fi avut într-un anumit moment șanse de reușită⁴. În acest scop el îl desemna în 1803 pe contele Reinhart ca ministru rezident la Iași, trădând astfel importanța acordată ținuturilor române, atunci când era vorba de a edifica o barieră europeană împotriva amenințării ruse.

La rândul lor, rușii au încurajat și exploatat în scopurile lor ideea federației dunărene. În 1826, un boier moldovean, Nicolae Roznoveanu, prezenta baronului Stroganov, reprezentantul țarului la Iași, un memoriu în care se vorbea despre o „confederație a Dunării”⁵.

Cu un an înainte, un alt proiect românesc vorbea de o integrare a Moldovei și Valahiei în Rusia. Proiectul rezerva țărilor române un rol de intermediar, ca verigă a unei „mari asociații politice”⁶. Cu toată

¹ Louis Léger, *Histoire de l'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'année 1894*, Paris, 1895, p. 470.

² Augustin Tătaru, *Colaborarea economică a țărilor din bazinul dunărean*, Cluj, 1938, p. 24.

³ Louis-Paul Deschanel, *Histoire de la politique extérieure de la France*, Paris, 1936, pp. 181-218; Louis Madelin, *Napoléon*, Paris, 1935, p. 339.

⁴ Nerva Hodoș, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare franceze*, în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XVII, București, 1913, p. 330.

⁵ *Ibidem*, p. 398.

⁶ M. Sturdza, *Considérations sur la Moldavie et la Valachie au commencement de 1825*, în Hurmuzaki, *Documente...*, IV, supl. I, p. 65.

aparenta lor rusofilie, trebuie să notăm, proiectele românești urmăreau scopuri naționale proprii: autorii lor sperau să realizeze unitatea provinciilor române sub egida Rusiei.

Roznoveanu le atrăgea atenția rușilor că, în afară de creșterea teritorială în perspectivă, o forță de 20 000 de soldați danubieni s-ar adăuga armatei țarului. Prezenți la frontiera italiană, rușii – adăuga Roznoveanu, ca și cum ar fi vorbit în zilele noastre – ar amenința direct Franța în cazul în care ea s-ar opune proiectelor orientale moscovite. Acest plan nu era de natură să surprindă cancelaria care concepuse proiectul grec al Ecaterinei a II-a⁷, al unei Dacii române sub conducerea lui Potemkin sau pe acela și mai recent al lui Capodistria și Adam Czartoryski vizând crearea unui Imperiu al slavilor și al Orientului⁸. Iată de ce proiectul lui Roznoveanu pare să fi găsit audiență pe lângă personalități ruse precum contele Voronțov, generalul Diebici și prințul Gorceakov.

Reluate în 1848 sub forma unei federații slavo-române (Valahia, Moldova, Transilvania, Croația, Serbia și Illyria), aceste idei circulau în mediile Patriarhiei de la Constantinopol, de unde erau raportate de reprezentantul Piemontului, baronul Tecco⁹.

Românii evaluau întregul pericol ascuns în acest gen de uniune, așa cum o arată scrisoarea anonimă publicată în același an în *La Réforme*, în care este expusă baza oricărei politici externe românești de până în zilele noastre: românii sunt un popor neolatin care nu poate fraterniza cu slavii decât expunându-se unei primejdii de moarte¹⁰.

Proiectele unei federații dunărene interesau și Italia, în momentul când ea se redeștepta la ideea națională¹¹, întrucât existau italieni sub dominația casei de Austria și ziua independenței lor era încă departe.

⁷ Scrisoarea împărătesei Rusiei, Ecaterina, către împăratul Austriei Iosif II, 10 septembrie 1782, în D.A. Sturdza – C. Colescu Vartic, *Acte și documente relative la istoria nașterii României*, București, 1900, p. 388.

⁸ V. Harea, *Panslavismul, bolșevismul și România*, în „Revista Fundațiilor Regale”, VII, 1941, p. 518.

⁹ Ion Ghica, *Amintiri din pribegii după 1848*, Craiova, I, p. 39.

¹⁰ O. Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi...*, I, București, 1940, p. 86.

¹¹ Alfredo Panzini, *Cavour et l'épopée du Risorgimento*, Paris, 1932, p. 302.

Dacă ideea federală ar fi fost acceptată de Viena, diversele grupuri etnice din imperiu s-ar fi putut bucura de o anumită autonomie națională.

Din aceste rațiuni, Cesare Balbo considera, în 1843, că Imperiul austriac care ignora principiul naționalității nu era decât o ficțiune și că el trebuia să facă loc unei federații axate pe Dunăre: „Vi fù, vi è una monarchia austriaca, ma non una nazione austriaca“. În federația danubiană a lui Balbo, rezultată din dezmembrarea imperiilor austriac și otoman, rasa slavă ar fi predominat, cu atât mai mult cu cât istoricul italian comitea eroarea de a include printre slavi și pe albanezi și români¹².

Când germanul Friedrich List, teoretician al protecționismului economic, preconiza în 1841 o alianță continentală între Germania, Olanda, Belgia și Elveția, spre a face față concurenței maritime și comerciale britanice, el sublinia necesitatea de a întări acea alianță printr-o apropiere a țărilor din Europa centrală și estică. „Căci, spunea el, numai dominând această regiune a continentului și stabilind coloniști germani în Valahia, Moldova și Serbia, Germania și-ar putea consolida poziția în Orient și realiza țelurile asiatice“¹³.

Această poziție mai curând imperială decât federală va fi adoptată de discipolii pangermanismului și, la un moment dat, de Germania însăși în tendința sa de expansiune spre Est.

Semnele interesului acordat proiectelor danubiene apar și în scrierile unor publiciști englezi, precum David Urquhart, care menționează în jurnalul său de călătorie în Rumelia, un proiect de uniune sârbo-bulgaro-român¹⁴.

Comentând proiectul lui Urquhart care preconiza reunirea tuturor românilor într-o singură republică federativă, în special a românilor din Basarabia sub dominație rusă, din Transilvania sub dominație austriacă și din Moldova și Valahia sub suzeranitate turcă, A. de Gérando exprima îndoieli asupra șanselor de realizare a ei, întrucât

¹² Cesare Balbo, *Le speranze d'Italia*, Torino, 1920, p. 116.

¹³ Friedrich List, *Système national d'économie politique*, Paris, 1867, p. 528.

¹⁴ David Urquhart, *The Spirit of the East illustrated in a journal of travels through Roumelia during an eventful period*, London, 1838, apud N. Iorga, *Istoria românilor*, IX, București, 1939, p. 23.

nu vedea Rusia, Turcia și Austria renunțând de bună voie la posesiunile lor române¹⁵.

Trebuind să aleagă între mai multe influențe străine, A. de Gérando le recomanda românilor să o prefere pe aceea a Austriei, pentru că în cadrul monarhiei habsburgice ei ar putea găsi, o dată cu unitatea lor națională, un nivel de viață superior aceluia din imperiul rus sau otoman. De Gérando credea că Franța ar fi de acord cu expansiunea austriacă spre Marea Neagră, în chip de compensație pentru pierderile teritoriale pe care Austria ar fi trebuit să le accepte în Italia.

Cu toate acestea, statul cel mai interesat la orice schimbare de statut teritorial și juridic în Europa Centrală, Austria, nu lua în considerare ideea reconstituirii federale a Imperiului. E adevărat că un autor anonim, identificat cu baronul Victor von Adrian-Werburg, după ce criticase birocrăția centralizatoare a Austriei și politica de oprimare a naționalităților, propunea în locul Imperiului o federație a Dunării, bazată pe descentralizarea administrativă și pe respectarea diferențelor naționale și regionale. Dar cartea lui Werburg, publicată în Germania, a fost interzisă în Austria ca aducând atingere securității imperiale¹⁶.

Proiecte federaliste transilvane. De la autonomie locală la federalism imperial

Dintre toate aceste tendințe federale atât de diverse prin origine și scopuri, una singură va reuși să se transforme într-un puternic curent federativ: aceea a naționalităților oprimate în căutarea independenței și a unității lor naționale. În acest cadru trebuie plasate noile proiecte de federație care nu pot fi înțelese decât în strânsă legătură cu evenimentele revoluționare de la 1848 și în atmosfera politică a epocii.

Revoluția de la 1848 pierduse pe malurile Dunării caracterul său social, pentru a îmbrăca un caracter național. Șeful opoziției liberale maghiare, Lajos Kossuth, profitând de conjunctură, făcea să fie adoptate

¹⁵ A. de Gérando, *La Transylvanie et ses habitants*, I, Paris, 1847, p. 240.

¹⁶ *Oesterreich und dessen Zukunft*, Hamburg, 1839, apud. Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, București, 1937, p. 166.

de către Dieta din Bratislava (Pressburg) legile care recunoșteau existența unui stat ungar independent și unitar, în timp ce le refuza croaților și românilor dreptul de autodeterminare națională.

Românii, element etnic dominant în Transilvania, aflau cu spaimă că o dietă în care nu erau reprezentați, era convocată la 29 mai 1848 la Cluj pentru a vota alipirea provinciei la Ungaria. Propagandei unioniste a ungarilor, a cărei deviză era „uniunea sau moartea“, românii i-au răspuns prin manifestul lui Simion Bărnuț din 25 martie 1848, care cerea înainte de orice unire, recunoașterea națiunii române ca liberă și egală cu celelalte națiuni din imperiu, conform principiilor enunțate de revoluție. După Bărnuț, românii nu puteau discuta propunerea de uniune cu Ungaria decât după ce își vor fi primit drepturile politice naturale, drepturi pe care acea *Unio trium nationum* a ungarilor, sașilor și secuilor li le refuzase.

La 3/15 mai, în fața a 40 000 de români adunați pe câmpia Blajului, Simion Bărnuț se ridica din nou contra uniunii pure și simple, echivalentă cu anexarea. El cerea pentru națiunea română dreptul de a se organiza politic precum celelalte națiuni libere și propunea spre sfârșitul discursului său o federație româno-maghiară, limitată la apărarea comună:

„Numai după ce va fi constituită și organizată și națiunea română, pe temeiul libertății ecarî (egale), atunci să facă federațiune (federație) cu ungurii, pentru apărare comună, cum o face o națiune liberă cu altă națiune liberă. Fără condiciunea libertății ecarî, românii să nu pășească cu ungurii la nece un gen de uniune, ci să se unească cu națiunile care recunosc libertatea națiunilor și o respectează în fapt. Ver ce chemare la uniuni, afară de condiciunea libertății naționali, e chemare la șerbitate, la care toată națiunea liberă va răspunde cu despreț, va protesta sărbătorește (solemn) în contra ei și se va apăra. Așa se cade să facă și românii“¹⁷.

Fără îndoială, ideea fundamentală a lui S. Bărnuț – o federație a popoarelor libere destinate să garanteze libertatea fiecăruia dintre

¹⁷ Simion Bărnuț, *Discursul ținut în catedrala din Blaj la 2-14 mai 1848*, București, 1909, p. 217.

membri – este împrumutată de la proiectul de pace eternă a lui Immanuel Kant, care în *Zum ewigen Frieden* apărea – la rândul său – ca un doctrinar al Marii Revoluții Franceze.

Posibilitatea pe care Bărnuf o lăsa să se întrevadă națiunii române de a se federa cu alte națiuni libere, avea să se prezinte în aceeași epocă în care mitropolitul sârb al Banatului, Rajaëiæ, adresa românilor o proclamație, propunându-le o federație sârbo-română: „Ora libertății, a egalității și fraternității a sunat“, spunea mitropolitul. Românii trebuiau să se organizeze ca națiune independentă și să se unească cu slavii de sud: „Uniți-vă cu noi căci noi vrem să fiți egalii noștri, frații noștri“¹⁸.

Unele aluzii ale lui Ioan Maniu, nepotul lui Simion Bărnuf, lasă să se vadă că la treisprezece ani după discursul de la Blaj, Bărnuf nu încetase să profeseze aceleași idei. În 1861, Ioan Maniu propaga la Cluj, Gherla și în alte părți principiile politice ale unchiului său, principii pe care dorea să le vadă răspândite și de periodicul *Gazeta Transilvaniei*¹⁹.

Consecința imediată a discursului lui Bărnuf a fost acceptarea de către Adunarea din Blaj a unei declarații în șaisprezece puncte în care erau precizate revendicările românilor cu privire la o viață națională autonomă, într-un cadru imperial și totodată federal. Cele șaisprezece puncte de la Blaj trebuiau să-i asigure națiunii române o putere legislativă, sub forma unei Adunări Naționale a poporului, având ca organ executiv un Comitet național permanent. Crearea unei gărzii naționale, autonomia administrativă a Bisericii, învățământului și justiției, numirea funcționarilor români, întrebuințarea limbii naționale în administrație etc., erau de asemenea înscrise printre revendicările de la Blaj.

Cât privește relațiile națiunii române cu celelalte națiuni, preambulul la cele șaisprezece puncte preciza că românii înțelegeau să rămână credincioși Casei de Austria și, în același timp, ideologiei revoluționare

¹⁸ Mihai Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între anii 1848-59*, București, 1929, p. IX.

¹⁹ Coriolan Suciu, *Corespondența Ioan Maniu-Simion Bărnuf, 1851-1864*, Blaj, 1929, pp. 129, 344.

și ideilor de libertate, egalitate și fraternitate. Or, a deveni autonom, rămânând totodată fidel coroanei, nu era posibil decât practicând federalismul imperial.

Cu totul alta era natura relațiilor dintre națiunea română și națiunea ungară. Punctul 16 preciza că nu se punea pentru moment problema unei uniuni între Transilvania și Ungaria. Această uniune trebuia amânată până în ziua în care românii se vor fi organizat într-un corp politic și național propriu, ceea ce le-ar fi permis să discute de la egal la egal cu ungurii²⁰.

Ecoul propunerilor federale române se va face auzit mult timp după Adunarea de la Blaj și, cu ocazia procesului Memorandumului (1892), un mare om politic francez, Georges Clemenceau, își va aduce aminte că la Blaj, românii se pronunțaseră „pentru o Constituție bazată pe principiul federativ”²¹.

Ridicându-se ca și românii împotriva uniunii cu Ungaria, sașii din Transilvania ajungeau la o soluție federală. În mai 1848, apărea la Sibiu studiul unui autor anonim care preconiza ideea unei federații a tuturor provinciilor române (Moldova, Valahia, Transilvania) sub protecția austriacă²². Istoricii români A.D. Xenopol²³, N. Iorga²⁴ și Silviu Dragomir atribuie această carte pastorului Stephan Ludwig Roth, reprezentant al sașilor în dieta unionistă de la Cluj unde, în contradicție cu opiniile exprimate în scris, acesta și-ar fi dat adeziunea formală uniunii cu Ungaria. Alți istorici precum I. Lupaș²⁵, I. Moga²⁶, și A. Veress²⁷

²⁰ *Petiția Adunării Naționale de la Blaj către Împăratul* (17 mai 1848) în Eugen Brode, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 34.

²¹ Georges Clemenceau, *La lutte des races*, în „La Justice”, 19 noiembrie 1892.

²² *Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dako-Romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone*, Hermannstadt, 1848, p. 4.

²³ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, XII, Ediția a 3-a, București, 1930, p. 26, 34.

²⁴ N. Iorga, *op.cit.*, *ibidem*, p. 189; I. Lupaș, *Un martyr transylvain: le pasteur Stefan L. Roth*, în „Revue de Transylvanie”, V, Cluj, 1939, pp. 224-230.

²⁵ Ion Lupaș, *Istoria Unirii Românilor*, București, 1938, p. 252.

²⁶ I. Moga, *Les luttes des Roumains en Transylvanie pour l'émancipation nationale* în, *La Transylvanie*, II, București, 1938, p. 404.

²⁷ A. Veress, *Bibliografia româno-maghiară*, III, București, 1935, p. 46.

consideră că e vorba de medicul și poetul sas Daniel Roth care ar fi cunoscut la Iași proiectele din epocă asupra reconstrucției regatului Daciei mari.

Roth preferă uniunea Transilvaniei cu celelalte provincii românești, uniunii cu Ungaria, pentru că românii i se par mai „toleranți” decât „teribili” unguri. Într-o Dacie română, sașii ar putea să-și salvgardeze naționalitatea, în timp ce în Ungaria ei ar avea a se teme de efectele politicii de maghiarizare forțată, deoarece „alături de naționalitatea ungară nu va mai putea supraviețui o alta, fără a se renega”.

Protestele române și săsești nu împiedică cu toate acestea dieta de la Cluj de a se întruni, cum era prevăzut, la 29 mai, și de a declara că acceptă cu gratitudine uniunea pură și simplă a Transilvaniei cu Ungaria.

Românii, deveniți între timp aliați ai Austriei contra Ungariei, aveau acum mai multă speranță în realizarea revendicărilor lor. Manifestul imperial de la Olmütz promitea drepturi egale chiar și provinciilor aparținând coroanei ungare²⁸. O delegație a românilor din toate provinciile imperiului în care constituiau elementul predominant, se prezenta la împărat la 25 februarie 1849. După ce amintea sacrificiile făcute pentru menținerea coroanei și a integrității teritoriale imperiale, delegația română cerea unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat, Ungaria și Bucovina într-un singur ducat național autonom.

În ce privește organizarea internă a ducatului, memoriul de la Olmütz prevedea alegerea unui șef național, a unui cap al Bisericii, a unui consiliu administrativ, organizarea administrației comunale a învățământului public, folosirea limbii naționale în toate chestiunile privitoare la români etc. Conducerea efectivă a afacerilor politice ale națiunii române trebuia să revină unui șef național ales de un congres (sau adunare generală națională) și confirmat de împărat.

Natura relațiilor dintre ducat și imperiu era acum definită mai explicit decât la Blaj: era vorba de o uniune personală, Franz Joseph urmând a cumula titlul de împărat austriac și de mare duce român. Uniunea trebuia consolidată prin participarea reprezentanților români

²⁸ Manifestul împăratului Ferdinand din 20.10.1848 în E. Brode, *op.cit.*, pp. 41-45.

la parlamentul austriac, proporțional cu numărul locuitorilor români, precum și prin reprezentarea românilor în guvernul central de la Viena²⁹. Nu erau necesare mai ample detalii în acest memoriu; doar o Constituție le-ar fi putut da, precizând distribuția puterilor între autoritățile centrale și locale. Dar o veritabilă concepție federală se degaja din ansamblul textului. Românii prezentau Cabinetului imperial, la 5 martie 1849, un nou memoriu explicativ; intervențiile lor repetate rămaseră însă fără un rezultat practic³⁰.

Mai fericite au fost încercările românilor din Bucovina care s-au finalizat prin crearea unui ducat național. Sub influența revoluționarilor români refugiați din Moldova, frații Hurmuzaki, conducătorii politici ai românilor din Bucovina, cereau în iunie 1848 despărțirea Bucovinei de Galiția. Un memoriu explicativ era prezentat în anul următor de Doxachi Hurmuzaki și, la 4 martie 1849, autonomia Bucovinei era un fapt împlinit. Periodicul *Bucovina*, redactat de frații Alecu și George Hurmuzaki, încredința noului ducat un rol de seamă ca element de legătură între Austria și românii din Moldova și Valahia³¹.

Punctul de vedere al românilor din Banat era expus contelui Stadion de Petru Mocioni, la Viena, în decembrie 1848. În septembrie 1849, Andrei, fratele său, era numit comisar suprem al districtului Banatului românesc, exercitându-și autoritatea asupra a 300 de mii de pătrate și a 600 000 de locuitori³².

Ideile federale își făcuseră drumul. Deja noul împărat Franz Joseph declarase la 2 decembrie 1848 că imperiul său va fi reconstruit pe baza nouă a egalității drepturilor pentru toate naționalitățile, pentru a deveni „o casă spațioasă pentru toți”³³. În fapt, imperiul evolua spre un fel de

²⁹ *Petiția generală a frunțașilor români din Transilvania, Ungaria, Banat și Bucovina către împăratul*, 25 februarie 1849, în E. Brote, *ibidem*, pp. 46-49.

³⁰ *Memoriul frunțașilor români din Transilvania, Ungaria, Banat și Bucovina către Consiliul de miniștri*, 5.03.1849, în E. Brote, *op.cit.*, pp. 50-55.

³¹ N. Iorga, *Histoire des Roumains de Bucovine à partir de l'annexion autrichienne*, Bucarest, 1917, p. 80.

³² V. Babeș, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului membru al Academiei Române, Andrei Mocioni în Analele Academiei Române*, seria II, tom.IV, București, 1884, p. 360.

³³ Maurice Muret, *L'archiduc François-Ferdinand*, Paris, 1932, p. 211.

federație de națiuni, recunoscând diverselor grupuri etnice constitutive, autonomia națională.

Croații se bucurau de o anumită autonomie sub conducerea unui *ban* național, guvernator al orașului Rieka (Fiumne) și al Dalmației, Josip Jelačić³⁴. Sârbii își delimitaseră și ei teritoriul național, alegând un voievod în persoana colonelului Šuplika și conferind lui Rajačić titlul de patriarh. Aceste reforme au fost confirmate de împăratul Franz Joseph la 3 decembrie 1848.

Voivodina sârbă avea să se unească cu regatul Croației, Slavoniei și Dalmației³⁵. În fine, cehii, sub influența poetului Kollar și a istoricului Palacký, renășteau la o viață națională proprie și cereau crearea unui stat ceh, în timp ce slovacii, conduși de Hurban, Hodža și Štur, se luptau și ei pentru autonomia națională³⁶.

Tendința centralizatoare avea totuși să se impună prin constituția pe care tânărul împărat Franz Joseph o acorda imperiului la 4 martie 1849. Ea puna capăt speranțelor federaliste ale națiunilor oprimate.

Proiecte federaliste moldo-valahe. Spre unitatea națională prin federalismul dunărean

Principiul naționalității, dominant în secolul al XIX-lea, le inspirase românilor din Transilvania ideea autonomiei naționale și, pe cale de consecință, ideea unei federații imperiale a Dunării de Jos. Pornind de la același principiu, românii din Moldova și îndeosebi cei din Valahia, pământ ales al oamenilor politici, vor ajunge la rândul lor la federalism.

Putem regăsi în amintirile romantice ale revoluționarului moldovean Gheorghe Sion unele aluzii la caracterul federalist al unei uniuni moldo-valahe. Refugiat în Bucovina după înăbușirea revoltei la Iași, Gheorghe Sion plănuia cu amicii săi politici să ajungă în Valahia, de unde ar fi reintrat în Moldova cu ajutor militar valah. Moldova și

³⁴ M. Horn, *Le Compromis de 1868 entre la Hongrie et la Croatie*, Paris, 1907, p. 132.

³⁵ Vouk Primonač, *La question yougoslave*, Paris, 1918, p. 201.

³⁶ Louis Léger, *L'État autrichien: Bohême, Hongrie, Habsbourg*, Paris, 1866, p. 19.

Valahia trebuiau să se unească într-o singură republică română care ar fi participat ca atare la marea federație a Europei unite. „Aceste idei – spunea Gheorghe Sion – erau pe atunci în aerul atmosferei, căci toate naționalitățile se deșteptaseră: în toate părțile se făceau revoluțiuni și nu lipsea decât o înțelegere între popoare pentru ca să se facă o republică universală în Europa”³⁷.

Li s-ar putea face federaliștilor români nedreptatea de a li se imputa un federalism mult prea naționalist, pe de o parte pentru că nu există incompatibilitate între federalism și principiul naționalității, pe de alta pentru că toți federaliștii secolului trecut au fost obsedați de ideea națională. Într-adevăr, și în zilele noastre federalismul nu e pe deplin emancipat de orice imixtiune națională, iar artizanii federației de mâine vor accepta cu greu un alt tip de federație decât acela bazat pe unități etnice.

Cât privește pecetea națională care-i marchează pe federaliștii secolului al XIX-lea, Giuseppe Mazzini este un exemplu dintre cele mai instructive. Căci însuși combatantul cel mai perseverent pentru unitatea europeană nu vedea în ea decât o ocazie unică pentru patria sa de a înlătura Franța din conducerea politică a lumii³⁸.

Viziunea politică a românilor din Valahia era în același timp mai clară și mai îndrăzneată decât aceea a fraților lor din Transilvania. Idealul lor politic panromânesc îmbrățișa toate regiunile locuite de români, regiuni pe care voiau să le unească într-o Dacie modernă, arhetip al statului român contemporan. Nicolae Bălcescu care a luptat cel mai mult pentru cauza federală și pentru o apropiere ungaro-română, exclama visând la Dacia mare: „România noastră va exista deci. Am convingerea intimă. E orb cine n-o vede”³⁹.

Revoluționarilor din Valahia le mai revine încă un merit: acela de a fi considerat direct problema relațiilor ungaro-române în cadrul viitoarei federații danubiene, făcând cunoscută condiția prealabilă a oricărei cooperări române: renunțarea ungară la Transilvania și acceptarea explicită a unității tuturor românilor.

³⁷ G. Sion, *Suvenire contimporane*, București, 1915, p. 416.

³⁸ Auguste Boulrier, *Un roi et un conspirateur: Victor Emmanuel et Mazzini*, Paris, 1886, p. 137.

³⁹ A.D. Xenopol, *op.cit.*, XII, p. 81.

Că ideea federală n-a fost o simplă formulă diplomatică pentru uzul cancelariilor revoluționare, rezultă din faptul că ea inspira până și pe poeții epocii. E adevărat că versurile în cauză nu mai interesează decât istoria literară, dar ele merită să fie semnalate, pentru a face cunoștință cu un nou gen de federalism: federalismul cosmopolit și umanitar.

Din 1841 (15 noiembrie) regăsim în poezia lui Cezar Bolliac, *Muzei mele*, ideea că patriotismul nu e decât o expresie a egoismului, oamenii fiind frați între ei, ca fiii ai unui același Dumnezeu. Fraternitatea religioasă a oamenilor și a popoarelor trebuia să se traducă în practica politică prin egalitatea cetățenilor pe plan intern și prin federația popoarelor pe plan internațional. Și Bolliac își continuă docta și fastidioasă explicație în versuri, afirmând că statul național e doar o etapă în evoluția omenirii până la venirea epocii de aur a fraternității universale, pe care el o înfățișează sub o formă foarte apropiată de comunismul teoretic (egalitate socială, proprietate comună, ateism, iubire liberă etc.).

Bolliac vorbește și de o federație orientală mai restrânsă, grupând patru națiuni (români, unguri, polonezi și, probabil, iugoslavi):

„Nații patru osebite
Ar domni piste trei mări
Cu stindarde diferite,
Cu puteri întreunite,
Una-ar face patru țări.“

Trebuie notat că și la acest politician-poet care înclină spre universalism, obsesia idealului național român se face simțită, deoarece, după Bolliac, românii n-ar trebui să intre în această federație de patru națiuni decât ca stat național, reconstituit în limitele Daciei antice:

„Români liberi în Dacia,
Cetățeni în Roma-nați !
Lăsați ura, vrăjmășia;
Proclamați în voi frăția;
România vă formați !“

Replicând anticipat opoziției pe care aplicarea principiului autodeterminării naționale ar fi putut-o întâmpina la unguri, Bolliac adăuga:

„E greșit patriotismul !
Lăsați unguri maghiarismul:
Unitatea, că pierim !“

Revenit pe terenul realităților politice, Bolliac sublinia țelurile practice pe care federația sa a popoarelor dunărene le-ar fi putut atinge, formând o barieră în fața imperialismelor înconjurătoare pe care, poetul prudent, lăsa cititorului grija să le ghicească, punând puncte de suspensie în locul numelor lor:

„Federație vitează,
Federație de bravi.
.... nu cutează
Să te-auză, să te crează
Căci de-atunci nu mai au sclavi
Tu ai fi o barieră
Unde..... s’ar zdrobi.“⁴⁰

Un alt scriitor și om politic român, Ion Eliade Rădulescu, al cărui rol în revoluția de la 1848 este bine cunoscut, profesează un cosmopolitism umanitar, înrudit cu acela al lui Bolliac. Francmason și saint-simonist, Eliade Rădulescu condamnă din 1832⁴¹ patriotismul, așteptându-l pe organizatorul umanității pentru a instaura era armoniei, care, prin reconcilierea intereselor individuale cu interesele comune, ne face să ne gândim la Fourier. Deosebirile naționale de limbă, religie și moravuri ar trebui să dispară într-o federație universală și unificatoare.

În *Odă Românilor*, aluziile danubiene ale lui Eliade Rădulescu se precizau atunci când făcea apel la români, unguri și slavi spre a-și uni eforturile în construirea unei patrii comune în care privilegiile de clasă ar fi trebuit abolite:

⁴⁰ Cezar Boliac, *Meditații și poezii*, București, 1915, p. 295 și urm.

⁴¹ D. Popovici, *Santa Cetate între utopie și poezie*, București, 1935, p. 6.

„Maghiari și slavi, românilor !
E timp de-nfrățire
D-ajuns sângele bravilor
A curs în amăgire.
Jos casta privileg !
și ori-que fără-de-lege !
Jos fumuri de magnați !“

În dorința de a vedea luând ființă un front unic al revoluției, Eliade Rădulescu îi conjura pe unguri să acorde libertate celorlalte naționalități pentru ca acestea, raliindu-se națiunii maghiare, să poată combate împreună pentru federația naționalităților dunărene:

„Maghiari, geloși de glorie,
Român, croat vi-e frate,
Cu toții la victorie,
Cu toții la libertate.
Luptați-vă-mpreună,
O patrie comună
Cu toții invocați.“⁴²

În 1856 în a sa *Descriere a Europei după tractatul din Paris*, Eliade Rădulescu făcea din federația regională dunăreană, care trebuia să înlocuiască imperiul ottoman, elementul motor al federației universale a omenirii. Republica democratică socială și „armonică“ română ar fi fost unul dintre membrii republicii universale⁴³.

La 25 iulie, în același an, într-o scrisoare adresată lui C. Racotă, Eliade Rădulescu preconiza o republică europeană, model-Mazzini de data aceasta, constituită din state naționale, a căror apartenență etnică ar fi fost determinată după limba maternă a locuitorilor. În fața Congresului sau a Tribunalului acestei republici, care trimite cu gândul la parlamentul arbitral al lui Saint-Simon⁴⁴, românii ar fi revendicat

⁴² Ion Eliade Rădulescu, *Odă Românilor*, în „Curierul de ambe sexe”, VI, 1893, p. 62.

⁴³ A. Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României*, București, 1930, p. 49.

⁴⁴ Saint-Simon et Augustin Thierry, *De la réorganisation de la société européenne...*, Paris, 1925, p. 6

Transilvania și Banatul ca pământ românesc. Astfel utopia ceda în fața sentimentului național în proiectele politice ale acestui curios șef de generație, la care se reflectă toate marile curente ale timpului său. Iar Eliade va declara la rândul său, în memoriile sale, că ideea unității naționale a românilor „e singurul nostru gând, idealul nostru”⁴⁵.

Numeroase au fost încercările de a traduce în fapt aceste idei vitale pentru guvernul revoluționar de la București și pentru noua ordine pe care el o reprezenta. Deoarece acest guvern român care vedea țara înconjurată din trei părți de imperiile absolutiste și reacționare ale Austriei, Turciei și Rusiei, era constrâns să caute o alianță politică și militară cu celelalte guverne revoluționare europene, la care ar fi trebuit să găsească un ajutor în virtutea solidarității revoluționare.

Din mai 1848, Dumitru Brătianu, agentul Comitetului revoluționar din București, se afla la Budapesta și negocia cu șeful guvernului ungar L. Batthyány. În cursul convorbirilor, D. Brătianu propuse o federație româno-ungară destinată să se interpună între tirania rusă și cea austriacă. Ungurii puneau pentru orice alianță sau colaborare federală condiția unei intervenții a românilor pe lângă frații lor din Transilvania spre a-i convinge să contracareze revolta croaților și sârbilor. Proiectele lui D. Brătianu eșuau, deoarece la 3/15 mai românii din Transilvania erau ferm decizi să-i combată pe unguri⁴⁶. Acreditat la 11 iunie 1848 pe lângă guvernul maghiar, D. Brătianu relua acum convorbirile la Budapesta, deși încercările anterioare îl convinseseră că „cu ungurii nu e nimic de făcut”⁴⁷.

Totuși aceste experiențe dezamăgitoare nu l-au descurajat. Puțin a lipsit ca în timpul exilului său parizian să nu-și croiască un drum prin Austria pentru a-i reîntâlni pe unguri și a reînnoi încercările de reconciliere româno-maghiară⁴⁸.

Mai optimist decât D. Brătianu, doctorul Nicolae Kretzulescu îi scria prietenului său A.G. Golescu în august 1848 că ungurii păreau

⁴⁵ Héliade J. Rădulescu, *Mémoire sur l'histoire de la régénération roumaine...*, Paris, 1851, p. 242.

⁴⁶ C. Colescu Vartic, *1848: Zile revoluționare*, București, 1898, p. 136.

⁴⁷ A. Cretzianu, *Din arhiva lui D. Brătianu*, București, 1933, I, p. 23.

⁴⁸ *Lettres hongro-roumaines* [par Daniel Irányi et D. Brătianu, Avec une préface par Henri Valleton], Paris, 1851, V+47 p.

favorabili cauzei revoluționarilor români⁴⁹. La bordul vaporului care îl ducea de la Viena la Budapesta, Kretzulescu discutase cu mai mulți deputați maghiari despre perspectivele unei federații româno-maghiare. Aceiași deputați îi confirmau la Budapesta promisiunea unui ajutor ungar pentru Valahia în cazul unei ocupații ruse.

În timp ce românii și ungurii se înfruntau în Transilvania într-o luptă necrutătoare, reprezentanții guvernului maghiar și revoluționarii români din Valahia, în exil în Franța, mențineau contactul la Paris. În numele revoluționarilor unguri, Teleki propunea o confederație a popoarelor din imperiul austriac, care să prezeve statul unitar ungar, căruia îi rămânea anexată Transilvania. Prin intermediul secretarului său Szarvady, Teleki îi asigura pe români că situația conaționalilor lor din Transilvania avea să fie identică aceleia a croaților și sârbilor. Într-o scrisoare din 9 martie 1849, Szarvady scria: „Uniunea strânsă a popoarelor promitea să devină deviza timpurilor noi: politica exclusivă a Curților părea a-și fi încheiat rolul“. Spre a realiza această strânsă uniune a popoarelor, trebuia suprimată în prealabil „orice gelozie națională“. Ungaria, în ceea ce-o privea, era dispusă să lase „să cadă un vâl asupra trecutului“. Ea ar fi putut recunoaște eventual independența croaților. „Toate concesiile posibile“ vor fi făcute sârbilor, deși dificultățile unei înțelegeri cu ei sunt foarte mari. Slovicii și-ar putea găsi în libertatea învățământului și a religiei, garanții pentru „a alunga ultimele îndoieli cu privire la sinceritatea noastră“. Valahilor, spre a nu-i uita în această expunere, li se făcuseră toate promisiunile posibile, în persoana episcopului lor, Șaguna. Dar, adăuga Szarvady, se observă acționând la ei rațiuni identice acelorora pe care le-am găsit la sârbi. „Valahii din Principatele Dunărene, într-o gelozie oarbă, i-au stârnit pe frații lor împotriva guvernului ungar“⁵⁰.

A.G. Golescu făcea următorul comentariu asupra răspunsului lui Szarvady: „Pentru a salvagarda interesele comune, e suficientă legătura federală; cât privește istoria comună despre care se vorbește, ea este

⁴⁹ A.D. Xenopol, *N. Kretzulescu, viața și faptele lui*, București, 1912, p. 34.

⁵⁰ *Răspunsul lui Szarvady la întrebarea contelui Zamoyski*, Paris, 9.03.1849, în Ion Ghica, *op.cit.*, p. 169.

imaginară și nu poate consolida nimic. În Ungaria nu există nici o istorie comună a diferitelor naționalități care conlocuiesc în acest regat, întrucât ceea ce constituie gloria cuceritorilor reprezintă umilirea popoarelor cucerite; ceea ce exaltă orgoliul celor dintâi irită întotdeauna resentimentul celor din urmă. Istoria seamănă numai diviziune. Interesul de viitor e singurul care poate uni și pentru acest interes legătura federală e de ajuns.”⁵¹

În cadrul acelorași negocieri federale, o nouă conferință se întrunea la 18 mai 1849 la prințul Czortoryski, la care luau parte: contele Teleki, trimisul guvernului ungar pe lângă guvernul francez; Szarvady, secretar al legației ungare, Pulszky, agent ungar în Anglia și Rieger, deputat ceh în Dieta Austriei. În federația Dunării propusă pentru a reconcilia diversele naționalități din imperiu, Ungaria își rezerva o situație preponderentă, în virtutea inițiativei pe care ea o luase în timpul revoluției contra absolutismului austriac. Fără a impieta asupra autonomiei statelor federate, Ungaria trebuia să asigure noii construcții politice un grad „indispensabil” de putere. Pe de altă parte li se recunoștea populațiilor italiană și germană din imperiul austriac dreptul de a refuza participarea la federația Dunării, spre a se uni cu propriile state naționale. În sfârșit, se preconiza acordarea unei complete autonomii croaților, sârbilor și românilor din Transilvania. Aceste popoare aveau dreptul de a întreține școli, biserici și tribunale naționale, ca și de a folosi limba maternă în administrația națională⁵².

Se poate constata o diferență capitală între atitudinea intransigentă a revoluționarilor unguri în 1848 când, victorioși, voiau să le impună celorlalte naționalități statul unitar maghiar și atitudinea conciliantă din 1849 când soarta armelor nu le mai surâdea. În 1849 ei se arătau în sfârșit dispuși să le acorde românilor autonomia națională. Această concesie le era făcută nu numai în timpul negocierilor de la Paris, dar și în timpul tratatelor din Ungaria.

Cel care a reluat tratativele a fost istoricul român Nicolae Bălcescu, refugiat în Transilvania după ocuparea Valahiei de către trupele ruso-turce.

⁵¹ *Ibidem*, p. 173.

⁵² Procès-verbal de la Conférence tenue a Paris par MM. le prince Czartorysky, Szarvady, Pulszky, Teleki, etc., Paris, 8.05.1849, *ibidem*, II, p. 141.

La 26 mai 1849 el se afla la Debrețin pentru a negocia cu Kossuth și se arăta optimist cu privire la evoluția legăturilor româno-maghiare. La această epocă, N. Bălcescu considera că revolta românilor împotriva ungarilor avea mai mult un substrat economic decât o rațiune națională⁵³. Românii s-ar fi răzvrătit împotriva ungarilor pentru că aceștia reprezentau marea proprietate și clasa posedanților.

Bălcescu credea că dacă revendicările românilor din Transilvania ar fi fost prezentate în viitor împreună cu cererile slavilor din imperiu, ele ar fi avut șansa de a fi primite favorabil de guvernul austriac. Reproșându-i lui Avram Iancu, conducătorul revoluției române din Transilvania, de a fi transformat această mișcare într-o luptă națională contra ungarilor, îi trimitea emisari spre a-l convinge de necesitatea unei lupte mai „transilvane” a tuturor naționalităților împotriva Austriei. El considera că românii nu se expuneau nici unui pericol în raport cu ungurii. „Pentru unguri chiar, spunea Bălcescu, n-au fără numai un mijloc a-și păstra naționalitatea lor, și aceasta e federația, iar nu supremația; altmintrelea vor avea soarta ce amenință pe turci. Într-adevăr, ungurii, viță concherantă, este foarte mică la număr, ca și turcii, și din zi în zi pier. Este observat că această viță nu se înmulțește ca românii și celelalte nații”.

Concluzia lui Bălcescu era că ungurii, loviți de sterilitate și destinați să dispară, trebuiau să renunțe la poziția de supremație și să se apere împotriva panslavismului, devenind „sau o Ungarie austriacă sau o Ungarie română”⁵⁴.

Dintr-un raport al lui Bystrzonowski (Biberstein) rezultă că în iunie 1849, N. Bălcescu redactase deja, împreună cu alți deputați români, „o scriere cu concesi pentru valahi”, pe care agentul polonez la Budapesta o propunea ca model sârbilor. Cucerit de ideile federale ale lui Bălcescu, Biberstein trecea deja la calculul electoral, atunci când scria: „Trebuie ca Ungaria să devină un stat federal, deoarece, în dietă, slavii și românii vor avea majoritatea.”⁵⁵

⁵³ N. Bălcescu către Ion Ghica, 16.12.1848, în *Anul 1848*, V, p. 652.

⁵⁴ N. Bălcescu către Ion Ghica, Pesta, 4.07.1849 în Ion Ghica, *op.cit.*, II, p. 105.

⁵⁵ P.P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția română de la 1848*, București, 1929, p. 117.

Înainte de redactării proiectului său federal din 1850, Bălcescu vorbea, cu ocazia călătoriei la Belgrad, de o alianță mult mai vastă a Europei de Est, extinsă și la popoarele slave, angajându-i pe români, unguri, turci și popoarele slave democratice: polonezi, sârbi, bulgari. Popoarele slave, profetiza Bălcescu, vor regreta într-o zi înclinația lor către ruși⁵⁶.

Un istoric ceh ajungea de asemenea la concluzii federaliste ce aveau meritul unei mai mari precizii decât aceea conținută în proiectele precedente. L-am numit pe F. Palacký, omul care a lansat celebra formulă popularizată de partizanii Austro-Ungariei: „Dacă Austria n-ar fi existat, trebuia inventată“. În consiliul imperial de la Kremsier, Palacký propusese transformarea imperiului habsburgic într-o federație dunăreană compusă din șapte state sau grupuri naționale: german, ceh, polonez, illyrian (iugoslav), italian, ungar și român (Transilvania, Bucovina și ținuturile ungare locuite de români).⁵⁷

Guvernul federal preconizat de Palacký trebuia să se ocupe de toate problemele relative la împărat, la politica externă, armată și marină, finanțele federale, comerț și transporturi.

Înțelegerea ungarilor cu românii din Transilvania era mai aproape ca oricând. La 29 iunie 1849, cu câteva zile înainte de înfrângerea ungarilor și abdicarea lui Kossuth, acesta recunoștea printr-o lege specială națiunea română. Curierul care trebuia să transmită vestea lui Avram Iancu n-a putut ajunge la Câmpeni, cartierul general român, din cauza trupelor ruse care invadaseră Transilvania. Or acest moment era propice pentru o înțelegere ungaro-română, întrucât Avram Iancu, decepționat în speranțele sale austriece, era mai dispus decât în trecut să trateze direct cu ungurii⁵⁸. Dar Kossuth abdică la 11 august 1849 în favoarea lui Görgey, care capitula două zile mai târziu la Șiria.

O dată lichidată revoluția, Kossuth va reflecta în exil la soluții mai echitabile pentru regiunea danubiană și în proiectul său de constituție din 1851 va acorda naționalităților nemaghiare autonomia teritorială și

⁵⁶ P.P. Panaitescu, *Nicolae Bălcescu, Patru studii istorice*, București, 1928, p. 10.

⁵⁷ Louis Léger, *op.cit.*, p. 33.

⁵⁸ I. Moga, *op.cit.*, p. 405.

dreptul de a alege un șef național, deși va persista mult timp după revoluție să creadă că „Austria federalistă e imposibilă de fapt”⁵⁹.

Proiectul federal român care a avut cel mai mare răsunet în epocă a fost fără îndoială acela al lui Ion Maiorescu. În realitate, Ion Maiorescu e autorul a două memorii, prezentate guvernului german de la Frankfurt la 17/29 septembrie și la 4/16 noiembrie 1848. El expunea planul unei vaste federații extinse de la Baltică la Marea Neagră, cuprinzând pe unguri și români alături de germani.

Pentru a-i convinge pe germani de avantajele unui asemenea proiect, Maiorescu agita în fața ochilor lor spectrul unei federații slave: „Nu cred deloc, spunea Maiorescu, în realizarea panslavismului sub forma unui stat unic și indivizibil; căci popoarele sunt prea divizate prin moravuri, limbă, literatură și religie. Din acest punct de vedere popoarele slave se află între ele în aceleași relații ca popoarele latine, românii, italienii și spaniolii. Realizarea panslavismului e posibilă și chiar probabilă sub formă de state federale sau prin altfel de legătură.”⁶⁰ Dacă federația slavă ar deveni o realitate, spunea Maiorescu, ea ar îngloba probabil și regiunile românești, și teritoriile ungare, amenințând în ultimă instanță chiar și Germania. În cel de al doilea raport, Maiorescu completa astfel demonstrația sa: „Numai trecând peste cadavrele acestor două națiuni (română și ungară) și peste acelea ale sașilor, răspândiți printre ele, slavii nordului ar putea da mâna cu cei din est și sud, pentru a realiza imperiul universal al slavilor. Este de asemenea evident că numai prin întemeierea unui stat ungar liber și a unui stat român puternic, mai departe, la est, și prin unirea acestor două state cu Germania, panslavismul va deveni imposibil. În aceste condiții ungurii și românii vor fi în măsură să-și îndeplinească misiunea lor de avangardă a popoarelor civilizate în această parte a Europei.” Și în alt loc: „O Ungarie, legată printr-un tratat de alianță ofensivă și defensivă cu România, și cele două țări unite cu Germania printr-o legătură federală, așa cum am și propus într-un memoriu din 17/19 septembrie, evită pericolul panslavismului, constituind o garanție

⁵⁹ L. Kossuth, *Souvenirs et écrits de mon exil*, Paris, 1880, p. XXI.

⁶⁰ Al doilea memoriu remis de plenipotentul Țării Românești, Ion Maiorescu, Ministerului Germaniei, 4 noiembrie, 1848, în *Anul 1848*, V, pp. 361-369.

pentru Europa orientală și oferind Germaniei o influență necesară și meritată până la Marea Neagră.“

Ideea de a interesa Austria să susțină unitatea românilor, lăsându-le să întrevadă perspectiva unei federații româno-austriece, se regăsește la un prieten al lui Ion Maiorescu, revoluționarul valah A.G. Golescu. Acesta credea că integrarea românilor în Confederația națiunilor austriece ar compensa predominarea pe care încercau să și-o aroge, pe de o parte elementul ungar, pe de alta, cel croat. La rândul său, Ion Ghica, agent român la Constantinopol, aproba și el ideea unei federații româno-ungare, care ar fi realizat unitatea tuturor românilor. Când sprijinul german a devenit iluzoriu, el a recomandat pentru asigurarea succesului acestui proiect, să se încerce să se capteze bunăvoința otomană, românii recunoscând suzeranitatea Sublimei Porți și obligația de a plăti tribut ca în trecut⁶¹.

Memoriile lui Maiorescu au reușit să suscite interesul mediilor diplomatice ale epocii. Ideea de a ceda Principatele Danubiene Austriei ca despăgubire pentru teritoriile ei italiene, care ar fi fost cedate Italiei, era curentă pe vremea lui Talleyrand și va fi adoptată mai târziu și de Cavour. În cazul în care cesiunea s-ar fi realizat, Dieta de la Frankfurt lua în considerare posibilitatea de a indemniza Turcia pentru teritoriile pierdute⁶².

Dar la Constantinopol, Maiorescu era considerat ca reprezentantul unei tendințe politice germanofile. Agentul diplomatic român încerca să se disculpe într-o scrisoare adresată generalului Magheru: „Toată lucrarea mea – scria Maiorescu – este în interesul Turciei, unit cu interesul Principatelor“, și adăuga că nu făcuse altceva decât să se întrebe care ar fi poziția românilor atunci când o metamorfoză totală ar amenința din temelii Turcia⁶³. Lui N. Bălcescu îi scria că atitudinea sa nu putea fi interpretată ca antiturcă, din moment ce considera necesară obținerea prealabilă a acordului ottoman pentru uniunea româno-austriacă⁶⁴.

⁶¹ Ion Ghica către N. Bălcescu, 2.07.1849, în Ion Ghica, *op.cit.*, II, p. 91.

⁶² N. Gheorghiad (Ion Eliade Rădulescu) către I. Ghica, 29.09.1849, în *Anul 1848*, IV, p. 600.

⁶³ I. Maiorescu către G. Magheru, 10.12.1848, *ibidem*, p. 613.

⁶⁴ I. Maiorescu către N. Bălcescu, 7.02.1849, în Ion Ghica, *op.cit.*, I, p. 161.

Rusia se arăta și ea defavorabilă în acest moment istoric creării regatului daco-român, considerând că echilibrul politic regional ar fi fost tulburat prin apariția noului stat⁶⁵.

Ecolul convorbirilor diplomatice româno-germane ajunsese repede și la Paris. Găsim dovada în *Courrier Français* din 28 octombrie 1848, care le ura oamenilor politici francezi să ajungă să înțeleagă și ei importanța europeană a problemei moldo-valahe. Jurnalul parizian credea că a venit momentul de a li se interzice „hoardelor de cazaci” înaintarea pe teritoriul austriac, unde se uneau cu forțele imperiale pentru a combate revoluția⁶⁶.

Fără îndoială că memoriile lui Maiorescu au suscitât cel mai viu interes în Germania. Gagern, președintele guvernului revoluționar german și Schmerling, ministrul de externe, îi ceruseră agentului român un memoriu asupra situației politice a Principatelor Dunărene. Memoriile au provocat nu mai puțin de cinci interpelări în parlamentul de la Frankfurt. La 4/16 octombrie 1848, deputatul Förster din Hühnfeld declara în ședință publică: „Un imperiu român în sud, unit în mod natural cu Germania, e la fel de important ca un imperiu ungar, și poate și mai important.”⁶⁷

Ca răspuns la interpelarea lui Förster și la aceea din 1/13 a deputatului Schulz, ministrul de externe, cavalerul Schmerling, declara la 4/16 octombrie că cunoștea importanța chestiunii dunărene și își dădea seama că soarta acestor teritorii depindea de responsabilitatea pe care Germania era dispusă să și-o asume în aceste regiuni. Adăuga că părerea consilierilor săi în problema Dunării, era de a se trimite un reprezentant diplomatic la Constantinopol și un al doilea în Principate, spre a referi asupra situației politice locale⁶⁸. La 11 octombrie, ca urmare a interpelării deputatului Jucho, Schmerling îi liniștea pe parlamentarii

⁶⁵ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, III, București, 1922, p. 235.

⁶⁶ *Courrier français*, 28.10.1848.

⁶⁷ Interpelarea deputatului Förster din Hühnfeld în Parlamentul din Frankfurt, în *Anul 1848*, V, p. 11.

⁶⁸ Interpelarea deputatului Schulz din Weilburg, *ibidem*, IV, p. 701.

de la Frankfurt, declarând că intenționa să acrediteze un reprezentant german în Principate⁶⁹

Maiorescu îl informa pe Magheru că convorbirile inițiate la Frankfurt pe 15 octombrie duraseră trei zile. La dezbatere participaseră: arhiducele Johann, administratorul imperiului, baronul von Richtofen, fost consul prusian la Iași, și istoricul Fallmerayer, ca expert în problemele otomane. Arhiducele Johann îi declara reprezentantului valah că românii nu vor mai avea de suferit mult timp⁷⁰. „Eu nu pot lăsa cauza baltă, după ce partida democratică aici primește cu căldură planul meu de o Românie mare, și ne încredințează că, de va triumfa democrația, 100 000 de germani vor alerga în ajutorul Principatelor.”⁷¹

La 19 octombrie, deputatul Schulz cerea numirea unei comisii speciale care să studieze problema dunăreană, în sensul propunerilor avansate de agentul diplomatic român. De data aceasta răspunsul ministrului de externe era negativ. El justifica noua atitudine a guvernului revoluționar față de problema dunăreană prin faptul că „evenimentele evoluează și noi ne aflăm departe de teatrul acestor evenimente”⁷². Adevărul era că autoritatea Dietei de la Frankfurt începea să sufere. Ea nu era recunoscută nici de puterile străine, nici de statele germane.

În speranța că ajutorul german avea să fie trimis mai repede spre a respinge trupele țarului care ocupau Principatele, Maiorescu le plasa în octombrie sub protecția germană: „Subsemnatul, în virtutea plenipotenței mele care n-a încetat prin starea nelegală a Principatelor, pun cele două Principate, Moldova și Valahia, sub protecția Germaniei, rugându-vă să puneți în operă cât mai repede posibil această protecție, ținând seamă de interesul Germaniei și de interesele Principatelor”⁷³.

⁶⁹ Răspunsul ministrului Schmerling la interpelarea deputatului Jucho, *ibidem*, V, p. 102.

⁷⁰ I. Maiorescu către A.G. Golescu, 19.09.1848, *ibidem*, IV, p. 433.

⁷¹ I. Maiorescu către A.G. Golescu, 6.10.1848, *ibidem*, V, pp. 36-38.

⁷² Propunere prezentată Parlamentului din Frankfurt de deputatul Schulz, *ibidem*, p. 215; raportul Comisiei drepturilor internaționale a Parlamentului asupra propunerii deputatului Schulz, *ibidem*, p. 246.

⁷³ Petiție adresată de I. Maiorescu Ministerului Germaniei, *ibidem*, p. 331.

O lună mai târziu, același Maiorescu semna împreună cu A.G. Golescu un memoriu adresat deputaților francezi, cerând protecția Republicii franceze pentru poporul român și emanciparea sa națională⁷⁴.

Absorbită de propriile-i dificultăți, Dieta din Frankfurt nu mai avea timp să se consacre problemelor dunărene. Curând ea va fi constrânsă să părăsească Frankfurtul, spre a se refugia la Stuttgart, unde la 19 iunie 1849 deputații vor fi dispersați de armată.

Scopul real al lui Maiorescu nu putea fi acela de a-i asigura unei puteri străine preponderența politică până la Marea Neagră. Idealul ce inspira acțiunea agentului diplomatic român la Frankfurt era idealul generației sale, acela al unirii tuturor românilor. Maiorescu credea că acest ideal putea fi atins mai repede dacă Germania și Austria erau interesate. În acest sens, îi scria lui A.G. Golescu că voia „a familiariza pe oameni și cu ideea unei Româнии întregi”⁷⁵. Aceași idee se regăsește de altfel în primul rău raport în care spune: „Principatele nu numai că ar dori, dar ar fi extrem de fericite să realizeze o uniune intimă între ele...”⁷⁶.

Nu s-ar putea afirma, cum o face un autor anonim, că Maiorescu n-a meditat asupra pericolului de germanizare a slavilor și românilor, în cazul în care imperiul austriac și-ar fi extins limitele până la Marea Neagră⁷⁷. Germanofilia sa e în parte explicabilă întrucât, ca originar din Transilvania, privea mai curând spre Viena decât spre Rusia sau Sublima Poartă.

Activitatea agenților români, memoriile diplomatice, aluziile corespondențelor private, amintirile, în fine, și literatura epocii ne arată că ideea federală devenise un loc comun în revoluția de la 1848. O corespondență din București publicată în ziarul lui Kossuth, *Pesti Hirlap*, din 13 octombrie 1848, se întreba cât timp oare regatele vor mai rămâne întemeiate pe absolutism și tiranie și dacă Europa nu va deveni într-o zi republică federală, pe baza egalității și fraternității.

⁷⁴ Memoriul lui A.G. Golescu și I. Maiorescu către deputații francezi, *ibidem*, pp. 542-545.

⁷⁵ I. Maiorescu către A.G. Golescu, 6.09.1848, *ibid.*, IV, 229.

⁷⁶ Primul memoriu remis de I. Maiorescu, Ministerului Germaniei, *ibid.*, pp. 414-420.

⁷⁷ A. D. Xenopol, *op.cit.*, XII, p. 106.

Pentru Valahia, răspunsul era deja dat, căci la 13 septembrie 1848 tirania se reinstalase în țară. Șefii revoluționari români se răspândiră în Ungaria, Turcia, Franța și Anglia. Conștienți de amenințarea pe care ocupația rusă o reprezenta pentru națiunea lor, exilații români pregătiră în străinătate eliberarea patriei lor și făuriră noi planuri federale mai interesante decât în trecut. Întreaga lor activitate e dominată de o idee conducătoare: independența și unitatea tuturor românilor, considerată ca datoria lor sacră.

A.G. Golescu definise mai bine ca oricine politica instinctului național român: „Eu sunt pătruns că de va renaște Românismul în Austria, nu mai poate pieri Românismul în Principate, măcar de ar rămâne Muscalii pentru totdeauna în țară; de aceea socotesc că cheștiunea Românismului din Austria este o cheștiune de viață sau de moarte pentru noi; de aceea și îndemn pe toți ca să nu se depărteze din Transilvania, Bucovina și Banat”⁷⁸.

Un alt studiu pe care ne propuneam să-l întreprindem asupra proiectelor federale ale revoluționarilor români în exil ne va permite să urmărim evoluția ulterioară a evenimentelor și să desprindem cauzele eșecului trecut și viitor al oricărei tentative federaliste danubiene.

Paris, 1952.

(Traducere de Ștefan Delureanu)

⁷⁸ A.G. Golescu către Ion Ghica, 17.12.1848 în *Anul 1848*, V, p. 660.

Activitatea federalistă a exilaților români (1850-1852)*

După o scurtă experiență de guvernare întreruptă de ocupația ruso-turcă a Principatelor Dunărene¹, revoluționarii români de la 1848 au cunoscut un lung și dureros exil, în timpul căruia trei dintre ei, I. Filipescu, N. Bălcescu și I. Voinescu II au murit.

Privațiunile, suferințele și luptele intestinale, inerente psihozei exilului, nu i-au împiedicat pe acești exilați să profite de șederea lor în străinătate. Ei se vor lupta cu aceeași ardoare ca în trecut – mai ales cei din Paris – pentru eliberarea țării lor și pentru triumful idealurilor democratice și revoluționare.

Atmosfera politică a cercurilor republicane și francmaseone din Paris, frecventate de români, nu era defavorabilă proiectelor federaliste. De la 1827, Pierre Leroux se manifesta ca un precursor al acestor idei în articolul său *De l'union européenne*, publicat în ziarul *Le Globe* din 24 decembrie. „Economia politică – spunea el – pregătește o monarhie universală, mai durabilă decât aceea pe care Carol-Quintul și Napoleon au vrut zadarnic să o întemeieze prin violență”².

Idei asemănătoare se regăsesc și la un radical din epocă: A.A. Ledru-Rollin. Într-un discurs rostit la Chalon-sur-Saône, la 19 decembrie 1847, el vorbea despre „o țară liberă, singura republică din Europa” și, spre a o realiza, apela la uniunea „democrațiilor din toate țările”³.

Ceva mai târziu, același limbaj federalist, dar mai direct aplicat obiectului studiului nostru, se va face auzit din nou, printre socialiști, cu Pierre-Joseph Proudhon.

Proudhon va vorbi despre o federație dunăreană, „de creat și de definit” în cadrul unei Europe federate, pe care dorea să o opună Europei conduse de marile puteri⁴.

* Studiu publicat în „Revue des Etudes Roumaines”, Paris, 1954 sub titlul *L'activité fédéraliste des exilés roumains (1850-1852)*.

¹ Vezi Georges Cioranescu, *Autour de quelques projets fédéralistes oubliés concernant le Bas-Danube*, în *Revue des Etudes Roumaines*, I, Paris, 1953, pp. 176-200.

² Pierre Leroux, *Oeuvres*, I, Paris, 1850, p. 304.

³ Ledru-Rollin, *Discours politiques et écrits divers*, Paris, 1879, p. 360.

⁴ P.J. Proudhon, *La presse belge et l'unité italienne*, în *La fédération et l'unité en Italie*, Paris, 1862, p. 85.

Dar revoluționarul italian Giuseppe Mazzini va fi cel care va avea o influență decisivă asupra exilaților români, prin puternica și strania sa personalitate. Adversarii săi politici, conservatori și socialiști, îl descriu ca pe un personaj „rece, perfid și sangvinar”⁵ care n-ar fi știut decât „să fure bani de la bogați și să bea sângele poporului”⁶. În timp ce admiratorii îl prezintă ca fiind „unul dintre oamenii cei mai ignorați, cei mai calomniați, insultați în modul cel mai laș de spiritul reacționar, și unul dintre cei mai mari oameni ai timpului”⁷.

De la 1830 Mazzini concepea realizarea unității italiene prin fuziunea micilor entități statale din peninsula într-o mare republică. În acest scop întemeiasă în 1831, la Marsilia, societatea secretă *Giovine Italia*, ale cărei filiale răspândite în întreaga Italie, constituiau fermentii unei revoluții permanente în favoarea unității Italiei. Fără a renunța la ideea unei patrii italiene pe care o considera „una santa idea”⁸, Mazzini nu se limita doar la orizontul italian. El visa să vadă întrupându-se într-o zi marea republică a Europei, născută în momentul în care jugul tuturor despotismelor ar fi căzut. În acea zi, *Tânăra Italie*, *Tânăra Franță*, *Tânăra Germanie* etc. s-ar fi confederat în fapt într-o vastă republică democratică a *Tinerei Europe*.

L'ideale della Giovine Europa, afirma Mazzini, *era l'ordinamento federativo della Democrazia Europea sotto un'unica direzione*⁹.

Mazzini își propunea să înlocuiască Europa individualistă cu „Tânăra Europă” socială a sa, fondată în 1834, și având ca deviză „Dumnezeu și umanitatea”¹⁰.

Sfintei Alianțe, instrument reacționar al ligii principilor, Mazzini voia să-i opună o Sfântă Alianță mistică a popoarelor europene,

⁵ Lucien de Hodde, *Histoire des sociétés secrètes et du parti républicain*, Paris, 1850, p. 92.

⁶ P.J. Proudhon, *Mazzini et l'unité italienne*, *ibidem*, p. 33.

⁷ J. Mazzini, *République et royauté en Italie*, traduction et préface par George Sand, Paris, 1850, p. 11.

⁸ G. Mazzini, *Circolare della Giovine Italia* în *Epistolario inedito*, Milano, 1911, p. 341.

⁹ G. Mazzini, *Scritti editi ed inediti*, vol. V, Imola, 1909, p. 37.

¹⁰ Joseph Mazzini, *De l'initiative révolutionnaire en Europe*, Paris, 1835, p. 24.

confederate pe baza principiilor democratice de libertate, egalitate și fraternitate.

Convins că una singură era cauza popoarelor, Mazzini reunea în jurul unui *Comitet Central Democrat European*, constituit la Londra în 1850, revoluționarii exilați din țările lor după înfrângerea revoluției de la 1848, pentru ca prin eforturile lor conjugate să fie instaurată o republică universală. „Eu nu văd alt sfat de dat – spunea Mazzini – decât insurecția generală energetică; insurecția maselor, războiul sfânt al oprimaților”¹¹.

Și pentru a evita erorile care se dovediseră fatale în revoluția din 1848, Mazzini preconiza o revoltă sincronă a tuturor popoarelor europene, condusă de un centru revoluționar unic, pus sub comanda sa. Dar federalismul său era din nefericire alterat de unele reminiscențe istorice și de gelozii naționale care-i diminuau valoarea intrinsecă. După Mazzini, federalismul trebuia să-i restituie Italiei conducerea politică a lumii, în momentul în care Franța – o țară decadentă, în opinia sa – pierduse frânele politice ale bătrânului continent. După Roma imperială, dominatoare prin arme, și Roma papilor care cucerise inimile prin cuvânt, cea de a treia Romă, a lui Mazzini, trebuia să li se impună tuturor prin concepția democratică și federalistă, preconizată de el¹².

În atmosfera politică de la mijlocul secolului trecut, favorabilă proiectelor federaliste, nimic nu era mai natural ca tratativele de la Paris din 1849¹³ să aibă o urmare. La 26 ianuarie 1850, N. Bălcescu era în măsură să-l informeze pe prietenul său Ion Ghica de constituirea la Londra a unui comitet de exilați politici din Europa de Est, în scopul de a acționa pentru realizarea unei confederații republicane a Europei orientale. Șase națiuni erau reprezentate: românii, polonezii, ungurii, rușii, slavii de sud, cehii și moravii luați împreună.

Reprezentanții în comitetul secret pentru federația orientală erau: conții Marcelli Lubomirski și Ksawery Branicki, pentru Polonia; Klapka, Teleki și Pulszky, pentru Ungaria; Ivan Golovin, pentru ruși și N. Bălcescu, pentru români.

¹¹ Felix Ponteil, 1848, Paris, 1947, p. 16.

¹² Auguste Boullier, *Un roi et un conspirateur. Victor Emmanuel et Mazzini*, Paris, 1886, p. 137.

¹³ Georges Cioranescu, *op.cit.*, p. 192.

Fiecare națiune având dreptul la trei delegați, Bălcescu recomanda comitetului pe Ion Ghica și Goleșcu-Arăpila.

Aflăm din corespondența lui N. Bălcescu că la propunerea lui Klapka de a se alege germana și franceza ca limbi federale, ca urmare a largii lor răspândiri în Europa estică, o contrapropunere a istoricului român tindea să încredințeze acest rol latinei. Latina, spunea Bălcescu, e foarte cunoscută în Polonia și Ungaria și, în plus, i-ar favoriza pe români, a căror limbă e de origine latină¹⁴.

În luna martie a aceluiași an, Bălcescu îl informa din nou pe prietenul său Ion Ghica de faptul că i se ceruse să colaboreze la periodicul ce arbora titlul de *Le Fédéral*¹⁵. Acesta trebuia să apară la Londra, în franceză, prin grija lui Ivan Golovin. În aceeași epocă Bălcescu se pregătea să expună punctul de vedere românesc pe tema federației Europei răsăritene. Într-o scrisoare expediată din Paris la 6 aprilie, îi aducea la cunoștință lui Ion Ghica marile linii ale proiectului său intitulat *Statuturile Unite ale Dunării*¹⁶. O versiune în franceză a acestui proiect a fost publicată de A. Marcu, după o copie a lui Teleki, descoperită în Muzeul Risorgimentului de la Roma¹⁷. În epocă, memoriul lui Bălcescu fusese larg difuzat printre refugiații politici de la Paris și Londra și provocase o replică a lui L. Kossuth.

Federația dunăreană a lui Bălcescu, bazată pe principiul egalității națiunilor participante, trebuia să-i unească pe unguri, iugoslavi (sârbi, croați, sloveni și dalmați) și români. Determinarea teritoriului național al statelor membre urma să se facă prin plebiscite. Fiecare națiune păstra în sfera ei de competență administrația internă, cultele, justiția, finanțele locale și învățământul public. În aceste domenii, guvernul federal nu avea să intervină. Dimpotrivă, conducerea politicii externe, apărarea teritoriului și toate chestiunile comerciale și financiare de interes general

¹⁴ N. Bălcescu către I. Ghica, Paris, 26 ianuarie 1850, în Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, II, Craiova, p. 199.

¹⁵ Olimpiu Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi*, București, 1940, p. 66.

¹⁶ N. Bălcescu către I. Ghica, Paris, 6 aprilie 1850, *ibidem*, p. 232.

¹⁷ A. Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României*, București, 1930, p. 30.

reveneau puterii centrale. Puterea executivă federală cuprindea trei ministere: de război, de afaceri externe și de comerț și comunicații. Miniștrii erau numiți de Adunarea Federală pentru o perioadă de un an, în versiunea română a proiectului, și de trei ani, în versiunea franceză. Adunarea Federală Centrală număra 150 de deputați, câte 50 de națiune. Printre alte prerogative, Adunarea putea alege limba oficială federală și stabili impozitele grupurilor naționale, după numărul locuitorilor și averea lor. Pentru a preveni neîncrederea ungarilor, Bălcescu se străduia să demonstreze că autonomia națională, necesară spre a da satisfacție instinctului național al popoarelor, n-ar fi adus atingere unității teritoriale a Ungariei, din moment ce toate națiunile federației ar fi continuat să trăiască într-un singur corp politic. El sublinia, în schimb, avantajul că statele membre ale federației i-ar fi văzut pe români integrându-se acesteia, ele având acces la Marea Neagră, pe litoralul ei românesc.

În proiectul său federalist impregnat de ideile secolului, Bălcescu n-a reușit să se elibereze de tirania principiului naționalităților. Pentru el, federația Dunării nu era decât o posibilitate – între altele – pentru realizarea unității naționale a tuturor românilor. Hrănit, ca întreaga sa generație, cu visul Daciei antice, a cărei reconstituire nu putea fi încă luată în considerare în epocă prin alipirea Transilvaniei la Principatele Dunărene, Bălcescu ajungea să susțină alipirea Principatelor la Transilvania, în cadrul unei federații danubiene, pentru a atinge în realitate același scop politic: unitatea tuturor românilor, în limitele vechii Dacii. După o experiență sângeroasă care a durat zece secole, spunea Bălcescu, Ungaria trebuia să renunțe să deznaționalizeze prin forță alte popoare. Prin reforma structurii sale interne, prin instaurarea unui regim liberal, ea trebuia să se decidă sincer pentru realizarea unei federații dunărene. Altfel, regimul tiraniei și persecutarea naționalităților o vor conduce spre un deznodământ fatal: războiul civil și războiul raselor¹⁸.

Cum era de așteptat, proiectul lui Bălcescu a provocat replica ungarilor, în special pe aceea a lui Kossuth. *L'Exposé des principes de la future organisation politique de l'Hongrie*, redactat la 25 aprilie 1851

¹⁸ N. Bălcescu către Wladislaw Zamoyski, Paris, 1 iulie 1850, în Ion Ghica, *op.cit.*, p. 257.

la Kutahia, opunea tezei unității națiunii române, teza statului unitar ungar¹⁹. Pe scurt, Kossuth nu respingea o federație fraternală cu Polonia, Serbia, Croația, Dalmația și Moldo-Valahia, dar refuza federația cu Transilvania, întrucât aceasta ar fi însemnat recunoașterea dezmembrării statului unitar ungar²⁰. În consecință, Kossuth îi invita pe români să nu mai viseze la alipirea Transilvaniei, ci să-și întoarcă privirile mai curând spre est, către Bucovina și Basarabia.

Paralel cu comitetul exilaților politici din Europa orientală, funcționa la Londra Comitetul Central Democrat European, constituit din G. Mazzini pentru Italia, Ledru-Rollin pentru Franța, Albert Darasz pentru Polonia și Arnold Ruge pentru Germania²¹. Crearea acestui comitet conceput ca un instrument practic pentru a pune în operă concepția politică a lui Mazzini, a unei revoluții generalizate, sincrone și conduse dintr-un centru unic, i-a impresionat pe adversarii grupului de la Londra. *Revue des Deux Mondes*, prin cronicarul său politic, se prefăcea că nu-i lua în serios pe „acești domni care se joacă de-a guvernul Europei” prin foburgurile Londrei „și și-au împărțit lumea precum făceau triumvirii romani”²². La rândul său, Comitetul nu înceta de a întreține o agitație revoluționară permanentă pe continent. El lansa din timp în timp alte manifeste incendiare și își propunea să devină și mai reprezentativ, prin adeziunea exilaților politici români și unguri. Alegerea unui reprezentant ungar nu era o problemă pentru Mazzini. El își dădea seama că prestigiul Comitetului său ar fi crescut dacă Kossuth adera la el și, prin urmare, îl prefera lui Klapka²³.

¹⁹ Eugenio Kastner, *Mazzini e Kossuth. Lettere e documenti inediti*, Firenze, 1929, VII + 244 p.

²⁰ L. Kossuth către G. Mazzini, Kutahia, 19 iunie 1851, în Mario Menghini, *Luigi Kossuth nel suo carteggio con G. Mazzini* („Rassegna storica del Risorgimento”), 1921, p. 35.

²¹ De la primul său manifest, Comitetul de la Londra recunoștea la baza acțiunii sale politice „ideea europeană”, care „crește cu fiecare zi în sânul popoarelor”, de la „bazinul Dunării până la Peninsula iberică”, întrucât popoarele aspiră pretutindeni „la formarea Statelor-Unite ale Europei”. Vezi *Manifeste du Comité Central Européen du 1 juin 1851* în „La Voix du Proscrit”, Saint-Amand, 1851, pp. 101-104.

²² De Mars, „Chronique de la quinzaine” în *Revue des Deux Mondes*, 1850, p. 748.

²³ Scrisoare a lui G. Mazzini către L. Kossuth, Londra, 15 august, 1850, în G. Mazzini, *Scritti editi ed inediti*, XLIV, Imola, 1926, p. 10.

„Pentru noi, dumneavoastră sunteți încă omul Ungariei. Cu dumneavoastră deci, îndeosebi, simt nevoia să mă înțeleg“ îi scria Mazzini²⁴. Și avea grijă să-i explice că scopul Comitetului său nu era altul decât realizarea unei Confederații în care italienii, slavii și maghiarii ar trăi fără teama de impietări reciproce. Atingea apoi punctul nevralgic, atunci când îl ruga pe Kossuth să-i împărtășească ideile sale asupra bazelor generale ale unei înțelegeri fraterne între maghiari, slavii de sud și moldo-valahi, și adăuga că informațiile sale i-ar servi pentru a ști cum să le vorbească reprezentanților acestora din urmă.

Printre români, primul gând a fost la N. Bălcescu, pentru a stabili contacte cu Comitetul din Londra. Dar Bălcescu, absorbit de lucrările sale istorice și amenințat în același timp să piardă dreptul de ședere în Franța, dacă trecea de partea exilaților de la Londra, a refuzat această misiune²⁵. În afara acestor considerente, Bălcescu era de părere că românii, înainte de a adera la organizația lui Mazzini, trebuiau să se organizeze între ei și să stabilească relații secrete cu compatrioții din țară, pentru a nu dezamăgi în momentul declanșării viitoarei revoluții așteptările puse în ei²⁶. Fapt este că Mazzini, în trecere prin Paris, în septembrie 1850, lua contact cu un alt român, N. Golescu, și că acesta îi promitea colaborarea²⁷. Mazzini lua în considerare posibilitatea de a-l introduce în Comitetul său și spera să-l vadă venind la Londra. Sub numele de Gonescu îl număra deja printre membrii Comitetului Democrat, ca reprezentant al moldo-valahilor²⁸. Fără îndoială, acțiunea începută cu românii îi părea să devină interesantă, dar alegerea sa între Eliade Rădulescu și Golescu nu era poate definitivată, de vreme ce scria în această epocă: „Eliade ou Golescu feront partie publiquement du Comité Européen“²⁹. În cele din urmă a învins Dumitru Brătianu.

²⁴ Mazzini către Kossuth, Geneva, 23 noiembrie 1850, în G. Mazzini, *op.cit.*, *ibidem*, p. 317.

²⁵ N. Bălcescu către I. Ghica, Paris, 6 septembrie, 1850, în Ion Ghica, *op.cit.*, II, p. 272.

²⁶ N. Bălcescu către I. Ghica, Paris, 26 noiembrie, 1850, în Ion Ghica, *op.cit.*, *ibidem*, p. 200.

²⁷ G. Mazzini to Emilie Hawkes, Geneva, septembrie, 19th 1850, în G. Mazzini, *op.cit.*, XLIV, p. 57.

²⁸ Mazzini a E. Felice Foresti, Ginevra, 21 settembre 1850, *ibid.*, p. 62.

²⁹ Mazzini a Carlo Cattaneo, Ginevra, 24 settembre 1850, Mazzini, *op.cit.*, IX, 1940, p. 103.

Acesta tocmai sosea la Londra în aprilie 1851, înarmat cu scrisori de recomandare pe lângă Mazzini și Ledru-Rollin, din partea lui Edgar Quinet³⁰. În 1848-1849 fusese deja la Londra, unde reușise să stabilească bune raporturi cu mai mulți oameni politici englezi. Lordul Palmertston, căruia îi prezentase mai multe memorii, declarase odată în Camera Comunelor: „Am onoarea să-l cunosc pe dl. Brătianu; e o persoană foarte inteligentă și dintre cele mai respectabile”³¹.

Desemnarea lui D. Brătianu în Comitetul de la Londra a stârnit gelozia lui Eliade Rădulescu. Avem ecoul ei în bogata corespondență pe care Mazzini o întreținea cu prietenii săi politici. Din ea reiese că Eliade Rădulescu îl denunțase pe Brătianu ca rusofil și ceruse să fie recuzat de Comitetul din Londra, din acest motiv. Mazzini respingea acuzațiile aduse lui Brătianu, afirmând că el era delegat de cei mai buni dintre ai săi, și garantând că era la fel de antirus ca el însuși. În ochii lui Mazzini, acuzația era cu atât mai neverosimilă, cu cât Brătianu era autorul unui mesaj care-i chema pe compatrioții săi la o cruciadă antirusă. Realitatea, spunea Mazzini, era că asemeni italienilor și altor exilați, românii erau divizați în mai multe fracțiuni, și că Brătianu nu era în cei mai buni termeni cu Eliade³². Apărarea călduroasă luată de Mazzini emului său român se explică prin relațiile lor, devenite foarte repede dintre cele mai cordiale. În mai 1851, Brătianu îi dădea lui Mazzini lecții de română, servindu-se de jurnalul exilaților români din Paris, *Junimea Română*.

Însuși titlul periodicului indica până la ce punct românii erau pătrunși de spiritul mazzinian și țineau să-l imite pe fondatorul *Tinerei Europe*.

Mazzini și Darasz îi promisese lui Brătianu să reproducă unul dintre articolele din *Junimea Română* în periodicele lor, italian și polonez³³.

³⁰ Mazzini à D. Brătianu Londres, le 24 avril 1851, în A. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, I, București, 1933, p. 262.

³¹ Ibidem, *op. cit.*, p. 35.

³² Mazzini a Pietro Giannone, Londra, 14 luglio, 1851, în Mazzini, *op.cit.*, XLV, 1926, p. 320.

³³ Concept de scrisoare a lui D. Brătianu către D. Florescu, Londra, 21.05.1851, în A. Cretzianu, *op.cit.*, I, p. 263.

La 26 iunie 1851, Comitetul de la Londra adresa națiunii române un manifest federalist de o importanță excepțională, semnat de toți membrii săi. Că autorul era Mazzini, rezultă nu numai din stilul și conținutul de idei din text, dar și din precizările făcute de acesta în corespondența cu Brătianu. Mazzini îi scria, astfel, la 10 iunie, că spera să aibă în acea zi, adresa gata spre a i-o arăta³⁴. Cum în cele din urmă nu s-a dus la întâlnire, îi cerea scuze mai târziu lui Brătianu, adăugând că adresa era gata³⁵. Trebuia să i-o arate la 18 iunie lui Ledru-Rollin și se angaja să facă să-i parvină lui Brătianu la 19 ale lunii. Adresa nu-i va sosi celui din urmă decât cu mare întârziere, întrucât Mazzini îi scria pe 29 iunie, ziua în care ea era publicată în presă: „Aveți la această oră adresa noastră”³⁶. Și adăuga în altă scrisoare: „Nu v-am trimis adresa, nici nu v-am avertizat, pentru că n-am mai știut nimic după ce am scris-o și i-am remis-o lui L(edru) R(ollin)”³⁷. Rezultă dar că D. Brătianu n-a luat parte la redactarea acestui text, pe care nu l-a cunoscut decât destul de târziu, spre 19 iunie; într-un bruion de scrisoare, la acea dată, îi scria textual lui Mazzini: „*Mă grăbesc* să ader pe deplin în numele țării mele la frumoasa dv. adresă”³⁸. O aluzie epistolară a lui Mazzini ne confirmă că adeziunea lui Brătianu îi parvenise.³⁹ Adăugăm, dacă mai e necesar, că în *Jurnalul* său, C.A. Rosetti recunoștea în acest text paternitatea lui Mazzini.

*Adresa către Români*⁴⁰ începea prin a afirma nobila origine latină a acestui popor, a cărui misiune istorică trebuia să fie aceea de a constitui „unul din inelele de legătură”, destinat să unească „rasa greco-latină” cu cea slavă și maghiară. Românii erau invitați să se ralieze marii familii a națiunilor care constituie umanitatea întreagă, să-i recunoască pe slavi,

³⁴ Mazzini către D. Brătianu, Londra, 8.06.1851, *ibidem*, p. 266.

³⁵ Mazzini către D. Brătianu, Londra, 16.06.1851, *ibidem*, pp. 266-267.

³⁶ Mazzini către D. Brătianu, Londra, 29.06.1851, *ibidem*, p. 269.

³⁷ Mazzini către D. Brătianu, Londra, ... iulie, 1851, *ibidem*, pp. 268-269.

³⁸ Bruion de scrisoare a lui D. Brătianu către Comitetul Democrat European, 19.06.1851, *ibidem*, p. 267.

³⁹ Mazzini a Pietro Giannone, Londra, 14.07.1851, în Mazzini, *op.cit.*, XLV, p. 320.

⁴⁰ Ledru-Rollin, A. Darasz, J. Mazzini et A. Ruge, *Aux populations roumaines*, în Mazzini, *op.cit.*, XLV, Imola, 1926, pp. 83-87.

unguri, italieni și greci ca popoare prietene și să-i denunțe ca inamici pe țar, această „minciună vie“, și pe împărat, „tiranul Austriei“. În fine, adresa făcea aluzie la neînțelegerile teritoriale care-i divizau pe viitorii aliați și-i sfătuia să amâne soluționarea acestor probleme „până la înfrângerea inamicului“, când un Congres al popoarelor confederate va rezolva aceste litigii în mod pacific și conform dorințelor populațiilor, reînnoind harta Europei stabilită de Congresul de la Viena.

Adresa se încheia într-o notă optimistă: „Marea confederație dunăreană va fi un fapt al epocii noastre. Acest gând să vă conducă în toate actele voastre. Podul lui Traian nu mai are decât extremitățile sale pe malurile Dunării; e simbolul stării actuale. Arcuri noi să fie construite de mâinile voastre ! Iată misiunea voastră pentru viitor“.

Românii puteau să se declare mulțumiți de conținutul Adresei lui Mazzini. Titlul său însuși: *Aux populations roumaines*, arăta că Mazzini înțelegea să li se adreseze tuturor românilor, dincolo de frontierele care îi divizau între Turcia, Rusia și Austria. Manifestul mergea și mai departe încă, atunci când făcând aluzie la neînțelegerile ungaro-române, le promitea românilor o apropiată satisfacere a revendicărilor lor naționale. În sfârșit, ei obținuseră asigurări cu privire la un alt punct esențial, care reiese mai clar din adresa către polonezi⁴¹, semnată în numele românilor de însuși D. Brătianu. Ei se vedeau integrați în „familia greco-latină“, care trebuia organizată de Franța și Italia, în timp ce Polonia și Ungaria ar fi avut de vegheat asupra organizării federației națiunilor slave.

Rolul istoric încredințat românilor era încă o dată exprimat mai clar de Mazzini cu o altă ocazie:

„Această rasă română, spunea el, colonie italică lansată de Traian în bazinul inferior al Dunării, ai zice că e chemată parcă spre a servi de punte între rasa slavă și rasa greco-latină“⁴².

Comitetul revoluționar român de la 1848, cu sediul la Paris, traducea în română manifestul lui Mazzini. A. Marcu a semnalat o traducere imprimată cu litere chirilice, pe hârtie de copiat, spre a fi

⁴¹ Ledru-Rollin, A. Darasz, J. Mazzini, A. Ruge et D. Brătianu, *Aux Polonais*, în Mazzini, *op.cit.*, XLIV, pp. 91-96.

⁴² Mazzini, *op.cit.*, XLV, p. LXXII.

introdusă clandestin în Principatele Dunărene și ascunsă mai ușor la eventuale percheziții. Presupunea că traducerea aceasta fusese făcută sub controlul lui N. Bălcescu⁴³. Biblioteca Națională din Paris conservă o a doua traducere română, imprimată pe o foaie volantă, pe două coloane, în caractere latine, apărută sub titlul: „La populațiile române”⁴⁴. Cele două versiuni sunt opera a doi traducători diferiți, ele prezentând deosebiri notabile, atât ca sintaxă, cât și ca vocabular. Versiunea în chirilic a recurs mai des la neologisme; găsim termeni ca „a conduce”, „simbol” etc., în loc de „a îndrepta”, „icoană” etc., în aceleași locuri ale versiunii cu litere latine. În orice caz, una dintre ele e opera lui C.A. Rosetti, întrucât știm dintr-o notă din *Jurnalul* său, datată 9 iulie, că el a tradus-o: „Abia din când în când am furat câte o oră spre a citi și am tradus proclamația lui Mazzini către români”⁴⁵.

E de notat că traducerile în română, ca de altfel și unele reproduceri în franceză, eludează în două rânduri aluziile federaliste ale originalului francez, apărut în *La Voix du Proscrit*⁴⁶.

Adresa către români a trezit un mare interes printre exilații români din Paris. C.A. Rosetti nota în jurnalul său la 29 iunie:

„Prin trimiterea lui Dumitru Brătianu la Londra, izbutirăm a intra și noi în comitetul democratic european, și astăzi comitetul a publicat un manifest către români. Noi însă l-am primit de ieri și în câteva ore Brătianu Ion mai ales, izbuti a intra la *Presse*, la *Evènement* și la *Siècle* și *National* și astfel astăzi manifestul fu reprodus de 6 jurnale. Apoi îndată Brătianu Ion se duse la tipografia *Evenimentului*, stătu acolo până se se puse sub tipar, luă apoi 50 numere, le duce pe la câțiva juri francezi și porni printr-înșii și pe la câteva jurnale din provincie. Iată ce poate face un om care are inimă și judecată dreaptă”⁴⁷.

⁴³ A. Marcu, *op.cit.*, p. 50.

⁴⁴ Ledru-Rollin, J. Mazzini, A. Ruge, Darasz, *La populații române*, Paris, 1851, p. 2.

⁴⁵ C.A. Rosetti, *Note intime scrise zilnic*, în *Lui C.A. Rosetti*, București, 1916, p. 220.

⁴⁶ *La Voix du Proscrit*, 1851, pp. 143-145.

⁴⁷ C.A. Rosetti, *op.cit.*, p. 219.

Dimitrie Florescu adaugă celor patru periodice citate de C.A. Rosetti, *La Voix du Proscrit*, *La République*, *L'Assemblée Nationale*, *L'Ordre* și *Journal des Débats*⁴⁸.

De fapt, manifestul apărea în multe alte jurnale; în schimb nu era reprodus de *L'Assemblée Nationale*, cum indica Florescu. Acest ziar monarhist pus în serviciul ordinii, departe de a face loc în coloanele sale *Adresei* incendiare de la Londra, ataca sub semnătura lui Charles Rabou nu numai pe autorii manifestului, dar și guvernul englez, „un guvern constituțional care permite să se perpetueze în țara sa asemenea focare de agitație”⁴⁹.

L'Evènement și *Le Siècle* reproduceau manifestul, precedat de o scurtă prezentare a problemei române. H. Lamarche le explica cititorilor ziarului *Le Siècle* că „nobilul și bravul” popor român numără 10 milioane de locuitori, vorbind o aceeași limbă și că, dacă el ar reuși să se organizeze, ar îndeplini un mare rol la Dunărea de Jos⁵⁰.

Paul Meurice, redactor girant la *L'Evènement*, comenta la rândul său manifestul într-o notă pe prima pagină a foii sale. El considera că venise momentul de „a repara uitarea prea îndelungă a Occidentului față de această foarte generoasă naționalitate” pe care „o înrudire întemeiată pe natură și în istorie” o lega de Franța. Provinciile române, adăuga, sunt ca o a doua Franță, o „Franță de departe” și românii reușesc să-și aproprie ideile franceze atât de repede și de bine, încât „au devenit adevărații reprezentanți ai democrației în Europa orientală”⁵¹.

Cât privește *La Presse*, ea se mulțumea să reproducă în prima pagină, după *Journal des Débats*, primele trei paragrafe ale manifestului⁵², în timp ce săptămânalul *La Démocratie Pacifique*, cerea scuze cititorilor sub semnătura lui Charles Brunier, pentru că periodicitatea îl împiedicase să aducă mai curând la cunoștința lor, un document ce avusese „o imensă publicitate”. Nota lui Brunier era urmată de un extras din manifestul lui Mazzini⁵³.

⁴⁸ Vezi nota lui D. Florescu în *La populațiile române*.

⁴⁹ *L'Assemblée Nationale*, 1.07.1851.

⁵⁰ *Le Siècle*, 30.06.1851.

⁵¹ *L'Evènement*, 29.06.1851.

⁵² *La Presse*, 30.06.1851.

⁵³ *La Démocratie Pacifique*, 6.07.1851.

Celelalte ziare publicau integral adresa lui Mazzini în versiuni mai mult sau mai puțin diferite⁵⁴. Cea mai mare parte a modificărilor priveau stilul. Spre a da mai multă forță manifestului, unele fraze prea lungi fuseseră tăiate, anumite propozițiuni, retopite într-o singură frază. În afara acestor modificări de formă, datorate folosirii majusculilor și jocului punctelor și virgulelor, altele aveau ca scop să înlocuiască anumite cuvinte cu termeni mai proprii. Ceea ce e însă mai important de subliniat sunt schimbările inspirate de rațiuni politice. Toate ziarele, fără excepție, vorbesc de împăratul Austriei, și nu de „tiranul Austriei“, cum se citea în versiunea inițială a manifestului. Și mai semnificativă este omisiunea unor expresii și chiar a unei întregi fraze, al cărei spirit federalist era evident. Iată această frază: „În numele popoarelor care au semnat de azi prin mâna noastră preliminariile partidului federativ european, constatăm această datorie și acest drept“. Că nu e vorba de o simplă uitare, rezultă și dintr-o altă schimbare, care viza deghizarea altei idei federaliste. În adevăr, de aceea fusese înlocuit din textul adresei pasajul: „viitorul aparține popoarelor confederate“ cu această propoziție anodină: „viitorul este al popoarelor încrezătoare“.

Periodicele *La République*, *Le National*, *La Civilisation* și *L'Emancipation* au fost singurele care au reprodus primul paragraf federalist.

E posibil, de altfel, ca această suprimare să se fi datorat chiar exilaților români, a căror atitudine reticentă față de proiectele de federalism danubian e cunoscută.

Dacă presa liberală a rezervat o bună primire manifestului de la Londra, presa monarhistă, dimpotrivă, a profitat de ocazie pentru a blama o dată în plus agitația revoluționară, întreținută de exilați. După Charles Rabou, pretenția „demogogilor“ de la Londra de a indica popoarelor calea de urmat era tot atât de absurdă ca autorizația, reînnoită zilnic, acordată de hanul tătarilor tuturor prinților de pe

⁵⁴ *Journal des Débats*, 29.06.1851; *Le Messenger*, 1.07.1851; *Le National*, 30.06.1851; *L'Ordre*, 30.06.1851; *La République*, 29.06.1851; *L'Univers*, 30.06.1851; *La Civilisation*, 3.07.1851; *L'Emancipation*, 6.07.1851.

pământ, de a lua masa numai după ce mânca el⁵⁵. În *La Patrie*, ziarul partidului moderat al ordinii, G. de Molinari vedea în adresa către români o „nouă incitare la revoltă, ieșită din atelierul revoluționar de la Londra“ și le ura românilor să facă, în materie de „literatură politică“, o alegere mai bună decât aceea a unui „apel la arme“, „ornat de invocațiile mistico-demagogice, familiare lui Mazzini“⁵⁶. La rândul ei, *Gazette de France* comenta apelul federalist de la Londra, în pagina întâi, la rubrica „Nouvelles du Jour“, sub semnătura lui J. Marie Tiengou. Acesta considera că Adresa nu făcea decât să reia sloganele bine cunoscute ale lui Mazzini și Ledru-Rollin, precum: „numai popoarele sunt mari, domnii Ledru-Rollin, Mazzini, Ruge și Darasz sunt profeții lor, și toți regii sunt niște tirani, inamici și opresori ai popoarelor“⁵⁷.

Le Moniteur du Soir, sub semnătura lui Petit, acuza Apelul către români de „fatuitate democratică“ și de „neputință“, reproducând patru pasaje din manifest⁵⁸, în timp ce *L'Indépendance Belge*, periodic cu simpatii orléaniste și bonapartiste, sublinia în revista sa politică faptul că adresa de la Londra nu conținea decât „lingușiri la adresa poporului“, „aceeași chemare la arme“ și „invocații mistico-demagogice familiare domnului Mazzini“, pe care românii, cu siguranță, nu le vor urma⁵⁹. Dar critica cea mai severă și totodată cea mai acidă apărea în *L'Union*, sub semnătura lui Laurentie, care-l acuza direct pe Palmerston că acoperea activitatea Comitetului de la Londra în scopul abolirii principiului autorității în lume. De această dată, cei patru „apostoli“ făceau prozeletism printre „roumagnoli“, predicându-le „banalitățile bine cunoscute ale poeților revoluționari“⁶⁰.

Trebuie să menționăm, în sfârșit, articolul semnat de Albert de Circourt în pagina întâi a cotidianului *L'Opinion Publique*⁶¹. Criticând

⁵⁵ *L'Assemblée Nationale*, 1.07.1851.

⁵⁶ *La Patrie*, 30.06.1851.

⁵⁷ *Gazette de France*, 29.06.1851.

⁵⁸ *Le Moniteur du Soir*, 30.06.1851.

⁵⁹ *L'Indépendance Belge*, 1.07.1851.

⁶⁰ *L'Union*, 1.07.1851.

⁶¹ *L'Opinion Publique*, 30.06.1851.

„partidul ordinii“ de a fi făcut prin presa sa o largă publicitate «epistolelor» de la Londra „cu acest rezultat pozitiv de a le transmite acolo unde presa democratică nu le-ar fi putut duce“, De Circourt, consacra un lung comentariu Adresei către români. Subliniind meritele literare ale textului mazzinian, De Circourt recunoștea, în același timp, că „nu există un demagog mai mistic“ și „care folosește mai bine poezia“ în scopuri politice decât Mazzini. „În adevăr, adăuga comentatorul, bucata poate avea efect și spre a li se adresa acestor popoare cu un limbaj care să le incite... la rău, domnul Mazzini era mai indicat decât oricine“. Dar interesul articolului publicat de *L'Opinion Publique*, rezidă mai ales în analiza repercusiunilor pe care o chemare la revoltă le-ar fi putut avea în plan românesc și în acela al politicii europene. Dacă românii din Transilvania ar da ascultare acestei instigări la insurecție, revolta lor, spunea De Circourt, ar fi repede înnăbușită de regimul autoritar de la Viena; dacă s-ar agita românii din Principatele Dunărene, rușii ar trece imediat Prutul și le-ar ocupa țărilor. Incitățile lui Mazzini n-ar servi așadar decât pentru a-i ajuta pe români să moară, fără a favoriza în vreun fel interesele Marii Britanii, care dorise evacuarea Provinciilor Danubiene în scopul de a relua cu românii, eliberați de jugul rusesc, relațiile comerciale. În chip de concluzie, De Circourt simula indignarea pentru că Elveția expulzase de pe teritoriul său niște refugiați politici inofensivi, în timp ce Marea Britanie acorda azil unor „refugiați care conduc conspirația universală“.

Atitudinea ostilă a presei reacționare l-a impresionat pe Mazzini, care se plânga în corespondența sa de primirea făcută Adresei către români⁶².

Ea a apărut și în mai multe periodice italiene, precum *Voce del Deserto* (3 iulie și 8 august), *Italia e Popolo* (2 iulie și suplimentul din 2 august).

Il Progresso care reproducesese manifestul către polonezi, nu făcea caz de Adresa către români, probabil din cauza relațiilor, cam încordate în epocă, dintre Mazzini și direcția periodicului torinez⁶³.

⁶² Mazzini alla madre, Londra, 8 luglio 1851, în Mazzini, *op.cit.*, XLV, p. 315.

⁶³ Mazzini, *op.cit.*, XLIX, p. XII.

Paralel cu polemica amplă, stârnită în presa franceză, care îi opunea pe liberali monarho-bonapartiștilor, o vie dispută s-a angajat pe aceeași temă în planul româno-maghiar. Fostul secretar al lui Kossuth, sensibil la orice aluzie ce punea în cauză politica patronului său, a considerat de datoria sa să răspundă reproșurilor făcute ungarilor și intransigenței lor, în fața revendicărilor naționale slave și române.

Daniel Irányi a publicat o punere la punct în *La Presse* care provoca, la 4 iulie, o replică a lui D. Brătianu, urmată de un răspuns al lui Irányi și de o nouă intervenție a lui Brătianu. Ultimul său răspuns n-a mai fost inserat în *La Presse* și a apărut doar în culegerea acestui schimb de scrisori, cu o prezentare a lui Henri Valleton⁶⁴. În substanță, Irányi îi chema pe români să dovedească dacă a existat o singură libertate abolită de unguri în Transilvania. D. Brătianu n-a ezitat să primească provocarea, descriind suferințele românilor din Transilvania, lipsiți timp de secole de drepturile politice cele mai elementare. Și făcând un apel patetic, adresat ungarilor, „în numele mântuirii noastre comune și al fraternității popoarelor, de a aduce o mărturie sinceră și a ni se uni spre a înmormânta și a pecetlui pentru eternitate toate erorile și crimele care au însângerat trecutul nostru“. Brătianu le întindea ungarilor o „mână frățască“ spre a trece împreună la realizarea federației Dunării, atât de discutată în epocă: „Să ne dăm mâna, fraților, pe deasupra mormintelor martirilor noștri și această mare operă să fie gloria noastră, a tuturor“⁶⁵.

Dar reluând argumentarea lui Kossuth, Irányi încerca să demonstreze că antanta federală ungaro-română nu se putea realiza cât timp românii continuau să-și propună dezmembrarea Ungariei. „A împărți Ungaria, spunea Irányi, înseamnă a-i sfâșia inima, a-i frânge sabia“. Ungurii erau dispuși să ia parte la o confederație danubiană, numai cu condiția respectării integrității lor teritoriale⁶⁶.

În ultima sa scrisoare, Brătianu vorbea ca reprezentant autorizat al românilor din toate provinciile române aservite de imperialismele străine.

⁶⁴ *Lettres hongro-roumaines* [par Daniel Irányi et D. Bratiano. Avec une préface de Henri Valleton], Paris, 1851, V + 47 p.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 18.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 29.

El declara că în momentul în care toate popoarele oprite trebuiau să-și reunească forțele contra opresorilor, n-avea intenția să combată un ungur „nici măcar cu pana“. Dar nu putea nici accepta ca românii din Transilvania să fie șterși de pe harta Europei, pentru că o adunare în care ei nu fuseseră reprezentați, votase la Cluj, uniunea cu Ungaria.

Obstacolul potrivit căruia ei ar fi făcut să eșueze revoluția de la 1848, care se ridica în fața tuturor proiectelor de federație danubiană, nu era deci încă înfrânt: pozițiile române și ungare rămăneau cu obstinație aceleași. Mazzini, care făcea risipă de sfaturi de bună înțelegere și conciliere, nu pierdea nici o ocazie să-i repete lui Brătianu: „Contez pe dv. și pe pactul care ne leagă, pentru ca orice polemică iritantă să nu mai reapară între voi și unguri“⁶⁷.

Activitatea acestui cutezător agent federalist român, D. Brătianu, nu se oprea aici. Tot el va prezenta Comitetului de la Londra răspunsul român la Adresa din 26 iunie⁶⁸. Acest răspuns din Brighton, datat 11 septembrie, era semnat în numele Comitetului român din Paris de D. Brătianu, care era cooptat la aceeași dată ca al cincilea membru al Comitetului Central Democrat.

Răspunsul era redactat în stilul romantic atât de caracteristic în epocă. El stăruia asupra rolului civilizator și al aceluia de apărător al civilizației încredințat românilor, prin situația lor geografică, de bastion oriental al Europei. Aluziile federaliste nu lipseau. Se exprima chiar convingerea că federația popoarelor dunărene va deveni o realitate politică. Spre a facilita realizarea acestei uniuni, românii adoptau o atitudine mai conciliantă față de unguri, cedând stăruințelor repetate ale lui Mazzini care îi dăduse, de curând, noi asigurări lui Brătianu: „Dv. nu riscați nimic. Veți putea protesta oricând în mod oportun dacă vi se face o nedreptate. Ceea ce ne trebuie astăzi este Armistițiul lui Dumnezeu“⁶⁹. În privința viitorului federalismului danubian, răspunsul român era pătruns de o înțeleaptă aplicare a unei legi dragi lui Mazzini,

⁶⁷ Mazzini către D. Brătianu, Londra, 21.08.1851, în A. Cretzianu, *op.cit.*, p. 270.

⁶⁸ O versiune română în *Lui C.A. Rosetti*, cit., p. 255, o traducere după textul italian publicat în *Il Progresso*, în A. Marcu, *op.cit.*, p. 55.

⁶⁹ Mazzini către Brătianu, Londra, 21.08.1851, *ibidem*, p. 270.

aceea a asociației. Dar nuanțată. Se putea acorda încredere federalismului, spunea acel răspuns, în măsura în care aplicarea sa respectă libertatea indivizilor și popoarelor. Mazzini se străduise de multe ori să demonstreze virtuțile principiului asocierii, atât pe plan individual, cât și pe plan social intern și internațional⁷⁰. Venise timpul, spusese Mazzini în 1850, să se „promulge solemn și universal acest principiu al asocierii, ca punct de plecare al studiilor teoretice și practice care au ca scop organizarea progresivă a societăților umane”⁷¹. Inspirat de ideile sale, răspunsul român adopta principiul asociației, condiționându-l de garanții destinate să protejeze interesele majore ale poporului român. Pe bună dreptate, răspunsul insista asupra faptului că orice asociere trebuie să fie liber acceptată spre a fi viabilă. După acest atac împotriva imperialismului care vrea să unifice moravurile și popoarele prin forță, răspunsul preciza că viitoarea federație a Dunării nu trebuia să îmbrace forma de stat federal, dotat cu puteri prea largi, ci mai curând a unei alianțe a cărei competență să fie strict limitată. Termenii utilizați spre a defini natura juridică a pactului și amploarea puterilor federale nu erau propriu-zis împrumutați din dreptul public, ci mai curând din dreptul civil. Se exprima dorința ca acea federație a popoarelor de la Dunăre să nu fie un consorțiu al tuturor bunurilor, o societate universală, ci ca fiecare membru al asociației să continue să beneficieze de libertatea de a dispune de averea sa, întrucât el nu se angaja decât pentru partea sa de asociat.

Deși răspunsul Comitetului revoluționar român era semnat doar de D. Brătianu, în numele acestuia, în întregimea sa, paternitatea lui se pretează încă la discuție. A. Cretzianu nu face decât să constate materialitatea faptelor: răspunsul a fost transmis prin D. Brătianu și purta semnătura sa⁷².

Un alt istoric al emigrației de la 1848, O. Boitoș, enumeră printre redactorii potențiali ai răspunsului, în afara lui D. Brătianu, pe C.A.

⁷⁰ G. Mazzini, *D'alcune cause che impedirano finora la sviluppo della libertà in Italia*, op. cit., II, Imola, 1907, p.187; *Dilucidazioni morali allo statuto della Giovine Italia*, ibidem, p. 297.

⁷¹ G. Mazzini, *Foi et avenir*, Paris, 1850, p. 58.

⁷² A. Cretzianu, op.cit., I, p. 50.

Rosetti, „cel mai romantic dintre radicalii români”⁷³. Dar însemnările jurnalului intim al ultimului înfirmă ipoteza, întrucât ele nu fac aluzie decât la publicarea răspunsului în cinci periodice⁷⁴. Din aceleași note ale lui Rosetti rezultă că el n-ar fi avut timpul să redacteze un astfel de răspuns, chinuit cum fusese în cursul lunilor august, septembrie și octombrie 1851 de sinuciderea prietenului său Rosenthal și de o percheziție a poliției franceze. După A. Marcu și R. Bossy, răspunsul român ar fi fost redactat de N. Bălcescu, care i-ar fi lăsat lui Brătianu grija de a-l prezenta Comitetului de la Londra⁷⁵. Comentatorul operei lui Bălcescu, G. Zane refuză însă să creadă că un istoric de talia lui Bălcescu ar fi putut afirma că românii reprezentau avangarda rasei greco-latine⁷⁶.

Analiza stilului și a ideilor conținute în răspuns ne fac să credem că autorul său nu putea fi altul decât D. Brătianu. Răspunsul spunea, între altele, că „mușcând” din națiunea română, barbarii au intrat în contact cu civilizația. Or, D. Brătianu folosește termeni aproape identici într-o proclamație adresată locuitorilor din Principate, atunci când vorbește despre tătarul, care „tot mușcând în cărnurile voastre, ar fi primit și el altoiul civilizației”⁷⁷. Un argument suplimentar ni-l furnizează corespondența Mazzini – D. Brătianu. „V-ați angajat aproape să scrieți împreună cu L(edru) R(ollin) o Adresă ca răspuns la a noastră, spune Mazzini. Ar trebui să o faceți. Și ar trebui ca în această Adresă să exprimați cuvinte de pace ungurilor...” „Ne veți comunica Adresa înainte de a o publica. Și ea ar putea fi semnată de dv., pentru Comitetul Național Român”⁷⁸.

Invitația de a redacta răspunsul, ca și modul de a proceda după redactarea ei sunt astfel clar indicate.

⁷³ O. Boitoș, *op.cit.*, p. 76.

⁷⁴ C.A. Rosetti, *op.cit.*, p. 222.

⁷⁵ A. Marcu, *op.cit.*, p. 60; Raoul Bossy, *L'idée fédéraliste dans le centre et le sud-est de l'Europe*, în „Cahiers du Monde Nouveau”, Paris, janvier, 1949, p. 31.

⁷⁶ N. Bălcescu, *Opere*, I, Partea a II-a, București, 1940, p. 286.

⁷⁷ D. Brătianu, „Apel către locuitorii din Principate”, Londra, 10 septembrie 1852, în A. Cretzianu, *op.cit.*, I, p. 291.

⁷⁸ Mazzini către D. Brătianu, Londra... iulie 1851, în A. Cretzianu, *op.cit.*, I, p. 268.

Dacă ne întrebăm acum care era mobilul secret al activității politice și federaliste a lui D. Brătianu, răspunsul va fi același ca în cazul lui N. Bălcescu. Regăsim la el ca la aproape toți oamenii politici de la mijlocul secolului trecut, leitmotivul național. Mai mult decât la federație, D. Brătianu se gândea și el la Dacia, la unitatea politică a tuturor românilor, la: „țara românilor, care unită cu celelalte surori ale ei, Moldova, Bucovina, Țara Banatului, Basarabia și Țara Românească, va fi țara întreagă ce se numește România, pentru care trebuie să trăim, să muncim și să ne luptăm, căci numai în sânul ei vom putea fi tari, slobozi și fericiți”⁷⁹.

Întorși acasă, exilații vor realiza în parte acest vis prin unirea, în 1859, a Valahiei și Moldovei într-un singur stat. În speranța de a vedea mai curând sau mai târziu Transilvania alipită nucleului moldo-valah, românii își vor aminti din când în când de soluțiile federaliste, mai ales atunci când imperiul austriac va traversa crize internaționale. Dar, în orice condiție, idealul politic al protagoniștilor federaliști a fost acela de a servi, prin intermediul federalismului, interesele naționale specifice țării lor. Meritul lor nu e mai mic dacă ținem seama de faptul că, de o sută de ani încoace, datele fundamentale ale federalismului nu par să se fi schimbat prea mult.

Paris, 1954.

(Traducere de Ștefan Delureanu)

⁷⁹ O. Boitoș, *op.cit.*, p. 81.

Arhitectul federal numărul 1

Realizarea Federației Europene cerea ca în practică un stat să-și asume rolul de protagonist federal, impunând comunității internaționale un anumit ritm și conduită. Interesul național francez și european indicau Franța drept campionul și arhitectul federal numărul 1. Căci, în ultimii 150 de ani nici o altă țară nu a exercitat asupra mișcării ideilor continentale o mai mare influență decât Franța. Singură extraordinara putere de radieră a spiritului logic francez ar putea să asigure triumful ideii federale europene.

Pe de altă parte era interesul Franței să-și consolideze poziția sa europeană precară. O țară esențialmente pacifică, lipsită de apărări naturale în fața invaziunilor continentale, subpopulată pe lângă vecina sa Germania, cuceritoare și colonizatoare, Franța a imaginat întru apărarea sa, după primul război mondial, sistemul securității colective, iar după cel de al doilea, sistemul integrării europene.

Iată de ce Franța, fidelă tradiției și misiunii sale, a devenit animatoarea Europei Unite, lansând lumii occidentale nu numai simple mesagii, ci proiecte care poartă numele oamenilor săi politici. O simplă enumerare ni se pare elocventă:

1. Comunitatea Cărbunelui și Oțelului intrată în vigoare are la bază planul Schuman.
2. Comunitatea de Apărare, pornește de la planul Plevén de armată europeană.
3. *Pool*-ul verde a fost propus de Pierre Pflimlin.
4. Comunitatea europeană a transporturilor revine lui Edouard Bonafous.
5. Comunitatea europeană a energiei a fost gândită și propusă de Jean-Marie Louvel.
6. În sfârșit, comunitatea europeană a sănătății este susținută de Paul Ribeyre.

Nu este surprinzător că federaliștii români lucrează în majoritatea cazurilor pentru o Europă Unită, în cadrul mișcărilor federale franceze care au făcut cu aceste planuri dovada spiritului constructiv francez. La atracția spirituală franceză, se adaugă încă și conștiința că Franța este singurul stat european în luptă deschisă împotriva comunismului. În Indochina ea apără Europa, căci după cum spunea Lenin, drumul cel mai scurt de la Moscova la Paris, trece prin Tokio, Peking și Calcutta. Pământ tradițional al drepturilor omului și popoarelor, de aici așteaptă federaliștii români să vadă pornind și campania reîntregirii Europei, echivalentă cu eliberarea națională.

Depășirea obstacolului german

Antagonismul franco-german, care a fost timp de un veac tema politicii europene și a tuturor congreselor de pace, se ridică și astăzi ca un obstacol major în calea edificării Europei Unite.

Este clar că astăzi politica de distrugere a Germaniei cunoscută sub numele de vansittartism, a fost abandonată și că aliații recunosc implicit falimentul sistemului instituit după capitularea fără condiții a Germaniei. La șapte ani după înfrângerea sa, Germania reînvie din necesitatea menținerii echilibrului politic european, grav amenințat de instalarea Rusiei pe Elba. Robert Schuman constată, la 18 ianuarie 1953 redresarea neașteptat de rapidă a învinșilor de ieri: „Partout l'Allemagne se redresse a vue d'oeil, non seulement récupérer sa situation d'avant 1939, mais la dépasse. Ces énergies nous ne pouvons pas les supprimer. Nous ne pouvons pas faire que l'ouvrier allemand ne travaille 48 heures, ou ne fasse des heures supplémentaires, n'accepte une discipline par ambition, par conviction nationale. Vous ne pouvez pas empêcher les savants allemands de faire leurs inventions, les ingénieurs, les chefs d'entreprises, de se mettre à la disposition de leur pays...”

În fața redresării Germaniei, susținută de Statele Unite, Franța are de optat între alternativa germanizării și cea a europenizării Germaniei. Germania va putea reînvia ca stat suveran, cu o armată națională în care

pare infinit probabil să rească spiritul naționalist german, sau într-un context federal, ținută prin legături solide care să o împiedice să acționeze izolat, contribuind la mărirea puterii și prosperității europene.

Temerile Franței sunt ca o Germanie revirilizată, animată de vechiul său spirit naționalist să nu preia conducerea federației europene. Această Germanie mutilată, împinsă în mod fatal spre iredentism, va conduce întreaga Europă de Est la un război anticomunist.

Pentru a-și întări poziția sa europeană, Franța vrea să se înconjoare de garanții. Ea consideră că politica asocierii Germaniei pe baza egalității de drepturi trebuie înlocuită prin aceea a integrării Germaniei într-un sistem de angajamente din care să nu mai poată scăpa. În același timp Franța caută să obțină o garanție suficientă din partea Angliei și Statelor Unite, în caz de secesiune germană, și pune condiția participării la federația europeană cu întreaga Uniune franceză, spre a înclina balanța forțelor în favoarea sa.

Dialogul franco-german nu s-a încheiat încă, dar există pericolul ca redresarea Germaniei să fie mai rapidă decât integrarea sa europeană.

Reparația Germaniei pe scena europeană și recreșterea ei în putere interesează în chip deosebit toate statele Europei de Est. Polonia și Cehoslovacia sunt țările cele mai antigermane. Ele au expulzat 5 804 000 și, respectiv, 2 500 000 de germani de pe teritoriul național, pe care nu înțeleg să-i reprimească, chiar dacă eliberarea s-ar face cu sprijin german.

Maghiarii, care și-au realizat pe vremuri politica de revendicări cu sprijinul Germaniei, privesc cu simpatie reparația acestei țări ca factor de putere.

Între aceste două poziții extreme, românii, fără o graniță comună cu Germania, văzând în Rusia pericolul actual major, socotesc că renașterea imperialismului german este numai un pericol eventual și îndepărtat, care ar putea fi evitat prin integrarea Germaniei, însoțită de garanții.

În orice caz se poate vorbi de o coincidență a scopurilor politice imediate ale Germaniei și României când este vorba de eliberarea Europei de Est, deși persistă și printre români amintirea visului de hegemonie germană și al unei Mitteleurope.

Fazele reconstrucției politice

Primul Congres European a întrunit la Haga, între 7 și 10 mai 1948, 800 de personalități din toate naționalitățile europene. Din punct de vedere românesc, Congresul a decepționat prin timiditatea sa, rezoluția politică adoptată trecând sub tăcere problema Europei de Est. La Haga emigranții au înțeles că reconstrucția politică a Europei îi interesează nu atât prin rezoluțiile imediate, care pun temeliile federale ale Vestului, cât prin rezultatele mai îndepărtate ce pot conduce la eliberarea Estului.

Un pas înainte în organizarea Vestului se face prin crearea Consiliului Europei de la Strasbourg, compus dintr-un Comitet de Miniștri și o Adunare Consultativă. Însăși denumirea de Consiliu și aceea de Adunare Consultativă arată că nu ne găsim în fața unor autorități europene înzestrate cu putere de decizie, ci numai în fața unor organe nedeliberative. Nu este vorba de un parlament și de un executiv european, ci de niște organe hibride, asemănătoare unor Conferințe diplomatice, ale căror recomandări sunt lăsate la latitudinea guvernelor naționale, spre a fi traduse în fapt.

În practică recomandările Adunării Consultative nici nu au fost transmise de către Comitetul de miniștri guvernelor europene, din cauza unui antagonism latent între cele două organe de la Strasbourg.

Un progres într-adevăr revoluționar în reconstrucția Europei de Vest se face prin crearea primei autorități specializate supranaționale, Comunitatea Cărbune-Oțel, care a intrat în vigoare la 10 Februarie 1953. Șase state europene decise să meargă mai repede pe drumul federal constituiau Mica Europă sau „Europeta“, cum i s-a spus în derâdere, piață comună pentru cărbune și oțel care circulă între membrii comunității în mod liber, negrevate de impozite ori taxe vamale. Pentru prima dată în istoria Europei, într-un domeniu limitat dar de o importanță primordială ca acela al cărbunelui și oțelului, state mari de importanța Franței, Germaniei ori Italiei renunță la o parte de suveranitate în profitul unui organism supranațional.

Trebuie remarcat că Mica Europă nu este atât de mică pe cât o vor adversarii ei, având o putere demografică superioară cu cinci milioane aceleia a Statelor Unite și depășind cu mult puterea economică a U.R.S.S. din punct de vedere al producției de oțel, electricitate, ciment etc...

Destinul Europei se joacă însă în momentul în care se decide crearea Comunității de Apărare europeană, care implică o renunțare la suveranitate într-un domeniu esențial cum este acela al apărării naționale. La 27 mai 1952 cele șase națiuni care ratificaseră planul Schuman semnavă la Paris tratatele creatoare ale Comunității Europene de apărare. În momentul ratificării acestor tratate de către Parlamentele naționale, în urma unei presiuni conjugate a comuniștilor, a dreptei naționaliste, a socialiștilor și chiar a radicalilor, guvernul francez se vede obligat să intervină cu 10 protocoale adiționale interpretative. Protocoalele adiționale tind să mențină o armată națională franceză independentă de armata europeană, arătând că nu poate exista egalitate de drepturi acolo unde nu există egalitate de obligații. Franța cere pentru ea dispoziții de excepție, ca singurul membru al Comunității de Apărare care are întinse obligații peste mare.

Pentru noi, Comunitatea Europeană de Apărare prezintă un interes deosebit din punct de vedere al evoluției stării de spirit occidentale. După o perioadă defetistă, în care se susținea inutilitatea apărării, Europa de Vest a cunoscut o perioadă neutralistă, care voia să ignore amenințarea rusească, spre a ajunge astăzi, prin Comunitatea de Apărare, la manifestarea voinței europene de rezistență la agresiune.

După ce își va organiza rezistența, Europa occidentală va adopta linia unei politici de coexistență pacifică între Vest și Est, așa cum o preconiza Maurice Duverger, sau va câștiga teren ideea unei cruciade pentru eliberarea Estului? Este întrebarea noastră de viață și de destin a democrațiilor populare.

La cel de al 19-lea Congres al Partidului Comunist al U.R.S.S. (5 octombrie 1952), Stalin se arată optimist atunci când spunea că, deși diferențele ideologice dintre blocul capitalist și cel socialist sunt mari, totuși conflictul nu va izbucni între blocuri, ci în interiorul blocului capitalist, în lupta pentru câștigarea de noi debușee economice.

Tema coexistenței pacifice îmbrățișată de occidentali a fost lansată de Stalin însuși, ea nereprezentând în gândirea politică a regimului comunist decât o etapă dialectică, în care dinamismul quasi apostolic al unui imperialism ideologic crede că poate ajunge la dominarea Vestului fără a recurge la război.

Cu o remarcabilă claritate de spirit, Marc Scherer definea la dezbaterile de politică externă ale Congresului național M.R.P. condițiile coexistenței, în patru puncte. Coexistența nu e posibilă, spunea Marc Scherer, atât timp cât U.R.S.S. nu renunță:

1. la menținerea Cortinei de Fier;
2. la sabotarea Conferințelor internaționale;
3. la consolidarea situațiilor câștigate în Europa Răsăriteană;
4. la doctrina revoluției mondiale și a regimurilor afiliate.

Iar Pierre Henri Teitgen făcea un pas mai departe în crearea unui climat de tonicitate morală, când spunea, cu prilejul aceluiași dezbateri:

„Pentru a obține pacea, trebuie să fi capabil și hotărât să consimți la sacrificiul ființei tale și, dacă este necesar, la lupta pentru apărarea principiilor esențiale ale demnității umane“.

Desigur că ideea de cruciadă nu există nici în litera, nici în spiritul Pactului Atlantic, totuși nu se poate contesta că o Europă Occidentală reconciliată poate găsi în forța militară franco-germană un sindicat de apărare vestică, putând asuma într-o zi și un rol ofensiv.

Și faptul că unele cercuri politice occidentale au început să discute rolul de instrument de eliberare ce ar putea reveni Europei de Est ne arată că opinia publică apuseană este pe calea descoperirii misiunii sale istorice.

* * *

Adaug că o comunitate economică, dar mai ales comunitatea de apărare pe cale de înjghebare sunt greu de imaginat funcțional, fără a fi puse în slujba unei autorități politice propriu-zise. Astfel a luat naștere ideea creerii celei de a treia comunități europene, comunitatea politică prevăzută cu organe supranaționale și destinată să conducă politica economică și militară a Vestului.

România și proiectele de reconstrucție estică

Emigrațiile din Europa de Est nu se mulțumesc numai să urmărească cu interes procesul de lentă integrare al Occidentului, ci, în perspectiva eliberării, meditează la o organizare politică a Răsăritului, care să se substituie actualului bloc sovietic.

Polonezii, care au migrația cea mai numeroasă și cea mai bogată, s-au grupat în mai multe cluburi federale proprii, care lucrează în strânsă colaborare cu maghiarii pentru o Federație Centro-Europeană. Cea mai veche în timp este asociația „Intermarium“, susținută de guvernul polonez din Londra. Din Intermarium descinde „Clubul federal al Europei Centrale“, creat în 1943, cu filiale în Londra, Paris, Bruxelles, Roma și München. Propunerile lor federale, fără răsunet chiar în rândurile poloneze, vizează agregarea celor trei republici baltice, cu cele șapte republici populare, plus Ucraina, Bielorusia și Austria. O activitate și mai modestă a desfășurat-o până la dispariția sa „Clubul federal din Londra“ al generalului Prchala și actualmente mișcarea „Independență și democrație“, ce propune un trialism polono-ungaro-cehoslovac.

Mult mai îndeaproape o interesează pe România proiectele federale austro-maghiare, datorate lui Otto de Habsburg sau lui Pál Auer, care prezintă neliniștitoare asemănări. Se susține că pe comunitatea culturală și religioasă a Europei Centrale s-ar putea edifica o federație danubiană care ar avea granițele fostului Imperiu austro-ungar. În acest chip, Austria, un stat cu un cap enorm pe un trup de pitic, cu o Viena în care se aglomerează o treime din populația țării, și-ar recâștiga o dată cu spațiul vital danubian influența pierdută în Europa Centrală, în timp ce Ungaria, reîntoarsă la un revizionism desuet, ar pune ca o condiție prealabilă a participării la Federația Dunării, tranșarea de către o instanță arbitrală europeană a contestațiilor teritoriale dintre statele din această regiune.

Vom încerca să arătăm care a fost poziția dintotdeauna a României în materie federală și în domeniul federalismului danubian în special.

În răstimpul dintre cele două războaie mondiale, România și-a dovedit vocația federală, fiind un factor activ de agregare a popoarelor din Centrul și Sud-Estul Europei. În timp ce Ungaria se menținea pe o poziție negativă, de ostilitate față de Mica Înțelegere, România participa la două înțelegeri regionale: Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, care evoluează de la tipul inițial de alianțe între popoarele victorioase din primul război mondial spre o organizare quasi federală. Pactul de organizare al Micii Înțelegeri din 16 februarie 1933 năzuiește să facă din înțelegerea tripartită a statelor succesorale o federație a Dunării, deschisă tuturor statelor din acea regiune și prevăzută cu organe comune

politice (Conferința miniștrilor de externe), economice (Consiliul economic), militare etc.

Profesorul Georges Scelle vedea în această Înțelegere regională „un fenomen de solidaritate specială”, iar Hubert-Beuve Méry îi spunea pe nume: „un fel de Staatenbund”.

Surprindem pe vecinii noștri maghiari cel puțin în contratimp istoric, ei refuzând Federația Dunării în epoca Regionalismelor federale și propunând-o acum, când ea a devenit o formulă depășită în epoca actuală a federalismului continental.

Trebuie să remarcăm că gânditorii politici români de anvergură europeană nu s-au oprit la soluția trialistă a Micii Înțelegeri sau la cea danubiană, decât ca etape spre o largă integrare europeană. În viziunea lui Take Ionescu, Mica Înțelegere trebuia să apară ca un bloc oriental, de la Baltica la Egee, în care să fie cuprinse și Polonia și Grecia. Dacă proiectul de federație orientală al lui Take Ionescu nu s-a putut realiza, responsabilitatea cade pe conducătorii Ungariei, care au aderat la blocul revizionist, și pe Rusia sovietică, ce vedea în construcția lui Take Ionescu un cordon sanitar anticomunist.

Emulul lui Take Ionescu, N. Titulescu, despre care s-a spus că avea o viziune politică planetară, s-a izbit în tentativele sale de organizare a Centrului și Sud-Estului European, de același revizionism maghiar și legitimism austriac, care încearcă să revină astăzi în viața publică europeană pe autostrada federală.

Vocația federală europeană a României se manifestă încă o dată cu ocazia discuțiilor stârnite de planul Tardieu. În reacția pe care planul Tardieu o provoacă, se poate constata că România aderă la ideea unei federații a Europei ca întreg sau, în cazul cel mai rău, al unei vaste Federații Centro-Europene, pe care Federația Dunării nu o acoperă decât în mod parțial.

În acest sens, Ion Mihalache declara: „Sunt trup și suflet pentru planul Tardieu, pe care îl consider ca primul pas serios spre realizarea planului Briand, de solidarizare economică a Statelor Unite Europene, unică soluție de salvare a economiei europene și a păcii europene”.

Din declarațiile făcute ziarului vienez „Neue Freie Presse” în 1930, rezultă că Iuliu Maniu cerea ca o garanție împotriva aspirațiilor de

dominație austro-ungară, ca Federația Europei Danubiene să nu se reducă la limitele fostului imperiu austro-ungar, ci să înglobeze opt state: Polonia, Cehoslovacia, Austria, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, Grecia și România.

Pentru Virgil Madgearu, formula deghezată de reconstruire a Austro-Ungariei pe calea unei federații danubiene, nu numai că ascundea primejdii politice imperialiste, dar nu prezenta nici un avantaj economic. Istoria veacului trecut, spunea Virgil Madgearu, arată că spațiul economic austro-maghiar nu a fost un spațiu ideal, cunoscând dese crize economice și un standard de viață inferior celui din Apus. Același punct de vedere negativ era exprimat și de primul ministru de atunci, Nicolae Iorga, și de partidul Liberal prin vocea lui Gh. Brătianu și Djuvara. În emigrația românească de astăzi domnește o completă unitate de vederi în materia apărării intereselor românești. Continuând tradiția gândirii federale românești, federaliștii români de orice tendință ori nuanță, nu obosesc a afirma vocația europeană a României și dorința țării lor de integrare în complexul Europei ca întreg. Dacă se pot întâlni mișcări federale ori militanți federaliști slovaci ori croați care să susțină autonomia națională slovacă ori croată în cadrul unei federații danubiene, nu cunoaștem nici un român care să susțină autonomia Transilvaniei în cadrul unei federații habsburgice.

Românii sunt conștienți că problema noastră de politică internațională numărul 1, la viitoarea conferință a păcii, nu va fi cea a Basarabiei, ci a statutului Transilvaniei în cadrul federației europene, centrul actual de atac al adversarilor noștri.

În lucrarea lui Léon Némanoff „La Russie et le problème de la paix“, scrisă după conferința de la Paris prin care ni se retroceda Transilvania de Nord, se spune textual:

„Il est vraiment difficile de reconnaître que la solution du problème transylvain, dans le sens de la réincorporation pure et simple de ce pays a l'Etat roumain soit la meilleure. L'histoire de la Transylvanie au cours de XIX et XX siècles prouve que la meilleure solution aurait été de créer un état indépendant binational et bilingue. Cela n'aurait été d'ailleurs que le retour à la situation qui a existé pendant plusieurs siècles“.

„.... tant que ce problème ne sera pas résolu, il n'y aura pas de paix véritable en Europe centrale“.

Nu este oare simptomatic că ideile lui Némanoff își găsesc răsunet în proiectul de constituție al Republicii Populare Române, prin crearea unei regiuni autonome maghiare (art. 19 din proiectul de constituție) cuprinzând raioanele: Ciuc, Gheorghieni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Târgu Mureș, Târgu Secuiesc, Toplița și având ca centru administrativ Târgu Mureș ?

Adevărații federaliști români trebuie să demaște sub camuflajul federalismului danubian visul reînvierii imperialismului habsburgic și pericolul atingerii unității românești.

Căci, ni se pare cel puțin straniu procedeul federaliștilor austro-maghiari, cum ar fi Otto de Habsburg, care vor să porceadă la agregarea Estului European pe curioasa cale a divizării lui într-o multitudine de state pitice: croat, slovac, sloven, și transilvan. Este deasemeni bizar să se sconteze pe crearea unui climat spiritual favorabil colaborării federale printr-o traducere în judecată, pentru preținse litigii teritoriale, în fața unor instanțe arbitrale europene.

Lăsăm cehilor, slovacilor, croaților, slovenilor și sârbilor să răspundă dacă vor să trăiască mâine în cinci state deosebite și sub sceptrul imperial habsburgic, dar este de datoria noastră să respingem ideea întoarcerii la experiențe dureroase pe care istoria le-a condamnat fără recurs și să protestăm în același timp împotriva tendințelor vădite ori deghizate de autonomie a Transilvaniei. Căci federalismul nu poate fi un narcotic sub care să se amputeze trupul României, pentru a ni se propune apoi să ne federăm cu noi înșine, adică cu regiuni detașate din teritoriul național.

Pentru noi, federalismul regional și implicit cel danubian este un anacronism, iar fundarea lui pe o comunitate religioasă-culturală un neadevăr. Căci din punct de vedere cultural se pot discerne în bazinul dunărean influențe germane, slave, latine și maghiare, iar din punct de vedere religios se constată existența unor populații catolice, protestante, ortodoxe, mozaice și musulmane. Federalismul danubian este un simplu artificiu politic pus în slujba unui nou imperialism. Căci Europa danubiană nu este o regiune geografică, ci o regiune politică *ad-hoc*, căreia i se dă, într-o lucrare ca aceea a lui Aulneau „Histoire de l'Europe Centrale“, nu mai puțin de douăsprezece definiții și contururi.

Federaliștii care cer arbitraje agitând steagul învechit al problemei minorităților uită că în faza actuală de dezvoltare a dreptului internațional public, individul, devenind subiect de drept internațional, orice minoritar *ut singuli*, în afară de apartenența la un grup etnic, va avea dreptul și se va bucura de o perfectă protecție internațională.

Vom releva în treacăt paralelismul de destin franco-român. În momentul legării destinului lor de o nouă formulă de reconstrucție politică a Europei, amândouă aceste popoare au a înfrunța pericolul virtual al recrudescenței imperialismului germano-maghiar, sub aspectul lăudabil al federalismului. Am văzut că de aceea, atât Franța, cât și România, în însuși interesul realizării unei federații solide și de durată, cer anumite garanții, prima împotriva eventualei secesiuni germane, cea de a doua, împotriva unei construcții federale regionale, danubiene, în care Ungaria și-ar asuma rolul de *primus inter pares*.

Din fericire, Statele Unite, care au jucat un rol atât de important în unificarea Europei de Vest, par a nu mai arăta interes proiectelor danubiene, pentru a susține o federație a întregului Est european. Căci la 16 aprilie 1952 se constituia la Washington, cu sprijinul lui *Free Europe*, un Comitet pentru unificarea națiunilor din Europa Centrală și Orientală, la care participă toate cele 10 țări din Europa ocupată, plus Ucraina și Bielorusia.

Dar integrarea Ucrainei și Bielorusiei în federația Estului, așa cum rezultă din proiectul american, este neliniștitoare pentru România, nu numai prin faptul că granițele spirituale ale Europei sunt depășite, ci și prin periclitarea echilibrului intern al unei atari comunități.

Dacă în Europa întregă, din trei locuitori, unul e slav, în federația Estului, extinsă și la Ucraina și Bielorusia, din doi locuitori unul ar fi slav, și, datorită prolificității extraordinare a neamurilor slave, acest raport nu ar întârzia să se modifice în favoarea slavilor. Nu trebuie deci să se cadă în greșeala de a se crea o federație slavă, pe care a visat-o Danilevski, o federație antirațională, antioccidentală și deci anticuropeană.

Interesul României coincide și de data aceasta cu interesul Europei și el impune o integrare a Europei ca întreg, până la frontierele etnice ale Rusiei, limita extremă de penetrație a spiritualității europene.

Pariul cu Europa. Mărturie și itinerar în mișcarea europeană

1. Scrieri editate*

Protecția socială a tineretului european

Prefață

George Ciorănescu a studiat condițiile „Protecției sociale a tineretului“, protecție fizică și protecție morală, care vor permite tineretului să-și regăsească vigoarea și încrederea.

Raportul prezentat de George Ciorănescu la Hofgastein, la Congresul Tinerilor din Noile Echipa Internaționale, merită o largă răspândire.

Nimeni nu poate rămâne insensibil „în fața dramei tineretului european, amenințat nu numai cu pierderea sănătății sale, a încrederii și a speranței, ci și cu pierderea sufletului său“.

George Ciorănescu este un tânăr care a suferit; izgonit din țara sa oprimată, el a cunoscut greutăți care l-au făcut să simtă de ce anume are nevoie tineretul pentru a-și regăsi, o dată cu libertatea, speranța și bucuria de a trăi.

El expune aici rodul reflecțiilor sale și sugerează măsurile menite să remedieze rigorile unei stări de lucruri care compromite viitorul popoarelor libere.

Regimurile totalitare, fasciste și comuniste, au știut să exploateze entuziasmul tineretului pentru a servi planurile lor tiranice.

„Un tineret violent de activ, imperios, întreprinzător și brutal, iată ceea ce caut“, spunea Hitler; „vreau să văd strălucind în ochii lui flacăra

* Textele din această secțiune, publicate inițial în *Geneza Europei Comunitare* de Ștefan Delureanu (Editura Paideia, 1999), au fost traduse de Nicoleta Panait și Patricia Panait.

mândră și sălbatică a animalului de pradă. Să nu mi se vorbească de formație intelectuală. Cunoașterea ar însemna pierderea tinerilor mei“.

Regimul sovietic este și mai categoric. El nu concepe pentru tineri decât o educație pur politică.

„Școala în afara politicii este o minciună și o ipocrizie“, spunea Stalin.

Măsurile preconizate de George Ciorănescu vor putea să redea curajul și speranța tineretului, să-l salveze din mizeria sa actuală și în același timp „să salveze Europa din naufragiul care o amenință“.

Robert Bichet

Deputat – fost ministru
Secretar general al N.E.I.

Introducere*

A vorbi de protecția socială a tineretului înseamnă abordarea unuia dintre cele mai recente și mai pasionante subiecte, care preocupă în egală măsură guvernele, opinia publică și oamenii de știință.

Până în zilele noastre tinerețea a fost considerată ca fiind vârsta lipsei de experiență și a promisiunii, vârsta de care ne amintim cu melancolie și asupra căreia revenim din când în când. Această vârstă a fost un pretext literar și artistic, exploatat de romancieri ca Dickens și de pictori ca Rafael. O dată cu afirmarea științelor biologice, psihologii și pedagogii au descoperit unul dintre cele mai frumoase tărâmuri ale explorării științifice: știința tinereții, numită hebelogie.

Studiul individualității tinerilor ajunsese la concluzia că tânărul nu este un om în miniatură, ci un om în sine, având o structură diferită și independentă de cea a adultului.

Secolul XX a demonstrat că tânărul se deosebește de adult nu numai din punct de vedere psiho-fizic, ci și prin formația sa morală și prin reacțiile sociale. Cercetășia engleză sau Mișcarea de Tineret germană lăsa să se întrevadă forța organizatorică și revoluționară a tinerilor. Curând dorința de noutate, entuziasmul și dezinteresarea pe care tinerii le demonstrează au fost captate de regimurile totalitare din Italia, U.R.S.S. și Germania și folosite în scopuri politice. Dar dovada forței idealiste, a abnegației și spiritului de sacrificiu, a puterii creatoare și

* Raport prezentat la Congresul tineretului democrat-creștin european din Noile Echipi Internaționale, de la Hofgastein, iulie 1949.

constructive a tinerilor era făcută. Marile defilări, gândirea uniformizată, sloganurile răsunătoare trezind ardoarea tinerilor: iată fresca tineretului comunist și fascist.

Problema nu mai este aceea de a exclude sau de a legitima participarea tinerilor la viața publică, unde ei își câștigaseră dreptul de cetățeni, ci de a folosi cât mai bine elanul și viziunea mereu pure ale tinerilor, în vederea realizării prosperității maxime a comunității internaționale.

Dacă în perioada interbelică problema tinerilor a fost în principal o problemă politică, după cel de-al doilea război mondial ea s-a transformat într-o problemă socială de ajutor și de protecție a tineretului amenințat în sănătatea sa fizică și în echilibrul său spiritual. Căci, deși n-au fost răspunzători de ultimul război, tinerii au trebuit să lupte, să moară, să rămână adesea infirmi pe viață și să sufere cel mai mult de pe urma războiului și a regimurilor de ocupație. Chiar și tinerii care n-au cunoscut rigorile vieții militare, au suferit în urma restricțiilor impuse de starea de război. Restricțiile alimentare, condițiile neigienice de viață din maghernitele în care locuitorii orașelor bombardate au fost constrânși să trăiască și relaxarea moravurilor au avut efecte mult mai nefaste asupra organizării și spiritului în plină formare al tinerilor decât asupra adulților deja formați. Imediat după eliberarea Franței, numărul tinerilor francezi neadaptați care aveau nevoie de îngrijire și de o protecție deosebită se ridica la 700 000.

Pentru a ne face o idee despre dimensiunile pierderilor suferite, să observăm că Iugoslavia, pe lângă cei 1 706 606 tineri uciși în război, numără 425 000 de tineri invalizi, 490 000 de tineri prizonieri și deportați și 280 000 de orfani de război. În total, 1 231 000 de tineri care aveau nevoie de ajutor la sfârșitul războiului.

Tineri înfomețați, slăbiți, aproape goi, plini de paraziți, suferind de frig, de răie, de tifos, de tuberculoză și de boli venerice, dezechilibrați din punct de vedere moral, fără adăpost, nefrecventând școala, rătăciți pot fi întâlniți astăzi în toate țările devastate de război.

Dacă înainte de război tendința generală era de a lăsa în seama asociațiilor private problemele referitoare la situația socială a tinerilor, după război statele au luat măsuri de ordin legislativ și administrativ pentru protecția copiilor și tineretului. Căci democrația nu putea rămâne

insensibilă în fața tineretului european, amenințat nu numai cu pierderea sănătății, a încrederii și a speranței, ci și a sufletului său. Salvarea tineretului din mizeria sa actuală înseamnă salvarea Europei din naufragiul care o amenință. Căci tineretul își va regăsi echilibrul, va ști să zdruncine formele comode și fals tradiționale ale societății noastre și să-i insufflă o altă viață, o altă vigoare și tot idealismul de care ea pare acum lipsită.

Protecția fizică a tineretului

Locuința

Războiul a provocat nu numai moartea unui mare număr de tineri, ci și importante pierderi materiale. Un mare număr de case, școli, spitale și cămine au fost distruse de bombardamente sau jefuite de forțele armate. Un singur exemplu ni se pare edificator. Chiar aici, în Austria, la Wiener Neustadt, din 4 000 de case, numai 18 n-au suferit pagube de pe urma războiului.

La Berlin, există în momentul de față numai trei cămine intacte, în măsură să ofere adăpost la 260 de tineri din 1 400 de cereri. În urma distrugerilor războiului, țăranii și locuitorii orașelor sinistrate au fost obligați să se refugieze în cocioabe sau în barăci. Condițiile lor actuale de locuit constituie un permanent pericol pentru sănătate, ca și pentru moralitate. Nu este un lucru rar ca 4 sau chiar 5 persoane să fie constrânse să locuiască într-o singură cameră, și aceasta în toate regiunile devastate de război. Or, este cazul să o repetăm încă o dată, moralitatea este o problemă de metri pătrați.

Pe lângă sinistrații bombardamentelor aeriene rămași fără adăpost, 14 000 000 de germani au părăsit regiunile din Est pentru a căuta refugiu în zonele occidentale. Dar în zonele occidentale, numai 40% din case au putut fi locuite după bombardamente. În zona britanică numărul caselor afectate se ridică la 60%, pentru a nu mai aminti Berlinul sau Kölnul, unde distrugerile au atins 80%.

O parte a caselor care au putut fi încă locuite au fost rechiziționate de forțele de ocupație sau de serviciile administrative. Nu se mai construiesc noi locuințe, din cauza restricțiilor impuse de împrejurările politice actuale. În această situație, sinistrații și refugiații sunt obligați să construiască ei înșiși, cu mijloace primitive, barăci provizorii ca să se adăpostească.

Idea însăși de locuință a degenerat grav în toată Europa populară. Casa sau apartamentul nu mai e rezervat în exclusivitate unei singure familii, ci s-a transformat într-o cazarmă, unde bărbați și femei reuiniți de întâmplare găsesc, spală rufe, se spală și dorm în aceeași încăpere. Dacă această situație poate părea suportabilă sau chiar normală pentru cei care au cunoscut încă din copilărie promiscuitatea *caselor-cazarmă* sovietice, nu este același lucru pentru cei care sunt obișnuiți cu un alt fel de viață.

Dar există totuși o locuință mai îngrozitoare decât stilul *caselor-cazarmă: lagărele de concentrare*. În democrațiile populare, lagărul de concentrare a devenit o instituție de bază a regimului. Burghezii, anticomuniștii, foștii șefi ai partidelor democratice, foștii funcționari și un mare număr de tineri cunosc neliniștea unei vieți fără viitor. Înainte de a fi închiși în lagăre, tinerii sunt implicați în comploturi imaginare, ca făcând parte din organizații clandestine ce nu există decât în imaginația călăilor. Puțini sunt prizonierii care scapă din aceste închisori ale morții. Nu mai puțin de 50% din oamenii internați la Ketchendorf bei Fürstenwald (Germania) au murit în lagăr. În alte opt lagăre germane se înregistraseră 60 000 de morți până în 1947, când autoritățile sovietice au început să distrugă listele morților, pentru a face imposibilă orice statistică.

Din nefericire, situația celor care au reușit să fugă de fericirea planificată nu este mai bună. Infamele aziluri de vagabonzi din Paris și-au sporit numărul pensionarilor, în timp ce taberele I.R.O.¹ sunt adesea sordide, aglomerate și prost dotate.

Pentru a remedia, cel puțin în parte, această stare de lucruri, fiecare stat trebuie să prevadă în programul său de reconstrucție internă, în afară

¹I.R.O. = International Refugee Organization.

de reconstrucția orașelor industriale, a edificiilor publice etc., crearea de *cămine pentru protecția tineretului*. Aceste cămine îi vor adăposti pe tinerii fără familie, sau pe cei care nu mai pot trăi, din diverse motive, în casa familială. Căminele tineretului trebuie să fie construite în cele mai igienice condiții, dotate cu instalații sanitare, cu bucătării, cu săli de masă, dormitoare moderne etc. Acolo unde construirea de noi cămine va fi dificilă, s-ar putea recurge la rechiziționarea imobilelor particulare, care vor fi adaptate noilor necesități.

O atenție specială trebuie acordată *orașelor industriale*, unde se simte mai mult absența locuințelor mijlocii. Această constatare este valabilă mai ales în Franța, unde, la Saint-Etienne de exemplu, 55% din apartamente se compun dintr-o singură încăpere și dintr-o bucătărie. Nu este o încurajare pentru familiile de muncitori, de obicei prolife, să fie nevoite să locuiască în acest mediu sufocant.

Pe lângă căminele pentru protecția tineretului și orașele muncitorești, politica locuințelor va trebui să se ocupe de asemenea de *casele de odihnă pentru tinerii debili*, case situate la munte sau în stațiunile climaterice.

Menționând ideea de a crea *sate* unde copiii și tinerii ar trăi separat și independent de adulți, precum în experiența franceză de la Moulin-Vieux, considerăm că viața socială ar avea de suferit de pe urma acestei separări forțate a categoriilor de vârstă, ceea ce nu este deloc recomandabil. Idealul nu poate fi acela de a vedea tineretul claustrat într-o republică a tinerilor, ci de a-l vedea participând activ la viața socială.

Alimentația

Numeroși sunt tinerii care, în timpul războiului, ca și după aceea, au cunoscut foamea, o foame pe care nici Knut Hamsun n-ar fi știut să o descrie. Subalimentarea, rahitismul, epuizarea și tuberculoza provocate de foametea generalizată, aduc în fiecare zi noi recruți în armata disperării. Statisticile oficiale ne arată că 50% din elevii greci sunt subalimentați. Numărul lor se ridică la 80% în regiunile sărace, de munte sau devastate.

Din cauza subalimentării prelungite, mulți tineri nu mai au nici talia, nici greutatea normală. O anchetă făcută pe 10 496 de elevi greci în 1946 arăta că talia mijlocie a elevilor era cu aproape 10 cm mai mică decât aceea a elevilor de aceeași vârstă examinați în aceeași regiune, înainte de război. Greutatea aceluiași elevi era cu 10 kg mai mică comparativ cu cea de dinaintea războiului, iar riscurile de anemie apăreau în 11% din cazurile examinate. Rezultatele unei alte anchete făcute în Austria arată că exemplul grec nu este singurul. Din cei 26 183 de tineri examinați în Austria, 60,3% erau subalimentați, iar dintre ei, 38,5% prezentau simptome grave de anemie.

Germanii au avut în timpul iernii 1946-47 doar 1 000 de calorii pe zi, sau chiar 600. Numărul minim necesar este de cel puțin 1 500. Această stare de lucruri a neliniștit diferitele organizații de ajutor și de asistență socială. U.N.R.R.A.², Crucea Roșie, Darul Elvețian etc. au trimis tinerilor din regiunile devastate de război ajutoare de urgență, adică alimente foarte nutritive. În ultimul timp, C.A.R.E.³ a trimis colete alimentare în Europa. Între 1 septembrie 1946 și 31 martie 1947, organizația a trimis 280 000 de pachete în Germania.

Deși numărul tinerilor subalimentați s-a redus, numeroși tineri au încă nevoie de alimente consistente ca: zahăr, lapte, grăsimi, ciocolată, făină, vitamine etc. Marea Britanie a înțeles întreaga importanță a unei bune alimentații pentru dezvoltarea normală a tinerilor. În consecință, ea a introdus începând cu 6 august 1946 un *serviciu permanent de lapte la școală*, distribuind gratuit lapte elevilor.

Este de prevăzut că pentru încă o lungă perioadă de timp, ajutorul alimentar le va fi necesar, cel puțin tinerilor din regiunile devastate de război și tinerilor D.P.⁴ Nu numai asociațiile de binefacere trebuie să-și asume această sarcină. Statele trebuie să le încurajeze și ele.

² U.N.R.R.A. = United Nations Relief and Rehabilitation Administration.

³ C.A.R.E. = Cooperative for American Relief Everywhere.

⁴ D.P. = displaced person: persoane constrânse să-și abandoneze țara.

Îmbrăcămintea

Dacă situația alimentară s-a îmbunătățit în ultimul timp, nu se poate spune același lucru despre îmbrăcămintă și încălțăminte. Căci în timp ce populația își folosea ultimele rezerve vestimentare, producția industriei textile nu atingea nivelul său de dinainte de război și împiedica întoarcerea la libertatea comerțului cu produsele textile. Chiar pentru țările ce au atins din nou acest nivel, prețurile ridicate ale produselor manufacturate au împiedicat aprovizionarea normală. În acest fel, soldații demobilizați sau cei care se întorceau din prizonierat s-au trezit fără haine și încălțăminte, trebuind să le împrumute, cel puțin pentru un timp, de la părinții lor.

Situația este și mai grea pentru tinerii D.P., care, neavând părinți sau prieteni în țara-gazdă, păstrează numai amintirea unui costum acceptabil.

Problema îmbrăcămintei și a încălțăminte devine într-adevăr tragică o dată cu apropierea iernii, mai ales în țările cu climă rece, unde bolile provocate de frig, de la degerături până la gripă și la tuberculoză, îi pândesc pe tinerii fără haine și păături calde.

Sănătatea

Locuințele anti-igienice, subalimentarea prelungită, lipsa hainelor și a încălțăminte au avut efecte asupra sănătății tinerilor.

Semnele mizeriei fiziologice a tinerilor sunt un fenomen generalizat. După exemplul colegilor lor din Grecia și Austria, elevii din Paris cunosc și ei, după acest război, o micșorare a greutateii și a taliei, cu circa 2,5 kg și 3,5 cm; 37% din ei au o stare fizică deplorabilă.

În ceea ce-i privește pe *tinerii D.P.*, ei nu au nici măcar consolarea de a suporta o anchetă socială, anchetă care constituie punctul de plecare pentru orice ajutor eficace pe scară largă.

Pe lângă *bolile alimentare*: dermite, avitaminoze, rahitism, carii dentare, deficiențe ale sistemului muscular; pe lângă *bolile datorate frigului*: degerături, reumatism cronic, gripe, rinite, otite, bronșite etc., medicii au constatat alte tulburări în dezvoltarea fizică a tinerilor.

Pubertatea apare mai târziu la toți tinerii care au trăit în mizerie. Ei sunt în același timp mult mai receptivi la *infecția tuberculozei*. Berlinul este încă o dată un trist exemplu al tributului pe care tineretul continuă să-l plătească morții. 80 000 de bolnavi de tuberculoză, din care 16 000 de copii, își dispută 5 000 de paturi de spital. Mortalitatea din cauza tuberculozei s-a ridicat de la 84 la 100 000 de locuitori în 1939, la 272 în 1947. În zona sovietică de ocupație, autoritățile au interzis medicilor să menționeze în buletinele de deces tuberculoza drept cauză a morții, pentru a ascunde ravagiile cauzate de această boală.

Printre bolile sociale care își recrutează victimele de preferință din rândul tinerilor, amintim și *bolile venerice*. Potrivit statisticilor ministerului polonez al sănătății, 150 000 de persoane contractaseră în 1948 un sifilis recent. Sifilisul contribuie în această țară cu o rată de 11% la mortalitatea generală și constituie una din cauzele principale ale scăderii natalității (50 000 de avorturi și copii născuți morți pe an).

La Berlin, numărul tinerilor suferind de o boală venerică este de 13 ori mai mare decât înainte de război.

În 1947, un tânăr berlinez din trei era purtător al unei boli venerice.

O altă boală socială, tentatie constantă a disperaților și a dezrădăcinaților ce caută uitarea, este *alcoolismul*. Statistica alcoolicilor este mai greu de redactat, căci nimeni nu va recunoaște de bună voie acest viciu. Dar n-avem decât să ne uităm la Franța: la 50 000 de brutării, întâlnim 300 000 de cafenele. Nu trebuie să mai adăugăm nimic. Situația nu este mai bună în celelalte țări.

În sfârșit, bolile cele mai la modă, din ce în ce mai extinse, sunt *psihopatiile*. „Melancolicile“ care nu se pot consola de pierderea unui logodnic în război, neliniștile din cauza soțului absent, aflat într-un lagăr de muncă sau de prizonieri, cei anxioși în fața incertitudinii viitorului, dezrădăcinații, refugiați politici care și-au pierdut căminul, prietenii, averea și mai ales speranțele.

La Berlin, 40 000 de tineri prezintă tulburări de acest fel. Dacă au cumva nevoie să se interneze într-un sanatoriu, ei trebuie să solicite internarea cu șase luni înainte pentru a reține un loc liber.

Din fericire, toate aceste boli pot fi combătute cu succes. Mai întâi, bolile acute datorate *subalimentării* au fost combătute de organizarea

servirii mesei în școală. Începând cu 1 aprilie 1946, bugetul englez suportă cheltuielile aferente instalării bucătăriilor și a sălilor de mese în școli, unde se servește, gratuit sau la prețul de cost al alimentelor, cel puțin o masă pe zi. Același sistem de servire a mesei la școală a fost practicat în Statele Unite, printr-un „National School Lunch Act” din 1946. În 1946, 57 125 697 dolari au fost cheltuiți pentru a asigura masa la 6 770 841 elevi.

Pentru a combate scorbutul, vitamina C a fost distribuită în mari cantități. În Cehoslovacia ea a fost oferită tinerilor sub formă de sirop, dulceață și drajeuri. Împotriva rahitismului, calciul, vitamina D, untura de pește și laptele au adus mari servicii. Serviciul de lapte la școală a furnizat în Marea Britanie 4 deciletri de lapte pe zi, pentru fiecare elev, iar în Cehoslovacia s-au distribuit 70 000 kg de untură de pește.

O boală ca *râia*, de care suferă mulți tineri, poate fi combătută prin folosirea săpunului, care lipsește acum din această țară.

Chiar și *tuberculoza* este în regres acolo unde sunt utilizate toate mijloacele luptei anti-tuberculoase ca: alimentarea normală a tineretului, școli în aer liber, tabere de vacanță, vaccinarea obligatorie cu B.C.G., controlul radiologic obligatoriu, crearea de *preventorii* și *sanatorii*, folosirea noilor medicamente din categoria micenelor etc. Prin aceste mijloace mortalitatea T.B.C. în Franța a scăzut de la 143 la 100 000 în 1938, la 76 în 1947.

În ceea ce privește *bolile venerice*, armata americană declară că a înregistrat în 1947 o scădere de 40% în ansamblu, grație educării trupeii prin planurile și broșurile care le arătau pericolele cărora tinerii le sunt expuși, precum și mijloacele de a le evita și de a le combate.

O atenție specială a fost acordată în Statele Unite și Canada *maladiilor mentale*. Prin „National Mental Health Act” din 1946, S.U.A. au creat servicii speciale de igienă mentală, pentru a preveni, diagnostica și trata maladiile. În Canada, psihiatrii, însoțiți de psihologi, se deplasează în toate orașele și satele, pentru a depista noii bolnavi.

În sfârșit, *serviciul american pentru tinerii infirmi* îi îngrijește pe tinerii afectați de paralizie cerebrală sau de poliomielită.

Să sperăm că toate aceste instituții create pentru protejarea sănătății tinerilor vor fi adoptate cât mai repede de toate statele europene.

Protecția morală a tineretului

Asigurarea conservării și integrității fizice a tinerilor nu poate constitui singurul scop al unei politici sociale a tineretului. Formarea personalității tinerilor prin învățământ și educație trebuie de asemenea să fie luată în seamă. În sfârșit, pregătirea tinerilor pentru viața socială nu este înfăptuită decât în momentul în care tânărul a reușit să-și însușească tehnica unei munci remunerative și o solidă concepție de viață.

Protecția tinerilor intelectuali

Regimurile totalitare, fasciste și comuniste, au înțeles importanța capitală a educației tineretului. Tinerii sunt într-adevăr spiritele cele mai revoluționare și pot fi exploatați ca atare.

„Un tineret violent de activ, imperios, întreprinzător și brutal, iată ceea ce caut, spunea Hitler; vreau să văd strălucind în ochii lui flacăra mândră și sălbatică a animalului de pradă. Să nu mi se vorbească de formație intelectuală. Cunoașterea ar însemna pierderea tinerilor mei“. *Deutsche Allgemeine Zeitung* constata în 1941 că scopul lui Hitler fusese atins: candidații la cursurile profesionale s-au arătat foarte slabi la citit, scris și aritmetică.

Concepția educației pur politice este și mai accentuată în regimul sovietic. Școala în afara politicii este o minciună și o ipocrizie, spunea Lenin. Exemplul școlii românești este semnificativ pentru toate democrațiile populare. Corpul didactic român, de la învățătorul de țară până la profesorul universitar, este supus unei epurări exemplare.

Profesorii care rămân încă în funcții și toți cei promovați recent ar trebui să urmeze cursuri de învățământ politic într-unul din cele 57 de centre de orientare care funcționează în țară. Ei le predau tinerilor ca materie principală „Istoria Partidului Comunist“, datorată „genialului“ prieten al tinerilor, Stalin. În clase, icoana a fost înlocuită cu fotografia părintelui popoarelor, Stalin. Profesorii îi salută pe elevi cu cuvintele:

„Dumnezeu nu există“. La acest salut, elevii trebuie să răspundă: „... Și nici n-a existat vreodată“. În acest an, elevii n-au avut pom de Crăciun. Ministerul Educației Populare i-a anunțat pe toți elevii că Dumnezeu a murit de bătrânețe și că nu mai trebuia deci să fie sărbătorit.

Cântecele religioase, prin care tineretul român anunța nașterea lui Cristos, au fost înlocuite cu marșuri politice rusești, fără respect pentru o tradiție bimilenară.

În școli au fost introduse manuale unice de stat pentru predarea istoriei, a literaturii etc., unde clasicii români și străini au fost înlocuiți cu savanți ruși pe care nimeni nu-i cunoaște.

Accesul la cultură este rezervat numai fiilor de proletari sau de țărani săraci. Cei care sunt considerați „fii de burghezi“ sau adversari ai regimului, nu au drept la învățătură. În felul acesta, mai multe mii de studenți ai universității românești au fost eliminați.

Pentru a rupe orice contact cu viața culturală din străinătate și pentru a-i izola complet pe intelectualii români, importul publicațiilor străine este sever controlat, toate școlile străine sunt suprimate (decretul din 24 iulie 1948) și toți studenții care se află în străinătate sunt rechemati în țară. Sloganul cultural la modă este: „lumina vine de la Răsărit“.

În Germania, de asemenea, tinerii intelectuali traversează o perioadă grea. Multe școli au fost distruse de război. În Westfalia de nord, din 450 de școli, 275 au fost grav avariate. Cele care au rămas au fost în parte dezafectate. Ele servesc adesea ca spitale, pentru administrație, sau sunt rechiziționate de trupele de ocupație. Profesorii și manualele didactice încă lipsesc, căci epurarea antihitleristă a eliminat tot ceea ce era suspectat de nazism. 118 școli servesc în Westfalia de nord la 167 023 de elevi, care folosesc pe rând aceleași localuri. Studenții sunt obligați să muncească șase luni la reconstruirea universităților lor, înainte de a fi admiși la înscriere.

Se uită prea des, și fără motive întemeiate, marile principii ale organizării învățământului democratic. Conferința Internațională a Muncii formulase încă o dată, în 1944, la Philadelphia, principiul egalității învățământului, fără deosebire de rasă, credință, sex sau de clasă socială. Egalitatea juridică, abstractă, trebuie să se transforme într-o egalitate reală, exprimată prin gratuitatea învățământului primar,

prin scutirea de taxe și prin rambursarea cheltuielilor de studiu tinerilor săraci. Învățământul trebuie să fie liber, sub rezerva controlului de stat a condițiilor tehnice și morale în care el se desfășoară. Dreptul la învățătură trebuie să devină o obligație pentru toți tinerii și să se impună chiar împotriva voinței lor și a familiilor lor. Egalitatea, gratuitatea și obligativitatea învățământului trebuie să fie completate prin orientarea tinerilor către profesii pentru care sunt cel mai bine dotați.

Din punct de vedere practic, în toate țările devastate de război, trebuie dusă o campanie de *reconstrucție a școlilor*. Căci există regiuni, ca Epirul, unde mai mult de jumătate din școli au fost incendiate sau grav avariate.

Această reconstrucție trebuie să fie însoțită de o *campanie națională în favoarea întoarcerii la școală*, ca aceea dusă în 1944 de Biroul American pentru copii, în Statele Unite.

În ceea ce privește organizarea vieții studentești, Universitatea din Paris și serviciile anexe pot fi date ca exemplu. *Serviciul pentru masă* al Universității din Paris a servit, în 1948, 2 330 454 de mese prin cele 14 restaurante ale sale care funcționează sub controlul unei comisii medicale. Prețul unei mese este de 60 de franci, studenții săraci beneficiază de o reducere între 25% și 50%. *Serviciul de locuințe* a satisfăcut, în 1948, 6 080 de cereri, plasând 3 770 de studenți la particulari, iar restul în 15 cămine studentești, în camere de serviciu sau rechiziționate etc. În același an, *serviciul pentru spectacole* a distribuit 50 000 de locuri cu o reducere variind între 50 și 76%. *Serviciul social* a dat 29 120 de consultații și a făcut 3 370 de anchete sociale. În sfârșit, *Biroul de turism universitar* a organizat centre de vacanță la munte, circuite pedestre, călătorii de studii în străinătate etc., la prețuri accesibile studenților.

S-a constatat că din cei 3 500 000 de spectatori care frecventau 4 000 de săli franceze de spectacol, 1 500 000 erau tineri. Pentru acești tineri, *cineclubul* francez și tineretul muzical francez organizează reprezentații și audii speciale.

Masele doritoare de instruire găsesc noi posibilități în universitățile populare recent create. În acest sens, Austria poate fi dată ca exemplu: 4 universități populare, 12 institute afiliate și un observator le oferă tinerilor

cursuri în care sunt reprezentate toate specializările științifice. În 1948, universitățile populare austriece au fost frecventate de 13 640 de auditori.

În sfârșit, nu trebuie să uităm învățământul *tinerilor handicapați*. Franța, care s-a ocupat de depistarea tinerilor arierați, numără între 300 000 și 400 000 de tineri deficienți mintal, constituind între 6 și 8% din numărul tinerilor de vârstă școlară. 80% din tinerii arierați s-au dovedit a fi recuperabili și readaptabili din punct de vedere social, după ce au urmat cursuri, în instituțiile create în acest scop.

În același timp tinerii suferind de orice fel de infirmitate sau anomalie, cum ar fi surzii, surdo-muții, orbii, infirmii, sunt de asemenea reeducați, de către un personal calificat, în școli medico-pedagogice.

Statul îi protejează pe cetățenii săi infirmi; dar există o categorie de tineri care n-au nici măcar dreptul la speranță. Aceștia sunt *intelectualii refugiați*. Mai sensibili decât toți ceilalți la nedreptatea destinului, concepția lor morală îi împiedică să facă tranzacții cu viața. Cum accesul la profesiile liberale le este interzis în țările-gazdă, ei trebuie să renunțe la idealul lor de viață, să se readapteze, adică să devină, din avocați sau medici, simpli muncitori necalificați. Societatea actuală nu poate oare să le ofere decât nostalgia trecutului ?

Protecția tinerilor muncitori

Grație Organizației Internaționale a Muncii, un mare număr de recomandări și de convenții reglementând protecția socială a tinerilor muncitori au fost transformate în legi de către guverne și aplicate ca atare.

Vârsta minimă de admitere la muncă a fost fixată la 15 ani de convențiile nr. 58 și 60. Anumite *munci periculoase* pentru viața, sănătatea și moralitatea lor au fost interzise tinerilor. *Munca de noapte* în industrie a fost interzisă tinerilor sub 18 ani (convențiile nr. 6 și 79, recomandările nr. 14 și 80). Pentru a fi angajați, tinerii sub 18 ani trebuie să se supună unui *examen medical și de aptitudini*, reînnoit în fiecare an, până la majorat. Recomandarea nr. 45, referitoare la *șomajul* tinerilor, conține nu mai puțin de 47 de propuneri privitoare la obligativitatea școlară, învățământul profesional, utilizarea timpului liber etc.

Dacă la începutul industrializării tinerii și chiar copiii munceau în condiții lamentabile și pentru salarii derizorii, prin opera B.I.T.⁵ și prin intervenția statului pe lângă marii industriași, situația tinerilor muncitori s-a îmbunătățit mult. Din nefericire, războiul a oprit acest progres al legislației sociale. Astăzi, trebuie în primul rând să se lupte pentru a se impune *respectarea dispozițiilor deja câștigate* în trecut în favoarea tineretului, înainte de a se formula altele noi. Dar tinerii muncitori din democrațiile populare sunt cei care au cel mai mult de suferit.

Încă o dată, exemplul românesc este semnificativ pentru toate țările de dincolo de Cortina Roșie.

În fiecare dimineață, înainte de a începe lucrul, muncitorii români se reunesc pentru a asculta *lecția politică a zilei*. Ei trebuie să cunoască pe dinafară istoria partidului comunist rus al lui Stalin și rapoartele prezentate la diferitele congrese ale partidului comunist național. Discutarea articolului de fond al ziarului oficial al partidului comunist este obligatorie.

O viață sindicală liberă nu mai există în România. Începând cu 1945, sindicatele nu îi mai reprezintă pe muncitori, căci partidul comunist a impus comitete de direcție complet subordonate. În loc să-i apere pe muncitori, tineri și adulți, sindicatele îi asupresc. Sindicatele veghează la îndeplinirea „normelor” de muncă, ele organizează „întrecerile socialiste” și „munca voluntară”.

Drepturile fundamentale, cucerite de clasa muncitoare cu prețul unor îndelungi lupte și suferințe, sunt abolite în aceste țări. După naționalizarea întreprinderilor, *dreptul la grevă* le-a fost refuzat muncitorilor sub pretextul că proletarii nu se pot revolta împotriva lor înșile. *Libertatea de asociere* este controlată îndeaproape de Ministerul Muncii, care face tot posibilul pentru a o abolii efectiv. *Durata muncii* depășește cu mult 10 ore pe zi. Pe lângă „normă” (cantitatea obligatorie de bunuri economice pe care muncitorul trebuie să le producă pe zi), muncitorii, mai ales cei tineri, trebuie să se străduiască să atingă randamentele cele mai ridicate ale „stahanoviștilor”. Ei trebuie să-i

⁵ B.I.T. (Bureau International du Travail) – Biroul Internațional al Muncii.

cheme pe colegii lor la „întreceri socialiste“ pentru creșterea producției. Sute de chemări la întrecerea socialistă se încrucișează între muncitori, întreprinderi, între diferitele ramuri industriale.

Muncitorul extenuat se străduiește în fiecare zi să-și depășească recordul precedent. El muncește până la epuizarea sa totală.

I se cer ore de muncă suplimentare care nu sunt retribuite. Muncitorii trebuie să se consoleze cu ideea că nu mai sunt exploatați de patronul burghez, ei având onoarea de a munci pentru partidul proletarilor.

În interiorul uzinei, *poliția* este întărită, căci noua deviză a muncitorilor după naționalizare este: „mai multă disciplină în muncă“. Muncitorii sunt supravegheați la lucru, fiecare moment risipit frustrând comunitatea prin micșorarea producției. Dacă utilajul folosit în uzină se deteriorează, aceasta înseamnă sabotaj organizat, de care muncitorul este răspunzător.

Cu ocazia *marilor sărbători muncitorești*, la primirea oaspeților străini, partidul vrea să-și demonstreze puterea, obligându-i pe toți muncitorii să părăsească uzinele, pentru a defila, cu stindardul roșu în frunte, scandând sloganuri stereotipe. Controlorii ordinii, cu brasarda roșie, supraveghează persoanele care ar vrea să părăsească rândurile.

Uniunea tineretului muncitor a găsit o inovație dintre cele mai subtile și mai detestate: *munca voluntară*. S-au format brigăzi permanente de tineri muncitori și intelectuali în șomaj, care au început să muncească la marile lucrări publice de îndiguire, asanare, construcții de canale etc.

Deși Declarația drepturilor omului condamnă sclavia și munca forțată, mii și mii de tineri sunt mobilizați în vastele lagăre de muncă forțată. În aceste șantiere, care poartă numele șefilor comuniști Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca etc., tinerii muncitori lucrează zi și noapte, la lumina reflectoarelor, în picioarele goale și în cămașă, chiar la o temperatură de -10°C. Pentru munca lor nu primesc decât hrana zilnică.

În timpul verii, elevii de liceu, studenții și funcționarii își petrec vacanța în aceste tabere de „muncă voluntară“ unde sunt mobilizați. Cei care refuză să se prezinte la munca voluntară nu mai au dreptul să-și continue studiile, sunt considerați șomeri și își văd retrase cartelele de alimente.

Instituția muncii forțate, care se considera abolită pentru totdeauna, cel puțin în Europa, este reînviată în democrațiile populare.

Dar suferințele tinerilor muncitori nu se opresc aici, căci adesea ei sunt deportați pentru a munci în uzinele din Urali, pentru a tăia copaci în pădurile siberiene sau pentru a trage la jug în stepele Ucrainei. Pe lângă cei 180 000 de prizonieri români care muncesc în Rusia la cinci ani după încetarea ostilităților, 107 000 de cetățeni români de origine germană au fost deportați în U.R.S.S. în 1945, iar 130 000 de români din Bucovina și Basarabia au avut aceeași soartă.

Numărul total al tinerilor muncitori deportați la muncă forțată în U.R.S.S. nu poate fi estimat în acest moment. Se știe totuși că 79 000 de tineri germani deportați în U.R.S.S. urmează cursuri de învățământ politic, pentru a se întoarce în țara lor ca funcționari sovietici.

Dacă măsurile politice fac imposibilă viața muncitorului în regimul sovietic, viața muncitorului german este la fel de grea, din cauza condițiilor economice de după război. Pierderile pe care războiul le-a provocat Germaniei au determinat reducerea numărului bărbaților în comparație cu cel al femeilor. Numărul femeilor depășește astăzi cu 7 500 000 pe cel al bărbaților. Femeile, neputând conta pe ajutorul material al soților lor, se angajează în industrie pentru meserii rezervate până atunci doar bărbaților: mecanici, radio-electricieni, ceasornicari etc.

Salariul săptămânal al unui muncitor german a cărui familie se compune din patru membri este cuprins între 30 și 35 de mărci, deși costul produselor alimentare raționalizate pentru aceleași persoane se ridică la 45 de mărci.

Dar dacă se compară privațiunile tinerilor muncitori occidentali cu cele ale fraților lor de dincolo de Cortina de Fier, nu este greu de ales. Acolo, tinerii și-au pierdut drepturile lor fundamentale; aici, ei luptă pentru cucerirea de noi drepturi. Este adevărat, de exemplu, că problema *șomajului* este tragică în Italia, unde numărul persoanelor fără un loc de muncă se cifrează la 2 400 000, dar Ministerul Muncii italian se consideră obligat să-i ajute pe acești muncitori, și nu profită de situația lor pentru a-i reduce la sclavie. Dimpotrivă, la ultimul congres italian de medicină socială, s-a constatat părăsirea, de către tineri, a *muncilor grele și a locurilor de muncă periculoase și insalubre*. Nu se

mai găsește mână de lucru tânără de recrutat pentru minele engleze, în ciuda condițiilor avantajoase care se oferă: scutire de serviciul militar, mărirea rațiilor alimentare, reducerea impozitelor, mărirea salariilor etc. Dacă tineretului i se oferă noi posibilități de muncă într-o *nouă ramură industrială*, cum a fost cazul recent al tinerilor artiști angajați în industria cinematografică, sunt numite comisii de anchetă pentru stabilirea condițiilor de lucru și evitarea oricărui abuz și exploatare.

Evident, tineretul muncitor are încă revendicările sale, pe care vrea să le vadă realizate într-o bună zi, cum ar fi *organizarea uceniciei obligatorii* în cadrul prelungirii școlarizării, cu concursul patronilor, al muncitorilor, al familiei și al mișcărilor de tineret.

În sfârșit, tinerii muncitori pretind, pe drept, să-și aleagă propriul *delegat*, care îi va reprezenta pe lângă conducere și în toate comisiile și comitetele legate de viața tinerilor salariați. Acest delegat va trebui să vegheze la aplicarea tuturor dispozițiilor care îi protejează pe tinerii muncitori.

Tineretul muncitor ar vrea în același timp să vadă *familia muncitorească* consolidată, încurajată și protejată. Protecția sanitară a familiei impune obligația certificatului prenuptial, cu scopul depistării tuberculozei și sifilisului. Protecția mamei impune să i se acorde concedii plătite înainte și după naștere, asistență medicală gratuită și ajutoare materiale sub forma alocațiilor prenatale și a alocațiilor de maternitate. Aceste alocații s-au ridicat în Canada, în 1947, la 245 700 000 de dolari. Aplicând sistemul alocațiilor familiale, francezii s-au putut convinge că nașterile urmau îndeaproape curba alocațiilor.

Dar o adevărată protecție socială a familiei trebuie să înceapă înainte de întemeierea acesteia.

Sistemul de ajutor reciproc pentru tinerii muncitori, precum cel creat în Belgia în 1947 (1 aprilie), trebuie să aibă ca scop *economiiile prenuptiale și împrumutul pentru tinerele familii de muncitori*.

Numai în felul acesta familiile de muncitori amenințate cu destrămarea se vor putea reface. Un nou spirit familial trebuie să anime tineretul muncitor. Tinerii vor deveni conștienți de misiunea lor de viitori părinți, iar tinerele vor renunța la cariera de femei cu inima motorizată pentru a se întoarce acasă.

În sfârșit, *securitatea și sănătatea* tinerilor sunt din ce în ce mai mult garantate de organizația de igienă din întreprindere și prin sistemul

modern al asigurărilor sociale. Asigurarea socială acoperind toate riscurile de îmbolnăvire trebuie să fie o creație continuă la dispoziția omenirii suferinde. Medicul social, lucrând în dispensare bine utilate, în colaborare cu alți specialiști, va reuși să combată cu succes îmbolnăvirile.

În privința *tinerilor muncitori refugiați*, ca să nu-i uităm în această prezentare, ei își vor putea găsi mai ușor de lucru în meseria pentru care s-au pregătit, decât tinerii intelectuali. Singurul obstacol în exercitarea meseriei lor în țările unde șomajul nu face ravagii, este cel al eliberării unei cărți de muncă. Problema plasării muncitorilor refugiați ar putea fi rezolvată printr-o intervenție mai energică a sindicatelor naționale în favoarea lor.

Un cuvânt în plus despre *tinerii muncitori agricoli*. Revoluția mecanică s-a afirmat peste tot în agricultură. Franța, care poseda înainte de război 30 000 de tractoare, are astăzi 90 000 și consideră că va ajunge în 1952 la nu mai puțin de 200 000. Cadrul agriculturii familiale este schimbat, iar cultivatorul îi cedează locul tehnicianului. Tânărul agricultor vrea să-și însușească noile tehnici și să cunoască rezultatul ultimelor experiențe în materie de îngrășăminte, însămânțare artificială etc. Cultul mașinii, snobismul tractorului i-a câștigat pe tineri, și împreună cu ei, satele întregi.

În aceste condiții, ne dăm seama de importanța formării tinerilor cultivatori. Printr-o lege franceză din 1941 devenea obligatorie frecventarea *cursurilor post-școlare, menajere și agricole*. Dar numai 7% din tinerii țărani urmează aceste cursuri.

Educația agricolă poate fi completată prin activitatea *școlilor ambulante* de iarnă, sub conducerea inginerilor și a veterinarilor.

Creșterea numărului de *case familiale de ucenicie rurală* ale abatelui Granereau, în care tinerii dobândesc o formație practică plecând de la date concrete, nu poate fi decât profitabilă pentru tinerii țărani. Amintim de asemenea crearea *centrelor de cultură mecanică*, în care tinerii învață să conducă și să întrețină tractoarele.

Comparând viața de sclavi a muncitorilor din democrațiile populare și perspectivele tinerilor muncitori occidentali, nu putem decât să le dorim celor din urmă să ajungă la o adevărată deproletarizare, în sensul îmbunătățirii constante a condițiilor de muncă și a eliberării lor definitive și totale din mizerie și suferință.

Protecția tineretului delincvent

După primul război mondial a apărut în U.R.S.S. un fenomen necunoscut până atunci: bande de „copii-lupi” care ucideau oamenii și jefuiau satele. Aceste bande au fost exterminate în adevărate masacre, prin rafale de mitralieră.

Acest fenomen s-a repetat după ultimul război în Polonia. Într-o formă mai mult sau mai puțin atenuată, el s-a generalizat în toate țările. În Franța, numărul minorilor delincvenți era în 1946 de 34 000, față de 12 000 în 1948. Dar psihologii estimează că numărul tinerilor francezi aflați în pericol moral se ridică la 500 000. În timpul războiului, numărul tinerilor delincvenți s-a dublat în Marea Britanie și a crescut și mai mult în Belgia. Berlinul înregistrează astăzi 7 000 de cazuri, față de 3 000 înainte de război. Chiar în Statele Unite, care n-au cunoscut distrugerile și privațiunile războiului, tinerii între 11 și 16 ani s-au constituit în cluburi de stradă, ca și frații lor din Europa. Nu mai puțin de 500 de bande de acest fel există astăzi la New York. Faptul că delincvența juvenilă este un fenomen caracteristic epocii noastre este dovedit de creșterea ei cu 20% chiar în țări foarte depărtate de teatrul de război, ca America de Sud.

Nu se poate contesta totuși că principalul responsabil al acestei stări de lucruri a fost războiul. Privațiunile de orice fel și suferințele determinate de război au sfârșit prin a clătina principiile morale care călăuzesc tineretul. Tinerii au cunoscut disprețul vieții umane. Minciuna, furtul și crima erau considerate legitime în raporturile cu inamicul, cu ocupantul.

Datorită războiului, tinerii au fost în același timp sustrași autorității paterne, tatăl sau fratele mai mare fiind de cele mai multe ori mobilizat. Întrucât bombardamentele împiedicau frecventarea școlilor, tinerii au scăpat astfel de sub influența profesorilor. Trăind printre ruine, împinși de foame și de exemplul nefast al cartierului, tinerii au luat calea vagabondajului, a furtului și a crimei; fetele, pe cea a prostituției.

Măsurile care se impun pentru a preveni delincvența juvenilă sunt în primul rând *consultațiile medico-psihologice*, în serviciile psihiatrice ale spitalelor sau prin echipele volante de prevenire. În timpul cercetării judiciare în Franța, tinerii delincvenți sunt deținuți în *case de arest*

preventiv, pentru a le evita orice contact cu inculpații adulți și a nu-i face să simtă atmosfera închisorii. Din acest centru de primire sunt trimiși în *centre de observație*, unde le sunt stabilite tipul de personalitate, nivelul mental și aptitudinile profesionale.

Ordonanța franceză din 2 februarie 1945 stabilește principiul iresponsabilității penale a minorului până la 18 ani. Aceeași ordonanță a creat în Franța *tribunale speciale pentru tineri*, în care judecătorii sunt asistați de doi asesori: medici, pedagogi, șefi de mișcări de tineret etc., considerați cunoscători ai personalității tinerilor. În Marea Britanie, în afară de un judecător, figurează și un protector al copiilor, „children’s guardian“, care participă la dezbateri.

Măsurile care pot fi luate după judecare sunt: redarea familiei, libertatea supravegheată, plasarea la țară sau în *case de corecție* special amenajate.

Tratamentul tinerilor delincvenți este departe de a fi același în toate țările. De exemplu, la Berlin nu există decât o singură închisoare pentru tineri, aceea de la Plötzsee, care nu este nici încălzită, nici mobilată. Tinerii sunt înghesuți în camere, unde se culcă pe paie.

Va veni poate o zi când tinerii delincvenți vor avea pretutindeni centre-model precum cele de la Moll și Saint-Servais, în Belgia.

Mișcările de tineret

Protecția tineretului în cadrul familiei, al școlii și al meseriei trebuie să fie completată în zilele noastre prin educarea și protecția tinerilor de către mișcările de tineret.

Greșeala regimului liberal, adică abandonarea omului în voia destinului său, nu mai trebuie să fie repetată de democrația creștină. Educația prin mișcările de tineret, adecvată vârstei, sexului și mediului social al tinerilor, este de-acum un bun câștigat. Tinerii vor putea găsi în aceste mișcări o lume pe măsura lor.

Dar organizarea mișcărilor de tineret poate fi înțeleasă diferit de fiecare regim politic. În țările totalitare, nu există decât o singură mișcare de tineret: cea a partidului de la putere. Tineretul de stat este o instituție publică, la care participarea tinerilor este obligatorie. În felul acesta, organizația „Hitler Jugend“, care număra în 1932 doar 50 000 de membri, a ajuns să numere, după instaurarea nazismului la putere, 5 000 000 de

aderenți. În același fel „Uniunea Comunistă a Tineretului Pansovietic Leninist” și-a sporit rândurile de la 22 000 de membri în 1918, la 9 238 289 comsomoliști și 13 000 000 de pionieri în 1949. Educația tineretului fascist și comunist s-a făcut întotdeauna în spiritul devotamentului total față de partid. Mai multe generații au fost astfel dezumanizate și au pierdut chiar și noțiunea de conștiință.

În fața organizării de tip fascist și comunist se ridică concepția democratică, care oferă avantaje incontestabile pentru tineret și pentru societate. Întrucât uniformizarea a sărăcit tineretul, numai printr-o organizare pluralistă toate forțele fizice, spirituale și sociale ale tineretului pot oferi o deschidere, în serviciul comunității naționale și internaționale. Cifre impresionante arată că aceste mișcări și-au găsit ecoul așteptat în inimile tinerilor.

Asociația mondială a ghizilor și cercetașilor numără 2 500 000 de membri în 50 de țări; Uniunea Internațională a Ligilor Feminine Catolice are 36 000 000 de aderente în 60 de țări. Y.M.C.A. (The Young Men's Christian Association) are mai mult de 5 000 000 de membri în 70 de țări; și așa mai departe. În Marea Britanie jumătate din tinerii între 14 și 18 ani sunt integrați într-una din numeroasele asociații de tineret care se afirmă din ce în ce mai mult. Toate aceste mișcări își propun dezvoltarea armonioasă a calităților morale, fizice, intelectuale și sociale ale membrilor lor, în strânsă colaborare cu familia și cu statul.

Educația indirectă a tineretului prin mișcărilor sale își propune să le ofere tinerilor muncitori și intelectuali un mijloc rațional de folosire a timpului liber.

În Marea Britanie timpul liber al tineretului este orientat astăzi de un program de educație generală. Organizațiile pentru folosirea timpului liber primesc subvenții de la stat, până la acoperirea a 50% din cheltuielile lor.

Tinerilor le place să-și petreacă timpul liber prin practicarea *sportului*: gimnastica, jocurile și activitatea în aer liber. În acest sens, Austria a făcut eforturi remarcabile pentru a încuraja acest gen de activitate prin crearea de noi săli și terenuri de sport, prin acordarea de medalii sportive de stat celor care s-au remarcat la concursuri, prin organizarea unui serviciu medical la dispoziția sportivilor etc. Dar utilizarea cea mai sănătoasă a timpului liber este reprezentată de *turismul activ*, care trezește dragostea pentru natură și favorizează studiul obiceiurilor și al moravurilor.

Sunt și tineri care preferă să găsească la sediul organizației o *sală de lectură* și o bibliotecă. Alții, în sfârșit, caută satisfacții în muzică, dans, organizarea de serbări, de expoziții care să le ofere ocazia de a fraterniza cu camarazii lor de aceeași vârstă.

Coordonarea tuturor acestor activități privind învățământul, pregătirea profesională, sănătatea, educația morală, petrecerea timpului liber al tinerilor, impun crearea unui organ central de conducere și control, numit „Înalt comisariat“, „Secretariat general“ sau „Minister al Tineretului“.

Acest organism central va avea sarcina de a forma elitele intelectuale și muncitorești de mâine, potrivit unui *program stabilit dinainte* de către specialiști, program care trebuie să vină în întâmpinarea nevoilor tinerilor și să propună reforme legislative adecvate. În Canada și Statele Unite au fost elaborate și puse deja în aplicare planuri referitoare la sănătate, la învățământ și la asistența tineretului.

În sfârșit, trebuie să se asigure *un contact permanent între asociațiile naționale ale tineretului*, prin schimb de documentare, tabere internaționale, călătorii și sejururi în străinătate. Prin aceste contacte se va ajunge nu numai la cunoașterea celor mai moderne idei în materie de politică a tineretului, ci și la realizarea, în același timp, a unui adevărat spirit de fraternitate între tineri, temelia federației politice de mâine.

Există încă persoane, partide și state care ignoră și în ziua de astăzi importanța problemei tineretului. Dar tineretul este conștient de valoarea sa, de forța și de responsabilitățile sale istorice. El nu vrea să mai fie aservit ca în Italia și Germania în trecut, și cum continuă să fie la ora actuală în U.R.S.S. și în democrațiile populare. Tineretul, așa cum îl descrie Bossuet, înfometat și însetat de adevărul absolut, de dragoste, de renunțare și de putere, știe acum ce ideal să slujească. Tineretul democrat-creștin știe că instituțiile noastre trebuie să fie transformate și animate pentru a-l servi, și nu pentru a-l aservi pe om.

Mereu în căutarea dreptății, luptând pentru drepturile omului și urmărind deplina sa afirmare fizică, intelectuală și morală, tinerii merită nu numai protecția societății, ci și un rol mai activ și responsabilități mai mari în cea mai spectaculoasă dintre luptele pe care omenirea trebuie să le ducă împotriva tiraniei.

Situația critică a catolicismului român*

Un important document ne-a parvenit asupra persecuțiilor religioase din România. Îl publicăm mai jos în toată tragica sa actualitate.

Mijloacele de presiune inventate de comuniști pentru a-i „convinge” pe credincioși să abjure catolicismul au fost ingenioase și variate. Funcționarii de stat aveau de ales între păstrarea slujbei și credință. Au fost văzuți astfel cei mai buni profesori universitari de la Cluj, doctorii Iuliu Hațieganu și Alexandru Pop, părăsindu-și catedrele pentru a-și păstra credința.

Dar teroarea a atins punctul culminant la țară. Comuniștii au întocmit în fiecare sat de uniți lungi liste de proscriși amenințați cu deportarea în Siberia, dacă nu-l abjurau pe agentul imperialismului american: Papa.

În timp ce țăranii care renunțau la catolicism primeau grâu, lemne din pădurile naționalizate și toate articolele raționalizate, recalcitranții n-aveau nici dreptul de a vinde, nici pe acela de a cumpăra; ei n-aveau dreptul să-și macine grâul la moara comunală și așteptau dintr-o clipă într-alta să fie deportați în Siberia.

Cu toate acestea, cererilor reiterate ale agenților comuniști de a-și renega credința, țăranii români le-au dat răspunsuri precum acesta: „*Mi-am dat cota statului, i-am dat tot ce mi s-a cerut, dar sufletul meu nu-l dau decât lui Dumnezeu*”.

Și în momentul în care nebunia conducătorilor politici își permitea totul, în momentul în care toate bisericile unite au fost închise, au fost văzute la Lugoj, în Banat, femei românce rugându-se cu morții în

* Articol publicat de George Ciorănescu, cu o notă a redacției, în *L'Observateur Catholique des Idées et des Faits de la Semaine*, Paris, nr. 5, din 22 februarie 1951.

cimitire, pentru că, spuneau ele, morții cel puțin nu pot fi constrânși să-și renege credința în care au murit.

În Transilvania de nord, în Maramureș, la Năsăud, Târgu Mureș, Cluj, rezistența țăranilor români a fost mai puternică. La intrarea în sate puteau fi văzute mari pancarte cu inscripția: intrarea interzisă agenților comuniști. În afară de aceasta, gărzi țărănești înarmate cu securi s-au constituit spontan pentru a asigura apărarea preotului local. Aceste gărzi n-au cedat decât în fața focului mitralierelor, deschis de poliția mobilă, chemată în grabă să înăbușe revolta, precum în Lăpușul Românesc (Someș).

Când poliția comunistă a reușit să-i încercuiască pe călugării de la Bicsad (Satu-Mare), sătenii i-au ajutat pe monahi să se deghizeze în țărani înainte de a fugi în munți. Din când în când ei descind din păduri pentru a-i împărtăși pe credincioșii tot mai numeroși.

Când au fost arestați, preoții uniți au suferit un tratament greu de imaginat. Iată cazul preotului din satul Vurpăr, închis două nopți și o zi într-o hazna, unde a numărat 36 de șobolani care au trecut peste el de la cap până la picioare.

Ne putem da seama de mijloacele întrebuințate de comuniști pentru a smulge semnăturile, din mărturia făcută de canonicul Tămâian în amvonul catedralei din Oradea, după abjurarea sa forțată: *„Am fost torturat și orbit de reflectoare puternice, cu o cască electrică pe cap și cu mâinile în foc. Am rezistat două zile. Apoi, când mi-am revenit, mi s-a arătat semnătura pe care am recunoscut-o ca fiind a mea, dar fără să-mi reamintesc că așa fi dat-o“*.

Așa se explică faptul că din 450 de preoți care și-au dat semnăturile comuniștilor, 423 au revenit asupra lor. Adesea comuniștii au înscris din oficiu pe listele lor numele unor preoți care nu și-au abjurat niciodată credința și nici n-au trecut la ortodoxie.

* * *

Trebuie să recunoaștem că înaltul cler a fost la înălțimea marelui exemplu dat de țăranii români și de preoții lor.

Nici un episcop unit n-a pactizat cu comunismul, ceea ce a constrâns în cele din urmă guvernul să dispună arestarea tuturor. Dar înainte de arestarea sa, episcopul Sucei, conștient de soarta ce-l aștepta, a știut să

dea luptei uniților români din Transilvania întreaga semnificație națională și creștină pe care ea o comportă: „*Ora Vinerii Sfinte a bătut pentru Biserica română unită. E momentul, iubiți credincioși, să arătăm dacă suntem cu Cristos sau dacă mergem cu trădătorul Iuda. E ora când Cristos ne dă ocazia să-i împărtășim suferințele pentru Biserica Lui.*”

Când cuvintele episcopului Suciu au răsunat în București, ortodocșii și-au părăsit bisericile pentru a veni să asculte chemarea acestui nou apostol național care, prin intransigența sa, prin ardoarea sa creștină și dragostea de patrie, te făcea să te gândești la un alt unit transilvănean, Iuliu Maniu, închis deja în închisoarea de la Galați.

Pastoralele Bisericii unite și cuvintele episcopilor săi au resuscitat credința românilor până într-atât, încât episcopul Vasile Aftenie a putut spune: „*Veți vedea, în scurt timp, Bucureștiul va deveni catolic.*”

În zadar guvernul comunist i-a închis pe cei șase episcopi uniți în mănăstirea Căldărușani, unde au fost obligați să suporte un curs de marxism-leninism.

Prin atitudinea inflexibilă a episcopilor săi, catolicismul a câștigat partida în România.

Când în luna mai a anului trecut închisoarea Văcărești s-a deschis, n-a fost pentru a le da românilor un episcop apostat, ci cadavrul martirului Vasile Aftenie, mort pentru credința catolică și pentru poporul român. Cu puțin înaintea sfârșitului său tragic, torturile inimaginabile îndurate de episcopul Vasile Aftenie l-au făcut să-și piardă mințile. Dar episcopul n-a cedat. El n-a abjurat.

Creștinii din spatele Cortinei de Fier*

Cuvânt înainte

Domnul George Ciorănescu mi-a cerut să-i prefățez studiul său despre „Creștinii din spatele Cortinei de Fier“, ce a format substanța unui raport remarcabil pe această temă pe care l-a prezentat la cel de-al VI-lea Congres Internațional al Noilor Echipa Internaționale, ținut de creștin-democrați la Fribourg, în luna septembrie a anului trecut. O fac cu plăcere.

Orice om de inimă suferă când află de nefericirea copleșitoare a altor ființe umane de pe pământ. Și mare este durerea creștinilor în fața persecuțiilor la care sunt supuși frații lor din alte țări. Unitatea, solidaritatea creștinilor trebuie să se manifeste în fața acestor evenimente tragice. Cunoștințele prea vagi despre durerea altora nu ne permit să-i evaluăm imensitatea. De aceea îi suntem recunoscători domnului Ciorănescu, pentru că a descris într-un mod simplu și obiectiv, dar atât de emoționant, soarta atât de grea a acestor creștini: catolici, ortodocși și protestanți persecutați pentru dorința lor de a-l servi pe Cristos și de a trăi potrivit legilor sale.

Legea divină este imperioasă, nici un sistem politic nu le poate pretinde creștinilor să o încalce. Creștinii au dovedit îndeajuns dorința și aptitudinile lor de a fi de folos în societatea civilă; Cristos a spus că trebuie dat Cezarului ce-i al Cezarului, dar El a adăugat că trebuie dat lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu. Dar în lumea actuală, din nefericire, forțe redutabile vor să pretindă creștinilor abandonarea aplicării acestui precept, care este chiar baza credinței lor. Istoria ne dovedește că la urma urmei, în ciuda tuturor persecuțiilor, spiritul creștin învinge.

* Raport prezentat la Congresul Noilor Echipa Internaționale (Uniunea Democraților Creștini), la Fribourg (Elveția) la 14 septembrie 1952.

Doresc răspândirea studiului domnului Ciorănescu: creștinii din țările libere vor găsi în el documentația care îi va lumina asupra tragiceii mărturii pe care o aduc – în ciuda tuturor tentațiilor și a unor suferințe oribile – în fața lumii întregi, creștinii din țările oprite.

Trebuie să reflectăm asupra ei și să resimțim durerile fraților noștri.

Cu exemplul lor în fața ochilor, vom combate propriile noastre slăbiciuni, ne vom întări idealul, iar frații noștri vor fi constant în rugăciunile și gândurile noastre.

Iulie 1953

A.E. de Schryver
Președinte internațional al N.E.I.

Introducere

Ilya Ehrenbourg, prezentând într-o manieră caricaturală societatea burgheză, vorbea de „judecătorii de instrucție parfumați care smulgeau unghiile deținuților“ și despre miniștrii ce se lăsau plătiți în porci.

Când descriem condițiile de viață de dincolo de Cortina de Fier, nu avem nevoie de eforturile imaginației lui Ehrenbourg pentru a inventa o lume, reală spre nefericirea celor aproximativ o sută de milioane de creștini.

Sursă inepuizabilă de inspirație pentru romanele tragice, condiția umană a acestei vieți, evocată încă o dată în fața dumneavoastră, nu este decât trista mărturie a barbariei omului împotriva omului și a neputinței noastre lașe. Sunt numeroși acești credincioși:

În Albania 104 216 catolici și 229 080 de ortodocși; în Germania de Est 17 314 000; în Bulgaria 6 730 000 de ortodocși și 57 122 de catolici; în Estonia 40 000 de catolici; în Ungaria 6 000 000 de catolici și 2 500 000 de reformati; în Letonia 476 963 de catolici, 12 189 de bapțiști, 58% luterani; în Lituania 2 100 000 de catolici; în Polonia 22 317 113 catolici, aproximativ 5% ortodocși și protestanți; în România 13 000 000 de ortodocși, 3 000 000 de catolici, din care 50% de rit bizantin, și 1 000 000 de protestanți; în Cehoslovacia 10 000 000 de catolici și 1 000 000 de alte confesiuni.

Ei reeditează martiriul creștinilor din secolul al III-lea, pentru a afirma dreptul individului la sufletul său și la o viață spirituală proprie, cu toate consecințele acestui fapt.

Catolici, ortodocși și protestanți, toți sunt supuși unei opresiuni și umiliri comune, în Polonia ca și în Albania, în Bulgaria ca și în Letonia, realizând astfel unitatea creștină în suferință.

Partidul comunist nu vede în ei niște reprezentanți ai unei anumite națiuni, ci chiar dușmanul ireductibil al regimului.

Uniformitatea de tratament a țărilor satelite nu mai trebuie demonstrată. Tratamentul dur la care sunt supuși toți creștinii din Europa de Est se înrăutățește continuu, fără ca paroxismul și sfârșitul său să se poată întrevede.

În toată Europa de Est, creștinii suferă ca oameni pentru pierderea libertății și a demnității lor, atribute inerente persoanei umane, și ca membri ai unui grup profesional, din cauza regimului inuman la care sunt supuși.

Ei suferă pentru că, din protector, statul a devenit opresor, pentru că viața lor particulară este reglementată în cele mai mici detalii de către același stat, invizibil, dar atotputernic.

Nici la Sparta, nici în altă tiranie din istorie nu s-a mers atât de departe pe calea suprimării drepturilor individuale, ca în democrațiile populare.

Au fost depuse toate eforturile pentru a distruge instituțiile ce garantau individului dreptul de a fi și de a rămâne uman, credincios lui însuși și principiilor eterne ale oricărei vieți morale. Instituțiile nou-create nu au fost concepute ca organe destinate să încurajeze afirmarea persoanei umane, ci ca instrumente coercitive pentru oprimarea omului. Școala, profesiunea și Biserica, cărora le revenea misiunea formării și educării bunului cetățean, au suferit atacurile și transformările ce le-au făcut inapte pentru țelul lor original.

Comunismul a declarat un război violent, total și necruțător religiei, în toate formele sale confesionale. El atacă esența oricărei religii umane, ideea existenței lui Dumnezeu, lovindu-l pe Dumnezeu întruchipat în Biserica Sa. Căci, la antipodul religiei, comunismul vrea să instaureze o civilizație fără Dumnezeu, în care drepturile omului sunt excluse. Opoziția religie-comunism a fost subliniată de Lenin, care nu vedea în religie decât „o vulgară țuică spirituală, în care sclavii capitalului își înecă ființa“, o „josnicie inexprimabilă“ și „o infecție dintre cele mai dezgustătoare“.

Înțelegând că triumful materialismului ateu nu se putea realiza decât prin anihilarea Bisericii, comunismul n-a preocupat nici un efort pentru a o lovi de moarte.

Atacul împotriva Bisericii a început prin suprimarea ultimelor periodice catolice, în 1948: „Tygodnik Warszawski“ în Polonia, „Omul nou“ în Ungaria, „Paradisul copiilor“ în România și „Acta curiae“ în 1949, în Cehoslovacia, măsură completată în același an 1948 prin naționalizarea școlilor confesionale (în Ungaria: în luna iunie 3 148 de școli frecventate de 363 405 elevi; în România la 4 august; în Cehoslovacia în octombrie) sau prin închiderea acestor școli (în Bulgaria la 3 august 1948).

Bunurile Bisericii catolice au fost treptat confiscate, operele de caritate lichidate, organizațiile de tineret dizolvate, mănăstirile închise, Biserica catolică de rit bizantin abolită, iar uniții convertiți cu forța la ortodoxie (în 1945 în Galiția occidentală; în 1948 în România 1 559 903 credincioși; între 1949 și 1952 în Ucraina subcarpatică: 4 500 000 de ucraineni și ruteni în total).

În același timp, preoții au fost întemnițați sau deportați cu miile (1 000 din 1 600 în Lituania, 710 în mica Albanie, 2 000 în 1950 în Cehoslovacia și așa mai departe) și nu mai puțin de 64 de scaune episcopale din 130 au rămas vacante, din care mai mult de 20 prin arestarea sau deportarea titularilor.

În sfârșit, sprijinul dat „bisericii catolice naționale“ de preoții dependenți de autoritatea politică, o „Acțiune Catolică“ comunistă în Cehoslovacia, Ungaria și România (pe data de 10 iunie 1949 Comitetul de acțiune catolică cehoslovac; Comitetul de acțiune catolică român pe 27 aprilie 1950; Comitetul preoților catolici pentru pace și Oficiul de stat pentru activitățile ecleziastice în 1951 în Ungaria), au însemnat tot atâtea lovituri date catolicismului, odinioară forța spirituală cea mai puternică și mai bine organizată din aceste țări. În cea mai mare parte a țărilor din Europa de Est, acei episcopi care nu au fost nici deportați, nici întemnițați, se află astăzi sub supravegherea agenților poliției politice. Scrisorile lor pastorale, redactate de către „preoții păcii“, îi sfătuiesc pe credincioși să susțină regimul comunist, să se alăture cooperativelor agricole, să respecte legile etc.

Stalin reînviase ideea Bisericii ortodoxe ruse cu un scop pur politic: pe plan intern, pentru a obține sprijinul Bisericii în timpul războiului cu Germania; pe plan internațional, pentru a strânge, după război, sub

egida patriarhului Moscovei, celelalte Biserici naționale ortodoxe din sud-estul european. La consiliul din iulie 1948, Moscova își putea asuma, pentru prima dată în istorie, rolul religios la care visa de secole: cel al unei a treia Rome, reunind reprezentanții Bisericilor din Tiflis, Belgrad, București, Sofia, Tirana, Alexandria și Antiohia.

În realitate, situația Bisericii ortodoxe, care numără în România 13 000 000 de credincioși, iar în Bulgaria 6 700 000, este departe de a fi bună. Mai atașată, prin istoria sa, de puterea temporală, ea a fost supusă mai ușor de către comuniști. În 1945, Biserica ortodoxă rusească a cerut să fie desprinsă de Patriarhia Constantinopolului pentru a se alipi Patriarhiei Moscovei. Ea a fost urmată, pe aceeași cale, în 1946, de Biserica ortodoxă cehoslovacă și va fi urmată probabil de Biserica română și bulgară.

Potrivit datelor Patriarhiei române, în 1952, 6 000 de preoți ortodocși dintr-un total de 14 000 au fost epurați; 2 750 dintre ei se află în închisoare sau la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Toate școlile Bisericii ortodoxe, dintre care 2 300 de școli elementare, 24 de licee, 13 seminarii, 5 academii și 3 facultăți, sunt astăzi închise. Spitalele și patrimoniul Bisericii sunt naționalizate.

Devenită, din religie de stat, un cult printre celelalte culte, ceea ce rămâne din Biserica ortodoxă nu este decât un instrument al partidului comunist. La fel ca și episcopii catolici, episcopii ortodocși i-au sfătuit și ei pe țărani să adere la colhozuri; patriarhul Justinian, numit de comuniști, vorbea de Isus ca de prototipul omului sovietic, pe când Sinodul îi binecuvânta pe partizanii păcii.

Biserica protestantă, mai puternică în Boemia, în Ungaria (2 500 000 de credincioși), în Estonia (90% dintre creștini) și în Bulgaria (20 000 de credincioși), a făcut încercări repetate de a găsi un *modus vivendi* care să permită coexistența religiei protestante și a comunismului. Ea cerea recunoașterea dreptului de a predica Evanghelia, de a celebra cultul în public și de a difuza Biblia, în schimbul recunoașterii regimului politic comunist (vezi Congresul ecumenic al Bisericii evanghelice din Amsterdam, august 1948, propunerea Bisericii evanghelice a fraților cehi și acordul Bisericii luterane maghiare din 14 decembrie 1948).

Cu toate acestea, procesul celor 15 pastori bulgari (metodiști, baptiști, congregaționiști, penticostali etc.) acuzați că erau instrumentele imperialiștilor anglo-saxoni, a arătat că regimul comunist pretindea, nici mai mult, nici mai puțin decât plasarea portretelor liderilor săi în temple. Această biserică a avut și ea victimele sale, procesele sale (Bulgaria 1949) și pastorii săi martiri. Numărul pastorilor este atât de redus în Estonia (77 cu totul), încât cei mai în vârstă dintre membrii parohiei se văd obligați să officieze botezurile și înmormântările din lipsa pastorului.

În aceste condiții, este cu atât mai surprinzător să vedem teoreticieni protestanți care se prefac că se dezinteresează de problemele Bisericii lumii (vezi Niemoeller, Barth), pentru a profesa un neutralism creștin.

Trebuie să subliniem totuși că, dintre cele trei confesiuni, comuniștii i-au considerat întotdeauna pe catolici ca pe principalii lor adversari, atât din cauza numărului de credincioși, cât și pentru profunzimea credinței și atașamentul față de Biserică. În plus, Biserica catolică a fost singura care a opus un front de rezistență unic, o doctrină împotriva altei doctrine, universalismul său internaționalismului sovietic.

„Activitatea Vaticanului, spunea Alexei, patriarhul Moscovei, este centrul fascismului internațional, centrul intrigilor împotriva intereselor poporului...”; „el participă activ acum la pregătirea unui nou război“. Și patriarhul încheia spunând că trebuie „stigmatizată politica Vaticanului ca fiind anticreștină, antidemocratică și antinațională“.

Acapararea cu forță a Bisericii catolice din Europa de Est marchează lovitura cea mai dură dată catolicismului și creștinismului în general, în ultimele secole; ea determină consecințe incalculabile pentru viitorul țărilor noastre și pentru harta spirituală a Europei de mâine.

Degradarea educației

În locul unei educații religioase, tânăra generație a Europei de Est primește o educație materialistă bazată pe ură și idolatrie. „Este necesar – spunea Lenin – ca orice operă de educație, instrucție și învățământ a tineretului contemporan să devină operă de difuzare a eticii comuniste“.

Potrivit acestei directive, jurământul pe care trebuie să-l depună, începând cu 18 aprilie 1952, profesorii din România îi obligă să-i educe pe tineri în „ura fără cruțare față de adversarii regimului din interior și din exterior“ și într-o „mare dragoste față de U.R.S.S. și față de marele Stalin, genialul învățător al muncitorilor din lumea liberă“.

Lupta împotriva religiei prin propagandă atee începe încă de la cea mai fragedă vârstă, la grădiniță, unde copiii care îl invocă pe Stalin în locul lui Dumnezeu primesc, ca recompensă, bomboane sau alte dulciuri. Când învață să citească, copiii sunt abonați din oficiu la revistele atee, sunt duși la muzee anti-religioase care încep să apară peste tot, în centrele urbane, sunt constrânși să participe la reprezentații îndreptate împotriva venerării lui Dumnezeu. Foarte recent, echipe de tineri atei, educați la Moscova pentru a duce lupta împotriva religiei, au sosit în România, unde distrug crucile de pe morminte pentru a trimite metalul la retopire. Statuile sfinților sunt decapitate, ca în timpul mării Revoluții, iar sub Cristos, crucificat din nou, cu capul în jos, se pot citi inscripții de genul: „mântuiește-te, împreună cu preoții tăi !”

Propaganda atee nu are alt scop decât pe acela de a înlocui mistica creștină cu mistica comunistă. Discuțiile politice cu copiii încep la vârsta de cinci ani, iar organul oficial al învățătorilor germani din zona de ocupație sovietică se mândrește că un discipol atât de tânăr al lui Stalin are mai multe argumente pentru a condamna politica partidului democrat-creștin al lui Adenauer. Celor 45 de ore de marxism-leninism impuse studenților de la Facultatea de Științe a Universității din București, le corespund numai 22 de ore de geometrie analitică și nu mai puțin de 45 de ore de limbă rusă.

Când se pronunță numele celui care a luat locul icoanelor, el trebuie însoțit întotdeauna de un epitet ca: „marele“, „genialul“, „prietenul“, „binefăcătorul“ etc. La cursuri, la organizația pionierilor și a tineretului comunist, în manualele școlare, în ziare, la radio, peste tot o singură obsesie: Stalin. Tânărul progresist nu mai are respect decât pentru doctrina materialistă a lui Stalin. Nu există un singur domeniu al activității umane în care Stalin să nu aibă ultimul cuvânt, în afară, poate, de matematică, unde programul de studiu nu admite modificări structurale.

Printre mijloacele folosite pentru sterilizarea sufletului tinerilor cetățeni menționăm: epurarea și reeducarea profesorilor, epurarea cărților și a bibliotecilor, manualele școlare unice, redactate de către responsabili comuniști etc.

Acciași responsabili politici care întemeiază asociații de luptători pentru pace, impun școlii staliniste un caracter agresiv și războinic. Elevii învață că Rusia este singura țară pașnică din lume. Dacă U.R.S.S.-ul se înarmează, o face doar pentru a se apăra împotriva Occidentului agresiv. Iată modelul unei lecții pacifiste extrase dintr-un manual elementar maghiar: „«– Vă aduc ordinul de încorporare al fiului vostru.» În bucuria sa, mama nu mai putea spune nici un cuvânt. Seara, fratele meu Istvan s-a întors acasă. În fericirea lui, a sărit și a dansat în jurul mamei”.

Într-o altă lecție, poliția, atât de urâtă de comuniștii occidentali, este aplaudată de comuniștii din Est pentru că ea „îi împiedică pe trădători și pe spioni să tulbure ordinea socială”.

Tânărul este izolat de mediul familial, integrat în organizații de pionieri, comsomoliști, tineret muncitoresc etc., pentru a evita orice influență străină partidului comunist. Planul polonez de 6 ani prevedea instruirea a 26 000 de învățătoare comuniste, cărora le revenea sarcina educării în spiritul nou a 560 000 de copii.

Din nefericire pentru viitorul popoarelor noastre, se consideră că aprofundarea cunoașterii materialismului stalinist nu se poate face decât studiind textele sacre în originalul rusesc. Procesul de rusificare s-a operat mai ușor la popoarele slave, care vorbesc o limbă slavă, decât la albanezi, unguri și români, de origine etnică neslavă. Ritmul rusificării este rapid și inepuizabil: 7 000 de cursuri de limbă rusă în România, cu 400 000 de elevi în 1950; 300 000 în 1949 în Cehoslovacia; 1 625 000 de membri ai societăților de prietenie bulgaro-rusă în 1952 etc. În timp ce dicționarul albanez se îmbogățește cu termeni tehnici și politici împrumutați din rusă, studenții din Europa de Est frecventează facultățile de la Moscova, iar cei rămași în țările lor învață limba maternă după traduceri proaste de romane sovietice.

Panslavismul a devenit o formulă desuetă. Rușii visează acum să facă din limba lor a doua limbă a fiecăruia dintre popoarele noastre și limba comună a unui vast imperiu deznaționalizat.

Această educație atee, materialistă și rusofilă are aceeași importanță ca educația sexuală a tinerilor, care începe, pentru fete, la vârsta de 13 ani. Pentru a încuraja relaxarea moravurilor, statul se angajează să aibă grijă de întreținerea mamelor necăsătorite. Potrivit unui raport publicat de *Documentation Catholique*, în România s-a propus crearea, pe lângă noile licee mixte, a unor maternități și creșe de stat. Acești tineri din Europa de Est și-au pierdut chiar și libertatea de a-și alege meseria, în fața nevoilor partidului de a forma cadre tehnice și de a-și asigura o clientelă electorală. Tinerii sunt dirijați către profesiile de care statul are nevoie, conform planurilor de stat, fără a se lua în considerare aptitudinile sau vocația. Ministrul educației din Polonia declara în sensul acesta: „Noi trebuie să instruiem 54 000 de ingineri, 8 000 de agronomi, în afară de 20 000 de economiști și planificatori, în jur de 20 000 de profesori de școală medie și mii de medici și de agenți sanitari“.

O invenție diabolică asigură triumful total al educației materialiste staliniste și îndoliază astfel familiile din Europa ocupată. Odinioară turcii îi răpeau pe copiii creștini pentru a-i crește în religia islamică și pentru a forma cadrele armatei de ieniceri. În zilele noastre, guvernele populare se întrec în acțiuni odioase, iar în România mii de tineri între 10 și 17 ani sunt luați din mediul familial, pentru a li se da o educație sută la sută progresistă, în centrele ruse de educație politică.

Într-un cuvânt, caracterul umanist, liberal, democratic și de esență occidentală al învățământului din Europa ocupată aparține unei epoci revolute a istoriei. Școlile confesionale care pregăteau buni creștini și cetățeni loiali și-au închis porțile, cu excepția Poloniei, unde funcționează cu personal comunist, numit de guvern. Educația stalinistă nu cunoaște alt Dumnezeu decât pe cel al materiei, care înăsprește sufletele fragede ale tineretului și ne face să ne temem pentru viitorul democrației creștine în aceste regiuni.

Pervertirea culturii

Pentru a asigura triumful definitiv al comunismului, omul care la școală a învățat să gândească în termeni staliști nu va mai fi abandonat

de partid, care veghează ca individul să nu descopere singur marele dușman al regimului: lumea morală. Pentru ca această lume să nu fie descoperită prin cărți, bibliotecile particulare vor fi rechiziționate, bibliotecile publice epurate de autorii cu tendințe idealiste, importurile și traducerile de cărți occidentale interzise. Dar partidul a reușit, mai ales prin cultura planificată, să-și asigure controlul conștiințelor. Urmând totdeauna preceptele lui Lenin, noua cultură nu-și va îndeplini rolul decât dacă se va pune cu totul, ca Biserica și școala, în slujba partidului. Această cultură, redusă la rolul de pură propagandă politică, va întreține prin ziare, cărți, broșuri, radio și conferințe, o pseudo-cultură vanitoasă, temelia oricărui sistem tiranic.

Planificarea culturală se exercită prin blocarea la sursă, în momentul creației artistice: comitetul central al partidului comunist le impune artiștilor și tuturor periodicelor în toate țările, un unic motiv de inspirație, de exemplu: războiul din Coreea. Orice altă producție este refuzată, fără a se lua în considerare valoarea sa intrinsecă. Așa a luat naștere o artă la comandă, dedicată gloriei lui Stalin, defăimându-l pe papă, exaltând planurile cincinale și proferând injurii la adresa americanilor.

Artiștii și intelectualii, obligați să-și caute inspirația în rezoluțiile comitetului central al partidului, își vor pierde curajul de a-și exprima liber gândurile. Intelectul lor va deveni, din organ de creație, un simplu organ de execuție, într-o lume fără libertate unde vor fi moralmente prizonieri.

Au existat epoci, ca secolul al X-lea, când în Bizanț li se impunea artiștilor o anumită manieră de a-l reprezenta pe copilul Isus. Dar niciodată în istorie nu le-au fost dictate artiștilor mijloacele de expresie cu atâta rigiditate și sub amenințarea unor sancțiuni atât de groaznice ca în estetica stalinistă și în deviaționismul ei artistic.

Arta comunistă, inspirată din realismul socialist, sacrifică orice vedere originală și orice subiectivism fotografismului, transformând arta într-un cimitir al inspirației. Singura poziție autentică a creatorului în democrațiile populare este aceea de a nu mai crea, din moment ce adevărul esențial pe care Horațiu îl înșcria în fruntea artei sale poetice și-a pierdut orice înțeles: „Oriunde și întotdeauna, cea mai mare libertate de expresie le-a fost acordată pictorilor și poeților“.

La urma urmei, cultura însăși nu va mai fi decât o amplă statistică a cărților politice tipărite în milioane de exemplare și difuzate cu forța în fiecare sat și casă. Ca să nu dăm decât un exemplu, operele lui Lenin sunt tipărite în 1 750 000 de exemplare în românește, într-o lume țărănească prin excelență.

Necunoscând libertatea de creație, cultura stalinistă, incapabilă să întrețină o viață spirituală autentică, nu este decât un imperiu al tăcerii care se asfixiază.

Sufletul omenesc, pierzând sentimentul credinței și al încrederii în valorile spirituale răspândite prin școală și cultură, este în pericol de a se pierde el însuși.

Dezumanizarea omului

Această luptă metodică și perversă, ce conduce la prăbușirea instituțiilor de bază ale civilizației noastre, îl va înfrunta tot mai direct pe om, spre a-i steriliza sufletul. În felul acesta, omul care trăiește în țările din spatele Cortinei de Fier ajunge să înfăptuiască acte pe care conștiința lui le dezaprobă. O dată ce coloana vertebrală a voinței acestui prizonier și sclav s-a frânt, îl vom vedea în fiecare dimineață la liturghia politică, comentând editorialul politic al organului oficial al partidului, defilând și urlând la comandă, trădându-și prietenii pentru a-și păstra slujba, spunând ceea ce nu gândește, ascunzându-și gândurile și convingerile.

Politia comunistă cunoaște psihologia și prevede reacțiile umane la fel de bine ca psihiatrii, dar, spre deosebire de aceștia, ea nu-i vindecă pe nevropați, ci se străduiește să-i îmbolnăvească pe cei normali. Statul în picioare până la epuizarea totală a deținutului, interogatorii fără răgaz în lumina intensă și orbitoare a proiectoarelor, sistemul dușului scoțian care constă în alternarea unei atitudini brutale și ostile a anchetatorului cu o atitudine prietenoasă și umană, injecții cu morfină pentru a-i provoca o stare euforică, injecții cu actedron pentru a-i produce o stare anxioasă etc., sunt tot atâtea mijloace destinate să înfrângă voința omului.

Tehnica presiunii morale este atât de avansată, încât omul mărturisește spontan crime pe care nu le-a comis niciodată, ceea ce

echivalează cu cererea de a fi împușcat. El demonstrează astfel că și-a pierdut suveranitatea interioară, fiind redus la nivelul lucrurilor fizice, fără o voință proprie.

După ce s-a obținut astfel mărturisirea, vinovatul, declarat dușman al poporului, este deportat într-un lagăr de muncă forțată și de reeducare politică.

Izolând omul de peisajul geografic și sentimental, distrugându-i relațiile cu familia, credința, profesiunea, prietenii, proprietatea etc., comuniștii reușesc să-l înjosească, să-l degradeze și să-l dezumanizeze, reducându-l la starea animală. Deportările au început în 1940-41, cu deportarea a 70 000 de estonieni în Siberia; ele au continuat în 1945 cu tătarii care au fost obligați să evacueze Crimeea pentru Kazahstan, sub inculparea colectivă că erau un popor de contrarevoluționari, deși au votat în proporție de 99% pentru Stalin. Aceeași soartă a fost rezervată celor 3 000 000 de germani considerați răspunzători în bloc pentru crimele comise de regimul nazist. În ultimul an, Ungaria cu 50 000 de victime și, chiar în acest moment, România, au cunoscut deportări masive, executate în condiții brutale și de exterminare. Obligați să-și părăsească căminele în câteva ore, de cele mai multe ori fără a avea drept la bagaje, deportații, adesea trecuți de 60 de ani, sunt trimiși în regiuni deșertice, în barăci improvizate, pentru a săpa canale sau pentru a munci pământul. Subalimentați, muncind adesea peste 16 ore pe zi, deportații sunt destinați să moară în scurt timp, în cea mai tristă invenție a secolului nostru: lagărul de muncă forțată.

În felul acesta regimul comunist a reușit inumana experiență de a-l priva pe om nu numai de averea sa, ci și de substanța sa personală, sacrificată unei super-societăți fără inimă și fără chip. El a demonstrat astfel că se poate organiza o lume fără suflet și fără Dumnezeu, dar îndreptată numai împotriva omului.

Apărarea credinței și a ordinii morale

Adevărata istorie a rezistenței împotriva comunismului din Europa de Est nu poate fi scrisă acum, din lipsa unor informații complete. Puținele vești care ne parvin din spatele Cortinei de Fier ne arată că

nici un regim politic n-a fost vreodată atât de total și de profund detestat. Stalinismul se dovedește a fi străin de mentalitatea europeană, impus și menținut doar prin forța de ocupație.

Nu ne rămâne decât să facem apel la comuniștii înșiși pentru a măsura amploarea eșecurilor lor în materie de educație, în domeniile culturii și religiei. Cităm, ca exemplu, periodicul Ministerului Învățământului din Ungaria, care se plânge că numărul elevilor refractari sporește. „Ei disprețuiesc victoriile planurilor noastre cincinale și răspândesc atmosfera distructivă și ostilă a cosmopolitismului“. Alții „evită într-un mod demonstrativ și regulat orele de limba rusă, citind în schimb literatura de propagandă americană și pamfletele *Vocii Americii*“.

La rândul său, organul oficial al Partidului Comunist Român, „Scânteia“, se plânge de faptul că învățătorii nu-și îndeplinesc sarcinile politice.

Dacă însumăm condamnările pronunțate împotriva tinerilor în vârstă de peste zece ani din Germania de Est, obținem nu mai puțin de 83 500 de ani de închisoare, dați celor care sunt considerați viitorul partidului comunist în această țară.

În ceea ce privește generația crescută sub regimul libertății, comuniștii înșiși o consideră iremediabil pierdută și, din acest motiv, condamnată să dispară în închisori, numite case de reeducare, și în lagărele de muncă, supranumite tabere de reeducare ale leneșilor.

Cea mai riguroasă opoziție la comunism a fost incontestabil cea a Bisericii în ansamblul ei. Șefii săi spirituali simbolizează astăzi însăși rezistența națională. Cardinalul Mindszenty a mărturisit: „rezist pentru a-l apăra pe Dumnezeu, Biserica și patria mea“, cardinalul Beran a adăugat: „cine-l trădează pe Dumnezeu, își trădează poporul și națiunea“, iar episcopul Suciul a rostit următoarele cuvinte: „Ora eroismului creștin pe pământ românesc a venit. Strămoșii noștri își ridică privirile către voi și vă spun: noi am întemeiat cu sânge și suferință monumentul libertății naționale, acum este rândul vostru să construiți catedrala libertății și a conștiinței religioase“.

Credincioșii au răspuns la acest apel, acceptând adesea sacrificiul vieții lor pentru a-și salva sufletele, așa cum spunea un țăran simplu din Transilvania când i s-a cerut să-și renege credința: „Am dat cota

mea statului, am dat tot ce mi s-a cerut, dar sufletul meu nu i-l dau decât lui Dumnezeu“.

De multe ori țăranii i-au apărat cu securea în mână pe preoții care au murit în fața altarului, slujind liturgia. Aceiași țărani refuză astăzi sacramentul oficiat de preoții comuniști și primesc binecuvântarea preoților rătăcitori, care au transformat în biserici luminișurile pădurilor, beciurile, hambarele și grotele din munți. Să nu căutăm deci adevăratul creștinism în creștinismul occidental, adesea formal și fără vigoare, ci dincolo de Cortina de Fier, unde se naște un creștinism militant, unde credința este trăită, unde credincioșii înfruntă aparatul fotografic al partidului pentru a se duce la slujbă, unde fiecare vorbește de minuni și unde toți, dezamăgiți de nepăsarea fraților creștini din Occident, își pun soarta și speranța în mâinile lui Dumnezeu.

Înfruntând atâtea pericole, creștinii se adună în procesiuni care numără zeci de mii de credincioși, uniți prin suferință, credință și speranțe comune; 100 000 la pelerinajul de la Mariapocs (Ungaria), 100 000 la Levočka (Slovacia, în 1950) și Czestochowa (Polonia, în 1951).

Adesea, întreaga populație dintr-o regiune se revoltă și pune mâna pe arme. Nu mai puțin de 40 000 de lituanieni trăiesc în păduri, organizați în detașamente cu capelani. Toți acești eroi ai rezistenței, pe care cântecele populare îi glorifică deja, își trag puterea din inepuizabilul izvor al credinței creștine.

În ciuda eforturilor diabolice ale comuniștilor de a dezintegra sufletul uman, dreptul elementar al fiecărei creaturi la propriul suflet, pe care îl revendica țăranul român din Transilvania, va triumfa mâine, iar triumful spiritului va impune Europei eliberate o nouă orientare politică: democrația creștină. Identificăm speranța unei resurecții apropiate în cuvintele pe care președintele Truman le adresa românilor din Statele Unite: „deportările, expulzările și răpirile de copii sunt fapte curențe în Grecia, Germania de Est, România, Cehoslovacia, Ungaria și Austria ocupată de ruși. Aceasta este una dintre cele mai respingătoare acțiuni înregistrate în toată istoria omenirii. Să nu credeți că cei răspunzători nu vor da socoteală de crimele lor. Veți supraviețui ca țară liberă. Veți avea tot sprijinul nostru în eforturile pe care le faceți pentru a supraviețui“.

Lichidarea burgheziei

Adversarul numărul unu pe care regimul comunist și-a propus să-l combată, în averea și persoana sa, a fost burghezul.

Reforme agrare (Bulgaria, 1945; Polonia, 6 septembrie 1944 și 17 ianuarie 1945; România, 22 martie 1945 și 2 martie 1949; Cehoslovacia, 23 iulie 1945) i-au depozat total pe proprietarii de pământ, fără nici o îndemnizație pentru terenurile și uneltele lor agricole. Membrii partidului comunist au pătruns cu forța în casele proprietarilor, i-au îmbarcat în camioane și i-au depus în lagăre, sub supravegherea poliției (în noaptea de 2 martie 1949, în România).

După reformele agrare, reformele financiare au lovit în capitalul mobilier, în monedă, aur și devize, prin confiscări totale, al căror rezultat a fost lichidarea tuturor economiilor populației și pauperizarea generală.

Naționalizarea industriei, a băncilor, a companiilor de asigurări (Polonia, 3 ianuarie 1946; Bulgaria, 24 decembrie 1947; Ungaria, 1 iulie și 1 august 1947; România, 11 iunie 1948; Cehoslovacia, martie 1945 și februarie 1948) a depozat clasa burgheză de capitaluri și în același timp de pârgăhia de comandă a vieții economice.

În sfârșit, confiscarea imobilelor de locuit i-a aruncat literalmente în stradă pe vechii proprietari, lichidând astfel orice urmă a capitalului imobiliar.

Cu toate acestea, în ochii comuniștilor, burghezii, chiar proletarizați, constituiau un pericol potențial pentru regimul popular. În numele principiului luptei de clasă s-a trecut recent la lichidarea fizică a burghezilor, prin lagărele de muncă forțată.

Legislația democrațiilor populare recunoaște instituția lagărelor de muncă forțată, numite comunități pentru educarea muncitorilor leneși (ultimele dispoziții legislative: Bulgaria, noiembrie 1946; Ungaria, 5 octombrie 1940; Polonia, 1 ianuarie 1951; România, 30 mai 1950; Cehoslovacia, 12 iulie 1950). Aceste lagăre sunt destinate dușmanilor clasei proletare și indivizilor socialmente periculoși, printre care se numără în primul rând vechii proprietari funciari, industriași, comercianți, vechi funcționari, ofițeri etc. Internarea într-un lagăr poate avea loc pe baza unei simple hotărâri administrative, fără respectarea

procedurii judiciare clasice: instrucție, judecată și drept la apărare. Sistemul condamnării în masă a unei întregi categorii etnice sau rasiale, inventat de naziști, a fost adoptat și aplicat de ruși anumitor categorii sociale. Simplul fapt de a fi aparținut burgheziei, sau de a fi avut o educație burgheză, constituia un motiv suficient pentru internare.

În felul acesta, regimul își procura o imensă mână de lucru gratuită pentru lucrările faraonice întreprinse și anihila în același timp orice eventuală opoziție politică.

De remarcat este faptul că multe persoane au preferat să se sinucidă în momentul arestării decât să cunoască rigorile lagărelor.

Din cauza lipsei totale de condiții igienice, în barăcile improvizate unde sunt îngrămădiți prizonierii, bolile infecțioase fac ravagii. Deportatii au dreptul de a se spăla și de a se rade o dată pe săptămână, eveniment consemnat cu grijă în cartea lor individuală de muncă, pentru a împiedica abuzurile. Rația alimentară a deținuților este proporțională cu munca prestată în fiecare zi, o normă stahanovistă servind drept etalon. Se lucrează în echipe de zece persoane, ai căror membri sunt în mod solidar responsabili pentru realizarea normei totale a grupului, chiar în cazul în care unul sau mai mulți membri ai echipei mor în timpul lucrului. Rezistența maximă într-un asemenea lagăr de exterminare este de trei luni. România are tristul privilegiu de a adăposti unul dintre cele mai mari lagăre de muncă forțată din lume, în Dobrogea, care este numită acum a doua Siberie. Aici lucrează deținuții, pentru a săpa Canalul Dunăre-Marea Neagră (în jur de 350 000 de persoane, după unele informații). Lagărul cehoslovac de la Jachymow numără 30 000 de deținuți; cel de la Hortobagy (Ungaria), 25 000; lagărele bulgare, în jur de 90 000 etc. O comisie specială de anchetă a Națiunilor Unite a stabilit că în spatele Cortinei de Fier există nu mai puțin de 442 de lagăre de muncă forțată, cu un număr total de 1 255 000 de deținuți (în Bulgaria 30 de lagăre și 62 500 de deținuți; în Ungaria 95 de lagăre și 93 000 de deținuți; în Polonia 25 de lagăre și 500 000 de deținuți; în România 45 de lagăre și 250 000 de deținuți; în Cehoslovacia 247 de lagăre și 350 000 de deținuți).

Se estimează că prin acest sistem se va lichida în scurt timp ceea ce a mai rămas din burghezia Europei de Est.

Proletarizarea țăranimii

Poziția teoretică a marxismului față de țăranime lăsa să se întrevadă soarta pe care comuniștii o rezervau celei mai importante categorii sociale din Europa de Est (Albania 80%; Bulgaria 53,5%; Estonia 56%; Ungaria 53,2%; Lituania 70%; Polonia 60%; România 76,1%; Cehoslovacia 36%).

„Manifestul comunist“ îl considera pe țăran un element conservator, reacționar, al cărui ideal era dobândirea proprietății individuale. Engels nu ezita să-l trateze pe țăran ca pe un „barbar în mijlocul civilizației“, iar Lenin specula asupra setei țăranilor de pământ prin tactica luptei de clasă: „La început – spunea Lenin – vom susține până la capăt, prin toate mijloacele, inclusiv prin confiscarea pământurilor, pe țăran împotriva proprietarului funciar, iar apoi îl vom susține pe proletar împotriva țăranului“. Inspirat de aceste idei, reformele agrare de după cel de-al doilea război mondial nu aveau în vedere pregătirea unui viitor mai bun pentru țăran. Ele nu erau decât o etapă necesară către colectivizarea integrală a solului.

Într-o scrisoare adresată lui Dimitrov, Stalin a reafirmat, dacă mai era nevoie, politica de urmat față de clasa țărănească: „Uniunea muncitorilor și țăranilor este necesară nu pentru menținerea țăranimii ca o clasă, ci pentru a o schimba și transforma, ca să asigurăm triumful societății socialiste“.

Țărănimea considerată ca rezervor al burgheziei, clasă capitalistă actuală sau potențială, trebuia să fie deposedată de orice proprietate și transformată în proletariat agricol. Cum spunea chiar Stalin, „țăranul, cu scopurile sale individuale, trebuie să fie zdrobit“.

Instrumentul de opresiune al țăranimii este colhozul. În Occident multe persoane își închipuie – iar dispozițiile statutului model al colhozurilor acreditează această impresie – că el ar fi o asociație „liberă“, ai cărei membri își aleg organele de conducere, lucrează în comun și își împart profiturile după normele cooperativelor de producție.

În realitate, conducătorii colhozurilor sunt numiți de partidul comunist, țăranii sunt convinși prin orice mijloace să adere, iar repartizarea profiturilor se face tot potrivit dispozițiilor partidului.

Pentru a-i convinge pe țărani să adere „voluntar“ la colhozuri, taxe exorbitante și spoliatoare lovesc proprietățile individuale, iar planurile agricole le impun acestor țărani liberi sarcini pe care ei sunt incapabili să le execute. În sfârșit, acești țărani sunt lipsiți de semințe, îngrășăminte și utilaje. Dacă ei nu s-au convins încă de utilitatea colhozurilor, în momentul recoltării cerealelor, cota-parte a țăranilor liberi va depăși cu cel puțin 20% cota cerută de la țăranii colectivizați. În cele din urmă, țăranul liber nu va putea nici să-și vândă produsele, nici să cumpere ceea ce îi trebuie fără să recurgă la cooperative care dețin monopolul vânzării produselor agricole.

Lupta împotriva chiaburilor

În aceste condiții, țăranul își va da seama că posesia pământului, departe de a constitui un avantaj, a devenit o grea povară de care trebuie să se debaraseze. Cei refractari, dacă mai rămân, sunt considerați chiaburi și exterminați fără milă. Noțiunea de *chiabur* transportă lupta de clasă de la oraș la sat, împărțind comunitatea rurală în trei clase, potrivit indicațiilor lui Lenin: țăranii bogați, mijlocași și săraci. În realitate această distincție este fictivă, țăranii beneficiază toți de o anumită bunăstare în regiunile bogate și suportă în egală măsură consecințele sterilității solului, în regiunile sărace.

Și totuși, când agitatorii comuniști invadează câmpurile, ei reclamă alianța țăranilor săraci și mijlocași cu proletarii, pentru a-i combate pe chiaburi. Chiaburul era la început o noțiune economică, corespunzând țăranului proprietar al mai multor hectare de pământ. Între timp chiaburul a devenit o noțiune politică, vagă și elastică, aplicabilă oricărui țăran care adoptă o atitudine anti-socialistă. Lupta împotriva chiaburilor este una dintre cele mai triste pagini din istoria persecuțiilor de dincolo de Cortina de Fier. Liste de chiaburi sunt întocmite în fiecare sat. Orice țăran poate fi înscris în categoria odioasă a capitaliștilor, dacă este considerat dușman al regimului, chiar dacă nu posedă nici cea mai mică limbă de pământ. Printr-o simplă măsură administrativă, el este ridicat și trimis într-un lagăr de muncă forțată.

Nicăieri colectivizarea nu a fost posibilă fără lichidarea aproape totală a chiaburilor. Numai după deportarea masivă a chiaburilor în Siberia, agricultura estoniană a fost colectivizată. Numai după lichidarea a 40 000 de chiaburi înscriși ca atare pe listele bulgare, colectivizarea solului a devenit în Bulgaria un fapt împlinit. Dar lupta cea mai virulentă împotriva chiaburilor se duce la ora actuală în Ungaria, unde zeci de mii de chiaburi sunt închiși în trei lagăre de muncă forțată, din care numai cel de la Szolnok numără mai mult de 25 000 de prizonieri.

Extenuarea prin muncă

Tratamentul rezervat membrilor colhozurilor nu este mai bun decât cel al chiaburilor. Încă de la adeziunea sa, țăranul trebuie să dea masei comune pământul său, animalele de tracțiune, uneltele, să furnizeze semințe și forța sa de muncă. El poate păstra în proprietate personală o vacă și câteva oi, dar în lipsa furajului, renunță repede la acest privilegiu.

Unitatea de muncă în interiorul colhozului este brigada (60-80 de membri); ea se împarte la rândul ei în mai multe echipe (10 -12 membri), potrivit ramurilor de producție. Fiecare brigadă ia în posesia ei pământurile, animalele, uneltele etc. care îi sunt atribuite și execută muncile stabilite de planul exploatării colective. Un plan de muncă este prevăzut pentru fiecare colhoz, brigadă, echipă și membru al echipei. După exemplul industriei, întrecerile socialiste sunt la modă între gospodăriile colective, între brigăzile aceleiași gospodării, între echipele aceleiași brigăzi, între membrii echipei și chiar cu sine-însuși, prin jocul stahanovismului, care cere în fiecare zi eforturi sporite pentru a depăși ultimul record stabilit în ajun.

Zilele de muncă sunt înscrise în carnetele individuale țărănești, în fișele de pontaj, în registrul zilelor de muncă ș.a.m.d.

În felul acesta, o birocrație inumană și o mașină administrativă fără suflet lucrează pentru îndeplinirea și depășirea planului și a normelor, înăbușindu-i pe colhoznici. Să recunoaștem că un sistem mai bun de exploatare a tuturor forțelor omului nu putea fi inventat.

Exploatarea economică

Când este vorba de împărțirea venitului colhozului, țăranii se văd frustrați de partea datorată muncii lor. Căci 40% din recoltă merge la stat, 20% reprezintă prețul datorat stațiilor de mașini și tractoare pentru lucrările efectuate, 25% servesc la crearea fondurilor de rezervă pentru echipament, clubul partidului, propagandă, taxe etc.; cele 15% care rămân țăranilor sunt distribuite între colhoznici după numărul zilelor de muncă efectuate. Normele exorbitante impuse muncitorilor agricoli depășesc randamentul unui țăran normal, care nu poate realiza la sfârșitul anului decât 200-300 de zile de muncă. Totuși, membrii de partid pot ajunge să totalizeze 600 de zile de muncă într-un an. Venitul unui colhoznic nu este fix. El depinde de zilele de muncă, de recoltă, de bunăvoința contabilului etc. Țăranii deveniți proletari agricoli se află deci într-o situație mai rea decât cea a proletarilor industriali, căci remunerarea lor nu este stabilă, și în lipsa asigurărilor sociale, ei nu au nici o siguranță în privința viitorului. Pentru a nu fi făcuți răspunzători de soarta țăranilor, comuniștii au preferat să dea colhozurilor forma cooperativă, deși nici unul din principiile cooperativiste nu este aplicat.

Aservirea totală a țăranului

Pe lângă obligațiile care îi revin în calitate de colhoznic, țăranul trebuie să facă anumite zile de corvezi pentru a repara drumurile, școlile, construcțiile publice, a tăia lemne în pădure etc.

Dar asimilarea totală a regimului colhoznic cu șerbia feudală a fost confirmată în ultimul timp prin rezoluția guvernului maghiar din 24 aprilie 1952 cu privire la organizarea și disciplina în cooperativele agricole. Începând cu luna mai 1952 țăranii sunt formal legați de pământ și nu mai pot lucra în afara colhozului decât cu autorizația scrisă a șefului gospodăriei colective. Colhoznicii își pierd orice libertate, obligați cum sunt să muncească la orele și locurile indicate de autorități. Această obligație se extinde la ceilalți membri ai familiei lor, care pot fi convocați de șefii de brigadă, atunci când sezonul este în toi, pentru

executarea unor munci urgente. În sfârșit, imitând unele dispoziții din evul mediu, numărul minim de zile de muncă obligatorii pentru țăran a fost fixat la 120 pe an.

Lichidarea țăranimii

Suferințele țăranimii nu se opresc aici, căci, dorind suprimarea oricărui contrast între oraș și sat, Nikita Hrușciiov a avut ideea de a propune crearea unor agro-orașe pentru urbanizarea satelor. În aplicarea acestor idei țările baltice au atins deja stadiul concentrării țăranilor, considerată o necesitate a evoluției istorice. Mii de țărani dezrădăcinați migrează către „agro-orașe“ și „supercolhozuri“, părăsindu-și ultimele parcele de pământ pe care colectivizarea li le lăsase în proprietate individuală.

Un curent paralel aduce alte mii de țărani înfometați și zdrențăroși către orașe pentru a căuta de lucru în industrie, pământul colectivizat refuzând să-i hrănească. Are loc astfel un transfer nu numai geografic de la sat la oraș, ci și unul social în același timp, de la condiția țăărănească spre condiția proletară. Această politică de industrializare forțată a întregii Europe de Est are ca scop dizolvarea clasei țăărănești ca atare, pentru a spori numărul proletarilor și pentru a da astfel regimului baza populară care acum îi lipsește. În felul acesta Polonia speră să aibă în 1954 un număr de 5 000 000 de proletari, pe când în 1931 avusese numai 2 500 000; România va trece de la 1 000 000 la 2 184 000 la sfârșitul actualului plan de stat; Ungaria de la 400 000 în 1945 la 1 127 000 în 1954 etc.

Rezistența țăărănească

Țărănimea nu s-a lăsat doborâtă fără să lupte. Rezistența sa este una dintre cele mai dârze, folosind toate mijloacele, de la sabotajul prin furt până la crimă și revoltă. Sabotajul începe prin neexecutarea și întârzierea aplicării planului de însămânțări, prin deteriorarea uneltelor,

care încetinește bunul mers al muncilor agricole, prin neîndeplinirea normelor, declararea falsă a cantităților produse, incendieri voluntare ale recoltelor etc.

Pentru a nu putea să-și însușească recolta, țăranii au fost adesea obligați să muncească sub supravegherea miliției. În vara lui 1951, în Cehoslovacia guvernul a făcut apel la populația de la orașe pentru a-i supraveghea pe țăranii în timpul secerișului. În același an în România, o mie de agitatori au fost trimiși la sate pentru a completa educația politică a țăranilor și nu mai puțin de 17 000 de membri ai partidului au fost obligați să părăsească Bucureștiul duminicile pentru a supraveghea seceratul. Totuși, înaintea treieratului țăranii furau spice pe care le frecau între mâini pentru a scoate boabele. Ca în timpul invaziilor barbare, săpau gropi ai căror pereți erau arși, pentru a ascunde cerealele.

În gospodăriile de stat rezistența țăranilor cunoaște o formă mai agreabilă: autoconsumul, care constă în mâncarea tuturor produselor pământului. La Afumați (România), 30 000 de ouă au dispărut fără urmă în zece luni de la gospodăria colectivă; în timp ce la Florești (România) 7 500 de litri de lapte au fost consumați de colhoznici în două luni.

Rezultatul acestei politici este acela că o teribilă foamete lovește cele mai fertile regiuni ale Europei. Astăzi în Europa de Est aprovizionarea este raționalizată, iar rațiile de pâine neagră sunt insuficiente. La București măcelăriile au fost transformate în magazine de legume și fructe, iar carnea a devenit o raritate.

Listele negre din ziare, condamnările la moarte sau la deportare abundă, ca și revoltele armate ale țăranilor, care duc lupta de partizani în păduri. „Scânteia“, organ al Partidului Comunist Român, vorbește astfel despre țăranimea revoltată: „Bande de bestii sălbatice care i-au ucis pe membrii Miliției, au incendiat sediile comitetelor provizorii și i-au persecutat pe membrii gospodăriilor colective“.

Într-o singură zi, pe 3 septembrie 1951, Secția a IV-a a Tribunalului Ilfov (România) a pronunțat 470 de condamnări pentru sabotarea planului agricol, fără ca judecătorii populari să fi ascultat și apărarea.

Aserviți în colhozuri, concentrați în agro-orașe, în închisori și lagăre de muncă, deportați în Siberia, țăranii sunt fără îndoială printre

persoanele cele mai exploatate și sacrificate din Europa de Est. Se pare că numărul țăranilor care ispășesc diferite pedepse este de 10 000 000, numărul morților ridicându-se la 1 000 000.

Democrații creștini nu se pot dezinteresa de această țărănime credincioasă tradițiilor milenare, combatantă activă pentru ordinea europeană, care a respins din instinct întotdeauna orice filosofie materialistă, pentru a căuta sprijin în Biserică și pentru a-și trage forțele dintr-o credință autentică.

Aservirea muncitorilor

Clasa care aștepta de la partidul comunist „zorii ce cântă” a cunoscut, în Europa de Est, decepția și deziluzia. Departe de a munci în bucurie și de a trăi în bunăstare, muncitorii pătimesc mai rău ca niciodată fără a putea protesta împotriva uzurpatorilor care guvernează în numele lor.

Proletarizarea societății nu a adus automat bunăstarea pe care o lăsa să se întrevadă socialismul utopic, nici chiar dispariția claselor atât de detestate. Căci în această societate care se vrea fără clase, sau cu o unică clasă, a apărut o nouă clasă sus-pusă, mai detestabilă decât păruse vechea burghezie: cea a membrilor partidului comunist.

Partidul și organele sale conduc și controlează munca; muncitorii se supun ordinelor, controalelor și pedepselor decretate de partid. O democrație populară este poate un stat al muncii, mai precis al muncii forțate, dar în nici un caz un stat al muncitorilor, căci acolo producția economică primează asupra elementului uman. Îndeplinirea planului și a normelor e mai importantă decât problema salariilor sau securitatea muncii.

Într-o democrație populară fiecare oraș are un panou cu planul regiunii, cu diagrame, cifre, explicații, portrete ale șefilor politici și lozinci. Fiecare uzină își are planul ei, pe care muncitorii zeloși se obligă să-l îndeplinească realizând în fiecare zi un randament sporit, ceea ce în termeni sovietici se numește depășirea normelor. Muncitorii care nu reușesc să-și „facă norma” sunt afișați pe o listă neagră, iar salariile lor sunt micșorate. Partidul pregătește în ateliere speciale

muncitori de șoc care, după încercări îndelungate, ajung la performanțe și recorduri adesea impresionante. Aceste rezultate maxime le sunt impuse atunci celorlalți muncitori ca norme obligatorii. Cei care nu le pot realiza suferă reduceri de salarii de până la 30-40%.

Pentru a-și realiza norma muncitorul este adesea obligat să facă ore suplimentare. Chiar dacă nu vrea să depășească cele opt ore de muncă pe zi, conducerea uzinei îl poate constrânge la ore suplimentare, la săptămâni de superproductivitate în onoarea șefilor politici comuniști, sau pentru a depăși planul și celelalte uzine, cu care orice întreprindere se află într-o întrecere socialistă perpetuă. Pentru a protesta împotriva exploatării capitaliste, muncitorii au o armă eficace: dreptul la grevă. Dar într-o democrație populară muncitorul nu mai are dreptul să recurgă la grevă, pentru că el este oficial mulțumit de regimul care înseamnă, în principiu, emanciparea sa. Cum remarca, nu fără umor, Stalin, în statul comunist dreptul la grevă este înlocuit cu entuziasmul muncitorilor, care oferă voluntar regimului milioane de zile de muncă suplimentară.

Dar muncitorul ar putea să protesteze pe lângă sindicat și să ceară îmbunătățirea condițiilor de muncă și un tratament mai omenesc. Numai că sindicatele comuniste și-au pierdut caracterul de organe de luptă revendicativă ale muncitorilor, pentru a deveni un organ politic al cărui rol este de a secula guvernul și partidul în eforturile lor pentru mărirea producției și îndeplinirea planului.

La semnarea contractului colectiv, muncitorii ar putea cere respectarea drepturilor lor elementare, câștigate printr-o luptă seculară de către organizațiile lor profesionale. Dar într-o democrație populară contractul colectiv nu este decât un instrument pentru mobilizarea muncitorilor în vederea îndeplinirii planului.

Muncitorul trebuie deci să se resemneze cu acceptarea unui regim de muncă impus unilateral.

Alte reforme „progresiste“ n-au întârziat să le facă muncitorilor viața din ce în ce mai penibilă. Femeile și copiii, în sfârșit într-adevăr emancipați, și-au câștigat dreptul la muncă în fundul minelor (Polonia, 26.11.1951), pe timp de noapte, la munci grele, la doborârea copacilor și în construcții, peste tot unde legislația „reacționară“ a Biroului Internațional al Muncii nu le permitea accesul. Și în acest caz, democrațiile

populare, în căutare de mână de lucru, nu urmează decât exemplul marelui prieten U.R.S.S., unde 45% din mâna de lucru industrială este furnizată de femei (9 400 000 de muncitoare în industrie).

Dar pierderea totală a independenței muncitorului se face simțită într-o manieră și mai brutală prin legarea muncitorului de uzină, „adscripti usinae“, o instituție corespunzătoare legării țăranului de colhoz. Muncitorul nu mai are dreptul să părăsească uzina decât cu autorizația conducerii (Polonia, 7.3.1950), însoțită de autorizația biroului muncii (Cehoslovacia). Dimpotrivă, dacă interesul producției o cere, muncitorul poate fi transferat în altă uzină, ramură de producție sau județ, fără a fi consultat în prealabil și fără a se ține seama de interesele sale familiale.

Muncitorul comunist și-a pierdut nu numai libertatea de mișcare, dar și libertatea în munca sa din interiorul uzinei. Într-adevăr, el lucrează sub supravegherea brigăzii de calitate, un fel de poliție muncitorească ce măsoară și controlează rodul eforturilor sale.

În fiecare zi, trei rapoarte confidențiale, din partea conducerii, a secretarului local al partidului și a reprezentantului sindical, informează Securitatea despre cele mai mici gesturi, atitudini și gânduri intime ale muncitorului. Uzina, ca școala și familia, a devenit un centru de spionaj și de delațiune.

Poliția muncitorească veghează ca disciplina să fie respectată și ca prevederile planului să fie îndeplinite și depășite.

Randamentul și atitudinea politică a muncitorului sunt notate de maistru zi de zi, în carnetul individual de muncă. Un muncitor concediat de la o uzină de stat, nu va mai putea fi angajat la o altă uzină, căci o dată notată o sancțiune în carnetul de muncă, aceasta va fi recunoscută valabilă și aplicată de toate uzinele subordonate statului-patron.

În sfârșit, pentru a-l reduce pe muncitor la cea mai completă obediență, s-a creat, chiar în interiorul uzinei, un tribunal muncitoresc sub președinția unui membru al partidului comunist.

În aceste condiții este ușor de înțeles de ce muncitorul se mulțumește cu un salariu de mizerie, în funcție de producția evaluată în raport cu norma, sistem de retribuire condamnat de majoritatea sindicatelor occidentale. Când în 1945 Mathias Rakosi renunțase la salarizarea la

normă în Ungaria, el a declarat satisfăcut: „Aruncăm acest sistem la groapa comună a celorlalte accesorii desuete ale reacțiunii“.

Același Rakosi, generalizând în 1950 sistemul salariului după normă pe care îl condamnase înainte, prezenta această reformă antimuncitorească ca pe un adevărat progres social: „Reintroducând salariul după normă, facem un mare pas înainte către salariul socialist echitabil“. Deși aceste salarii sunt insuficiente, muncitorii trebuie să cedeze „voluntar“ o parte, până la 20%, pentru fondurile păcii, solidaritatea internațională, prietenia cu U.R.S.S., pentru casa partidului etc.

Din binecuvântare divină, munca a devenit un blestem: durata sa este nelimitată și chiar timpul liber este reglementat pentru a nu-i lăsa omului libertatea de a se confrunta cu el însuși, de a stabili relații, de a medita la destinul său și al semenilor săi. Căci gândirea, rezultat al timpului liber, este dușmanul regimului, pentru că poate dezvălui mistificarea comunistă. Din aceste motive muncitorul înlănțuit trebuie să fie prezent, în timpul său liber, sub amenințarea concedierii, la mitingurile politice, defilări, cursuri de marxism-leninism, comentarii ale presei comuniste, cursuri de limba rusă, filme sovietice etc.

În sfârșit, chiar micile economii pe care muncitorul ar reuși să le facă cu prețul unor mari sacrificii, reducându-și rația alimentară, nu-i pot folosi în caz de boală, accidente etc., căci reforme monetare endemice, cu funcție de confiscare, îl reduc din nou la mizerie și la nesiguranță. A confisca economiile muncitorului înseamnă a-l face să muncească gratuit pentru stat. Totuși, cum statul este singurul patron, muncitorul se resemnează cu o viață care și-a pierdut sensul său uman, reducându-l pe om la planul vieții animale.

Rezistența muncitorească

Opoziția muncitorilor împotriva regimului comunist se manifestă mai ales prin rezistența pasivă, risipirea timpului dedicat muncii, absenteism, grevă și sabotaj. Potrivit datelor oficiale cehoslovace, muncitorii din această țară au pierdut în primul semestru al anului 1951 nu mai puțin de 103 000 000 de ore de muncă, reprezentând timpul necesar construirii a 20 000 de tractoare.

Absenteismul sau „vagabondajul profesional“, care constă în părăsirea serviciului fără autorizație, deși pedepsit ca o crimă, este practicat pe scară largă în toate uzinele din democrațiile populare.

În sfârșit, greva, crimă politică pedepsită mai dur decât delictele de drept comun, chiar și în stadiul de simplă intenție, precum și sabotajul, se întâlnesc frecvent, de exemplu: la minele din Dombrova (Polonia), în bazinul carbonifer din Pilis (Ungaria), în regiunea petroliferă de la Ploiești (România) și în alte părți.

Oricât ar părea de curios, proletarii din democrațiile populare sunt ostili regimului comunist într-o proporție care poate ajunge la 90% în unele țări. Ei suferă ca și celelalte categorii sociale și așteaptă de asemenea o schimbare care va însemna un progres și un triumf al omului asupra tehnocrației și a birocrăției.

Blocul sovietic

Dominația totală a U.R.S.S. asupra Europei de Est prin crearea unui bloc – un fel de „Lebensraum“ sovietic – constituie pe plan internațional un factor al puterii comuniste, pe când progresul prea lent înregistrat în procesul de integrare în etape a Europei Libere este un factor de slăbire a democrației creștine, în special, ca inspiratoare a unora din aceste proiecte.

Prin crearea C.A.E.R.-ului (25 ianuarie 1949), Comitetul Economic pentru Europa Orientală, U.R.S.S.-ul și-a făurit instrumentul de dominare economică a țărilor satelite. C.A.E.R.-ul redactează și coordonează planurile economice naționale în cadrul planificării regionale. Pe plan economic, C.A.E.R.-ul, de care depind direct ministerele comerțului din țările satelite, a orientat începând cu 1949 planurile cincinale către industria grea și industria de război. Pe planul schimburilor comerciale, C.A.E.R.-ul și-a asumat rolul de agent de vânzare-cumpărare și pe cel de centru de *clearing* pentru toate teritoriile de la Berlin la Shanghai. Țările satelite nu mai pot avea relații comerciale directe nici chiar între ele fără a trece prin intermediul Moscovei.

Pentru a facilita schimburile din cadrul blocului sovietic, monezile naționale ale țărilor satelite au fost aliniate la valoarea rublei, devenită baza plăților în blocul oriental. Relațiile economice dintre blocul oriental și cel democratic nu au decât o valoare simbolică.

Din punct de vedere militar blocul sovietic număra, în aprilie 1951, 1 570 000 de soldați (1 240 000 aparținând forțelor armate repartizate în 65 de mari unități, și anume: Albania 3, Bulgaria 11, Ungaria 9, Polonia 20, România 12, Cehoslovacia 10, la care se adaugă 330 000 revenind forțelor din interior).

Producția de oțel brut a blocului satelit era în 1951 de 7 984 000 de tone, la care se adaugă 1 552 000 de tone din Germania de Est; în timp ce producția de cărbune se ridica – inclusiv cărbunele german – la 160 de milioane de tone.

Simpla enumerare a măsurilor luate de ruși în Europa de Est arată clar că ei nutresc visul asimilării totale a acestor regiuni prin: crearea unei noi mentalități comune pe baze materialiste; rusificarea masivă, forțată și rapidă; anihilarea a milioane de adversari ai regimului și integrarea economică a popoarelor aservite. Etapa asimilării Europei de Est o dată depășită, rușii, în aplicarea planului comunist al cuceririi lumii prin revoluția proletară, nu vor mai avea decât să treacă la atacul bastionului occidental al Europei. În orice caz, Europa de Est, conștientă de sacrificiul său tragic, a oprit încă o dată avansarea Asiei către Occident, un rol pe care istoria i l-a încredințat întotdeauna.

Învățămintele de tras din aceste încercări

Dacă există o concluzie de tras după această lungă prezentare a suferințelor anonime a milioane de ființe, victime ale comunismului, ea este aceea că religia creștină a fost principala forță care a opus o rezistență viguroasă și de neînfrânt materialismului stalinist.

În consecință, Occidentul ar trebui să-și fortifice organismele care și-au dovedit forța și eficacitatea în lupta anticomunistă, precum Biserica, școala confesională, organizațiile de tineret, syndicatele muncitorești și agricole de inspirație creștină etc. Aceste instituții trebuie

să trăiască o viață reală, să adune numeroase adeziuni, să fie animate de iubirea creștină față de aproape, de săraci și de cei mai slabi decât noi. Ralierea poporului la instituțiile democratice este lecția ce trebuie reținută din experiența Europei de Est.

Occidentul ar putea folosi cu mai multă eficacitate și pe o scară mai largă veștile despre persecuțiile și înjosirea cărora omul le cade victimă în democrațiile populare. Fiecare mediu social, indiferent că este vorba de muncitori, țărani, intelectuali, burghezi, ar trebui să fie informat despre condițiile de viață care i-ar fi rezervate într-o democrație populară. În felul acesta fiecare ar putea să-și revadă atitudinile și nu s-ar mai angaja cu atâta ușurință în mișcări și partide politice de natură să-l ducă la pierzanie, fiecare ar trebui să abandoneze neutralismul nepăsător și reprobabil.

Crearea unui bloc oriental, orientarea industriei către producția de război impun occidentalilor datoria de a-și spori eforturile pentru a accelera realizarea unei federații europene, pentru a întări alianța atlantică, pentru a pune în aplicare planul Schuman, combătând astfel neutralismul și defetismul anumitor medii.

Ce pot face creștinii din lumea liberă ?

Prima datorie morală a creștinilor din lumea liberă față de frații lor oprimați este de a le dovedi, prin toate mijloacele posibile, *unitatea și solidaritatea lumii creștine*. Organizarea unor zile de rugăciune, conferințe publice, discursuri la radio, mitinguri de protest, publicarea de broșuri despre situația creștinilor de dincolo de Cortina de Fier etc. ar putea concretiza bunele intenții ale occidentalilor.

Sacrificiile asumate pentru această acțiune de mobilizare a conștiinței occidentale și de prezență invizibilă și comuniune cu creștinătatea orientală persecutată, nu sunt foarte mari în comparație cu sacrificiul suprem al misionarilor creștini care trec chiar și acum, clandestin, Cortina de Fier, pentru a propovădui Evanghelia în lumea sovietizată.

Singurul omagiu efectiv care poate fi adus atâtor martiri contemporani morți pentru credință ar fi *restabilirea libertății de cult* în Europa de Est.

În secolul trecut sentimentul religios era atât de pronunțat, încât Marile Puteri nu au ezitat să ia armele împotriva Imperiului Ottoman, când s-au comis masacre ale creștinilor.

Va regăsi Occidentul forța sa materială și morală pentru a da din nou fraților noștri cel puțin consolarea rugăciunii ?

Abolirea oricărei *culturi naționale*, rusificarea progresivă a limbilor noastre, a moravurilor și a stilului de viață, trebuie să fie denunțată ca o crimă împotriva spiritului, un genocid moral ce tinde la sterilizarea sufletului colectiv al popoarelor noastre. Pentru a împiedica această tentativă de asasinat moral, locurile goale lăsate de profesorii și cărțile epurate trebuie să fie luate de emisiuni radiofonice destinate Europei de Est. Alături de informațiile politice, în aceste programe, trebuie să se afle și educația literară, artistică, morală și religioasă a celor care trăiesc dincolo de Cortina de Fier, pentru ca ei să nu-și piardă conștiința națională și morală.

Creația artistică națională din străinătate, ca și institutele culturale naționale trebuie să fie încurajate în activitatea lor, pentru a avea instrumente adecvate recreștinării acestor țări, în momentul eliberării.

Intelectualii occidentali înclinați spre stânga să învețe din experiența noastră dureroasă că o adevărată viață spirituală nu este posibilă într-un regim comunist, acolo unde gândirea trebuie să se conformeze directivelor comitetului central al partidului. Să refuze să sprijine prin prestigiul lor activitățile partidului comunist și, conștienți de misiunea lor, să devină apărători ai libertăților – fie și relative – ale Occidentului, împotriva absenței totale a libertății în lumea sovietizată.

Munca forțată denunțată prin inițiativa curajoasă a unor persoane trebuie să fie condamnată prin rezoluțiile sindicatelor libere, de guverne și de forurile internaționale interesate, cum ar fi Consiliul Economic și Social al O.N.U.

Sindicatelor democrat-creștine ar trebui să mențină contactele cu muncitorii din democrațiile populare cu ajutorul *emisiunilor radio*, arătându-le toată simpatia pe care le-o poartă și încurajându-i substanțial în rezistența pe care o opun comuniștilor.

Sindicatelor democrat-creștine ar trebui să-și *asume formarea militanților sindicaliști* pentru fiecare țară din Europa de Est, astfel încât

în momentul eliberării să putem opune cadrelor comuniste elemente democrat-creștine tinere și viguroase, cu experiență în problemele moderne ale muncii.

Numai asigurându-și poziții importante în toate țările, sindicalismul creștin va putea înfrunta celelalte mișcări sindicale de inspirație materialistă, care se vor menține indiferent de soarta stalinismului.

Prigonirea țăranilor și chiaburilor ar trebui să provoace din partea guvernelor occidentale cel puțin o *intervenție umanitară* pe lângă guvernele comuniste, intervenție care nu ar putea fi interpretată ca o ingerință în treburile interne ale democrațiilor populare, din moment ce este vorba de o crimă calificată drept genocid. Națiunile civilizate nu pot rămâne insensibile față de exterminarea masivă și premeditată a unei categorii sociale numeroase și pașnice ca țăranimea, fără a zdruncina încrederea generală în convențiile internaționale și în principiile umanitare în general.

Opinia publică trebuie să fie mobilizată împotriva *deportărilor* barbare care fac ravagii în Europa ocupată. O Comisie internațională de *anchetă* ar trebui să fie trimisă la fața locului pentru a stabili violarea Declarației Drepturilor Omului (art. 11 și 13) și a Convenției asupra genocidului (art. II și III).

Organizațiile internaționale de ajutor și de asistență, cum este Crucea Roșie, ar trebui să se intereseze de soarta deportaților, destinați morții fără judecată, pe baza unei simple hotărâri administrative.

Vize de emigrare ar trebui să fie acordate bătrânilor, care vor fi luați în grija unor garanți din străinătate, așa cum guvernul olandez propusese încă de la evacuarea Budapestei.

Această *crimă împotriva umanității* trebuie să ia sfârșit prin eliberarea sclavilor albi ai zilelor noastre.

Un *avertisment* sever trebuie să fie adresat tuturor persoanelor, guvernanți și înalți funcționari, ce dispun de puteri de decizie, sau simpli executanți, că vor trebui să răspundă într-o zi pentru actele lor, tratate drept crime de război.

Occidentul trebuie să refuze recunoașterea ca definitivă a cuceririi ruse a Estului.

Eliberarea popoarelor de dincolo de Cortina de Fier prin retragerea trupelor ruse trebuie să devină una din *ideile-forță* ale politicii lumii

libere, formulată și repetată fără încetare până la realizarea ei completă.

În sfârșit, încheierea oricărui *acord economic*, comercial sau de altă natură cu guvernele satelite ar trebui să fie condiționată de acceptarea prealabilă din partea comuniștilor a unor concesiuni umanitare pentru îmbunătățirea soartei popoarelor oprite, în ansamblul lor.

Întrucât ne păstrăm mereu speranța că eliberarea Europei de Est nu este departe, credem că este necesară redactarea, cu acordul și sprijinul partidelor democrat-creștine occidentale, a unor *planuri* de reconversie și de reconstrucție a țărilor noastre. Inspirați de umanismul creștin, va trebui să stabilim un program de redresare morală și economică în cadrul Europei Unite de mâine.

Când un creștin suferă, toți ceilalți creștini trebuie să-i simtă durerea. Să le aducem acest omagiu martirilor, repetând cuvintele Sfântului Părinte: „Dorim să sărutăm lanțurile celor care, întemnițați pe nedrept, plâng și suferă din cauza atacurilor împotriva religiei, a ruinării instituțiilor sfinte, pentru mântuirea veșnică a popoarelor lor aflate în pericol, mai mult decât din cauza propriilor suferințe și a pierderii libertății“.

Propunere

Comisia Economică și Socială Internațională a Noilor Echipa Internaționale,

Ascultând proiectul de raport al domnului Ciorănescu asupra situației dureroase a populațiilor de dincolo de Cortina de Fier,

Conștientă de importanța factorului spiritual, chiar în domeniul realităților economice,

Sugerează Comitetului Executiv să propună Congresului de la Fribourg organizarea – la inițiativa Noilor Echipa Internaționale –, în toate democrațiile Europei occidentale, fără aspect confesional sau religios, ci numai pe plan spiritual, a unei zile de „meditație și rugăciune“, în uniune cu suferințele popoarelor lipsite de libertate de dincolo de Cortina de Fier.

Această propunere va fi prezentată de Noile Echipa Internaționale tuturor echipelor naționale, tuturor partidelor politice de orientare

democrat-creștină și, în general, tuturor organizațiilor a căror acțiune respectă sau este inspirată din principiile noastre social-creștine.

Ziua de meditație și de rugăciune ar marca unitatea fundamentală de spirit a democraților-creștini din Europa și solidaritatea lor cu populațiile din spatele Cortinei de Fier. (Votată în unanimitate în ședința de la Paris din 11 iulie 1952).

Rezoluție

- Congresul al VI-lea al Noilor Echipa Internaționale (Uniunea Creștin-Democraților) reunit la Fribourg (Elveția) în zilele de 12-13-14 septembrie 1952;

- Având prezentă în spirit soarta tragică a 100 de milioane de ființe umane ce trăiesc în teritoriile cucerite de U.R.S.S. după ultimul război mondial, sub un regim de opresiune spirituală și materială necunoscută până acum în istoria omenirii;

- Reafirmând solidaritatea sa totală cu frații care îndură persecuții;

- Aducând un pios omagiu milioanei de eroi și martiri din Europa de Est care suferă sacrificându-se pentru credința lor creștină și pentru idealul lor de libertate a persoanei umane, recomandă tuturor democraților-creștini din lumea liberă:

- 1) să nu excludă niciodată dintre preocupările lor majore soarta popoarelor oprite;
- 2) să se opună cu toată energia oricărei tratări cu opresorul care ar avea ca obiect un târg politic referitor la soarta popoarelor victime ale agresiunii comuniste;
- 3) să se opună oricărei tentative de a recunoaște situațiile din țările oprite ca fiind definitive, stabile și legale;
- 4) să elimine din vocabularul lor termenii de „țări satelite” sau „popoare satelite” și să-i înlocuiască cu acela de „guverne satelite”;
- 5) să proclame principiul răspunderii morale și penale a tuturor celor care s-au făcut vinovați de crime împotriva

umanității în țările asuprite și să promoveze și să încurajeze în fața Organizației Națiunilor Unite orice acțiune având ca scop promulgarea unor sancțiuni penale împotriva autorilor acestor crime;

- 6) să desfășoare o campanie energică și hotărâtă împotriva oricărei discriminări existente în momentul de față între cetățenii liberi din țările libere și oamenii liberi din țările asuprite de comunism;
- 7) să afirme încă o dată că Europa nu-și va regăsi seninătatea și echilibrul politic și economic atâta timp cât popoarele Europei de Est nu vor fi eliberate;
- 8) să depună toate eforturile în vederea elaborării, cu acordul și sprijinul creștin-democraților occidentali, a unor planuri comune de reconstrucție și redresare a țărilor asuprite, după eliberarea lor.

Tineretul din Europa centrală și orientală sub opresiunea comunistă

Cuvânt înainte

În realizarea programului său de activități internaționale, Consiliul Tineretului Liber din Europa Centrală și Orientală a organizat deja, grație concursului Campaniei Europene a Tineretului și în colaborare cu secretarii naționali ai C.E.J.¹, sesiuni de studii la Bruxelles, Londra, Stockholm și Paris, al căror obiect l-a constituit examinarea atentă a condiției tinerilor din țările de sub dominație comunistă, ca și problemele concrete cu care se confruntă tineretul exilat.

Ziua de studii de la Paris a avut loc pe 16 aprilie la sediul Mișcării Europene Franceze. Au participat în jur de 40 de tineri exilați și prieteni francezi, ca și personalități mai în vârstă, printre care dl. Kaepelin, secretar permanent al Comitetului Francez pentru Europa Liberă, dl. Fugitt, reprezentant în Europa al Comitetului American pentru Europa Unită, dl. ministru Backis etc.

Dl. George Ciorănescu, membru al Biroului Executiv al C.J.L.E.C.O.², a prezentat un raport asupra problemelor tineretului din țările de dincolo de Cortina de Fier. Bine documentat, acest raport a făcut o foarte bună impresie, iar lectura sa a fost urmată de o discuție animată. Într-o atmosferă de perfectă înțelegere, tinerii exilați și prietenii noștri francezi au avut un foarte util schimb de vederi și au învățat să se cunoască mai bine.

Această zi a fost încununată de un dejun, pe care dl. Robert Bichet, deputat, fost ministru, președinte de onoare al Noilor Echi-pe

¹ C.E.J. = Campagne Européene de la Jeunesse (Campania Europeană a Tineretului).

² C.J.L.E.C.O. = Conseil de la Jeunesse libre de l'Europe Centrale et Orientale (Consiliul Tineretului Liber din Europa Centrală și Orientală).

Internaționale, a acceptat cu amabilitate să-l prezideze. Personalități consacrate din țările Europei Centrale, ca și personalități franceze – le cităm în ordine alfabetică: dl. de Auer, fost ministru al Ungariei, membru al Comitetului Național Ungar, dl. Backis, ministru al Lituaniei, dl. Edmond Bloch, președinte al Federației Mutilaților de Război din Franța, dl. Gironella, secretar general al Mișcării Socialiste pentru Statele Unite ale Europei, d-na Milka Ghenadieff, membră a Comitetului Național Bulgar, dl. Roland Muesser, președinte al J.F.F.³ și reprezentant al Secretariatului francez al C.E.J., dl. Hubert Ripka, fost ministru cehoslovac, dl. profesor Veniamin, reprezentant al Comitetului Național Român, dl. Voisin, președinte al Federației – au exprimat în scurte alocuțiuni urarea ca acest Consiliu al Tineretului Liber să-și poată continua munca cu succes, cu atât mai mult cu cât Consiliul este singura organizație a tineretului de dincolo de Cortina de Fier care cuprinde, pe plan național, reprezentanți din toate țările, iar pe plan internațional, reprezentanți ai principalelor tendințe politice. În plus, Consiliul Tineretului Liber din Europa Centrală și Orientală face legătura între tinerii exilați și tinerii occidentali, dat fiind că unii dintre ei fac parte din Comitetul său Central. În alocuțiunea sa de încheiere, președintele Bichet și-a exprimat ferma convingere că într-o bună zi libertatea și dreptatea se vor impune în fața dictaturii și opresiunii. El a subliniat că Europa nu se poate face decât dacă toate țările continentului au posibilitatea de a adera liber la ea, coeziunea Europei actualmente libere fiind indispensabilă pentru a asigura națiunilor de sub dominația comunistă posibilitatea liberei uniuni cu comunitatea liberă a popoarelor.

Biroul Executiv al C.J.L.E.C.O. mulțumește călduros tuturor celor care au contribuit la succesul acestei zile de studii, ca și tuturor celor care arată interes față de mișcarea noastră și care ne sunt alături în îndeplinirea datorii noastre sacre față de tinerii noștri frați asupriți de dictatura comunistă.

Biroul Executiv

³J.F.F. = Jeunesse Federaliste Française (Tineretul Federalist Francez).

Introducere

Metodele totalitare de organizare proprii comunismului prezintă, când sunt aplicate problemelor tineretului, un spectacol seducător pentru unii, dureros pentru alții, dar instructiv pentru toți. Ceea ce frapază în primul rând pe orice cercetător obiectiv al condiției tineretului din Europa Centrală și Orientală, este spiritul de sistem, monolitic, așa spune, care reglează toate dispozițiile luate de democrațiile populare în materie de organizare a tineretului, este voința absolută de omogenizare a conștiințelor înregimentate, formate numai la școala partidului comunist. Speculând marea receptivitate a tinerilor, lipsa lor de scepticism și de spirit critic, școala și organizațiile parapolitice ale partidului comunist comit cu o perseverență neobosită un atentat continuu împotriva tineretului din Europa aservită, pentru a-l reduce la rolul de simplu instrument docil al regimurilor populare. Expunerea noastră, bazată pe fapte în cea mai mare parte deja semnalate, spicuite din publicațiile comuniste, nu pretinde că are alte merite decât pe acela al sintezei și al sistematizării. Vom încerca să reconstituim avatarurile unui tânăr trăind sub regimul democrației populare, din copilărie până la maturitate, de când, izolat de mediul familial și înregimentat în organizațiile de pionieri și de comsomoliști, trece prin școala democratizată, unde suportă dubla presiune a unei politizări intensive și a unei rusificări forțate, până în pragul militarizării complete, al cărei scop nu este altul decât acela al pregătirii metodice pentru lupta finală de cucerire a Lumii Libere.

Izolarea de mediul familial

Prima grijă a regimului comunist în materie educativă este de a-l izola cât mai curând posibil pe copil de mediul familial. Dacă *creșele* și *grădinițele* se înmulțesc neconținut în Europa Centrală și Orientală, în marile orașe și la țară, nu este atât pentru a-l proteja pe copil, cât pentru a-l smulge familiei sale și a-l politiza încă de la cea mai fragedă vârstă. În aceste creșe etatizate, asistentele sociale le insuflă celor mici – prin jocuri, filme, desene animate, cântece etc. – primele adevăruri comuniste. Seara, când mama extenuată de munca obligatorie de la uzină sau colhoz aduce copilul înapoi acasă, nu mai găsește timp pentru a se dedica educației sale, fiind ocupată ea însăși cu pregătirea temelor pentru ședința politică de a doua zi. În aceste condiții, a încerca recucerirea copilului din mâna partidului este o luptă pierdută de la bun început.

Grădinițele continuă educația comunistă începută la creșă. Ele preiau copiii luni dimineata, pentru a-i reda căminului lor numai vineri seara.

Pentru ca educația politică a școlii – educația continuă, administrată la orele de curs, la joacă, la plimbare sau la distracții etc. – să nu fie contracarată de educația familială la sfârșit de săptămână, pe care copilul îl petrece cu părinții săi, s-au creat peste tot *comitete de muncă ale părinților*. Părinții sunt obligați să frecventeze o dată pe săptămână cursurile organizate de agitatorii partidului comunist la școală; ei trebuie să dea – ca și copiii lor – examene cu privire la metodele pedagogice sovietice și la ideologia comunistă; au manualul lor oficial, *Școala părinților*, pentru a se pregăti de examen; mai mult, ei primesc acasă vizite de inspecție ale învățătorului, însărcinat să verifice dacă principiile educației comuniste sunt nu numai însușite, ci și aplicate.

Desigur, este bine că numărul grădinițelor – ca și cel al creșelor – a crescut în Europa Centrală și Orientală. Dar înainte de a evalua progresul pe care îl reprezintă introducerea și democratizarea unei instituții laudabile în sine, trebuie să vedem dacă obiectivul său inițial nu a fost trădat. Or, este evident că, dacă obiectivul grădinițelor occidentale este dezvoltarea generală, fizică și psihică a copilului,

rațiunea existenței grădinițelor din regimul „popular“ este de a-l îndepărta pe copil de cămin, pentru a-l face mai receptiv la contaminarea comunistă.

Înregimentarea tineretului

Pionierii

Îndepărtarea tinerilor de familiile lor, pentru a-i forma la școala unică a partidului comunist, este și scopul pionierilor, organizație de tineret copiată de toate țările din Europa Centrală și Orientală după modelul sovietic. Încă din 1953, dincolo de Cortina de Fier, mai mult de jumătate din băieții și fetele între 9 și 14 ani erau deja înregimentați în corpurile de pionieri (Polonia: 1 000 000; Bulgaria: 720 000; Cehoslovacia: 500 000 etc.)

Organizația pionierilor, desemnată cu acest nume în aproape toate țările de democrație populară, poartă numele de cercetași în Polonia, în amintirea mișcării de cercetași care avea rădăcini puternice în această țară înainte de instaurarea regimului comunist. Dar acești cercetași polonezi sunt cercetași numai cu numele, căci, începând cu 1950, Baden-Powel a fost reprezentat în Polonia ca un imperialist englez care îi făcea pe copii să trăiască într-o lume artificială, obsedată de Pieile-Roșii. Acești cercetași-pionieri au rupt orice legătură cu Biroul Internațional al Cercetașilor și nu mai primesc dispoziții decât de la partidul comunist.

Intrarea într-o organizație de pionieri dă loc unei ceremonii aproape religioase, menită să producă o impresie puternică asupra noilor militanți. Tinerii admiși în rândul pionierilor depun jurământ de credință față de partid, în fața tovarășilor lor, profesorilor, părinților, reprezentanților partidului, muncitorilor, presei etc.

Acest jurământ este oral și scris. El este însoțit de înmânarea solemnă a unei cravate roșii, în fața adunării, stând în picioare și intonând cântece patriotice, adică sovietice, în timp ce fotografiile

imortalizează această scenă a primei comuniuni comuniste. Noilor inițiați li se explică că acea eșarfă triumphiulară – cravata roșie – nu este decât o bucată din steagul înroșit de sângele vărsat de muncitori și că orice membru al organizației trebuie să fie demn să-l poarte. Li se mai spune că unul din colțurile acestui triumphi reprezintă organizația pionierilor, al doilea pe cea a comsomoliștilor, iar al treilea simbolizează chiar partidul comunist, obiectivul suprem, la care cei mai buni militanți vor avea acces la vârsta de 25 de ani. Interdicția purtării cravatei roșii este cea mai mare pedeapsă care poate fi dată unui pionier.

Principalul scop al organizației pionierilor este acela de a veghea la completarea educației politice a școlii și de a le da în același timp tinerilor primele elemente ale instruirii militare. În plus, partidul comunist, prin intermediul său, mobilizează tinerii pentru mici corvezi, colectare de fier vechi, cârpe, plantare de copaci, organizare de serbări populare etc. Pionierii nu au altă recompensă pentru munca lor decât mândria de a fi folositori partidului, care își procură astfel mână de lucru gratuită, speculând sentimentul de onoare al tinerilor.

Imitarea servilă a modelului sovietic nu se oprește la împrumutul anumitor principii generale de organizare, ci este împinsă până la cele mai mici detalii: în fiecare capitală a Europei aservite, un mare imobil este afectat – ca la Moscova – pionierilor, sub numele de Casa Pionierilor; de asemenea, după exemplul periodicului pionierilor ruși, *Pionerskaia Pravda*, pionierii din fiecare democrație populară au periodicul lor oficial.

Comsomolurile

Pionierii care au dat dovadă de loialitate comunistă și au asimilat principiile marxist-leniniste pot ajunge, în jurul vârstei de 15 ani, la titlul de comsomolist. *Comsomol* este numele rusesc al organizației tinerilor sovietici, organizație servind ca model și exemplu tuturor instituțiilor similare din Europa centrală și orientală, adică: Uniunea Tineretului Popular Dimitrovska în Bulgaria; Disz în Ungaria; U.T.M. (Uniunea Tineretului Muncitor) în România; Uniunea Tineretului

Cehoslovac și F.D.J. (Freie Deutsche Jugend) în Germania de Est. Nu există decât o singură organizație pentru fiecare țară: cea a tinerilor comuniști. Puternicele organizații ale tineretului democratic care existau în Europa de Est înainte de instaurarea guvernelor democrat-populare, ca: Uniunea Tineretului Țărănesc Bulgar, cu 500.000 de membri sau corespondentul său polonez W.I.C., ca și O.M.T.U.R., organizație a tinerilor muncitori polonezi de tendință socialistă, toate au fost dizolvate, pentru a se contopi în noile uniuni comuniste. Efectivele comsomolurilor satelite se ridicau în 1952 la: 900 000 de membri în Bulgaria și Cehoslovacia, 1 415 000 în Iugoslavia, 1 133 000 în Germania de răsărit, 760 000 în Polonia etc.

Intrarea într-o uniune a tinerilor comuniști dă loc – ca și în cazul admiterii în rândul pionierilor – unei ceremonii solemne, în cursul căreia noul comsomolist primește, în locul cravatei roșii, carnetul roșu de tânăr comunist. Fiecare comsomolist este membrul unui cerc de studii ce numără între 10 și 15 membri. Acolo studiază, sub îndrumarea unui activist, temele politice indicate de partidul comunist. Fiecare categorie de tineri: muncitori, agricultori, elevi, studenți etc. își are propriul periodic, ce tratează subiecte de interes profesional și îi orientează în același timp pe tineri către lecturi și spectacole menite să completeze formația ideologică. Comsomoliștii redactează la rândul lor gazeta de perete. Ei pavoazează uzinele și școlile, amenajează parcuri împreună cu pionierii, joacă în piese progresiste sovietice, execută dansuri folclorice rusești etc. Această activitate a comsomolurilor se desfășoară într-o atmosferă de libertate sovietică, căci la supravegherea exercitată de activistul fiecărui cerc de studii se adaugă controlul unui serviciu specializat în spionajul tinerilor – serviciul de agitație și cercetare – care supraveghează îndeaproape comportamentul și mediile frecventate de membrii organizației.

Dat fiind că orice reușită de ordin profesional și orice progres personal de ordin social depind de încadrarea lor în comsomol, tinerii – din calcul sau fiind constrânși – sfârșesc prin a adera la o mișcare atât de influentă, care condiționează tot viitorul lor. Cei refractari față de această înregimentare, care rămân în afara organizației de favoriți ai regimului, sunt obligați la corvezi umiltoare și execută munci

dezagreabile, sub comanda comsomolului. Acești tineri neînregimentați sunt considerați pretutindeni elemente dubioase, suspecte, cărora nu li se pot încredința arme pentru apărarea regimului. La vârsta serviciului militar, ei sunt destinați unor *unități militare de muncă*, constituind astfel o armată de mână de muncă gratuită, pusă în slujba construirii socialismului, așa cum se procedează în România. Condițiile de muncă în aceste unități sunt atât de dure, încât cei care ies doar tuberculoși se pot considera fericiți. Tineretul plătește scump cea mai mică veleitate de independență.

Politizarea tineretului

Educația politică a tineretului, începută la creșă, continuă până la Universitate, unde 350 de ore sunt consacrate obligatoriu marxism-leninismului. La *colțul roșu* al clasei, în periodicele pionierilor și comsomoliștilor, în timpul recreațiilor, în tabere de odihnă, în timpul vacanțelor, la cluburi, la sport, pe scenă, pe ecran, la radio, la mitinguri, la serbări populare, pretutindeni politica are întâietate. Coeficientul atribuit științelor politice este cel mai ridicat, ceea ce face ca elevii cel mai puțin dotați pentru studii să treacă ușor din clasă în clasă, dacă au note bune la „ideologie“. Elevii cei mai apreciați sunt acești activiști politici. Lor le revin medaliile, decorațiile și toate privilegiile: dreptul de a-i supraveghea (și de a-i denunța) pe colegii lor, dreptul de a-și petrece vacanțele în colonii, panou de onoare, premii, burse etc.

Pentru a fi apt pentru politizarea tinerei generații, învățământul primar, secundar și superior din toate țările Europei Centrale și Orientale a fost radical transformat. Școala comunistă care a fost instaurată peste tot este departe de idealul școlilor revoluționare și marxiste, care își propuneau pregătirea tinerelor conștiințe pentru gândirea liberă. Această școală nu mai este în slujba tinerilor, ci în slujba partidului; or, unui partid totalitar îi corespunde o școală militarizată și politizată. Noua școală „populară“ este dogmatică. Ea vrea să pecetluiască fără drept de apel toate sursele neoficiale ale cunoașterii, astfel încât să nu lase în spiritul tinerilor nici cel mai mic loc pentru îndoială și pentru scepticism

în ceea ce privește partidul. La sfârșitul studiilor sale, tânărul trebuie să posede toate caracteristicile unui comunist fanatic: să nu aibă cultură generală, să idolatrizeze U.R.S.S. și partidul, să urască Occidentul și pe dușmanii de clasă și să posede o pregătire militară suficientă pentru a deveni un partizan desăvârșit. Întrucât tinerii nu trebuie să se afle în situația de a alege între loialitatea față de partid și credința în Dumnezeu, orice educație religioasă este interzisă, atât la școală, cât și în familie. „Cel care hotărăște să dea copiilor săi o educație religioasă, se pronunță deschis împotriva democrației-populare“, declara fără ocol ministrul ungar al învățământului, Joseph Revai (5 iunie 1950). Politizarea învățământului este împinsă atât de departe, încât știința cea mai abstractă n-a scăpat de contaminare. Astfel, la matematică, elevii nu mai trebuie să rezolve decât probleme ale economiei planificate, ale producției din uzinele naționalizate, din sovhozuri și colhozuri.

Scopul învățământului „popular“ nu este acela de a forma elite intelectuale, ci cadre și elite politice. În aceste condiții, nu este nevoie ca învățătorii și profesorii să aibă o specializare și o calificare pedagogică. De fapt, ei au fost înlocuiți cu instructori politici, recrutați dintre muncitori și țărani, lipsiți de orice cultură generală, dar devotați politic partidului. În felul acesta 22% din învățătorii polonezi nu au o instruire de bază, ei formându-se profesional la cursurile ideologice. Stagiul politic necesar pentru a deveni învățător durează o lună pentru titularii unui certificat de studii elementare și zece zile pentru cei cu bacalaureat. Elevii nu își fac de altfel nici o iluzie asupra valorii acestor învățători politici; o dovadă este constituită de elevii bulgari, care au cerut desființarea acestei funcții în toate școlile populare.

Atitudinea de totală pasivitate intelectuală și de acceptare fără rezerve sau discuții a dogmei leniniste, se întâlnește până la nivel universitar. Libertatea de a critica nu poate fi exercitată, chiar dacă este vorba de critica capitalismului: singurele argumente valabile împotriva societății burgheze sunt cele indicate în opera celor trei mari: Marx – Lenin – Stalin.

Pentru a judeca valoarea studiilor politice care sunt în centrul învățământului „popular“, cităm doar exemplul Republicii Kazahstan. Scriitorul cazac agreat de regimul comunist, Sabit Mukanov, ne relatează

că în timpul țărilor doar 2% din populația Kazahstanului știa să scrie și să citească. Mukanov însuși făcuse clasele elementare cu un învățător analfabet, care, până la moartea sa, n-a știut nici măcar să se semneze. Metoda pedagogică a acestui ciudat învățător consta în a-i biciui cu cruzime pe elevi în fiecare săptămână, chiar și pe cei a căror conduită era fără reproș. Unica datorie a elevilor era aceea de a învăța pe dinafară versete din Coran pe care învățătorul le recita în arabă, limbă complet necunoscută pentru ei. După 20 de ani de regim comunist, aceeași republică a analfabeților cazaci a tipărit operele lui Marx, Lenin și Stalin în 3 000 000 de exemplare, pe care foștii elevi ai lui Mukanov le citesc cu aviditate. Este inutil să mai subliniem că în ziua de astăzi, cazacii învață pe dinafară textele lui Marx – fără să înțeleagă nimic – așa cum făceau cu 20 de ani înainte cu versetele din Coran. Singura diferență este că ei învață acum lecțiile politice sub amenințarea unui bici mai teribil decât cel al „mulahului” lui Mukanov: frica de sancțiunile de tot felul inventate de regim.

Periodicele comuniste recunosc că, fără aceste sancțiuni, tinerii nu ar fi pasionați deloc de leninism. Iată, ca exemplu, descrierea unei biblioteci comuniste, unde tinerii ar trebui să aprofundeze învățăturile măștrilor bolșevismului: „Pe unul din ziduri este agățat un vechi ziar îngălbenit. În bibliotecă, cele 100 de cărți noi, primite cu un an în urmă, par la fel de noi ca în ziua sosirii lor. Foile nu au fost nici măcar tăiate. 97 dintre ele sunt opere despre marxism-leninism, în fruntea lor aflându-se *Capitalul*”. Și acest reporter prea sincer continuă astfel mărturisirile sale: „Singurele cărți care par a fi fost citite, sunt trei romane: *Cavalerii Crucii*, *Familia Poloniecki* și *Faraonul*” (*Glas Pracy*, 30 iunie 1953).

Interesul pentru conferințele politice nu este mai mare. Au avut loc mari mitinguri politice organizate la inițiativa tinerilor muncitori, ca acela din centrul industrial Gabrovo (Bulgaria), unde publicul a fost format din doi muncitori rătăciți prin sala de conferințe. Politizarea virulentă a tineretului, mergând până la saturație, eșuează deci în rândul tinerilor, și ori de câte ori le este posibil, ei își exprimă tacit sau deschis opoziția față de îndoctrinarea politică.

Rusificarea tineretului

Școlile „populare“ nu sunt decât vaste uzine menite să fabrice roboți politici, îmbibați de ideea grandoarei rusești și de superioritatea regimului comunist. Manualele școlare – de la abecedar până la tratatele de învățământ superior – resping adevărurile considerate obiective, pe care le înlocuiesc cu o apologie constantă a valorilor și adevărurilor rusești.

Abecedarul așează la loc de cinste portretele lui Lenin și Stalin și laudă copiii soldații și tancurile rusești. *Literatura pentru copii* plătește un tribut mai important adulării Rusiei. Sub pretextul că literatura occidentală pentru copii este comercializată și otrăvește sufletul tinerilor cu asasinii, pirații, hoții și escrocii săi, Ch. Perrault, frații Grimm și Andersen nu mai au voie să încânte copilăria tinerilor pionieri. Locul poveștilor cu zâne a fost luat de povești de actualitate, cum ar fi: *Cunoașterea U.R.S.S., Stalin și copiii* etc.

Limba rusă a devenit obligatorie începând cu școala primară, unde este predată trei ore pe săptămână. La liceu, unde latina și greaca sunt abandonate ca limbi moarte și fără folos social, rusa este considerată ca singura limbă pe care un patriot trebuie să o învețe, căci ea este limba „sublimă“ și „sfântă“ a comunismului mondial, în timp ce franceza și engleza sunt limbile odioase ale capitalismului și colonialismului. Și dacă se continuă studierea limbii franceze, ca limbă secundară, acest lucru se face pe baza textelor lui Lenin, Ilya Ehrenbourg, Maxim Gorki, M. Block, Leonov și ale altor autori traduși din rusă. În același fel, românii sunt obligați să învețe *limba lor maternă*, româna, din traduceri ale unor autori ruși, precum Kononov, Orlov, Sergheev, Ilin etc., autori care figurează în manualul oficial și unic de literatură română.

Istoria dirijată din Europa Centrală și Orientală nu este alta decât cea a Rusiei, sursă generoasă a oricărei civilizații și a oricărui progres. Manualul oficial și unic de istorie este fie tradus din rusă (Polonia), fie redactat de un grup de profesori sub directivele Moscovei. Polonia, victimă în cursul istoriei sale a patru împărțiri în urma cărora Rusia și-a adjudecat partea leului, este prezentată de manualul de istorie a Poloniei ca visând dintotdeauna să fie anexată Rusiei. Românii, a căror origine

latină nu mai este pusă la îndoială, sunt considerați de istoricii ruși și de manualele redactate potrivit directivelor lor, ca slavi degenerați prin contactul lor cu Occidentul.

Manualul maghiar de *geografie* ne oferă un exemplu frapant al unei alte discipline științifice puse în slujba propagandei rusești: el consacră 141 de pagini U.R.S.S.-ului și nu menționează decât o singură dată, în treacăt, Statele Unite, cu ocazia unei călătorii a lui Rakosi peste Atlantic.

Monopolul *descoperirilor și invențiilor* aparține rușilor. Așa a descoperit Lomonosov legile lui Lavoisier; Krsakoutnoi a inventat balonul lui Montgolfier; Ivan Polzunov a inventat mașina cu aburi a lui James Watt; Cerepianov, locomotiva lui Stephenson; Kulibin a construit vaporul cu aburi al lui Fulton; Yablokov și Lodâghin au inventat becul electric al lui Edison; Popov, radioul lui Marconi..., pentru a termina cu Lenin și Stalin, care au născocit marxismul lui Marx.

Muzica și desenul sunt la rândul lor puse în slujba propagandei pro și panruse. Se dansează și se cântă marșurile militare sovietice și cântecele populare rusești; se desenează ecusonul U.R.S.S., emblema partidului comunist rus, emblema comsomolului etc.

Drapelele rusești pavoazează, de la grădiniță până la universitate, clădirile și clasele; portretele enorme ale șefilor politici ruși sunt etalate în clase, în locul icoanelor; lozinci rusești, scrise adeseori cu caractere chirilice și exaltând dragostea de patrie a socialismului internațional, sunt afișate peste tot. În cadrul aceleiași propagande în favoarea U.R.S.S., tinerii participă la zile consacrate literaturii rusești, Revoluției din Octombrie, eliberării țării lor de către glorioasa Armată Roșie, toate aceste manifestări culminând în timpul lunii prieteniei rusești.

Tot pentru a glorifica U.R.S.S.-ul, comuniștii unguri au inventat un joc foarte la modă în școlile secundare. Cei mai buni elevi ai clasei își au numele înscrise pe un *panou de onoare* reprezentat de U.R.S.S. Acest panou este decorat cu desene reprezentând uzine, câmpuri cu grâu, case de odihnă etc. Panoul negru reprezintă Statele Unite. Pe el figurează numai cerșetori, bacili și mașini de război. În felul acesta memoria tinerilor este impregnată zilnic cu imaginea unei țări minunate, U.R.S.S.-ul, căreia i se asociază toate binefacerile; imaginația tinerilor o identifică cu pământul făgăduinței din copilărie și cu idealul tinereții.

Scopul acestei educații este acela de a cultiva la tineri un nou sentiment: patriotismul socialist, adică dragostea față de U.R.S.S. Cel mai bun mijloc de a fi un bun polonez, un bun ceh sau un bun român, este acela de a deveni un bun rus. Acest patriotism socialist nu contrazice doctrina oficială, căci Lenin însuși recunoscuse în el „un sentiment dintre cele mai profunde, consolidat de secole și milenii“. La rândul său, Stalin vedea în el un sentiment spontan, care s-ar fi însutit după ce proletarii au acaparat puterea. Acest sentiment îl îndemna pe Maiakovski să exclare: „Invidiați-mă, sunt cetățean al Uniunii Sovietice“.

Dragostea pentru patria sovietică este obiectul unui cult neîncetat și obstinat în Europa Centrală și Orientală. Pentru moment, mărturia supremă a acestui nou patriotism este acceptarea voluntară a deportării în regiunile cele mai sărace ale U.R.S.S., pentru a contribui la construirea socialismului. În felul acesta, 2 000 de tineri estonieni au semnat contracte pentru a coloniza regiunea Altai, în Siberia. Alte mii de tineri români din Basarabia au fost declarați, în ciuda voinței lor, „eroi ai colonizării sovietice“. Sub supravegherea soldaților ruși, cu mitraliera în mână și sub ochiul vigilent al M.V.D., tinerii „voluntari“ sunt îmbarcați în vagoane de vite și transportați la 3 500 de km de căminele lor, pentru a pune în valoare prin munca lor pământurile aride și neospitaliere ale Kazahstanului. La serbarea de adio a acestor deportați voluntari, serbare transmisă de postul de radio din Chișinău, se auzeau distinct plânsetele tinerilor care își părăseau familiile. Prezentatorul, în comentariul lui, pretindea că plângeau de bucurie și de recunoștință pentru U.R.S.S., marea protectoare a tineretului, care, dându-le posibilitatea de a se expatria, le încredințase o misiune de onoare.

Proletarizarea tineretului

La școală, li se insuflă tinerilor aproape exclusiv respectul și interesul major pentru munca manuală. Stahanoviști, muncitori de șoc și inovatori sunt invitați în școli, pentru a le explica elevilor că trebuie să aibă un respect nemărginit pentru munca manuală. La rândul lor, elevii, chiar și cei de la grădiniță, vizitează periodic atelierele și uzinele.

În timpul vacanței, tinerii au datoria „sfântă” de a lucra trei săptămâni pe un șantier, alte trei săptămâni într-un colhoz și să petreacă ultimele două săptămâni de vacanță pe un poligon, pentru a se antrena la tir.

Educația populară nu îi lasă deci pe tineri să-și dezvolte liber gustul pentru o carieră sau alta. Ea inoculează în subconștientul lor idealul și dragostea pentru o singură muncă – cea manuală – și îi învață să subestimeze munca intelectuală, să nu îi acorde interes, să o disprețuiască.

Orientarea profesională a tinerilor către munca manuală sau intelectuală se face la vârsta de 15 ani. O comisie specială examinează candidații și îi dirijează către licee ori către producție: uzine, mine, furnale etc. Această comisie se compune din șase membri, dintre care doi profesori, un reprezentant al organizației de tineret și trei delegați ai muncitorilor, adică: un delegat al Serviciului Muncii din Comitetul Departamental, al doilea din Comitetul local și al treilea de la Camera sindicală (lege cehoslovacă din 15 martie 1951). Comisia alege pentru fiecare candidat o meserie, în funcție de nevoile de mână de lucru, potrivit instrucțiunilor Ministerului Muncii. Părinții elevului semnează angajarea în muncă în numele copiilor lor; iar periodicul *Rude Pravo* relatează că aproape toți elevii plâng de bucurie și de recunoștință pentru această alegere a viitoarelor lor cariere.

Din acest moment, începe pentru tineri ucenicia în uzine. Ucenicia, într-o democrație populară, nu este decât o categorie specială a muncii forțate. Ucenicii sunt încorporați în *rezerva de mână de lucru a statului*. Băieți și fete sunt internați obligatoriu în cămine, situate pe lângă uzine importante. Ei poartă uniformă și nu mai pot schimba școala până la vârsta formării lor muncitorești. La ieșirea din internat, ucenicii sunt obligați să muncească în uzina indicată de Ministerul Muncii, și asta pentru o perioadă de la 3 la 5 ani. În aceste cămine muncitorești, nici unul din principiile autogospodăririi preconizate totuși de pedagogul sovietic la modă A.S. Makarenko, nu este respectat. Tinerii sunt supuși celei mai stricte discipline, sub supravegherea responsabililor politici. „Ucenicii populari” muncesc pentru un salariu foarte scăzut, din care o treime este luată de stat, iar altă treime de către uzină, care se despăgubește astfel pentru instruirea dată. Atunci când, în ciuda presiunilor de tot felul, numărul voluntarilor pentru munca în uzine nu este suficient, se face

apel la recrutarea obligatorie a tinerilor, prin intermediul organizației de tineret. *Izvestia* recunoaște că în 1947, 80% din mâna de lucru tânără din U.R.S.S. fusese recrutată prin acest sistem detestabil. Legile privind rezerva de mână de lucru aplicate în Europa Centrală și Orientală (Bulgaria, legea din 3 martie 1952; Cehoslovacia, legea din 19 decembrie 1951) sunt copiate după o lege sovietică din 2 octombrie 1940, completată de ordonanța Consiliului de miniștri din 8 iunie 1947.

Idealul impus acestui tineret muncitor, care constituie marea masă a tineretului din Europa de Est, este de a lucra „dvujsoтник“, adică la fel ca doi muncitori adulți cu randament normal. Cei mai ambițioși vor să devină muncitori de șoc, sau stahanoviști, și se angajează să îmbunătățească neconținut producția și să-și depășească normele și recordurile anterioare. Li se propune tinerilor muncitori din țările noastre să imite „gloriosul“ exemplu al comsomoliștilor sovietici ca: Piotr Krivonos, care ar fi descoperit un sistem ce permite conducerea trenurilor de mărfuri cu încărcături mari, cu aceeași viteză ca trenurile de călători; tinerele muncitoare țesătoare Evdochia și Maria Vinogradova, care conduc simultan mai multe duzini de războaie; Anghelina, Borin și Kovardak, tineri stahanoviști din colhozuri etc.

Pentru a imprima un caracter omogen categoriei intelectualilor și cadrelor tehnice, s-a pus ca o condiție pentru înscrierea la liceu și la universitate prezentarea unui certificat atestând originea socială. Numai candidații cu origini sociale sănătoase, muncitori, țărani săraci și fiii lor, sunt selecționați pentru învățământul teoretic.

Muncitorii bulgari, de exemplu, au dreptul să se înscrie direct la universitate, după o lună de pregătire politică, în timp ce învățământul superior le este interzis din principiu foștilor burghezi (legea din 24 aprilie 1951). Proletarizarea tineretului intelectual din școli și universități a fost împinsă și mai departe, încât acum nu se mai poate face deosebire între o instituție culturală și o uzină, sau între un student și un turnător sau sudor. Coborârea nivelului educativ a contribuit de asemenea la dispariția diferențelor dintre munca intelectuală și cea manuală.

Paralel cu mișcarea de proletarizare a intelectualilor, o vastă acțiune de deplasare a funcționarilor de la birouri spre producție și a muncitorilor din uzine spre profesiile intelectuale a avut loc în toate democrațiile

populare, cu scopul, pretutindeni același, de a contopi categoria intelectualilor cu masa proletară. Dar aceste eforturi de omogenizare socială au avut ca rezultat, neașteptat pentru autorii lor, crearea în rândul intelectualilor-muncitori, ca și în al muncitorilor-intelectuali, a unei adevărate frici de munca manuală. Căci muncitorilor, și mai ales tinerilor muncitori, le revin cele mai grele sarcini în edificarea acestui fals socialism: industrializarea forțată, socializarea totală a agriculturii, pregătirea de război etc.

Regimul comunist a reușit să dezonoreze munca, de care se fuge în democrațiile populare ca de o pedeapsă. Astfel se explică goana tineretului către administrație și munci neproductive, fenomen care este interpretat ca un elan comunist către cultură.

Mistificarea tineretului

Exaltarea dragostei pentru U.R.S.S. este însoțită de criticarea virulentă a Occidentului. În această materie comuniștii ruși nu au adus nimic nou. Ei au reluat doar tezele școlii slavofile, condamnând Occidentul putred și decadent și atribuind Sfintei Rusii un rol izbăvitor. Imaginea pe care tinerii din Europa Centrală și Orientală și-o fac despre Occident și condițiile de viață ale tineretului occidental este falsificată cu bună știință.

Occidentul este reprezentat ca o regiune politică retrogradă și odioasă. Întrucât un manual ceh de geografie avea texte ilustrate cu câteva peisaje caracteristice pentru țările Occidentului, Comitetul Central al Partidului Comunist Cehoslovac, printr-o hotărâre din 28 mai 1951, i-a condamnat pe autorii săi, pentru că „au înfrumusețat viața din țările capitaliste, au arătat frumusețile regiunilor, progresele tehnice...” etc. Aceeași hotărâre cerea ca pe viitor fotografiile să fie alese dintre cele care ilustrează „viața mizerabilă a poporului muncitor”. Noile manuale cehoslovace, supunându-se acestor directive, nu mai prezintă ca peisaje din Paris Piața Concorde sau Turnul Eiffel, ci cerșetori lungiți în fața intrării unui cinematograf de lux, pentru a sublinia mai bine diferențele sociale existente în Franța. Pentru Marea Britanie nu

există decât o singură reproducere: o locuință săpată într-o stâncă, însoțită de următoarea legendă: „În Anglia, asemenea văgăuni țin loc de case. Cavernele de la Kidderminster.”

Școala occidentală este prezentată elevilor din democrațiile populare, urmând preceptele lui Lenin, ca o armă de dominație în mâinile burgheziei, care o folosește pentru a-și procura servitori complezenți și muncitori buni. În materie de educație, li se impută occidentalilor greșeli de care numai comuniștii sunt vinovați, afirmându-se că școala occidentală, de teama contaminării revoluționare, falsifică știința și înlocuiește adevărurile științifice cu himerele idealiste ale „pestilențialei” morale burgheze. La urma urmei, această școală nu ar fi decât o instituție artificială, fără contact cu viața, bazată pe deformarea faptelor și pe fals. Copiii burghezi ar fi despărțiți de fiii de muncitori și țărani, fără ca aceștia să poată trece vreodată de la o școală muncitorească la una burgheză. În ceea ce privește caracterul obligatoriu al învățământului primar în Occident, se face apel la mărturia autorizată a lui Ilya Ehrenbourg pentru a dovedi contrariul: „La New York, – scrie el – , mi se povestea adesea că în America de Nord toți adolescenții sunt obligați să frecventeze școala până la 16 ani. Pură iluzie... În Sud am văzut adolescenți care nu știu să citească și nu merg la școală; încă de la cea mai fragedă vârstă, ei nu cunosc decât un singur lucru: munca forțată”. În același sens, tinerilor bulgari li se spune că 4 milioane de tineri americani sunt împiedicați să meargă la școală, și că cei care se duc, sunt educați în ură și sadism.

Tinerilor muncitori exploatați la maximum de sistemul muncii în brigadă, sub supravegherea neîncetată a poliției din uzină, li se povestește că situația *tinerilor muncitori occidentali* este mai grea decât a lor. Anumite pagini din romanele lui Dickens sunt prezentate ca realități sociale actuale în Marea Britanie. Se deplânge soarta copiilor englezi, constrânși să muncească în filaturi încă de la vârsta de șase ani. Se mai adaugă că tinerii americani sunt puși la muncă înainte de terminarea studiilor lor și se citează ca exemplu uzinele Ford, unde tinerii lucrează la banda de montaj, cu deplin randament, pentru un salariu derizoriu. Ucenicia nu ar fi în țările occidentale decât un pretext pentru o exploatare monstruoasă; ucenici care nu au mai mult de șase ani ar lucra în fundul

minelor în statul Missouri și în pescăriile din Texas și Mississippi. Dar imaginația comunistă depășește orice limită când se povestește că în Africa de Sud capitaliștii îi vânează pe tinerii muncitori ca pe animale. Nu lipsesc detaliile pitorești: muncitorii sunt marcați cu fierul roșu pe umăr, ei sunt închiși în uzine monstruoase, unde sunt supuși regimului de muncă forțată, sub privirea vigilentă a capitalistului și a poliției sale. Această descriere sumbră a vieții tinerilor muncitori din țările burgheze este completată prin afirmația că munca în Occident nu are ca recompensă decât foamea, mizeria și absența oricărui drept. Concluzia se impune de la sine: în timp ce în Europa de Vest munca nu este decât o povară rușinoasă resimțită ca o pedeapsă, aceeași muncă a devenit pentru europeanul din Est un act de onoare, de valoare, de glorie și de eroism.

Năucitoarea mistificare căreia tineretul i-a căzut victimă pornește de sus, disimularea sistematică a adevărului luând tinerilor posibilitatea unor comparații defavorabile regimului comunist.

Militarizarea tineretului

Instruirea militară începe încă de la cea mai fragedă vârstă. Organizația pionierilor este copiată după organizațiile militare. Pionierii se salută între ei și își salută superiorii; ei formează „brigăzi” pentru orice muncă și misiune pe care trebuie să o execute, sunt decorați pentru fidelitatea lor față de organizație și partid. Principiile de bază ale educației lor sunt dragostea față de U.R.S.S. și ura față de Occident. Li s-a reproșat unor scriitori români că n-au știut, în proza lor, să folosească termeni destul de virulenți împotriva Occidentului. Ei ar fi trebuit în aceste condiții să se inspire din autorii sovietici, care au, în materie de injurii, o experiență mai mare și un vocabular mai bogat.

Adesea pionierii țin ședințe în prezența soldaților și a milițienilor care îi învață cum trebuie să apere patria socialistă și să denunțe dușmanul burghez și pe sabotori. Când în joacă se organizează bătălii, opunând tabăra comunistă celei capitaliste, e greu de găsit pionieri dispuși să joace rolul detestat al capitaliștilor. Pionierii sunt antrenați mai ales în aruncarea grenadei și la lupta în tranșee.

Comsomoliștii își completează instruirea militară în cadrul unor organizații paramilitare, ca: „Țintașul popular“ (Bulgaria), „Gata de muncă și luptă“ (Ungaria) etc. Ei sunt antrenați în marșuri de lungă durată, puși în situația de a se orienta pe teren, puși să exerseze tragerea cu pistolul și cu mitraliera, să dea primul ajutor răniților și bolnavilor, să conducă o ambulanță etc.

Căci obiectivul esențial al formării pionierilor și comsomoliștilor este pregătirea lor pentru lupta împotriva „bandiților capitaliști“ care încă mai cred în posibilitatea coexistenței pașnice... „Trebuie să o spunem deschis, tovarăși, striga Kirov. Noi, bolșevicii, suntem oameni care știm să luptăm fără frica de a ne risca viața...“. Nici o ocazie nu e pierdută pentru a-i convinge pe tineri că a servi în armată este o mare onoare, pe care orice bolșevic trebuie să o accepte cu bucurie și entuziasm. Însuși Stalin subliniase că: „în nici o țară din lume poporul nu are o grijă și o dragoste mai mare față de armată decât în patria noastră“. Și când un țăran din Saratov, Ferapont Golovati, i-a oferit iubitei armate sovietice toate economiile sale pentru cumpărarea unui avion, exemplul său a fost urmat de toți tinerii sovietici, care au colectat milioane și milioane, în ruble și în monede aliniate rublei, pentru diferitele fonduri ale Apărării Naționale.

Rezistența tineretului

Formându-se, personalitatea tinerilor tinde adesea să distrugă cadrul social sufocant al regimului comunist. Spiritul de revoltă al tinerilor se acordă greu cu conformismul comunist. Când tinerii, crescuți într-o atmosferă de părtinire sistematică și într-o teribilă îngustime de spirit, devin conștienți de condiția lor, se transformă în aliați naturali ai Occidentului atât de denigrat. Iată de ce comuniștii, de la Moscova la Liubliana, denunță puternic influența nefastă pe care ar putea să o aibă asupra tinerilor spiritul liberal occidental, pe care ei îl asimilează, pentru nevoile cauzei, cu spiritul burghez (discurs ținut la 14 noiembrie 1953 de Jose Potrc studenților din Liubliana).

Totuși, judecând chiar după mărturiile presei comuniste, influența Occidentului este atât de mare printre tineri, încât moda vestimentară americană este „maimuțărită“ chiar de membrii cei mai ardenti ai comsomolului. Secretarul general al comsomolului rus, Alexandr Șelepin, îi denunța la ultimul congres al acestei organizații, în martie 1954, pe excentricii sovietici, tineri tunși ca Tarzan și îmbrăcați ca niște „papagali“. Aceștia și-ar petrece nopțile în restaurante și ar alerga după fete. Șelepin condamna în același timp fetele cu „mâini albe“ care citesc romane în loc să frecventeze ședințele de ideologie politică. *Komsomolskaia Pravda* îi numea la rândul său pe tinerii studenți din Leningrad influențați de moda occidentală, *stiliaga* sau „neofuturiști“ (numărul din 11 noiembrie 1952). Se pare că un neofuturist poate fi recunoscut încă de la început după tălpile debordante ale pantofilor și după părul care îi cade pe ceafă. Dar coruperea tineretului sovietic ar merge și mai departe decât ne putem închipui, căci, tot potrivit aceleiași presei, unele fete ipocrite, membre ale comsomolului, merg la biserică !

În Polonia *stiliaga* se numesc „bikiniști“ și sunt experți în *boogie-woogie*. Fetele bikiniste se îmbracă după moda Parisului și se cheamă între ele – spre marea rușine și groaza partidului – *mon chou*.

Avramov, secretarul general al „Uniunii Tineretului Bulgar“, se plângea, la rândul lui, că tinerii bulgari „se îmbracă indecent, după jurnale de modă americane“ și dansează frenetic dansurile capitaliste, pe care declară deschis că le preferă învățământului leninist (*Literaturen Front*, 15 octombrie 1953).

În această competiție între tinerii socialiști pentru imitarea modei occidentale, maghiarii nu rămân în urmă. Ziarul Ministerului Învățământului ne informează că tinerii unguri învață și ei dansurile americane, chiar pe coridoarele școlilor. Și mai rău este faptul că, întorși acasă, nu ezită să asculte emisiunile posturilor de radio occidentale.

În ceea ce privește organizațiile de tineret cehoslovace, speriate de numărul din ce în ce mai mare de tineri „occidentalizați“, ele au luat hotărârea să nu-i mai elimine din rândurile lor pe dansatorii de samba, ci să încerce mai curând să-i reeduce.

Această extravaganță democrat-populară, care nu este decât o manifestare puerilă de opoziție împotriva stilului de viață comunist,

poate lua câteodată forma unei veritabile rezistențe a tineretului: tinerii fluieră la ședințele politice, scriu lozinci ostile pe ziduri, sunt violenți cu instructorii politici, demolează cluburile și bibliotecile etc.

În Polonia mișcarea „huliganilor“, cum îi numește regimul, a luat o asemenea amploare, încât a trebuit să fie creată o Curte specială de justiție, pentru a o combate eficient. Inculparea merge de la simplul delict de anglofilie – adoptarea unui prenume englez, jocul de bridge, guma de mestecat sau, în lipsa acesteia, mestecarea unui înlocuitor de parafină – până la crima de rezistență deschisă și armată.

Condamnările tinerilor mai mari de 10 ani totalizează în Germania de Est 83 500 de ani de închisoare. Autoritățile germane au constatat că tinerii revoltați erau recrutați dintre elevii cei mai dotați pentru studii. Ceea ce comuniștii numesc „huliganism“ nu este în realitate decât expresia, uneori anarhică, a unei adevărate rezistențe a tineretului, care nu așteaptă decât o încurajare pentru a se organiza și a se generaliza.

Concluzii

Niciodată în cursul istoriei tinerii nu au fost victimele unui atentat mai criminal, urmărind pervertirea judecății lor și atrofierea totală a simțului lor moral. Comuniștii știu că însuși viitorul sistemului lor politic în Europa Centrală și orientală depinde de sovietizarea tineretului din republicile populare: în lipsa adeziunii acestui tineret, ei construiesc pe nisip. Ei mai știu că, dacă armatele imperiului astfel mărit îi numără în rândurile lor pe acești tineri fanatizați, Sovietele vor fi în măsură, mai mult decât azi, să riște ciocnirea supremă cu Occidentul.

Bătălia pentru tineretul din Europa centrală și Orientală este încă departe de a fi pierdută, dar cu timpul ea se va solda cu o înfrângere. Să le urăm tinerilor astăzi aserviți să-și regăsească libertatea fizică înainte ca libertatea lor spirituală să abdice în fața sovietizării, căci atunci ei își vor fi pierdut sufletele.

2. Scrieri inedite

Adevăratele noastre echipe*

Ca reprezentant al unei țări în exil, misiunea mea ar fi aceea de a vă prezenta echipa română din străinătate, de a vă vorbi despre preocupările ei actuale și despre viitorul ei.

M-ați putea oare ierta dacă nu mi-aș îndeplini datoria și dacă v-aș vorbi despre un alt subiect care îmi stă mult mai mult la inimă decât echipa română din exil, pe care o iubesc totuși atât ?

Ne-am apropiat cât mai mult cu puțință de celebra, imateriala și totuși impenetrabila Cortină de Fier. În același timp noi, românii, ne-am apropiat de patria noastră. Îmi pare că respir aici aerul pur al țării mele, pe care un vânt propice ni-l aduce ca pe un mesaj al patriei în suferință. Cum aș putea oare în aceste condiții să vă vorbesc despre mine și camarazii mei de echipă care au tristul privilegiu de a se bucura de libertate, dar care și-au pierdut patria ?

Suferința e într-atât de mare, încât îmi vine să cred că dacă tăcerea ar fi mai adâncă, ați putea auzi gemetele înăbușite a milioane de sclavi, bărbați și femei, care cu câțiva ani înainte erau oameni liberi asemenea dumneavoastră.

* Intervenție la Congresul *Noilor Echipa Internaționale – Secția Internațională a Tinerilor Creștini-Democrați*, Hofgastein (Austria), 10-16 iulie 1949.

Aș vrea să vă vorbesc despre suferințele și sacrificiile adevăratei echipe naționale române, ale echipei care în interiorul țării se bate pentru democrație și pentru valorile răspândite de creștinism.

Vom aduce aici omagiul nostru acestor echipe de sacrificiu ale democrației creștine, relevând în primul rând tributul lor de sânge pentru cauza pe care o apărăm.

Invenția diabolică a secolului nostru, genocidul, atinge punctul culminant în România, unde nu se mai condamnă indivizi, ci întregi colectivități politice, religioase, economice etc. Iar cei mai loviți sunt întotdeauna tinerii.

Nu mai puțin de două sute de mii de persoane îndură regimul dur al închisorilor și lagărelor de concentrare pentru că ele cred în idealurile politice pe care dv. le apărați. Cea mai mare parte a lor sunt membri ai Partidului Național-Țărănesc pe care-l reprezentăm aici. Șeful acestui partid, Iuliu Maniu, a fost una dintre primele victime ale luptei democratice pe care România a inițiat-o în Europa ocupată. Cu toată vârsta sa înaintată (are 76 de ani), el s-a apărat eroic și n-a cedat până la capătul procesului, montat în întregime la București. Ziarele ne-au anunțat, aici chiar, la Hofgastein, trista veste că Maniu ar fi fost asasinat în închisoare prin asfixiere. Vicepreședintele partidului, Ion Mihalache, secretarul general și întregul stat-major al partidului au fost închiși în același timp cu Maniu. Procesele politice s-au extins în toate județele și i-au lovit pe toți șefii de organizații, până și pe aceia din satele cele mai umile.

Pentru a reprima orice mișcare insurecțională, o lege din 13 ianuarie 1949 a introdus pentru prima dată în legislația română pedeapsa cu moartea pentru conspirație și sabotarea republicii populare. Primele victime au fost executate în luna aceasta, pentru rezistența pe care o organizaseră în munții Banatului, la Teregova. N-a fost vorba de aventurieri politici care își încercau norocul, ci de ingineri, avocați, comercianți și țărani, burghezi în care se deșteptase sensul eroic al vieții. Ei aparțineau aproape cu toții Partidului Național-Țărănesc, devenit partidul democrației combatante.

Dacă echipa noastră națională nu numără în străinătate decât câteva zeci de aderenți, este pentru că adevăratele noastre echipe, ale miilor și miilor de tineri, combat în interiorul țării, într-o luptă crâncenă și fără

speranță, pentru o democrație care prea adesea nu le cunoaște sacrificiile.

Iată tributul de sânge pe care tineretul român al partidului nostru îl dă luptei democratice.

* * *

În ultimul timp valul de teroare s-a abătut și asupra credincioșilor. Un milion și jumătate de credincioși care de 250 de ani se reuniseră cu Biserica romano-catolică, nu se mai pot ruga la Dumnezeu potrivit ritului lor. Patru dintre episcopii lor din Transilvania, Ion Suciu, Valeriu Frentiu, Iuliu Hossu și Alexandru Rusu, au fost arestați în noiembrie 1948. Ultimii doi episcopi uniți care mai erau încă liberi, Durcovivi și Marton au fost arestați la 26 iunie 1949.

Biserica trăiește azi în România timpurile eroice ale martirilor. Toate bisericile uniților au fost închise. Credincioșii trebuie să se adune în taină, ca în vremea catacombelor, pentru a se ruga în libertate. Preoții îi asistă cu sacrificiul vieții și mulți dintre ei au fost uciși de comuniști înaintea altarului, în timpul slujbei.

Iată jertfa pe care țara noastră o aduce ideii creștine, idee apărată cu sângele și viața credincioșilor.

Ca ortodox țin să aduc un omagiu rezistenței pe care catolicii români au opus-o sovietizării țării. Rezistența lor depășește cu mult limitele confesionale pentru a se confunda cu aceea, națională, a țării întregi.

* * *

Prea multe victime reclamă dreptate și dreptatea se lasă prea mult așteptată, pentru a vă vorbi azi despre altceva decât despre nedreptatea unei așteptări prelungite.

Indiferența mortală a Occidentului în fața sacrificiului avangărzii sale, apărătoare a crucii și a democrației, este o rea prevestire pentru viitorul civilizației noastre. Așteaptă oare Occidentul până ce căpcăunul roșu va fi terminat de asimilat prada-i actuală pentru a-l vedea apoi năpustindu-se asupra inimii înseși a Europei, ca să vă devasteze

căminele și să vă demoleze societatea așa cum au făcut-o deja cu a noastră ?

Tinerii *Noilor Echipa Internaționale* să devină în diversele lor țări trâmbițele vestitoare ale adevărului asupra a ceea ce se petrece în regimurile de democrație populară. În felul acesta Europa va înțelege gravitatea orei de față și își va afla mântuirea.

* * *

Aș vrea să-mi închei scurta expunere printr-o rugămintă pe care o adresez tuturor camarazilor noștri, mai fericiți, din țările care rămân încă libere. Nu-i uitați nici în rugăciunile voastre, nici în acțiunea voastră politică, pe frații voștri care se sacrifică și suferă pentru noi toți.

Dumnezeu să le binecuvânteze lupta pentru triumful democrației creștine care ne unește astăzi aici și care ne va uni mâine într-o Europă redevenită liberă.

Prezentarea raportului Comisiei a IV-a*

Raportul pe care-l aveți sub ochi poate fi calificat înainte de a-l citi, drept unul foarte voluminos. După lectură, el va putea fi apreciat ca bun sau rău, potrivit concepției politice a fiecărui cititor. În ce mă privește, îl consider în orice caz ca pe un raport interesant pentru că studiază situația *noastră* socială actuală. El nu se limitează numai la prezentarea situației tineretului dintr-o anumită țară, ci trece în revistă situația tinerilor din aproape toate țările europene și chiar și pe aceea a tinerilor din Statele Unite și Canada.

După ce pune în lumină situația socială a tineretului, care e una foarte aproape de mizerie, raportul încearcă să găsească *soluțiile practice* cele mai eficace pentru a remedia această deplorabilă stare de lucruri.

Am încercat să vă prezint într-un studiu comparativ trei sisteme de protecție socială a tineretului, decurgând din cele trei sisteme politice care se înfruntă actualmente în lumea contemporană: comunismul, fascismul și concepția democrat-creștină.

În deplină obiectivitate am găsit întotdeauna că soluțiile oferite de democrație sunt cele mai bune. Aceasta nu înseamnă că nu pot fi aduse amendamente soluțiilor clasice de până acum. Considerăm însă că deficiențele unor soluții democratice nu țin de esența lor, ci îndeosebi de împrejurările externe și trecătoare, datorate războiului.

Raportul a accentuat tendința timpurilor moderne de a da Statului mai multe responsabilități în gestionarea binelui public.

Această tendință n-a rămas fără înrâurire asupra soluțiilor noastre relative la problemele asistenței sociale și materiale a tineretului.

În rezumatul raportului pe care vi-l prezint, voi înfățișa pe de o parte situația actuală a tineretului și soluțiile practice imediate luate în

* Présentation du rapport de la IV-ème Commission (Hofgastein, 1949).

considerare. Vă revine dv. să expuneți punctul de vedere național al fiecărei echipe și să amendați soluțiile pe care vi le propun.

Sunt convins că lucrările Comisiei tineretului vor fi rodnice, cu toate că sarcina noastră nu e dintre cele mai ușoare. Dat fiind însă competențele reunite aici, nu mă îndoiesc de rezultat.

Îmi iau libertatea să urez Comisiei a IV-a spor la muncă în spiritul prieteniei care ne leagă pe toți.

Generația noastră e gata să-și asume responsabilitatea construirii Europei unite*

Rezoluția Comisiei a IV-a pe care v-o prezentăm acum depășește cu mult cadrul unei simple rezoluții, pentru a se apropia de acela al unei veritabile Carte speciale a tineretului european. De la începutul lucrărilor noastre, o problemă li s-a pus delegațiilor naționale care lucrau în Comisia a IV-a: trebuia ca ea să se limiteze la redactarea unei rezoluții pur și simplu sau să aibă curajul de a încerca mai mult ?

După multe ezitări ne-am luat răspunderea de a ne angaja pe calea cea mai grea: aceea de a redacta o rezoluție foarte amănunțită, ce va putea servi ca bază de plecare pentru o viitoare Cartă a tineretului european.

Un mare efort s-a depus în aceste ultime treizeci și șase de ore de către toate delegațiile naționale reprezentate în Comisia a IV-a. Dacă acest efort n-a dus la o operă desăvârșită, sperăm cel puțin că ea va putea constitui o bază solidă de plecare pentru toate lucrările viitoare cu privire la condiția socială a tineretului.

Trebuie să remarc că rezoluția noastră e o operă colectivă, rezultată din colaborarea activă a tuturor delegațiilor care au fost reprezentate în Comisia tineretului. Luând ca bază de plecare un proiect austriac și raportul român, această rezoluție a fost îmbogățită prin fertilele amendamente propuse de delegația franceză. Aceștia li s-au adăugat amendamentele germane, belgiene, olandeze, ungare, poloneze, elvețiene etc.

Din punct de vedere formal, rezoluția noastră se împarte într-un preambul și șapte capitole. Preambulul exprimă dezideratele tinerei generații de azi. Generația noastră maturizată prin experiența războiului

* Rezoluție a Comisiei tineretului, prezentată de George Ciorănescu la Hofgastein (1949).

se declară gata să-și asume responsabilitatea construcției spirituale și materiale a Europei. Această generație, conștientă de misiunea ei politică, animată ca orice tânără generație de un spirit revoluționar, își propune să creeze noi forme de civilizație, ținând însă seama în opera ei de reconstrucție a lumii moderne de valorile permanente ale trecutului, ale tradiției creștine și umaniste, glorie a civilizației europene.

Preambulul exprimă, în sfârșit, convingerea tinerilor că problemele tineretului nu-și vor putea găsi niciodată o dreaptă rezolvare dacă ele sunt tratate separat, izolate de celelalte probleme sociale ale societății moderne. Problemele tineretului trebuie rezolvate, după părerea noastră, în cadrul general al problemelor economice, sociale și morale ale orei actuale.

Democrația trebuie să-și demonstreze vigoarea găsind noi soluții dreptelor revendicări ale tinerilor. Numai astfel tineretul va înceta să mai fie victima eternă a regimurilor totalitare, fascist sau comunist.

Principiul filosofic aflat la baza acestei Carte nu e specific tineretului, el e specific democrației creștine: este afirmația conținută în primul capitol, referitoare la dreptul fiecărei ființe umane la dezvoltarea integrală a personalității sale, care se va împlini mai ales în cadrul familiei.

La formarea personalității nu se ajunge decât prin educație, care trebuie să-și propună, după noi, să promoveze un tip uman integral, permițând tuturor virtualităților tinerilor să se dezvolte. Principiile morale și pedagogice care trebuie să prezideze la formarea fiecărui cetățean sunt cuprinse în capitolul al II-lea, rezervat culturii.

Am exprimat astfel supremația factorului spiritual asupra factorului material, a sufletului și a nevoilor sale spirituale asupra trupului și a nevoilor sale fiziologice. Pentru că nu trebuie să uităm că prin natura sa dublă, suflet și corp, omul are și nevoi materiale ce trebuie să fie satisfăcute.

Capitolul al III-lea se ocupă de problemele de sănătate ale tinerilor. E un capitol detaliat care se ocupă de prevenirea și combaterea maladiilor și a relelor sociale, îndeosebi a tuberculozei, bolilor venerice, bolilor mintale, alcoolismului și delincvenței juvenile.

Prevenirea maladiilor și a relelor sociale prin ameliorarea continuă a condițiilor de viață ale tinerilor, asigurându-li-se acestora o hrană sănătoasă și suficientă și un confort minim în privința locuinței, este subiectul capitolului al IV-lea al rezoluției noastre sociale asupra tineretului.

În sfârșit, capitolul al V-lea se ocupă de dreptul tinerilor de a întemeia un cămin. Omul nu-și află sensul vieții sociale decât dacă reușește să întemeieze o adevărată familie, familie bazată pe uniunea a două ființe care se iubesc și se unesc pe viață. Măsuri practice precum introducerea împrumutului pentru căsătorie, a alocațiilor familiale etc. sunt prevăzute pentru a consolida unitatea familiei moderne.

Capitolul al VI-lea reglementează dreptul tinerilor la muncă. Într-adevăr, omul nu-și poate realiza adevărata personalitate decât prin muncă și în muncă. Prin muncă, omul continuă opera lui Dumnezeu, primul muncitor-arhitect al lumii. Prin muncă, omul supune și transformă natura. Prin muncă omul se face util societății.

Dacă munca e un imperativ pe care Divinitatea, natura, societatea și personalitatea noastră ni-l impun, ea nu trebuie să devină niciodată un abuz, un instrument de exploatare a celui mai slab de către cel mai puternic.

Dispozițiile capitolului al VI-lea îi apără pe tinerii muncitori împotriva oricărei exploatare. Aceste dispoziții sunt inspirate de regulile stabilite prin diversele convenții ale Conferinței Internaționale a Muncii, care au fost adoptate în cea mai mare parte de legislațiile naționale ale statelor membre ale Organizației Internaționale a Muncii.

Ultimul capitol al rezoluțiilor noastre, capitolul al VII-lea, se ocupă de drepturile politice ale tinerilor. Tânărul vrea să participe din ce în ce mai activ la viața socială. El vrea să devină un factor activ al transformării lumii, ceea ce nu va putea realiza decât cucerind noi drepturi politice.

* * *

Misiunea noastră de redactor e acum încheiată. Le rămâne altora sarcina de a prezenta acest text diferitelor organisme naționale și internaționale, susceptibile de a transforma aceste dispoziții în realități sociale.

Mulțumindu-le delegațiilor naționale pentru prețiosul aport la redactarea acestei rezoluții, ne exprimăm speranța că opera noastră va găsi primirea favorabilă pe care eforturile Comisiei a IV-a o merită din plin.

Estul și vestul: datorii corelative*

În raportul de politică externă prezentat de domnul François de Menthon la ultimul congres al M.R.P. există o afirmație ce merită subliniată. Domnul de Menthon consideră o datorie a oamenilor politici occidentali să pună în gardă popoarele în raport cu o iluzie naivă care ar putea conduce la catastrofe iremediabile.

El constată că „în euforia bunelor raporturi dintre cei Patru din anii 1945-1947, Moscova a obținut toate succesele ei, și că, dimpotrivă, de când a început războiul rece, U.R.S.S. a fost oprită în expansiunea sa“.

Cred că această datorie incomodă de „distrugători“ de iluzii nu le revine numai oamenilor politici sinceri cu ei înșiși și conștienți de misiunea lor, ci și, în egală măsură, tinerilor exilați, deținători fără voie ai unei experiențe politice unice.

Aș vrea să vă semnez una din iluziile occidentale a cărei persistență s-ar putea dovedi nefastă dacă nu e denunțată la timp. Occidentul e convins – și exilații au întreținut această opinie – că Europa centrală și orientală este o regiune spirituală și economică europeană, cu tot ceea ce acest calificativ comportă.

Nu voi fi eu acela care să nege acest adevăr prea evident. Dar îmi voi permite să fac o remarcă gramaticală referitoare la folosirea exactă a timpului verbelor. Europa de Est a fost incontestabil o regiune esențial europeană, și ea continuă să fie, dar atenție la ziua de mâine, fiindcă ea va fi din ce în ce mai puțin europeană dacă va continua să trăiască sub ocupația sovietică.

„Asiatizarea“ estului Europei, pentru a întrebuița acest barbarism, amenință toate popoarele care se află astăzi în vastul laborator uman al

* Intervenție în legătură cu un raport de politică externă prezentat de François De Menthon la Congresul M.R.P. din 1950.

democrațiilor populare. Și mai ales tânăra generație, supusă de șase ani unei metodice presiuni mintale, nu va mai fi atașată mâine în aceeași măsură ca generația precedentă idealurilor occidentale.

După exemplul biologilor care au reușit să obțină mutații în specia umană, comisarul se aplică transformării tinerilor pionieri și comsomoliști într-un tip de om nou, în care occidentalul nu se va mai regăsi.

Dacă ocupația sovietică va continua încă un deceniu, mi-e tare teamă că toată tânăra generație fanatizată se va pune necondiționat în slujba totală a sovieticilor, împotriva Occidentului.

Consider că e de datoria noastră de exilați, în calitate de cunoscători ai problemelor Europei de Est, să le arătăm occidentalilor acest adevăr, și anume că, dacă ocupația rusă continuă, Europa de Est va deveni din aliat al Occidentului gata să înfrunte orice încercare, un adversar ireductibil al acestuia.

Istoria ne arată că Napoleon a reușit să mobilizeze Europa Centrală împotriva Rusiei în ceea ce s-a numit „Marea Armată“. Alături de 200 000 de francezi, puteau fi numărați în ea germani, austrieci și unguri, polonezi etc.

Dar aceeași istorie contemporană ne arată că la un interval de câțiva ani numai, Alexandru I, țarul tuturor rușilor, reușea să mobilizeze mult mai mulți soldați din Europa de Est în marșul său spre Paris, decât Napoleon spre Moscova: 130 000 de austrieci și unguri față de 34 000; 180 000 de germani față de numai 80 000 în armata napoleoniană.

Cu toată distanța ce ne desparte de aceste fapte petrecute la începutul secolului al XIX-lea, Occidentul trebuie să țină seama de acest avertisment al istoriei.

După ce am constatat primejdia potențială, trebuie să căutăm un remediu potrivit, care nu poate fi, după noi, altul decât acela de a restitui Europa de Est vocației sale europene, adică europenilor din Est, singurii stăpâni legitimi ai acestei regiuni a Bătrânului Continent.

În această dificilă misiune care cere mult tact și poate și mai multă răbdare decât au exilații, ne-ar plăcea să-i vedem pe occidentali de partea noastră.

Occidentalii trebuie să se convingă că își apără propriile interese atunci când iau apărarea popoarelor aservite din Europa de Est. Întrucât

cu o Europă de Est eliberată, prietenă și integrată în Europa unită, ei nu vor mai avea nimic de temut în privința securității lor.

Închei cu constatarea că dacă există o datorie pentru tinerii exilați de a le semnală occidentalilor primejdia asimilării Europei de Est, există și o datorie corelativă pentru prietenii noștri occidentali: aceea de a ne susține și încuraja în lupta noastră pentru eliberarea Europei de Est.

Tinerii și imperativul european*

Spre deosebire de celelalte comisii care au avut răgazul să-și pregătească lucrările, comisia tinerilor creată în ultimul moment este obligată mai mult sau mai puțin să-și improvizeze programul.

Dar cum tineretul a fost întotdeauna cutezător și inspirat, el își va dovedi o dată în plus calitățile și sunt sigur că rezultatul dezbaterilor noastre va fi la fel de interesant sau chiar mai interesant decât acela al celorlalte comisii.

Pentru că noi n-avem nevoie să ne pregătim pentru a cunoaște o problemă ce constituie tragica noastră experiență care se numește exilul, nici chiar pentru a înțelege tragedia și mai mare a fraților noștri de dincolo de Cortina de Fier.

Iată deci, definită fără să vrem, problema tineretului care ne preocupă: de o parte, tinerii rămași în patriile noastre ocupate; de cealaltă parte, noi înșine smulși din țările noastre și împrăștiați prin lume.

Nu vom încerca să analizăm în amănunte, de altfel cunoscute, procesul de comunizare a tineretului din țările noastre prin mijloacele tehnice ale integrării tinerilor în organizațiile totalitare: pionieri, comsomol etc.

Vom încerca mai curând să surprindem un fenomen esențial pentru regimul comunist, care își caută sprijinul nu în clasele proletare, așa cum lasă să se creadă, ci în tinerele generații. Politica de captare a tineretului tinde să rupă toate legăturile dintre tineri și familiile lor, pentru a face din tânăr un orfan al statului.

Tânărul nu cunoaște altă autoritate decât statul: statul-educator, statul-tutore, statul-protector și, în sfârșit, stăpânul absolut. Exploatând lipsa de experiență a tinerilor, statul le inoculează o falsă doctrină;

* Intervenție la Conferința Mișcării Europene asupra problemelor Europei Centrale și Orientale (Londra, 21-24 ianuarie 1952).

exploatându-le setea de ideal, statul le imprimă un ideal prefabricat la școala partidului comunist.

Printr-o cultură cu sens unic, interzicerea oricărei legături cu străinătatea și supravegherea legăturilor cu părinții, statul comunist ajunge să le creeze tinerilor un orizont mărginit, ținând în final la dispariția spiritului critic și la supunerea oarbă a tineretului.

Napoleon I spusese: „soldații mei ar fi perfecți dacă n-ar avea nici familie, nici patrie“. Un astfel de gen de fanatici devotați, fără relații sociale vii, se silește partidul, regimul comunist, să creeze din tinerii țărilor de democrație populară. Pentru că acești tineri pe care el vrea să-i îmbolnăvească de fanatism comunist ar putea servi regimul până la devotamentul fără limite, până la obediența necondiționată.

Dacă această politică dă rezultate bune, regimul comunist se va găsi bine ancorat dincolo de Cortina de Fier. Dacă tineretul rezistă otrăvirii doctrinare, regimul e amenințat din temelii. Iată, așadar importanța și primejdia politicii duse de partidul comunist față de tineri.

În fața totalitarismului roșu, întemeiat pe mirajul unei formule ideologice, pe mistificarea tinerelor generații, în fața comuniștilor care-i cresc pe tineri în ură și-i zidesc în închisori spirituale, democrația occidentală trebuie să reacționeze. În ce fel și prin ce mijloace ?

Deși tineri, nu vom rosti cuvinte fatidice, evitate cu atâta grijă de mai marii noștri. Nu vom vorbi de război, pe care, în fond, tinerii trebuie să-l poarte.

Întrucât, pentru a înlătura regimul comunist, nu numai din țările noastre din Europa de Est, unde n-are nici o priză, ci din Rusia însăși, nu e deloc nevoie să recurgem la mari mijloace. Restabiliți doar libertatea circulației ideilor și a persoanelor în U.R.S.S. și dincolo de Cortina de Fier: mistificarea nu va rezista adevărului, întreg sistemul comunist construit cu atâta grijă se va prăbuși.

În ziua aceea, cei mai tineri, crescuți de regim, care n-au cunoscut gustul libertății, vor învăța binefacerile pe care această idee le implică. Nu va exista un singur tânăr care să prefere o doctrină ce îi distruge personalitatea într-un colectivism amorf, libertății democratice care-i oferă fiecăruia posibilitatea dezvoltării personalității, realizării vocației sale.

Toți tinerii de la noi sunt avizi de libertatea și cultura occidentală construită pe această idee, care deschide largi orizonturi celor ce o îmbrățișează. În locul lumii politice care-i înăbușă azi, ei vor găsi o lume morală, pluridimensională, coerentă și inteligentă.

Din nefericire, noi nu suntem în măsură astăzi să influențăm direct soarta tinerilor noștri compatrioți care se pregătește în vasul închis al democrațiilor totalitare. Dar avem datorii față de ei, datorii ce rezultă din statutul nostru de oameni liberi. Este datoria noastră să studiem cu grijă condițiile actuale de viață ale fraților noștri nefericiți și să căutăm mijloacele de a remedia mâine această stare de lucruri. Îndeosebi prin emisiunile radiofonice, tinerii din Occident vor putea păstra contactul cu cei care în țările lor de origine îndură șocul ideologic al comunismului.

Mesajul nostru pentru ei va fi acela al libertății în toate domeniile activităților tinere. Nu un liberalism individualist de tip spencerian, care ar considera individul adversar al statului, ci un liberalism modern care vede realizarea personalității în colaborarea omului cu semenii săi în cadrul societății și pentru binele comun.

O nouă redactare a drepturilor tinerilor, nelipsită de grandoare, trebuie să le permită un viitor mai bun.

Acest mesaj li se adresează, oferindu-le:

1. realizarea tinerilor în raport cu semenii lor, garantându-le dreptul la o familie, la un cămin, la o patrie, noțiuni pe care ei le pierd din ce în ce mai mult la noi;
2. realizarea de sine, garantându-le dreptul la viață, la o viață liberă, într-o societate în care tinerii vor beneficia de siguranța persoanei lor, siguranță pe care azi ei nu o cunosc;
3. realizarea aspirațiilor spirituale ale tinerilor, prin garanția libertăților publice și a drepturilor politice fundamentale: libertatea conștiinței, a credinței, a exprimării, a asocierii, libertăți înscrise în constituțiile populare, dar niciodată aplicate de guvernele comuniste;
4. și, în sfârșit, realizarea aspirațiilor economice și sociale prin dreptul la muncă, a cărei alegere va fi liberă, prin dreptul la securitatea socială, care va fi o securitate reală.

Cu un astfel de program tinerii din țările noastre se pot întreba fără teamă asupra viitorului pe care democrațiile li-l rezervă.

Noi le spunem: prieteni, noi vă trimitem azi un mesaj al libertății, în speranța că vă vom trimite mâine libertatea însăși.

Cât privește tinerii în exil, deși situația lor e dură, ea e departe de a atinge tragicul acelora supuși la o moarte morală lentă prin comunizare și chiar rusificare.

Dacă ei n-au patrie, idealul unei patrii europene comune îi așteaptă. În această direcție trebuie să se aplice toate eforturile.

Experiența lor actuală e plină de învățăminte pentru acțiunea de mâine. În centrele europene de cultură, pe care am vrea să le vedem din ce în ce mai numeroase, precum *Colegiul Europei* de la Bruges sau *Universitatea Europei Libere* de la Strasbourg, ei au ca studenți europeni o magnifică ocazie să dobândească o educație europeană. Ei vor constitui cadrele morale ale democrației federale europene. Familiarizându-se cu problemele epocii noastre, dezvoltându-și conștiința europeană, ei pot studia în același timp, în voie, programul unei reconstrucții democratice a țărilor lor, o dată eliberate.

Societatea de mâine va fi opera tinerilor care au suferit cu fața la inamic în interiorul țării și a tinerilor exilați îmbogățiți prin experiența lor europeană.

Alte mijloace de educație europeană, precum călătoriile comune, stagiile tehnice internaționale, schimburile de profesori, bursele de studii, pot, de asemenea, facilita crearea acestor militanți ai acțiunii europene.

Noi nu vedem un țel mai nobil pentru tinerii din exil decât acela de a depăși adevărul parțial al naționalismului pentru a ajunge la ideea europeană. Noi, tinerii, simțim că întoarcerea în țările noastre eliberate nu va avea o semnificație istorică dacă nu ascultăm imperativul epocii: acela de a ne uni și de a trăi în pace într-o Europă unită.

Preocupări în actualitate*

Conferința de la Londra [21-24.01.1952]

Fără îndoială, în multitudinea organizațiilor și organismelor federale care solicită atenția doritorilor de gândire și acțiune pentru o Europă unită, Mișcarea Europeană este cea mai importantă și influentă. Mișcare politică, bazată pe consilii și comitete naționale, reprezentând toate partidele politice democratice din întreaga Europă, Mișcarea Europeană ambiționează să-și păstreze vigoarea și curajul tinereții, atacând probleme pe care dioptriile diplomației cancelariilor le consideră adeseori inoportune sau lipsite de actualitate, dar în care rezidă dezlegările de viitor.

Încă de la începuturile Mișcării Europene, la Congresul din Haga din 1948, reprezentanții popoarelor oprite din Europa de Răsărit s-au găsit la postul datoriei lor naționale și europene. Grație lor, Mișcarea Europeană proclamă necesitatea unității politice europene într-un moment în care timiditatea guvernelor occidentale provoca dezamăgirea și adesea disperarea în rândurile exilaților din Europa de Est.

Conștiința Apusului, profund tulburată de însăși pasivitatea sa forțată în fața politicii sovietice de exterminare calculată a tot ceea ce reprezenta civilizație europeană în zona de ocupație rusă, reacționează, desigur neproporționat cu tragismul luptei zilnice cu moartea din Răsărit, prin crearea „Comisiei Europei Centrale și Orientale“ în 1949. Această comisie, prezidată de fostul ministru englez Harold Mac Millan, reunea pe toți *leader*-ii politici în exil și reprezenta pentru cei rămași în spatele Cortinei de Fier simbolul interesului pe care Apusul continua să li-l poarte.

* Articol publicat în *România viitoare* sub pseudonimul Iosif Moldoveanu.

În 1950, Adunarea Consultativă a Consiliului Europei din Strasbourg crea o „Comisie Specială“, compusă din parlamentarii occidentali delegați de Adunare și având ca misiune apărarea drepturilor națiunilor europene nereprezentate în Consiliul Europei.

Conferința de la Londra, care s-a ținut între 21 și 24 ianuarie a acestui an la Church House – Westminster, a reunit pe conducătorii vieții publice și culturale a emigrațiilor răsăritene, în scopul de a dezbate și prepara pentru ziua eliberării țărilor lor, planuri constructive de redresare a acestora. Pentru cei care cunosc marea prudență cu care politica externă engleză se orientează – și mai ales se angajează – organizarea Conferinței la Londra și activa participare britanică la lucrările conferinței au constituit un inițial și nu neglijabil succes. Partidele engleze de guvernământ au fost prezente prin președintele conferinței, L.S. Amery, fost ministru conservator, prin Arthur Greenwood, casierul partidului laburist, și prin deputatul liberal Clement Davies.

Dintre personalitățile politice în exil participau domnii: G. Dimitrov (Bulgaria), Hubert Ripka (Cehoslovacia), Mikolajczyk (Polonia), Pál Auer (Ungaria), C. Vișoianu, președintele Comitetului Național Român. Din delegația română mai făceau parte domnii: Grigore Gafencu și Virgil Veniamin, vicepreședinți ai Mișcării Europene, Secția de Est, precum și domnii: Cornel Bianu, Preda Bunescu, Emil Ciurea, doamna Adriana Georgescu-Cosmovici, Eftimie Gherman, Dinu Hiott, Ghiță Ionescu, Naum Neagoe, Radu Plessia, ing. Gh. Popescu-Botoșani și G. Timofte¹.

Încă din cuvântările ținute în fața Adunării Plenare, delegația română, despre a cărei activitate ne vom ocupa în special, s-a impus prin verva oratorilor, tactul prezentărilor și finețea analizelor. Alături de președintele Internaționalei Liberale, Salvador de Madariaga, dl. președinte C. Vișoianu a fost cel mai des și mai îndelung aplaudat dintre toți oratorii. Ziarul comunist englez *Daily Worker* remarcă cu ură, în numărul din 22 ianuarie, că președintele Vișoianu a făcut o adevărată declarație de război, atunci când a spus că nu poate exista pace câtă

¹ Alt pseudonim pentru George Ciorănescu.

vreme Europa răsăriteană este supusă celei mai teribile tiranii.

Președintele Vișoianu a arătat în continuare că țările Europei Apusene nu vor cunoaște nici măcar un regim de libertate efectivă atâta timp cât armata „unei puteri ale cărei veleități imperialiste sunt nelimitate“ va staționa pe Oder. Domnia-sa a conchis că „toate țările lumii, toate țările apusene nu vor fi libere decât după eliberarea țărilor noastre“.

În ședința finală a vorbit dl. ministru Grigore Gafencu, care s-a ridicat împotriva situației ilegale create în Europa de răsărit, printr-un lung șir de intervenții și agresiuni sovietice, revendicând pentru puterile democrației apusene dreptul de a rezista activ la politica sovietică de intervenție.

În Adunarea Plenară finală, care urma să ratifice rezoluțiile comisiilor de lucru, domnii Ernest Pezet și René Courtin, reluând o veche și bine cunoscută teză a *leader*-ului maghiar Pál Auer, au propus un amendament la rezoluția politică prin care reprezentanții țărilor Europei Răsăritene se angajează ca dificultățile care ar putea să existe între națiunile lor să fie supuse unei autorități neutre de arbitraj. Acest amendament ale cărui implicații nu puteau scăpa Adunării provoacă o elegantă replică din partea contelui E. Raczyński la care se asociază și S. Mikolajczyk, ambii în numele Poloniei. În numele României, dl. prof. Virgil Veniamin, intervenind cu deplin efect, combate cu argumente juridice și politice utilitatea unei atari dispozițiuni. Domnii E. Pezet și R. Courtin declară că își retrag amendamentul.

În cadrul celor cinci comisii de lucru, reprezentanții români au desfășurat o impresionantă activitate conducând cel mai adesea dezbaterile și impunând soluțiile.

Domnului C. Vișoianu i-a revenit președinția Comisiei Sociale, care a adoptat o rezoluție de înțelept progres social, stipulând: restabilirea instituțiilor democratice, aplicarea drepturilor omului, stabilirea sindicalismului liber, a contractelor colective, a dreptului la grevă, participarea salariaților la gestiunea și administrarea afacerilor economice, securitate socială pentru toți etc.

În Comisia Culturală au avut un rol precumpănitor domnii V. Veniamin și E. Ciurea, în cea agrară, fiind foarte activi la dezbateri și lucrări, domnii Cornel Bianu și Ghiță Ionescu, ultimul, redactor al

contra-raportului G. Dimitrov, care a servit ca bază de discuții comisiei.

Datorită activității coordonate a reprezentanților Uniunii Internaționale Țărănești din Washington și a membrilor partidelor țărănești din sânul tuturor reprezentanțelor naționale, Conferința de la Londra a recunoscut, prin rezoluția comisiei agrare, că nucleul rezistenței anticomuniste în Europa de Est îl constituie țărănimea și că proprietatea țărănească trebuie să fie restabilită spre a se asigura existența, libertatea, independența și egalitatea de drepturi a celei mai numeroase clase sociale din Europa de Est.

La Comisia Economică s-au remarcat desele intervenții ale d-lui ing. Popescu-Botoșani, la discuția substanțialului raport al domnului Radu Plessia, care a servit ca bază lucrărilor comisiei.

În sfârșit, la Comisia pentru Problemele de Tineret, în care au fost deosebit de activi doamna Adriana Georgescu-Cosmovici și dl. Preda Bunescu, s-a cerut integrarea tineretului exilat în organismele europene care există actualmente ori care vor fi create în viitor, ca armata europeană și prin planul Schuman.

Neîndoios că efortul individual și colectiv, depus de români la Londra, a calificat echipa românească printre cele mai bune reprezentanțe naționale. Succesul echipei române se poate măsura din audiența pe care au găsit-o propunerile românești în sânul comisiilor și adunărilor plenare și, mai ales, din comentariile pline de ură ale radio-ului și presei comuniste. Cel mai atacat dintre toți a fost domnul C. Vișoianu. Furios, radio-ul comunist anunța că latifundiarii, afaceriștii și politicienii veroși s-au strâns la Londra să comploteze împotriva regimurilor socialiste ale popoarelor.

„Scânteia“ califica pe congresiștii de la Londra, drept „avariați“ ai regimului capitalist, – împrumutând informații false dintr-o presă decadentă din exil, care, și ea, a prezentat tendențios Congresul de la Londra și rezultatele strădaniei românești.

Dar nu putem cere ca activitatea noastră să fie aplaudată de „Scânteia“ și de corespondenții ei din străinătate.

Iosif Moldoveanu
(George Ciorănescu)
(1952)

Europa Unită va triumfa cu certitudine*

Îmi revine marea onoare de a deschide prima Conferință europeană a tinerilor asupra problemelor Europei Centrale și Orientale.

Nu e o pură întâmplare faptul că această conferință se ține în Franța. O lungă tradiție istorică, de perpetuat în interesul însuși al Europei Centrale și Orientale, vrea ca Franța să se preocupe de soarta acestei regiuni martire între toate.

Experiența recentă a dovedit că atunci când Franța a lipsit de la reuniunile în care era în joc destinul Europei, absența sa a fost resimțită în trupul dezmembrat al continentului, de acum înainte împărțit de Cortina de Fier într-o Europă a suferinței și o Europă a fricii.

Astăzi, când tinerii din toate țările Europei și mai ales tineri exilați sunt primiți pe solul ospitalier francez, pentru a dezbate, sub semnul înțelegerii și al unirii popoarelor, problemele Estului european, îmi veți permite să exprim din toată inima și în numele dumneavoastră, al tuturor, gratitudinea acestei Adunări față de gazdele noastre franceze.

Dar trebuie să vă mărturisesc că întâlnirea noastră n-ar fi fost posibilă fără munca de pregătire a organizatorilor conferinței, și, mai ales, fără ajutorul și sprijinul Mișcării Europene, care n-a cruțat nici un efort pentru ca noi să putem lucra în cele mai bune condiții posibile.

Prezența printre noi a atâtor iluștri oameni politici și experți care se bucură de cel mai mare prestigiu în viața politică, culturală sau economică a țărilor lor, ne umple de bucurie și ne dă cele mai bune speranțe în reușita muncii noastre. Faptul că ei au venit aici este pentru noi mai mult decât un act de prezență. Este un act de credință. Ei cred împreună cu noi că până la urmă, imperiile întemeiate pe nedreptate se

* Cuvânt de deschidere la Conferința europeană a tinerilor asupra problemelor Europei Centrale și Orientale, Paris 5-7 iunie 1953.

vor prăbuși. Ei cred împreună cu noi că Europa Unită ieșită din libera voință a popoarelor europene, va triumfa cu certitudine.

N-aș putea încheia aceste câteva cuvinte fără un gând frățesc și dureros pentru toți oamenii care suferă pe imensa scenă însângerață din spatele Cortinei de Fier.

Căci noi nu trebuie să uităm că în momentul în care Europa de Vest începe să se definească drept o Europă a *pool*-urilor – negru, verde, alb etc., Europa Centrală și Orientală se definește, de mai mulți ani, ca un *pool* al suferinței umane.

Neliniștii filosofice a omului occidental, devorat de probleme interioare, îi corespunde, vai, o teribilă neliniște a fratelui său din Est, hărțuit de un regim care a pierdut simțul umanului.

Iată de ce aducem un pios omagiu sacrificiului și sacrificărilor din Europa Centrală și Orientală.

Voi mai adăuga și faptul că omul din Est își păstrează intactă speranța și că, fie că o dorim sau nu, gestiunea acestei speranțe se răsfrânge asupra noastră, exilați și occidentali care se interesează de politică.

Exilații din Europa Centrală și Orientală își îndeplinesc rolul lor politic, reprezentând în lumea occidentală conștiința dureroasă a Europei rănite, în căutarea formei sale.

Strigătul lor de alarmă și apelul lor de a se restitui Europa europenilor mi se pare un act de justiție reparatoare pentru Est și unul de înțelepciune și prevedere politică pentru Vest.

Închei exprimându-mi urarea ca speranța pusă în noi să fie confirmată și ca rezultatul lucrărilor noastre să se dovedească util pentru țările noastre, pentru Europa Centrală și Orientală și pentru Europa în general.

Cel de-al doilea Congres al Mișcării Europene (Haga, 8-10 octombrie 1953)

La cinci ani depărtare de la primul său congres, Mișcarea Europeană a ținut a doua întrunire în zilele de 8, 9 și 10 octombrie în Sala Cavalerilor din Haga.

În 1948, Occidentul debilitat de războiul din care abia ieșise, devenise conștient de imensitatea pericolului rus. Federalismul apărui atunci ca o reacție de apărare anticomunistă. Sub presiunea rusă, Federația occidentală începea să se organizeze și astfel lua naștere Consiliul Europei din Strasbourg și Comunitatea Cărbunelui și Oțelului. Instituțiile federale astfel conturate au fost și sunt criticabile, dar oricâte imperfecțiuni ar avea, nu li se poate nega valoarea de a constitui un curajos început pentru Occidentul divizat și învrăjbit pe care ni-l prezintă istoria până în contemporaneitate.

Primul congres al Mișcării Europene avusese rolul de a exprima voința fermă de unire a Occidentului. Cel de-al doilea congres, constatând impasul de astăzi, a avut menirea să mobilizeze opinia publică occidentală și să exercite o puternică presiune asupra guvernelor și parlamentelor, pentru a accelera ratificarea tratatului creator al Comunității de Apărare și a Statutului Autorității Politice Supranaționale.

Congresul de la Haga a reunit 370 de delegați reprezentând toate țările europene libere, la care se adăugau reprezentanții în exil ai Spaniei, ai Iugoslaviei și ai țărilor de dincolo de Cortina de Fier. Congresul s-a deschis în prezența reginei Iuliana a Olandei, a principelui Bernhard, a Guvernului olandez și a membrilor corpului diplomatic, sub președinția activă a lui Paul-Henri Spaak. După discursurile de bun venit ale lui L.J.M. Bell în numele Guvernului, F.M.A. Schoning în numele orașului Haga și L.G.A. Schlichting în numele consiliului olandez pentru

Mișcarea Europeană, Robert Schuman a dat asigurări că Franța va continua pe drumul federal pe care ea l-a deschis. Heinrich von Brentano, liderul grupării democrat-creștine a Parlamentului de la Bonn, a accentuat că alegerile germane de la 6 septembrie au arătat clar că Germania a optat pentru Europa. Paul Finet, din partea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, a arătat pe baza experienței făcute în cadrul acestei comunități restrânse, avantajele pe care le prezintă un organism supranațional.

Într-un raport introductiv de o mare concizie și claritate, René Courtin a arătat că politica de destindere practică de U.R.S.S. urmărește să convingă Occidentul că pacifismul sovietic este real, numai în scopul de a împiedica formarea Comunității de Apărare și a ajunge, în ultimă analiză, chiar la dizolvarea Pactului Atlantic. René Courtin a mai adăugat că unei Germanii integrate Comunității Europene i se deschid șansele reunificării pașnice și că simpla atracție pe care o va exercita Comunitatea Occidentală asupra Europei de Est va fi de natură a determina pe ruși să consimtă la eliberarea republicilor populare.

Dezbaterile generale din 8 octombrie s-au încheiat prin intervenția precursorului federalist, Richard Coudenhove-Kalergi, care a subliniat că teama de o hegemonie germană în Europa este reală dacă se adoptă formula Confederației, dar falsă dacă triumfă ideea unei Europe federale cu organe centrale proprii, înzestrată cu puteri efective. Congresul și-a continuat apoi lucrările în sânul a trei comisii, și anume: comisia politică având ca raportor pe Altiero Spinelli, comisia instituțională, raportor Fernand Dehousse, și comisia economică, la care A. Blaisse a prezentat un raport asupra Pieței Comune europene.

Raportul politic, care putea și trebuia să privească problema europeană în ansamblul ei, a avut o decepționantă și voluntară lacună: Europa de Est. Abia câteva rânduri despre viitorul rezervat țărilor de dincolo de Cortina de Fier, în care Spinelli prevedea că Europa de Vest, o dată federată, va constitui „un centru de atracție și speranță” pentru toate popoarele din Răsăritul continentului.

În fața acestei situații, reprezentanții a nouă țări de dincolo de Cortina de Fier, prezenți la conferința de la Haga, au căzut de acord asupra termenilor unei declarații comune, în care se arăta o dată mai mult

atașamentul lor la ideologia federalistă a Europei ca întreg, adăugându-se că realizarea Comunității Cărbunelui și Oțelului este considerată drept un punct de plecare spre înfăptuirea Uniunii Europene, prin eliberarea și integrarea Europei de Est. Această declarație a fost semnată de patru reprezentanți români, și anume: profesorul Virgil Veniamin, reprezentantul Comitetului Național Român pentru Europa, Grigore Gafencu, fost ministru de externe, George Ciorănescu și Gabriel Bădărău.

În urma acestei atitudini ferme și unanime a reprezentanților Europei de Est, rezoluția politică adoptată de Adunarea plenară a consacrat un paragraf țărilor de dincolo de Cortina de Fier în următorii termeni:

„Fără a accepta statu-quo-ul divizării Germaniei și a Europei, și hotărât să ajute prin toate mijloacele pașnice popoarele supuse jugului sovietic să-și redobândească independența și libertatea, congresul afirmă că numai Comunitatea Europeană poate garanta soluția pașnică a tuturor problemelor europene în suspensie și să ofere Rusiei garanții valabile de neagresiune.”

Pe lângă rezoluțiile privind instituțiile europene și Piața Comună europeană, congresul a mai lansat un apel opiniei publice occidentale. Acest apel denunță „alianța monstruoasă” a rutinei, ignoranței, egoismului, naționalismului depășit și consemnelor străine împotriva ideii europene, și invită pe toți bărbații și femeile din țările apusene să susțină eforturile Mișcării Europene pentru realizarea Comunității politice.

O impresionantă manifestație proeuropeană a avut loc chiar în ziua de 10 octombrie, când nu mai puțin de 5 000 de tineri veniți din cele șase țări ale Comunității Cărbunelui și Oțelului au defilat pe străzile orașului Haga. După ce reprezentanții tineretului au înmănat o petiție ministrului de externe olandez J.B. Beyen și reprezentanților diplomați ai celorlalte state ale Comunității, un program european de muzică și balet a fost prezentat la Houtrusthallen. În seara aceleiași zile a fost organizat un cortegiu cu torțe, având în fruntea defilării muzicile organizațiilor de tineret. În vasta curte interioară de la Binnenhof, sub lumina reflectoarelor, tinerii occidentali s-au adresat delegațiilor congresului, cerând răspicat accelerarea înfăptuirii Comunității Politice și de Apărare.

Cu această ocazie George Ciorănescu a adresat prin postul de Radio *Free Europe* un mesaj tineretului din România.

Cel de-al doilea congres al Mișcării Europene de la Haga a luat sfârșit în atmosfera tonică a manifestației tineretului și cu decizia fermă a tuturor delegațiilor de a face tot ce le stă în putință ca până la sfârșitul acestui an Comunitatea de Apărare, cât și cea politică să devină realități europene.

Dragi prieteni din România*

Cel de-al doilea Congres al Mișcării Europene a rezervat un loc de cinste tineretului european. Pe lângă cei 300 de delegați reprezentând diferite comitete naționale federale și mișcări federale internaționale, au participat la acest congres și 70 de delegați ai tineretului european.

Consiliul Tineretului Liber pentru Europa Centrală și Orientală, organism creat în vara acestui an pentru a apăra interesele tineretului din Europa ocupată, a fost prezent la Haga prin șase delegați care reprezentau România, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Bulgaria.

Masiva participare a tineretului la acest important congres vădește interesul deosebit cu care tinerii democrați de toate tendințele politice, democrat-creștini, socialiști, liberali, independenți etc., urmăresc procesul de integrare europeană.

Spre deosebire de generațiile adulte, care păstrează amintirea ultimelor războaie și a numeroaselor controverse care au tulburat liniștea Europei, tineretul nu se simte grevat de disputele trecutului. El împărtășește idealul federalist și dorește edificarea unei Europe tinere, încrezătoare în destinele și misiunea sa istorică. El dorește să pună în locul geloziei interstatale, principiul colaborării, în locul politicii de adversitate pe cel al solidarității.

Tineretul occidental a dat o mare probă de înțelepciune și prevedere politică atunci când și-a asociat la activitatea sa federalistă, cu drepturi egale, și pe reprezentanții în exil ai tineretului din Europa răsăriteană. Căci în Apus există credința fermă că popoarele Europei ocupate doresc cu toată ardoarea să participe la edificarea Europei unite și că numai ocupația străină prea mult prelungită împiedică libera manifestare a acestei voințe de colaborare europeană.

* Mesaj adresat la radio *Europa Liberă* tineretului din România de către George Ciorănescu, la 10 octombrie 1953, după Congresul Europei de la Haga.

La Haga, ca și la toate celelalte conferințe federaliste din trecut, reprezentanții tineretului din Est au găsit înțelegerea și aprobarea prietenilor lor din Vest. Desigur că, în faza istorică pe care o străbatem, prezența unui european din Est la o conferință occidentală are mai degrabă o valoare de simbol.

Noi suntem dovada tangibilă a Europei mutilate. Noi suntem modești și adesea neputincioși interpreți ai suferințelor voastre inumane și ai aspirațiilor voastre spre mai bine. Și niciodată nu uităm să le spunem apusenilor, care beneficiază de bunul suprem al libertății naționale și individuale, să-și amintească și de fratele încătușat.

La Conferința de la Haga, care avea obiectivul precis de a accelera ratificarea tratatului Comunității de Apărare Europeană și a creării unei autorități politice supranaționale, nu am pierdut ocazia de a repune în discuție problema Europei Răsăritene.

Într-o declarație semnată de reprezentanții tuturor țărilor de dincolo de Cortina de Fier, s-a afirmat o dată în plus credința noastră că ideea europeană va triumfa pe întreg întinsul continentului european, cerând pentru popoarele noastre dreptul de a afirma, prin guverne rezultate din alegeri libere, atașamentul lor la Europa unită, și încheind cu dorința de a continua, solidari cu Europa Occidentală, să urmărim integrarea și eliberarea Europei ca întreg.

Ideea de eliberare, scopul suprem al vieții și acțiunii noastre, transpare astfel cu claritate și pe plan federal.

În acest fel am avut sentimentul de a servi, în măsura în care conjunctura politică ne-o permite, interesele țării noastre, și de a pregăti tineretului atât de greu încercat un viitor european mai bun.

Despre cultura occidentală*

În congresele politice se manifestă reaua deprindere de a trata problemele culturii ca pe niște rude sărace care trebuie să cedeze întâietatea problemelor economice și sociale, atât de la modă în acest secol ce se dorește materialist peste măsură.

Să-i lăsăm pe marxiști în eroarea de a crede că economia politică poate explica totul, până și sufletul oamenilor, cultura popoarelor și dumnezeii religiilor. Cât pentru noi, supremația spiritului și a culturii asupra materiei și asupra bunurilor economice este o axiomă fundamentală.

Adversarii ideii europene lovesc cu maximă violență în cetatea puternică a spiritului european deoarece, dacă reușesc să-i convingă pe ignoranți și pe cei slabi, pe pasivi și pe cei neutri că nu mai există cultură europeană sau că ea e îmbătrânită și sclerozată, ori numai decadentă și epuizată, ideea europeană nu-și va mai găsi bazele morale pe care trebuie să se înalțe orice eșafodaj politic.

Cei ce denigrează cultura occidentală și o glorifică pe cea colectivistă, așteptând de la ea regenerarea totală a vieții spirituale, și-au plasat prost speranțele. Pentru că o cultură oficială, aservită unor scopuri utilitare, sfârșește prin a-i oprima pe artiști și a înregimenta inteligențele.

Dogmatismul colectivist, metafizica sa naivă și interpretarea a priori a istoriei ilustrează o apreciere primară a lumii, în timp ce îndoiala, revolta chiar, nihilismul și disperarea occidentale sunt o dovadă peremptorie și uneori abuzivă a liberului exercițiu al inteligenței.

E cel puțin straniu că omul colectivist, care are cultul științelor pozitive și fetișismul utilului, nu a contribuit la marile descoperiri și invenții ale ultimelor secole. În medicină, mari spirite precum Pasteur, Domagk și Fleming, în tehnică un Watson, un Marconi și un Bell sunt

* Cuvânt inaugural rostit în fața Comisiei culturale a Uniunii Internaționale a Tinerilor, la Congresul de la Tours (7-9 septembrie 1953).

produsele Occidentului „steril“ și „decadent“, și aceasta în pofida eforturilor ridicole ale Enciclopediei sovietice de a le anexa invențiile.

Europa occidentală, departe de a trece printr-o eclipsă în domeniul proiecțiilor speculative și experimentale, își dovedește originalitatea și geniul creator.

În domeniul artistic, literar și filosofic, spiritul occidental face dovada unei ingeniozități, a unei subtilități și a unei îndrăzneli ce nu pot fi explicate decât prin viguroasa tinerețe a culturii europene.

Poeților etatizați care dau o definiție mortală poeziei, punând-o în slujba planurilor cincinale și a dotării tehnice a democrațiilor populare, poeții occidentali le răspund cu o poezie fără scopuri utilitare.

Poezia lui Peguy, a lui Claudel, a lui Jammes și a lui Eliot caută un răspuns la neliniștea spirituală a epocii noastre și se înalță la o concepție mistică a lumii.

Spre deosebire de romanul construit după normele rigide ale realismului socialist, romanul occidental se întoarce dinspre lumea exterioară către eu și meditație. În același timp, filosofia evoluează de la pozitivismul agnostic înspre o reînnoire a gândirii creștine și a metafizicii. În sfârșit, pictura, rupând-o cu o lungă tradiție estetică, renunță la figurativ în favoarea artei abstracte, în timp ce muzica lărgeste gama sensibilității noastre, dând o valoare estetică disonanței.

Europa cunoaște o înflorire culturală extraordinară, adesea chiar deconcertantă pentru neinițiați. Această Europă veșnic tânără nu a pierdut controlul istoriei sale din cauza sterilității culturii ei, așa cum se spune. Neliniștea de care Europa suferă trebuie căutată în altă parte decât în planul spiritului, în viața economică și socială, unde europenii n-au reușit să crească productivitatea și consumul la nivelul american, de pildă. În aceste condiții, datoria intelectualilor este aceea de a lua apărarea omului împotriva sistemelor economice care îl oprimă. Numai astfel i se va asigura omului o poziție mai bună, conformă nu numai cu nevoile sale, dar și cu demnitatea sa, cu spiritul său de justiție și umanitate.

O adevărată cultură trebuie să-i facă pe oameni mai umani și să înalțe nu numai elitele, ci și mulțimile, la o adevărată viață spirituală.

Cultura pusă în serviciul întregii ființe a omului și a întregii omeniri va salva binele suprem al lumii occidentale: suveranitatea spiritului.

Mișcarea federalistă și construcția Europei Unite*

Ideea reconstrucției Europei Occidentale pe baze federale a fost lansată de Winston Churchill într-un discurs ținut la Zürich la 1 septembrie 1946. Churchill preconiza o reconciliere franco-germană ca o condiție prealabilă a formării Europei, pe care Marea Britanie, Statele Unite și Rusia urmau să o garanteze. Mai norocos decât Aristide Briand, Churchill își vedea propunerea favorabil primită de opinia publică internațională, și reluată de o serie de mișcări federaliste, decise să o propage și să o întrupeze.

Printr-un consens tacit, mișcările federaliste europene înțeleg să accepte în sânul lor și reprezentanți ai emigrațiilor politice, ca un semn de protest împotriva divizării Europei, și de speranță în reconstituirea ei. Mulțimea de mișcări federaliste care apar se colorează în cele din urmă, după ideologia politică ce le inspiră, în mișcări socialiste (*Le Mouvement Socialiste pour les Etats-Unis de l'Europe*), democrat-creștine (*Nouvelles Equipes Internationales*), liberale (*Fédération Mondiale Libérale et Radicale*) etc., în care se găsesc reprezentați și românii de peste hotare.

Atât timp cât Europa unită era o concepție ideală, ideea a avut puțini adversari. Când însă s-a trecut la realizare și s-a înțeles că este vorba de o revoluție politică ce va conduce la crearea unui stat supranațional, au început să se arate adversitățile.

Reconstrucția politică a Europei are astăzi doi adversari declarați: comunismul, care a înțeles că federalismul se opune politicii sale de expansiune în Vest și de asimilare în Est, și naționalismul, contrazis în principiul fundamental al sistemului său de gândire.

În schimb, cei mai fervenți partizani ai Europei unite se arată creștin-democrații, și fiindcă creștinismul comportă un sentiment al

* Text inedit incomplet (databil aproximativ 1953).

universalului, și fiindcă ei consideră că suveranitatea politică a statelor trebuie să-și găsească limitări morale necesare.

Socialiștii practică un federalism mai nuanțat, nu fiindcă ar fi adversari principali ai ideii europene, ci fiindcă această idee a fost însușită și exploatată de creștin-democrați: Bidault și Schuman în Franța, Adenauer în Germania, De Gasperi în Italia, Van Zeeland în Belgia etc.

Sub influența partidului laburist englez, preponderent în C.O.M.I.S.C.O., socialismul oficial s-a făcut apărătorul *statu quo*-ului european și al principiului suveranității naționale, întâlnindu-se astfel cu naționalismul conservator. Unii socialiști susțin că federalismul, așa cum este practicat astăzi, este o tentativă a capitalismului de a ocupa poziții-cheie europene. Ei cer să se aștepte evoluția spre socialism a Europei pe plan național și numai apoi să se realizeze federația socialistă a Europei. Socialiștii aduc deci o dublă critică federalismului actual: se construiește o Europă clericală și capitalistă care ar reprezenta un regres din punct de vedere social.

Socialismul francez prin André Philip răspunde însă laburiștilor, arătând că regula jocului democratic admite și chiar impune alternanța majorităților liberale și socialiste, acordându-le șanse egale pentru realizarea programului și aplicarea doctrinei.

Din partea sa, Pierre-Henri Teitgen spune că a vorbi de o „Europă vaticană” și de o „Internațională neagră” e simptomul unei psihoze cauzate de un pericol imaginar. Căci în zilele noastre, în care democrația creștină este laicizată și limitele dintre puterea politică și cea spirituală sunt clar delimitate, este o aberație a crede în reînvierea unui Sfânt Imperiu Romano-German.

Pentru federaliștii români obiectul acestei dispute are mai degrabă caracterul unei critici îndreptate împotriva arhitecților, și nu a ideii federale.

Schimburile comerciale Est-Vest*

Intervenția mea se va referi la o temă mereu actuală după Conferința economică de la Moscova din luna aprilie 1952, anume la reluarea schimburilor comerciale între Europa de Vest și cea de Est și la noul climat politic pe care această reluare l-ar putea crea în viitor.

Să lăsăm la o parte reproșurile făcute de o parte și de cealaltă cu privire la răspunderile din trecut, în legătură cu întreruperea totală a acelorași schimburi: dacă Statele Unite sunt cele care au impus embargoul asupra anumitor articole înscrise în lista neagră, cenușie și „C”, sau dacă Uniunea Sovietică este aceea care a acaparat aproape în întregime exporturile Europei de Est, impunând un monopol de fapt asupra comerțului exterior al țărilor satelite. Fapt este că Europa de Vest are nevoie de materiile prime – lemn, grâu, cărbune și petrol – pe care țărilor din Est i le-ar putea procura. Penuria actuală de dolari – 2,5 miliarde deficit anual – împiedică pentru moment Occidentul să-și procure ceea ce îi trebuie de pe piețele în care plățile se fac în această monedă.

Necesitatea reluării legăturilor comerciale cu Estul este așadar evidentă din punct de vedere strict economic. Cu toate acestea, primejdiile ascunse ale unei astfel de reluări ies la lumină de îndată ce se examinează implicațiile politice ale restabilirii schimburilor normale între Est și Vest.

Experiența ne arată că în realitate nu există fapt economic pur, orice fapt economic prezentând aspecte politice și putând servi unor țeluri politice. În lumina acestui adevăr, reluarea propusă ar putea fi doar o manevră menită să spargă blocada economică la care e supusă Europa de Est prin *Battle Act*.

O altă consecință posibilă a acestei reluări ar putea fi accentuarea diviziunilor existente între țărilor occidentale, ca urmare a concurenței

* Intervenție în Adunarea Europeană a Tineretului Politic, Viena 1954.

lor economice. O asemenea diviziune, pe care contează mult politica externă sovietică, ar face jocul strategilor de la Kremlin.

O a treia consecință politică ipotetică ar fi dependența din ce în ce mai marcată a Vestului de zona rublei. În momentul în care această dependență ar deveni reală – dl. Raymond Aron a subliniat atât de bine acest lucru –, țările din Est ar putea opri curente de import și de export din zona lor sau la destinația lor, după bunul lor plac. Tulburările economice provocate după voie de blocul sovietic vor avea fără îndoială consecințe politice, vor zdruncina în cele din urmă regimul politic din țările occidentale și vor crea complicații și nemulțumiri sociale.

Trebuie de asemenea ținut seama că o libertate politică deplină a schimburilor va contribui puternic la înzestrarea și întărirea blocului agresiv sovietic, consacrând situația de fapt a ocupației sovietice a Europei Centro-orientale.

În fine, să subliniem împreună cu adversarii reluării schimburilor comerciale, imoralitatea unui astfel de act, care ar face ca țările occidentale să profite de pe urma muncii forțate prestate de deținuții din lagărele de concentrare. Fără îndoială, comerțul și moralitatea nu se acordă întotdeauna și se știe bine că s-a făcut comerț chiar și cu sclavi. Cu toate acestea, a admite o nouă sclavie, a albilor, ar fi un fapt care n-ar onora Occidentul și civilizația sa.

Adevăratele interese ale Europei par a se situa între cele două poziții extreme, una reclamând întreruperea totală a schimburilor, cealaltă preconizând o libertate totală a comerțului. Ar fi de dorit ca reluarea relațiilor economice între Est și Vest să se facă în cadrul unei înțelegeri politice generale, ce urmează a fi definită. Spre a ajunge la o destindere internațională reală, simpla flexibilizare a regimului schimburilor comerciale n-ar fi suficientă. Ea trebuie însoțită de un acord politic general, referitor la raporturile între Est și Vest.

Pentru prima dată de când s-a lăsat, Cortina de Fier se ridică azi pentru a permite să treacă mărfurile. Această poartă întredeschisă spre Est trebuie să se deschidă și mai larg încă, spre a lăsa să treacă, pe lângă curentul mărfurilor, curentul persoanelor și ideilor. Pentru a da o tentă de optimism actualului spirit de destindere și pentru a progresa

pe calea unei reale înțelegeri, acordurile economice care se semnează în prezent cu țările din blocul sovietic trebuie să fie dublate de acorduri culturale și politice, care să-i redea Europei de Est toate libertățile esențiale pentru o viață politică într-adevăr independentă. Deoarece în momentul în care Europa economică pare a se reanima, Europa politică și spirituală trebuie, la rândul lor, să-și regăsească trupul și sufletul.

Când, în luna aprilie, vor fi reluate la Geneva discuțiile asupra restabilirii relațiilor comerciale normale între Est și Vest, reprezentanții occidentali trebuie să încerce imposibilul pentru ca regimul libertății să fie extins de la domeniul economic la domeniul spiritual și la sistemul politic intern. Numai atunci reluarea legăturilor comerciale va putea fi considerată ca un început fericit și o șansă oferită țărilor din Est și locuitorilor lor de a-și relua locul în comunitatea europeană. Numai atunci virtutea speranței, pe care o cultivă cu atâta răbdare popoarele aservite, va da primele roade promițătoare ale unui viitor mai bun.

Intelectualii exilați*

Soarta rezervată intelectualilor în exil – scriitori, artiști, studenți etc. nu este din cele mai de invidiat.

Spre deosebire de un om de litere, un om de știință se poate adapta în orice mediu etnic, fără ca prin aceasta să renunțe la ceva din personalitatea sa. În această privință, omul de știință se aseamănă cu muncitorul a cărui meserie, universală, se poate exercita în orice societate.

Dintre oamenii de cultură, scriitorul este cel mai mult prizonierul mijloacelor sale de expresie, adică al limbii lui materne. Scriitorul nu este decât un moment al culturii sale naționale. El se adresează unui anumit public, ale cărui gusturi și aspirații le cunoaște. Ruptura pe care exilul a provocat-o între artist și publicul său constituie drama intelectualului exilat.

În exil, scriitorul n-are adesea altă alegere decât asimilarea – de obicei greu de realizat – sau renunțarea, pur și simplu, la activitatea sa.

Recomandarea generoasă a Adunării Consultative de la Strasbourg cu privire la crearea unui Fond cultural pentru exilați n-a fost reținută de către Consiliul de miniștri.

Rezoluția pe care v-o prezentăm acum și care poartă semnăturile domnilor Baudy, socialist francez, Marc Goor, creștin-democrat belgian, Pearson, conservator englez, și pe a mea, exprimă dorința ca recomandarea Adunării Consultative de la Strasbourg să fie reconsiderată de către Consiliul de miniștri și ca totul să fie pus în mișcare pentru a se veni în ajutorul celor mai dezmoșteniți dintre exilați: intelectualii.

Nu uitați că aprobarea de către dumneavoastră a acestui text ar putea avea efecte salutare nu numai în favoarea intelectualilor, dar și în aceea a culturilor, care nu pot înflori liber astăzi în propriile lor țări aservite.

* Intervenție în Adunarea Europeană a Tineretului Politic (a II-a sesiune, Viena, 26-31 martie 1954).

Ne-am născut sub semnul Europei Unite*

Unii dintre amicii noștri au pus o problemă ce-mi pare foarte importantă pentru viitorul statut al țărilor din Europa de Est: aceea a opțiunii pe care o avem de făcut între regionalismul și continentalismul federal.

Dacă am înțeles bine, amicii noștri preferă o uniune strânsă între mai multe state din Est unei Europe unite de la Atlantic la Marea Neagră.

Trebuie să vă mărturisesc că pentru o dată poziția mea se prezintă ca diametral opusă aceleia care a fost expusă, și iată rațiunile:

Până în prezent toate tentativele pentru o federație regională ale unor țări din Europa de Est au eșuat fără a fi suscitât cel mai mic interes în opinia publică occidentală sau în rândul exilaților. Citez doar câteva exemple: „Intermarium“, prima tentativă poloneză a unei federații regionale, e moartă și îngropată.

În 1943, aceiași polonezi creau la Londra „Clubul Federal al Europei Centrale“ cu filiale la Paris, Bruxelles, Roma, München... După o activitate mai mult decât modestă, acest club își înceta existența.

O a treia încercare de a se resuscita proiectele în favoarea unei federații regionale a fost făcută de „Clubul Federal de la Londra“ al generalului Prchala. O a patra este mișcarea „Independență și democrație“, care propune un trialism polono-ungaro-cehoslovac.

În fine, la cea de-a cincea tentativă regionalistă tocmai asistăm în sânul Comisiei noastre și mă îndoiesc foarte tare că ea va avea alte urmări decât cele precedente.

Să presupunem însă că aceste precedente puțin încurajatoare n-ar exista. Federația regională nu va deveni cu toate acestea posibilă. Căci o federație implică libera adeziune a statelor membre ale uniunii federale. Or, aș vrea să știu dacă statele din Estul Europei cu care se dorește federalizarea acceptă prin factorii lor politici ideea unei federații

* Text inedit prezentat la Conferința europeană a tinerilor asupra problemelor Europei Centrale și Orientale (Paris, 5-7 iunie, 1953).

regionale. Dar merg și mai departe și întreb: oare într-adevăr toți polonezii sunt partizanii regionalismului? Domnul Kulakowski o să v-o spună imediat.

Declar, de asemenea, ca român, că după cunoștința mea nu există un singur articol sau broșură federalistă română și nici un om politic responsabil, de orice orientare, care să susțină teza regionalistă. Întrucât România crede că are o vocație europeană pe care încearcă să și-o realizeze cât mai bine.

Este adevărat că ieri dimineață domnul Mitterand s-a pronunțat în favoarea unei federații regionale. Dar apelul la autoritatea sa își pierde din pondere dacă se pun în balanță preferințele categorice paneuropene ale altor oameni politici, cel puțin la fel de calificați ca domnul Mitterand, care ne-au trimis ieri mesajele lor federaliste.

Nu există decât o singură Europă, afirma Salvador de Madariaga. „Suntem dintre aceia care nu admit că poate exista o Europă fără voi“, afirma președintele Paul Reynaud în numele Comitetului Francez pentru Europa Liberă.

Iar von Brentano adăuga:

„Nimeni niciodată nu s-a gândit să excludă sau să construiască o Europă împotriva altei Europe. Scopul pe care ni-l propunem este organizarea Europei întregi. De aceea, nu vrem o comunitate închisă, ci o comunitate deschisă oricărui alt stat european care ar garanta respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale“.

Dacă la toate aceste invitații exprese de a ne uni cu Occidentul vom răspunde printr-un regionalism desuet, va fi o dovadă că nu ne-am înțeles epoca și interesul nostru politic.

De mai mulți ani facem caz la toate conferințele internaționale de cultura noastră europeană și de interesul nostru economic și politic de a ne uni cu Occidentul, pentru a ajunge azi să ne renegăm, să ne întoarcem la regionalism și mâine la cel mai îngust șovinism?

Ne-am născut sub semnul Europei Unite. Să ne împlinim destinul fără teamă, și fără ezitări pe calea regionalistă, care ne va abate de la ținta noastră.

Pe marginea eșecului Comunității Europene de Apărare*

Bătălia pentru Europa Unită i-a găsit pe exilații din Europa de răsărit angajați în rândurile federaliștilor. Iată de ce ne-am bucurat atunci când planul Schuman a făcut prima breșă în zidul suveranităților naționale; iată de ce deplângem azi, împreună cu dumneavoastră, înfrângerea provizorie suferită de Comunitatea Europeană pentru Apărare. O deplângem cu atât mai mult, cu cât constatăm că în timp ce Europa răsăriteană s-a consolidat puternic într-un bloc monolitic agresiv, Europa liberă cunoaște o întrerupere bruscă în sectorul esențial al apărării sale.

Integrarea politică a țărilor satelite a fost împinsă atât de departe, încât nu mai e nevoie să se transmită directivele politice prin intermediul Cominformului reînviat în 1947. Democrațiile populare, decăzute din rangul lor de state suverane la acela de circumscripții administrative, execută ordinele Guvernului central de la Moscova, precum o face orice gubernie din Uniunea Sovietică.

De cinci ani încoace viața economică a blocului oriental e dirijată și coordonată de C.A.E.R., care elaborează toate planurile cincinale în cadrul unui sistem de planificare regională și controlează toate schimburile comerciale ale țărilor satelite. Tratatetele economice bilaterale stabilesc o îmbinare strânsă a intereselor: schimb obligatoriu de materii prime, schimb de tehnicieni, obligație de a coordona construcții de căi ferate, de drumuri etc., astfel încât orice veleitate de independență economică a vreunuia dintre sateliți e sortită dinainte eșecului.

În sfârșit, blocul oriental dispune din 1948 de o comunitate de atac, creată prin tratatele bilaterale de asistență militară ce leagă toate democrațiile populare între ele și cu U.R.S.S. În armatele populare totul

* Intervenție în plenul adunării la Congresul Uniunii Internaționale a Tinerilor Creștin-Democrați, Bruges (7-9 septembrie 1954).

este rusesc: de la uniformă la regulamentele militare, de la instrucție până la comandament, cu excepția soldaților încorporați cu forța spre a servi o cauză străină. Prin muncă forțată se construiesc, pentru armatele ruse de ocupație, drumuri strategice, aerodromuri și fortificații care vor servi ca bază de plecare pentru împingerea sovietică spre Mediterana Orientală și spre Occident. În fața acestei primejdii iminente, Occidentul, care n-ar putea supraviețui decât unindu-se, dă dovadă de o orbire politică unică în istoria sa.

A fost de ajuns, de exemplu, ca sovieticii să prezinte unei delegații niște artiști ai Operei de la Moscova deghizați în preoți și slujind într-o biserică de mult dezafectată, pentru a se vorbi de libertatea cultului în U.R.S.S. Din nefericire, în locul recreștinării Rusiei pe care optimiștii o așteptaseră după cel de-al doilea război mondial, s-a asistat la persecuții religioase comparabile cu acelea de pe vremea lui Decius.

De asemenea, a fost suficient să se decidă autodizolvarea Cominformului, pentru ca Occidentul să proclame că rușii au renunțat la revoluția mondială, și aceasta în timp ce Cominformul – presupus mort și îngropat – pregătea sovietizarea unei jumătăți a Europei.

Și mai recent încă, manifestul de la Stockholm a fost considerat ca o dovadă de necontestat a pacifismului sovietic, pe când – simultan – Polonia era înzestrată la nivelul celei de-a doua armate europene, iar Bulgaria, Ungaria și România depășeau limitele impuse efectivelor și armamentului prin tratatele de pace de la Paris.

De curând, moartea unui tiran a făcut să se nască speranța unei relaxări a tiraniei și a regenerării democrației, iar reluarea parțială a relațiilor economice cu Estul a generat așteptarea liberalizării regimurilor de „democrație populară“, de unde teroarea ar fi dispărut, nemailăsând să subziste decât teama. Sloganul ipocrit al coexistenței pașnice a încununat totul, creând o stare de beatitudine și lăsând să se prevadă o eră roză pentru Occident.

În fine, ultimul slogan sovietic, cel ce proclamă că armata europeană e sinonimă cu *Wehrmachtul*, a găsit în Occident un credit nesperat, și aceasta în timp ce rușii au pus pe picioare în Germania de răsărit o adevărată *Wehrmacht*, cu un efectiv de o sută cincizeci de mii de

oameni, fără a semna sau ratifica vreo convenție privind crearea unei comunități militare.

Succesul diplomației sovietice e așadar dublu: pe de o parte ea a reușit să creeze un bloc oriental economic, politic și militar cu opt sute de milioane de locuitori, întins de la Marea Chinei până la Elba; pe de alta, a frânat procesul de organizare a Europei Occidentale prin simplul joc al sloganelor și prin acela, mai puțin subtil decât se crede, al unei dialectici puse în slujba intereselor revoluționare, pe care numai daltonismul politic al Occidentului n-a izbutit să-l descifreze la timp.

După respingerea Comunității Europene pentru Apărare, sovieticii se pregătesc din nou să le propună occidentalilor un proiect seducător care nu e, în fond, decât contrariul a ceea ce pare. Sovieticii vor propune în locul Pactului Atlantic, un plan de securitate extins de la Oceanul Atlantic până la țărmurile chineze ale Pacificului. Aceasta înseamnă că ei își propun – nici mai mult, nici mai puțin – decât să integreze și să asimileze pașnic Occidentul blocului euroasiatic, ai cărui stăpâni sunt.

Oare Occidentul va dovedi așa de puțin discernământ, încât să accepte această propunere perfidă, care le oferă sovieticilor, pe calea negocierilor, ceea ce ei nu sunt siguri că ar putea obține prin război? Știm că adepții interesați ai unui astfel de proiect nu lipsesc.

Ar fi fără îndoială mai prudent, înainte de a reuni o asemenea conferință, ca Occidentul să definească o politică europeană, pentru că Occidentul nu are decât o singură doctrină care-l va putea salva de sovietizare: ideea europeană.

Exilații care au fost alături de federaliștii occidentali în timpul bătăliei Europei nu au altă dorință decât aceea de a vedea ziua victoriei ideii europene răsărind cât mai curând.

Care Europă?*

Sunt deosebit de fericit să constat că în prezentarea sa orală, domnul Farine n-a uitat să analizeze o problemă ce-mi stă mult la inimă: aceea a Europei de Est. Reprezentanții țărilor ei aflați în exil au înțeles de mult că organizarea lumii libere de către Consiliul Europei, planul Schuman, armata europeană, triumful în definitiv al federalismului sunt tot atâtea lovituri indirecte date imperialismului asiatic instalat pe Elba.

E un adevăr prea evident, pentru a mai stăruii asupra-i, acela că întărirea lumii democratice este cea mai bună garanție pentru țările noastre aservite de a-și redobândi libertățile.

Nu voi face așadar altceva decât să subliniez unele dintre ideile expuse în fața dumneavoastră.

Când raportorul nostru se întreabă dacă Europa de mâine va fi o mare Europă ... (text întrerupt).

Aduceți-vă aminte în plus că atunci când vorbiți despre țările numite în mod obișnuit satelite, se impune o schimbare de vocabular în conversațiile noastre publice sau private. Întrucât nu e vorba propriu-zis de țări sau națiuni satelite, ci numai de guverne satelite, sau mai exact de guverne vândute.

Această federație a Marii Europe, pe care e datoria noastră nu numai să o proiectăm, dar și să o construim, nu se va putea întinde decât până la Nistru și până în bazinul Vistulei, unde se află frontiera spirituală care desparte Europa de Asia.

Ceea ce ne desparte cel mai mult de Rusia asiatică nu sunt fluvii de netrecut sau lanțuri de munți, ci două concepții de viață diferite, ideea despre om și despre locul pe care el trebuie să-l ocupe în societate.

Nimic nu caracterizează democrația occidentală în ansamblul ei mai bine ca respectul față de persoana umană.

* Intervenție la Congresul N.E.I. de la Tours (septembrie 1953). Text inedit, incomplet.

Occidentul afirmă drepturile omului prin lupta individului împotriva absolutismului statului, la liberali; prin filosofia personalistă și ideea demnității umane, la creștin-democrați; printr-un program de reformă socială în favoarea celor umili, pentru bunăstarea și fericirea lor, la socialiști.

Dimpotrivă, civilizația asiatică înlocuiește ideea de persoană umană prin omul colectiv, robot fără suflet și fără discernământ, acționând conform sloganelor, care nu se bucură de drepturi proprii și nu are nici o valoare în sine.

Ilustrând în mod cinic această concepție, Lenin afirma: „Puțin importă faptul că trei sferturi din omenire va pieri, dacă sfertul care supraviețuiește va fi comunist“.

Iată principalul motiv pentru care la întrebarea raportorului nostru „Care Europă?“, noi răspundem: Europa celor 27 sau 30 de națiuni, cu toate statele astăzi aservite, dar fără Rusia, Europa națiunilor europene aparținând aceleiași familii spirituale.

Pentru noi, exilații, Uniunea celor Șase, care se va transforma mâine într-una a celor Cincisprezece națiuni, nu reprezintă decât un nucleu primordial al unei uniuni mai vaste și mai grandioase.

Această acceptare a exilaților este, după mine, actul cel mai curajos și cel mai elocvent al Adunării noastre și, în același timp, un program de viitor a cărui importanță n-a fost subliniată îndeajuns.

Noi construim Europa Occidentală fără a uita și fără a abandona Europa de Est.

Această federație va fi opera epocii noastre

Paginile ce urmează reprezintă finalul ultimului capitol al sintezei monografice *Le Risorgimento italien et les projets fédéralistes danubiens*. Redactarea ei, probabil în 1955, s-a realizat în baza unui contract de cercetare de un an, propus de C.N.R.S., în acord cu profesorul Pierre Renouvin de la Universitatea Sorbonna, împreună cu care s-au definit tema și titlul.

Avantajul soluției federale este de a înlătura în special „procedeele chirurgicale“. O declarație federală a drepturilor omului ar trebui să reia și să facă populare drepturile fundamentale înscrise în declarația Comisiei drepturilor omului a O.N.U. Dreptul la viață, dreptul la proprietate și drepturile politice fundamentale trebuie să fie reafirmate și garantate în federații, ca și în fiecare stat-membru.

În ultimul timp, federalismul european tinde să înlocuiască federalismul danubian și central-european. Se vorbește mai mult despre o Europă unită decât despre o federație regională, fie că ea s-ar numi federația Nordului, a Balcanilor sau a Dunării.

În acest curent trebuie integrată acțiunea fostului ministru de externe român Grigore Gafencu, care a participat la Conferința pentru Europa unită de la Haga (7-11 mai 1948), unde a făcut să se audă vocea poporului său. Grigore Gafencu a proclamat voința popoarelor invadate și oprite de a participa la o Europă unită. Nu există decât o singură Europă și ea nu poate trăi în vest dacă moare în est. Europa trebuie să-și regăsească forța și măreția în limitele sale naturale, deoarece ea nu va putea trăi cu o jumătate liberă și o jumătate sclavă.

După Grigore Gafencu, această federație se va realiza sub presiunea pericolului sovietic care îi amenință pe occidentali și sub influența Statelor Unite ale Americii.¹

Sub președinția lui Grigore Gafencu s-a constituit la Paris o grupare română pentru Europa unită. Această grupare a lansat un apel tuturor românilor care gândesc liber, să-și exprime credința în ideea europeană „pentru a se strânge împreună și a lupta pentru a integra cauza română în cauza europeană”.²

La Conferința Mișcării Europene de la Bruxelles din 25 februarie 1949, Grigore Gafencu analiza elementele care s-ar putea eventual opune realizării unității europene. O Europă unită se va realiza în ziua în care Marea Britanie se va decide în sfârșit să participe la Conferința europeană; în ziua în care Germania va renunța la ambițiile ei de a subjuga celelalte națiuni; în ziua în care țările din Europa Centro-orientală, redevenite libere, vor putea adera la ordinea juridică în curs de pregătire azi.

Un alt membru al Grupării Române pentru Europa Unită, Nicolae G. Caranfil, constata că structura economică și politică a Europei Centrale s-a întemeiat întotdeauna pe ideea de libertate și pe proprietatea privată, nerecunoscută de sistemul sovietic.

Organizarea Europei unite i se părea singura reintegrare posibilă a acestor țări în sistemul de libertate și progres ce trebuie să guverneze întregul continent.³

Vom încheia această lungă expunere istorică prin declarațiile pe care autorul acestor rânduri le făcea la 18 septembrie 1948, la Haga, la Congresul pentru „Organizarea Europei”, ținut sub auspiciile „Noilor Echipa Internaționale”.

Acest congres reunea reprezentanții partidelor democratice și social-creștine din șaptesprezece țări europene.

La acest congres am optat în favoarea unei federații a întregului continent, în care vor fraterniza toate popoarele Europei, integrată în frontierele sale naturale.

¹ Grigore Gafencu, *Le Congrès de l'Europe*.

² *Manifeste du Groupement Roumain pour l'Europe Unie*.

³ Nicolae G. Caranfil, *Les Roumains et le Mouvement pour l'Europe*.

Ideea restrângerii organizării Europei doar la jumătatea ei liberă datează de mult timp. În 1939 ziaristul american Clarence Streit propusese în cartea sa *Union now*, o federație atlantică a democrațiilor de pe ambele părți ale oceanului. Dar această federație nu constituie o unitate geografică, sau cel puțin o unitate economică, întrucât noul și vechiul continent sunt prea îndepărtate unul de celălalt iar industriile lor sunt concurente. Federația viitorului nu se va putea edifica pe această bază, pentru că divizarea actuală a Europei în două zone de influență, ca urmare a ultimului război mondial, e fictivă și nu se poate perpetua fără grave pericole pentru Europa rămasă încă liberă.

Dreptul public european a considerat întotdeauna că limitele Europei se întind până la frontierele etnice ale Rusiei, care aparține mai curând Asiei decât spiritului umanist și creștin european.

Dacă în locul unei Europe Orientale libere se instalează o Europă rusească, schimbul comercial între produsele industriale occidentale contra produselor agricole ale Europei Orientale nu se va putea efectua din cauza Cortinei de Fier.

Nu numai dreptul și economia politică impun, potrivit opiniei noastre, confederația europeană, ci și concepția politică proprie tuturor popoarelor Europei care au practicat și doresc să regăsească regimul democratic.

În sfârșit, timp de secole literatura și arta s-au străduit să creeze la toți locuitorii Europei un suflet european, care cere azi o patrie pe măsură. Fraternității ființelor umane trebuie să-i corespundă fraternitatea popoarelor, federația națiunilor.

Această federație va fi opera epocii noastre.

Aceeași sete arzătoare de libertate și independență și în România*

Înainte de a lua cuvântul m-am întrebat dacă intervenția mea era justificată, dacă ea putea aduce elemente noi în dezbaterile noastre.

În adevăr, exemplul unei mici țări sub dominație comunistă cum e cazul României, exemplul unei țări care n-a cunoscut experiența dezghețului, nici revoltele spectaculare din Polonia și Ungaria nu este din cele mai seducătoare atunci când îți propui să analizezi slăbiciunea sistemului comunist. Dar chiar și exemplele cele mai modeste pot fi instructive.

Am fi tentați să credem că partidul comunist e foarte puternic într-o țară unde populația a ezitat să se ridice și să-și manifeste violent voința de a se elibera din ghiarele ocupantului și de a-și redobândi libertatea.

Și totuși paradoxul există și merită analizat: n-a avut loc o revoltă în România pentru că partidul comunist e prea slab. Mă voi explica.

Atunci când studiem mai de aproape revoluțiile poloneză și ungară, vedem că ele au avut – cel puțin la început – caracterul unei revoluții în revoluție, adică al revoltei unei fracțiuni comuniste care-și zicea națională împotriva fracțiunii staliniste sau rusofile.

Ca mai toate revoluțiile europene ale secolului al XIX-lea, revoluțiile poloneză și ungară au fost opera intelectualilor, scriitorii și publiciști care au propagat idealurile de libertate și independență. Mișcărilor de idei create de intelectuali li s-au raliat tinerii și muncitorii care au luptat pe baricade.

Această evoluție n-a putut avea loc în România din cauza lipsei unei mișcări reformiste și a unor ideologi comuniști reformiști de talia unui Lukacs. Pentru că în momentul în care rușii pătrundeau în România, partidul comunist număra doar cinci sute de membri. Cadrele

*Intervenție în Congresul N.E.I. de la Arezzo (24-27 aprilie 1957).

de conducere comuniste au fost lovite de o epurare în 1953, când trei lideri ai partidului, Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu au fost ostracizați. Acestei epurări i-a urmat un sever control al carnetelor de membru care a avut ca rezultat excluderea din rândurile partidului a 200 000 de persoane. Astfel elementele nesigure din interiorul partidului au fost împiedicate să facă rău. Aceasta a făcut ca Partidul Comunist Român să fie atât de slab încât n-a putut produce până în prezent o schismă revizionistă.

Din lipsă de cadre comuniștii români sunt confrunțați cu dificultăți atunci când trebuie să-și remanieze guvernele și ca atare una și aceeași echipă, cea a lui Gheorghiu-Dej guvernează țara de zece ani.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a putut comite grave erori în trecut, s-a străduit să-l împodobească cu tot felul de epitete pe Tito, dar n-a fost pedepsit precum Rákosi, pentru simplul motiv că nu s-a reușit să i se găsească un înlocuitor comunist pe măsură.

Inexistența unui partid comunist explică în parte lipsa de reacție a comuniștilor români în raport cu destalinizarea, ca și absența unui curent reformist român de tip titoist sau gomulkist.

Acestui fapt trebuie să-i adăugăm alte împrejurări proprii României spre a explica aparenta ei pasivitate. În timp ce Ungaria are o frontieră deschisă către lumea liberă și ea a putut vedea Austria vecină eliberându-se de ocupația sovietică și devenind neutră, România nu mai are cu Occidentul decât contacte sporadice și insuficiente.

Frontierele române au fost închise atât de ermetic încât chiar publicațiile ungare, precum revista scriitorilor Irodalmi Ujsag, nu mai erau autorizate să pătrundă la noi. La fel – după Poznań – nu mai puteai găsi la București publicațiile și periodicele poloneze, considerate literatură subversivă.

Prin zdrobirea opoziției democratice, prin epurarea partidului comunist, prin ruperea oricărui contact cu lumea liberă, comuniștii români sperau să se apere împotriva oricărei tentative de insurecție națională și aceste calcule s-au dovedit în parte justificate.

Cu toate acestea, după mărturia corespondentului ziarului New York Times la București, domnul Hangen – îl citez pentru că a fost singurul corespondent de presă străin autorizat să viziteze România în

ultimul timp – după mărturia sa – anumite agitații s-au făcut simțite în rândurile studenților români. Același corespondent menționa pentru prima dată apariția a ceea ce ar fi putut deveni un curent revizionist român, atunci când semnala că unii funcționari superiori din Ministerul Afacerilor Externe și reprezentanți ai presei comuniste române priveau cu ochi favorabil revoluția poloneză.

Informațiile date de domnul Hangen au iritat în așa măsură autoritățile comuniste române încât imprudentul corespondent de presă a fost expulzat din țară la finele anului trecut.

Pentru a îndepărta poporul român de revoluția și de cauza revoluționară ungară, pentru a împiedica formarea unei eventuale coaliții revoluționare maghiaro-române, comuniștii români au inventat în întregime tot felul de teze stupide, apelând la sentimentele șovine cele mai condamnabile și mai detestate spre a opune pe unul celuilalt popoare pe care totul trebuie să le unească.

Realitatea era cu totul alta dacă ne gândim că în timpul revoluției, postul de radio controlat de revoluționarii unguri adresa un apel foarte amical românilor și slovacilor, sugerând o unitate de acțiune revoluționară.

Această unitate a fost preconizată într-un alt mod în revoluția de la 1848 de istoricul român foarte onorat de comuniști, N. Bălcescu. Ea n-a putut avea loc în toamna trecută pentru că frontierele spre Ungaria au fost închise ermetic și mișcările studenților repede înăbușite prin arestări masive.

Concluziile practice ale acestei scurte incursiuni în istoria recentă în care n-am predicat deloc insurecția, dar am analizat obiectiv revoltele care au avut loc și ecoul lor în România, pot fi următoarele:

Toate țările din Europa de Est, chiar acelea care par cele mai stalinizate, au fost zguduite de evenimentele din Polonia și Ungaria, pentru că pretutindeni există aceeași dragoste arzătoare pentru libertate și independență. S-ar putea spune chiar că există și stăruie încă un pericol de izbucnire și contagiune revoluționară pe care oamenii responsabili n-o pot încuraja în condițiile actuale.

Profitând de această atmosferă tulbure, Tito și Gomulka încearcă să întărească mitul comunismului național și să se substituie comunismului *tout court*. În interesul ideii democratice înseși, nu trebuie să le propunem țărilor din Europa de Est dictatura lui Tito ca ideal al luptei lor pentru libertate. Occidentul trebuie să formuleze o politică est-europeană mai clară și mai bine definită și să nu lase această regiune a Europei în mâinile comuniștilor sau s-o abandoneze comunismului național.

Uniunea în suferință a popoarelor oprite ca și uniunea în lupta comună pentru Europa unită, a occidentalilor și exilaților, îi irită peste măsură pe sovietici. Aceasta reprezintă confirmarea peremptorie că noi suntem pe calea cea bună și că trebuie să întărim frontul unit european.

Numai astfel vom izbuti să învingem forța brutală și subtilitatea dialectică a sovieticilor și să facem să domnească pacea și prosperitatea în întreaga Europă.

Revoluția ungară și-a pierdut repede acest caracter pentru a deveni insurecția unui întreg popor.

Totuși trebuie să constatăm că ne aflăm astăzi în situația dureroasă de a aștepta mult de la comunismul național. Întrucât opoziției democratice i s-a pus botniță în acești ultimi doisprezece ani în Europa centrală și orientală și apariția curentelor socialiste revizioniste în cadrul partidelor comuniste e salută de mulți cu aplauze nemeritate.

Democrația creștină și lumea a treia*

Africa interesează întreaga omenire. Când miza politică și economică e importantă și ea înseamnă câștigarea pentru democrație sau pentru comunism a unui continent întreg, faptul e de natură să influențeze deznodământul conflictului care opune două lumi și două stiluri de viață diferite.

Dar pe lângă acest interes calificabil ca fiind de ordin general, mai e unul care-l privește în mod special pe europeanul din Est, întrucât constatăm că Europa de Est e din ce în ce mai solicitată de realitățile africane și de alte proiecte. Nimeni nu ignoră faptul că Uniunea Sovietică utilizează țările din Europa de Est pentru infiltrările comerciale și tehnice în statele noi, aflate în căutarea ajutorului țărilor mai dezvoltate.

Există la ora actuală în statele satelite școli de cadre care-i formează pe agitatorii politici a căror misiune este de a semăna tulburări în Africa, incitând naționalismul african. Aceste școli își au sediile, una la Budapesta, două la Praga, două în Germania de Est și cea de-a șasea la Varșovia.

Se cunoaște rolul jucat de comuniștii cehoslovaci în Guinea, unde, sub acoperirea asistenței tehnice, au debarcat arme și chiar ofițeri pentru instruirea armatei și a poliției locale. Și mai recent încă, alți comuniști cehi au fost amestecați în evenimentele din Congo, ceea ce a provocat expulzarea membrilor misiunii lor diplomatice. Anumite indicii lasă să se prevadă că Uniunea Sovietică i-ar putea utiliza pe comuniștii români pentru a inocula virusul comunist în America Latină, poporul român având prin originea și prin limba sa mai multe contingente cu popoarele neolatine; se observă deci că nefericita împărțire politică a Europei produce azi efecte total neașteptate, de vreme ce Occidentul trebuie să

* Intervenție la Congresul al XIV-lea al Noilor Echipa Internaționale, Paris 22-24 septembrie 1960.

pareze, la Akra, Conakry, Léopoldville și Havana, ofensiva comunistă prin intermediul țărilor din Europa de Est.

Iată-ne deci și pe noi, exilați din Europa Centrală și Orientală, în situația de a ne pune această problemă, a popoarelor de culoare și a statelor subdezvoltate.

După părerea noastră, armura sovietică nu e atât de formidabilă pe cât pare, dar nimeni nu caută cu adevărat să o străpungă prin rațiune. În ce mă privește, mă voi mulțumi să subliniez și alte grave contradicții ideologice comuniste privind politica respectivă față de țările subdezvoltate. Există o contradicție flagrantă între comunism ca doctrină a luptei de clasă și naționalismul burghez al statelor în curs de dezvoltare. Se poate afirma că șefii politici ai țărilor din Africa, America Latină și Asia se simt în general atrași de mirajul industrializării rapide promise de comuniști, mai curând decât de sistemul absolutist reprezentat de comunism. Acești șefi speră să vadă realizându-se la ei, grație sistemului planificării de stat proslăvite de ruși, o rapidă creștere a nivelului de viață, dar nu doresc să cadă sub tutelă sovietică. Propaganda occidentală trebuie să fie mai activă pe lângă această *inteligenția* de culoare, pe lângă acești șefi de grupări ai mișcărilor naționaliste, spre a-i convinge că împrumuturile comuniste fără dobândă sunt în realitate foarte interesate și că rublele și tehnicienii comuniști sunt agenți secreți și eficace ai unei ideologii antinaționaliste și neocolonialiste, ale căror prime victime vor fi ei.

Dar în afara acestei uniuni contra naturii dintre comunism și naționalism, există chiar în interiorul lagărului comunist o altă contradicție ideologică pe tema politicii economice de urmat față de țările noi și subdezvoltate. Această contradicție a fost relevată printr-o recentă polemică de presă chino-sovietică. Comuniștii chinezi consideră o eroare ajutorarea țărilor subdezvoltate cu structură burgheză. Ca și în cazul, devenit celebru, al războaielor evitabile și inevitabile, comuniștii chinezi îl citează în sprijinul lor pe Lenin, subliniind că Maestrul lor n-a consimțit în gândirea sa să întrețină relații cu opoziția liberală. Fără îndoială, chinezii nu vor fi atât de puri, de dezinteresați, încât să riște noi fricțiuni cu sovieticii, pentru simple motive ideologice. Ajuns la

aceste concluzii, permiteți-mi să revin la poziția inițială și să vă vorbesc din nou ca un european din Est.

Care este spectacolul ce ni se prezintă azi înaintea ochilor ? A ochilor noștri de oameni liberi, care nu privim problema țărilor subdezvoltate nici prin ochelarii unor excolonialiști, nici prin aceia ai unor persoane formate la școala de cadre comunistă.

Îi vedem de o parte pe occidentalii roși de teribile complexe, bătându-se în piept într-o *maxima mea culpa* și strigând: „Suntem niște căpcăuni colonialiști ! Vrem să ne ispășim păcatele, oferindu-vă bani pentru a vă păstra iubirea. Sacrificăm în Congo, pentru această nouă prietenie, medici și tehnicieni albi; căci acum, foștii exploatați trebuie să-i exploateze la rândul lor pe exploatatori.“

E o atitudine care poate fi considerată, mă iertați, inutilă și umilitoare, căci popoarele de culoare, ele însele, nu pretind nepoților colonizatorilor o Canossa care să răscumpere totul.

Iată-i de cealaltă parte a baricadei pe acești jongleuri dialectici care sunt comuniștii. Ei acuză Belgia de imperialism pentru că a acordat independența Congoului și califică Franța drept „citadelă a reacțiunii internaționale“, pentru că și-a transformat imperiul colonial într-o comunitate de state independente.

Pe acești cavaleri moderni ai anticolonialismului noi îi cunoaștem bine, căci în timp ce predică decolonizarea lumii de culoare, practică cel mai rușinos colonialism în inima însăși a Europei, reînviind în acest fel, epoca sclaviei albilor, considerată revolută pentru totdeauna.

În ceea ce mă privește, regret uneori că nu sunt un om de culoare, ca să vă pot spune pur și simplu: „Niște colonialiști asemenea vouă le-au oferit popoarelor de culoare modul lor de a reflecta, de a crede și de a voi, adică logica greacă, creștinismul și voința de a trăi în libertate. Colonialiștii ca voi sunt de departe de preferat colonialiștilor sovietici, care ne-au impus dialectica minciunii, ateismul și sclavia“.

3. Corespondența

Primită și trimisă de George Ciorănescu

NOUVELLES EQUIPES INTERNATIONALES
Secretariatul General

25 august 1948

Dragă domnule și prietene,*

Ținem să vă mulțumim foarte viu pentru participarea dumneavoastră activă la zilele de studiu de la Fiuggi – Roma.

Sperăm că ați păstrat o amintire foarte bună a acestor zile.

V-am fi recunoscători dacă ați binevoi să publicați *articole* asupra acestei reuniuni, făcându-le să apară în ziare și reviste asupra cărora aveți influență.

Am putea să vă cerem să ne trimiteți ziarele și revistele din țara dumneavoastră în care se va fi vorbit despre această reuniune și despre N.E.I. în general ?

Vă mulțumim anticipat și vă rugăm să credeți în sentimentele noastre cele mai amicale.

J. Soyeur
Secretar general

30.08.1948

* Scrisoare adresată lui George Ciorănescu de secretarul general al N.E.I., Jules Soyeur.

Dragă prietene,*

Sunt dezolat pentru a vă fi făcut să așteptați sâmbătă în zadar. Tatăl meu mi-a transmis prea târziu scrisoarea dumneavoastră pneumatică. Iar comunicațiile poștale între Paris și Normandia, unde mă aflu în prezent, sunt încă primitive.

Voi fi la Paris luni, 6 septembrie. Vă voi da imediat un semn.

Doresc de asemenea să vorbesc din nou cu dumneavoastră despre N.E.I., despre congresul de la Fiuggi și despre cel de la Haga.

Din motive profesionale nu mă voi afla cu siguranță la Haga. Dar contez să-i studiez pregătirea de aici, prin convorbiri cu Soyeur, Bichet și alți câțiva.

Veți fi acolo, cred, apărătorul excelent al propunerii pe care noi am semnat-o la Fiuggi.

În fine, va trebui să discutăm și să lucrăm împreună cu alții în legătură cu activitatea din această iarnă.

Am fost foarte favorabil impresionat de atitudinea justă a delegaților din Europa Orientală.

Aceasta este o garanție de reușită pentru colaborarea pe care o realizăm la Paris între țări exilate și francezi.

Al dumneavoastră,
Gérard Etienne

Nouvelles Équipes Internationales

Dragul meu prieten**

Ai vrea să le anunți membrilor echipei române conferința următoare ? „Creștinătate și universalitate“ (Religie și politică) a reverendului părinte Montuclard (director al revistei *Jeunesse de l'Eglise*).

Cu discuții (îndeosebi pentru tinerii care se interesează de problemele politice).

Joi 7 aprilie (1949) orele 17. Cité-Club, 33, Bd. de Courcelles, XVII-e, etaj I.

* Scrisoare adresată lui George Ciorănescu de Gérard Etienne din „echipa franceză“ a N. E. I., cofondator al Secției lor tinere.

** Din arhiva privată George Ciorănescu.

Voi invita oficial pe delegații N. E. I. la reuniunea tinerilor din 5-6 aprilie. Această conferință va fi urmată, poate, de un porto de rămas bun înainte de Salzburg.

Aș fi mulțumit să-i văd pe români numeroși... ca întotdeauna.

Mulțumesc, cu prietenie

Gérard Etienne

Les Tilleuls, 8.08.1949

Dragul meu George,*

Sunt foarte mulțumit că ai putut profita de un bon gratuit. Regret doar că nu te pot ajuta mai frecvent.

E evident regretabil că ai lipsit de la ultima reuniune a comitetului executiv al N.E.I. Gândește-te deci că avem de dat o bătălie dură cu conservatorii. De aceea, noi toți, cei de același spirit din Franța și din Ungaria, din Italia și din România, și din alte părți, trebuie să ne strângem rândurile.

Apărarea ideilor noastre merită fără îndoială să renunțăm la o excursie. Personal am renunțat la Gross Glockner.

Mi se pare că nici unul din noi nu e la adăpost de o slăbiciune. De aceea trebuie să ne scuturăm unii pe alții și să ne susținem.

Acestea fiind zise, munca ta la Congres ni s-a părut tuturor de prim ordin. Îți mulțumesc personal. Lucrurile cele mai grele însă ne stau în față. Trebuie să evităm orice inițiativă independentă care ar dăuna coeziunii noastre și mai ales să evităm de a subordona exigențele noastre internaționale unor interese mai înguste de partid (mă gândesc astfel la un bun număr dintre amicii noștri austrieci). Este singurul mod pentru noi de a ne păstra cu fidelitate, până la eliberarea lumii de forțele materialiste, credința noastră în realizarea unei adevărate democrații creștine (în sensul în care am dezvoltat ideea în strada Ribera), cu ajutorul marilor noastre forțe politice respective.

Cu prietenie fraternă,

Gérard Etienne

P.S. Contează pe tine pentru ca după vacanță să aprofundăm cunoștința noastră reciprocă. Semnalează-mi amărăciunile tale. O voi face la rândul meu.

* Scrisoare adresată lui George Ciorănescu de Gérard Etienne.

*Fragmente din scrisori adresate de Marie-José Meeus,
secretară adjunctă a Partidului Social-Creștin Belgian,
lui George Ciorănescu**

31 octombrie 1948

„... Cred că există valori de prim-plan, precum faptul de a fi dezinteresat, viața interioară, sărăcia și credința și altele încă. Și că dacă vrem să construim o Europă solidă, astfel de calități ar trebui să-i constituie cimentul. De aceea îi respect, îi admir și îi iubesc atât de mult pe exilați, pentru că ei aduc în edificarea acestei lumi materia forte prin excelență care se cheamă suferință.“

Marie-José Meeus

27 iulie 1949

„... Dacă dorim să construim ceva, La Palice însuși ar zice că trebuie să fim acolo. Politică de prezență, susținută de ideea pe care vrem s-o apărăm; și voință fermă de a atinge scopul... și continui: dacă vrem să construim Europa, consider că e necesar să lucrăm nu ca diletanți, ci cu o mare forță morală și cu un ideal fixat pe un punct de referință capitală. Altfel, ce diferență e între un creștin-social și alți tineri ?“

Marie-José Meeus

* Scrisori din arhiva privată a lui George Ciorănescu.

NOUVELLES EQUIPES INTERNATIONALES

Paris, 18 octombrie 1950

Domnului CIORĂNESCU
7, rue Malebranche
Paris, 5^{ème}

Dragul meu prieten,

Începând cu noiembrie viitor, echipa franceză a N.E.I. va publica un jurnal numit: „L’evail de l’Europe“.

Am fi foarte fericiți dacă ați putea să ne trimiteți un articol asupra a ceea ce aveți ca informații recente despre ce se petrece în țara dv. și în țările din Europa Centrală.

Ar fi necesar să primim acest articol foarte curând, dacă e posibil la finele săptămânii sau la începutul celei următoare.

Cu mulțumiri anticipate pentru ceea ce veți putea face,

Foarte amical, al dv.

Robert Bichet
Deputat de Seine și Oise,
fost ministru,
Secretar general al N.E.I.

DEMOCRAZIA CRISTIANA
UFFICIO COLLEGAMENTO COLL’ESTERO

Roma, 24 octombrie 1950

Ilustre și distinse prietene,

Am primit cu deosebită plăcere publicația ta „La protection sociale de la jeunesse européenne“.

Studiul tău asupra unei teme atât de importante a fost citit de mine cu viu interes și e considerat de noi o contribuție valabilă la eforturile pe care conducători și organizații de tineret din întreaga Europă le fac azi, în scopul de a rezolva probleme atât de decisive și preocupante pentru tineret.

Te voi informa în legătură cu publicarea sa în presa noastră, și în așteptare îți trimit cele mai bune și mai cordiale salutări.

Franco Nobili
Dr. George Ciorănescu
87, Bd. St. Michel
Paris V

MIȘCAREA EUROPEANĂ
SECRETARIATUL INTERNAȚIONAL PENTRU TINERET

Paris, 12 martie 1953

Dragă prietene,*

Neputând să te contactez prin telefon (am încercat de mai multe ori la 9.22.59) îmi permit să-ți scriu *pentru a stabili o întâlnire cât mai repede posibil*.

Este vorba de o importantă conferință asupra Europei Centrale și Orientale, organizată de Mișcarea Europeană pe plan tânăr, și care va avea loc în luna mai sau la început de iunie, aici la Paris. Conferința va dura cel puțin 3 zile și va reuni circa 100 de delegați (cu toate cheltuielile rambursate), dintre care aproape 70 de tineri exilați din Europa Centrală și Orientală, restul fiind delegați tineri din Occident (din N.E.I. și din celelalte mișcări).

* Scrisoare adresată lui George Ciorănescu de Thomas Philippovich, secretar general al Tineretului European Federalist.

Secretariatul Internațional organizează Conferința sub propria-i responsabilitate, secondat de un Comitet de inițiativă compus din câte un reprezentant al exilului din fiecare mișcare (N.E.I., socialiști, Tineretul European Federalist, liberali, Uniunea Federativă Interuniversitară) și din doi reprezentanți ai Secretariatului Internațional, între care și eu. Sunt de asemenea însărcinat cu secretariatul Comitetului de inițiativă și cu pregătirea tehnică.

Este indispensabil să pot discuta cu tine în detaliu toate acestea și îți cer să binevoiești să-mi telefonezi într-una din diminețile următoare aici, sau seara la domiciliul meu privat: Passy 95-04 (21, rue de Lubeck-16^o).

În așteptarea telefonului tău și în speranța de a te revedea curând, te rog să primești expresia celor mai bune sentimente amicale ale mele.

T. Philippovich

Paris, 16 martie 1954

Doamnă,

Cu ocazia alegerilor parțiale de duminică trecută, când alegătorii dumneavoastră au știut să recunoască în dumneavoastră candidatul uniunii naționale franceze, echipa română a tinerilor N.E.I. vă exprimă felicitările sale călduroase pentru magnificul succes raportat.

Acest succes nu face decât să confirme devotamentul dumneavoastră față de cauza democrației, a libertății, a ideii europene și a eliberării popoarelor aservite, adică a unui program de pace, de justiție și de speranță.

Celor 138 394 de voturi pe care le-ați obținut, vă rugăm să le adăugați, doamnă, devotamentul ardent al tinerilor români din N.E.I., care vă consideră de mult timp printre cei mai generoși apărători ai aspirațiilor lor celor mai elevate.

George Ciorănescu
Președinte al echipei naționale române

Doamnei Germaine Peyroles
Deputat de Seine și Oise

Union Internationales des Jeunes Démocrates Chrétiens*

Roma, 16 septembrie 1953

Domnului George Ciorănescu

10, rue de Cernes

Paris V^c

Dragă prietene,

În numele Uniunii noastre, avem plăcerea să vă transmitem cele mai vii mulțumiri ale noastre pentru modul magistral în care ați prezidat lucrările Comisiei culturale la al V-lea Congres anual al nostru de la Tours.

Datorită talentului și competenței dv., Comisia dv. a obținut rezultate excelente care s-au tradus în declarația finală a Congresului.

Vă rugăm să credeți, dragă prietene, în asigurarea sentimentelor noastre cele mai amical devotate.

Edward Bobrowski,
Secretar general
Franco Nobili,
Președinte

Mouvement Républicain Populaire

Paris, 16 aprilie 1953

Dragă prietene**,

Am primit foarte interesantul dv. raport asupra desovietizării democrațiilor populare și vă mulțumesc. Sper să am ocazia de a mă întreține cu dv. într-o zi apropiată asupra acestei probleme.

Vă rog să credeți, dragă prietene, în asigurarea sentimentelor mele cele mai bune.

J. Mallet.

* Din arhiva privată G.C.

** Din arhiva privată G.C.

Mouvement Républicain Populaire
Paris, 10 mai 1957

Domnului Ciorănescu
10, rue de Cernes
Paris 5^e

Dragă prietene*,

Îmi permit să vă adresez alăturat articolul pe care l-am consacrat în *Forces Nouvelles* congresului organizației Nouvelles Équipes Internationales de la Arezzo.

M-am străduit să fac, din punct de vedere francez, sinteza ideilor care au fost exprimate în cursul acestor zile de muncă și reflecție.

Sper că n-am fost prea infidel, nici prea incomplet.

În această speranță, vă rog să primiți, dragă prietene, asigurarea sentimentelor mele cele mai cordiale.

Jacques Mallet

NOUVELLES EQUIPES INTERNATIONALES
UNION DES DÉMOCRATES CHRÉTIENS

Gand, 29 martie 1954

Dragul meu prieten,

Vă informez de buna primire a patru exemplare ale cărții „Les Chrétiens derrière le Rideau de Fer” și vă mulțumesc mult pentru că ați binevoit să mi le trimiteți.

Această interesantă operă este foarte bine prezentată și va cunoaște, sper, o largă difuzare.

* Din arhiva privată G.C.

Vă rog să credeți, dragul meu prieten, în asigurarea sentimentelor mele celor mai bune.

A.E. de Schryver,
Ministru de Stat
domnului George CIORĂNESCU
Rue des Carmes, 10
Paris 8^{ème}

Paris, 24 mai 1955
„WIR”
Österreichs Junge Bewegung
Wien I
Kaerntnerstrasse 51

Domnilor,

Cu ocazia marelui eveniment istoric al semnării Tratatului de pace cu Austria, în ziua în care patria dv. își redobândește libertatea și deplina suveranitate, vă exprim în numele tineretului român liber, întreaga noastră bucurie de a vă vedea întrând pe deplin în familia popoarelor independente și toate urările noastre pentru înflorirea și prosperitatea patriei dv.

Suntem convinși că eliberarea Austriei înseamnă un mare pas înainte către apropiata eliberare a propriei noastre țări, când vom fi în măsură să construim împreună – în deplină libertate și independență – un viitor mai bun pentru generația noastră și cele care ne vor urma.

Trăiască Austria liberă și independentă !

George Ciorănescu
Președinte al Secției Române a Tinerilor
din Noile Echipa Internaționale

München, 13.09.1990

Domnului J.H. Molenaar
Secretar General al Mișcării Europene
Rue du Trône 98, Bte 8
B-1050-Bruxelles

Domnule Secretar General,

Vă rog să primiți în primul rând toate scuzele mele pentru întârzierea răspunsului meu la scrisoarea dumneavoastră referitoare la viitorul statut al Consiliilor naționale din țările Europei Centrale și Orientale.

Transferarea domiciliului meu de la Paris la München și timpul mort al marilor vacanțe sunt în mare parte răspunzătoare de această întârziere.

E o datorie elementară să aduc un omagiu înțelepciunii Consiliului Federal al Mișcării Europene pentru a ne fi acceptat în sânul său cu titlu egal cu acela al Consiliilor naționale ale popoarelor libere, pentru a fi urmărit îndeaproape evenimentele perpetrate în țările din Est și pentru a fi ascultat cu atenție rapoartele și doleanțele noastre, toate acestea fără a pretinde cea mai neînsemnată contribuție materială.

În acest fel imaginea unei Europe totale s-a concretizat și a rămas vie nu numai în visele de viitor ale continentului nostru, dar și în dezbaterele oamenilor politici contemporani.

Mișcarea Europeană a făurit astfel soarta Europei unite care se profilează astăzi de la Atlantic până la frontierele etnice ale Rusiei rușilor.

Consiliul Național a avut satisfacția să contribuie la nașterea acestei lumi noi, colaborând mai bine de patruzeci de ani cu Mișcarea dumneavoastră, animat de credința și de speranța în zile mai bune.

Fără îndoială, voi rămâne personal foarte legat de Mișcarea Europeană, pe care înțeleg să o servesc loial și în viitor, furnizându-i toate informațiile necesare pentru constituirea unui Consiliu Național Român cu adevărat reprezentativ pentru forțele politice democratice și pentru valorile morale existente în România.

Al dumneavoastră foarte îndatorat și devotat,

George Ciorănescu

SECRETARUL GENERAL

MIȘCAREA EUROPEANĂ
Organizație internaționalăDomnului George Ciorănescu
Veit-Pognerstrasse 40
D-8000 München 81
Germania

Haga, 30 octombrie 1990

Dragă domnule Ciorănescu,

Cu mare plăcere am citit scrisoarea dumneavoastră din 13 septembrie 1990 și sunt foarte fericit să reiau contactul cu dumneavoastră și să vă dau – a trebuit să aștept anumite precizări înainte de a vă putea răspunde, și acesta este motivul întârzierii reacției mele – vești foarte pozitive referitoare la activitățile europene din țara dumneavoastră.

Comitetul nostru executiv a putut recunoaște, într-adevăr, în recenta sa reuniune, în calitate de membru asociat, noul nostru comitet pregătitor din România, Asociația Română pentru Europa – Mișcarea Europeană (A.R.E.), al cărei președinte este domnul Corneliu Zeană, iar reprezentantul în Elveția (și pe lângă noi), domnul Bogdan M. Popescu, Av. de l' Aire, 46, 1203 Geneva.

Sperăm ca această asociație să se poată dezvolta – așa cum au făcut-o deja vecinii dumneavoastră, ungurii – ca un adevărat consiliu național al M.E., în măsură să fie recunoscut ca membru efectiv.

Așadar, munca adesea ingrată a comitetului nostru național și-a adus roadele, și eforturile sale au fost reluate acum de forțele democratice din țara dumneavoastră, care cunoaște încă nu puține dificultăți și incertitudini.

Vechiul „comitet național“ fiind prin urmare dizolvat, vă rog să luați contact cu domnul Popescu de la Geneva pentru a vă insera împreună cu prietenii dumneavoastră în circuitul A.R.E.

Trimit copia acestei scrisori domnului Popescu și vă rog să credeți, dragă domnule Ciorănescu, în expresia celor mai bune și mai distinse sentimente ale mele.

J.H.C. Molenaar
Secretar General

4. Mărturii, comentarii, extrase de presă

Emilio Taviani

*Să triumfe în lume ideea democrat-creștină**

„... Domnul Ciorănescu, delegatul român, a spus: iată ideea viitorului: adevărata democrație creștină; și a adăugat că până acum o asemenea democrație n-a existat niciodată.

Evident, ea n-a existat niciodată într-un sens desăvârșit și poate nu va exista niciodată în mod perfect (să nu uităm dogma păcatului originar).“

În aproape toate intervențiile, dar într-o manieră cu totul incisivă în acelea ale francezilor, belgienilor și a delegatului român, s-a subliniat că politica democrat-creștină nu poate fi concepută numai în funcție de anticomunism. Suntem perfect de acord în această privință...

Înțelegem suferințele dure ale prietenilor noștri din Ungaria, România, Cehoslovacia și Polonia care au îndurat experiența regimului bolșevic, ei știu mai bine decât tinerii noștri din Italia și din Franța că problema politică adesea, azi mai ales, se traduce în termeni foarte simpli: libertate sau sclavie, dreptate sau oprimare, bine sau rău.

Și am vrea ca înțelegerea noastră să se materializeze și, în consecință, adresăm un apel națiunilor mai bogate din Occident să dea soluții concrete problemei refugiaților, a exilaților din Est care trăiesc o experiență ce putea fi și a noastră. Ea ar fi fost și a noastră dacă prietenii exilați n-ar fi luptat și n-ar continua să lupte pentru democrație, libertate, creștinătate.

* Discurs de închidere a Congresului de la Fiuggi (29-31 iulie 1948), rostit de Emilio Taviani, secretar general al Democrației-Creștine italiene.

Înainte de a încheia, vă adresez mulțumirile mele și ale tuturor democraților creștini italieni, recomfortați să vadă că ideea democrat-creștină nu este o idee belgiană, italiană, franceză sau austriacă, ci o idee europeană. Și sperăm să putem constata la viitorul congres, o idee mondială.

Houben

Bruxelles, 21.08.1953

Robert Houben, Secretar general al Partidului Social-Creștin Belgian

*Uniunea Democraților-Creștini. Organizare și funcționare**

Misiunea *Noilor Echipe Internaționale* (N.E.I.) a fost clar definită în art. 2 din Statut...

Fidelitatea față de această misiune a fost reafirmată în rezoluția adoptată în septembrie 1952 la Fribourg.

În dezbaterile asupra „Forței și slăbiciunii creștinilor în democrațiile europene” s-a putut constata datorită muncii excelente a raportorilor, că această forță este o realitate, dar că mijloacele de acțiune și de organizare sunt prea slabe pentru a asigura o influență eficace a acestor forțe asupra vieții europene...

Idealul european nu poate fi epuizat în constituirea Europei celor Șase și nici a Europei celor Cincisprezece. Libertatea persoanei umane fiind unul din principiile fundamentale ale existenței sale, pacea pe care N.E.I. își propun să o instaureze nu poate fi căutată în afara libertății.

Atâta vreme cât dictatura totalitară calcă în picioare în Europa libertatea a milioane de oameni, solidaritatea umană și cu atât mai mult solidaritatea creștină ne impun – precum ne-o amintește rezoluția adoptată la Fribourg cu privire la popoarele din Est – nu numai să afirmăm că Europa nu-și va regăsi

* Fundația Konrad Adenauer Fond. ACDP IX-002-091. Rezoluția Congresului N.E.I. de la Fribourg (12-14 septembrie 1952) a fost adoptată în urma raportului prezentat de George Ciorănescu, „Creștinii din spatele Cortinei de Fier”. Apelul adresat de congres lumii libere reproduce integral propunerile formulate în congres de către raportor.

seninătatea și echilibrul politic și economic atât timp cât popoarele din Europa de Est nu vor fi restituite libertății, dar, și mai categoric, să desfășurăm toate eforturile pentru a elabora în acord și cu sprijinul democrațiilor creștini occidentali planuri comune de reconstrucție și redresare a popoarelor oprite, după eliberarea lor.

Extras din

*Bulletin d'information de la Section des Jeunes de l'Union Chrétienne-Démocrate de l'Europe Centrale et Orientale**

Numéro spécial
L'Europe „Patrie de l'Avenir”
Le VI^e Congrès des N.E.I. à Fribourg

„Dl. Ciorănescu a trasat un vast tablou al rezistenței anticomuniste, mai ales a aceleia a Bisericii (cardinalul Mindszenty) și a descris lichidarea burgheziei, proletarizarea țăranimii (lupta contra «chiaburilor») și aservirea muncitorilor (suprimarea dreptului la grevă).

Concluzia a fost aceea că Creștinismul e singura forță care opune o rezistență riguroasă și de neînfrânt materialismului stalinist. Deci creștinii trebuie să-și întărească organismele care și-au dovedit forța și eficacitatea în lupta anticomunistă: Biserica, școlile, syndicatele, organizațiile de tineret. Ei trebuie să utilizeze într-un mod mai eficace informațiile despre persecuții și să nu spună, precum un anumit episcop, că «ceea ce se petrece dincolo de Cortina de Fier nu mă interesează».

«Prima datorie morală a creștinilor din lumea liberă este de a mărturisi prin toate mijloacele posibile unitatea și solidaritatea lumii creștine. Atunci când un Creștin suferă, toți Creștinii trebuie să-i resimtă durerea», a încheiat dl. Ciorănescu“.

* KADOC-Louvain – *Fond Papiers De Schryver* 7.6.2.2.2.

Rudolf Lewandowski

Fondarea Uniunii Tinerilor Creștin-Democrați*

După scurte pregătiri, primul congres al tinerilor creștin-democrați s-a întrunit în cursul verii anului 1948 la Fiuggi, în apropierea Romei... Fiuggi... cine ar putea uita oare nopțile de vară în care am făcut cunoștință și am început să discutăm. Întâi rezervați, apoi încrezători, ne-am simțit ideile și proiectele la același diapazon, cu toții aveam de făcut față acelorași probleme și doream colaborarea tuturor tinerilor care voiau o Europă nouă și creștină.

... Cum nu voiam să ne despărțim fără a fi pus bazele unei munci în comun pe plan internațional, s-a decis crearea unei Secții a tinerilor în cadrul organizației *Noile Echipe Internaționale*. Dacă Fiuggi rămâne astfel primul jalon al mișcării, o datorăm mai ales ambianței ei pe care prietenii noștri italieni, și în mod special, Franco Nobili, au știut să o creeze...

Mari pregătiri erau necesare, pregătiri care puneau mai multe probleme acestei organizații care se naștea.

Un anumit număr de experți s-au întâlnit în acest scop la Paris, în februarie 1949, și au pus bazele *Cartei Tineretului*.

Președintele echipei austriece, J. Hans și un prieten român, Ciorănescu, au participat activ la lucrări. Între timp, pregătirile pentru Congresul de la Hofgastein continuau.

Grație unei organizări perfecte, în mijlocul bucuriei revederii, conștienți de a identifica în sfârșit o cale de urmat, tinerii creștin-democrați au fost ajutați să-și simtă pentru prima dată coeziunea și forța.

Hofgastein a însemnat astfel fixarea definitivă a Secției tinerilor pe platforma internațională.

* Fond ACDP IX-002-066/1-2

Scrisoare-Prefață

O întâlnire prietenească în Sicilia, acum câțiva ani, cu ocazia unui colocviu despre părintele Ventura, acest teolog prieten cu Lamennais, predicator la curtea lui Napoleon al III-lea, îmi oferă onoarea de a introduce cartea profesorului Delureanu. Sub titlul: *Pentru Europa unită. Inspirația creștină a exilului**, ea luminează un om, George Ciorănescu, și o dublă istorie, aceea a construcției europene și aceea a exilaților din „cealaltă Europă” în timpul războiului rece și al dominației comuniste asupra Europei centrale și orientale. George Ciorănescu, care a trăit la Paris, a fost prieten cu Robert Bichet, primul președinte al Noilor Echipa Internaționale, fondate în 1947, și a participat la întemeierea secției de tineret a Noilor Echipa Internaționale. Ștefan Delureanu prezintă în această carte, pe lângă alte scrieri ale lui George Ciorănescu, cele trei broșuri pe care le-a publicat la Paris între anii 1950 și 1955, sub egida N.E.I., consacrate protecției sociale a tineretului european, creștinilor din spatele Cortinei de Fier, tineretului din Europa Centrală și Orientală sub dominația comunistă. Martor angajat al timpului său, George Ciorănescu a fost și un istoric, care, în cadrul Centrului Național al Cercetării Științifice și sub patronajul decanului Pierre Renouvin, fostul meu maestru, a continuat o cercetare despre Risorgimento și proiectele federaliste dunărene, reprodusă parțial în paginile următoare.

Noile Echipa Internaționale (Uniunea Internațională a Democrațiilor Creștini), întemeiate în iunie 1947, sunt o verigă în lunga istorie a Internaționalei partidelor democrat-creștine, create la sfârșitul primului război mondial, la inițiativa lui don Sturzo, fondatorul Partidului Popular italian. Ș. Delureanu, în documentele atât de utile pe care le oferă în

* Titlul inițial al cărții *Geneza Europei Comunitare*.

anexă, prezintă un mesaj al celui care a fost cel mai mare gânditor democrat-creștin din secolul al XX-lea, la congresul de la Sorrento din 1950 al Noilor Echipa Internaționale. Acestea – și cartea de față o amintește în mod oportun – au avut un loc apreciabil în mișcarea care, de-a lungul unei istorii complexe și a numeroase crize, a dus la construcția Uniunii Europene. Ele au jucat un rol nu mai puțin important în apropierea decisivă, după atâtea conflicte, dintre Franța și Germania, temelia noii Europe. Ele au marcat, de asemenea, grație în special unor exilați ca George Ciorănescu, o atenție lucidă față de situația țărilor europene de sub dominația comunistă.

Nu democraților creștini li se vor putea reproșa iluzii sau timiditate față de comunism. Ei descopereau în aportul creștinismului fundamentele fermității lor în fața totalitarismului și fundamentele viziunii lor asupra unei Europe care să nu fie dominată de imperativele economiei sau de exigențele politicii internaționale, ci care să fie înainte de toate o Europă a Spiritului. Trebuie să-i fim recunoscători lui Ș. Delureanu pentru că restituie timpului nostru strălucirea acestui mesaj.

Jean-Marie Mayeur

Profesor la Universitatea Sorbonna – Paris

Postfață

George Ciorănescu. O viață pentru Europa

Militant prodigios de activ, cu inteligență asimilatoare, George Ciorănescu a aparținut acelei generații chemate de o istorie muribundă să devină în perioada imediat postbelică una de întemeietori, comilitani în profesarea unui ideal încorporat în act, țesători itineranți – în cazul exilaților – ai părții mai puțin vizibile, ascunse a *Marelui Proiect*.

Personalizându-și tributul adus vastei opere de palingeneză reclamată polifonic de epocă, și-a asumat exemplar răspunderi și roluri pe măsura exigențelor celei mai spectaculare lupte pe care omenirea o dădea împotriva negării vieții libere.

Luminat lăuntric de o credință și comandat de o morală, angajamentul și itinerarul său în interiorul mișcării europene de inspirație creștină, au avut o preistorie.

România lăsase să se întrevadă, după 1944, un nou început, sub impulsul actului regal și al restaurării valorilor liberal-democratice, destinate să vestească, o dată cu eliberarea, o renaștere.

Gruparea Partidului Național Țărănesc, îndeosebi, inspirată de tradiția democrat-creștină, prevestea o promițătoare revigorare, în măsură s-o ajute să redevină principala forță politică din țară.

Programul său se elaborase într-o dublă istorie complexă, una regională, în cadrul imperiului multinațional habsburgic în care se

manifestase ca purtător de stindard al românilor, cealaltă, interbelică, națională și în parte internațională, când polarizase așteptările largi ale celor ce identificau în ea promotoarea curajoasă a unor reforme avansate, o speranță blocată brutal de marea criză economică și de guverne degenerate în regim.

Unificator al puternicului partid țărănesc de inspirație creștină din România, Iuliu Maniu – contemporanul lui Luigi Sturzo și al lui Marc Sangnier – purtător coerent al unui mesaj internaționalist de reconciliere și înțelegere între națiuni, în ansamblul unui concept federal, conducea în țara ocupată mișcarea de rezistență împotriva dominației sovieto-comuniste.

În tânărul exponent al noii generații, George Ciorănescu, bine servit de o formație superioară filosofico-juridică și economică și de o cultură politică din care nu lipseau nici familiarizarea cu gândirea pentru acțiune a lui Giuseppe Mazzini, nici asimilarea celei mai recente literaturi federaliste britanice, în centrul căreia se afla studierea dezvoltării ideii federale și a realizabilității unei federații europene, prezența unui spirit universalist, interesat de organizarea păcii, s-a manifestat precoce.

Teza sa de doctorat în științe politice, prezentată la Cluj în 1946, sub conducerea profesorului George Sofronie, pe o temă riscantă într-o Românie comunistă – *Românii și ideea federalistă* – o atestă substanțial.

Publicată la cincizeci de ani distanță de Editura Enciclopedică, sub îngrijirea Georgetei Penelea Filitti, opera propune un secol și jumătate de reconstrucție istorică a temei, solid fundamentată pe o amplă documentare și organizată cronologic în raport cu substanța finalităților ori a substraturilor care au prezidat succesiv zeci și zeci de proiecte federale, confederale sau pseudofederale, de la finele secolului al XVIII-lea până la planurile și tentativele din preziua ultimului conflict mondial și din primii săi ani.

Examineate unul câte unul, conform relevanței fiecăruia în raport cu structurarea politico-instituțională, diverselor proiecte federaliste li se asociază studierea unor formule mitteleuropene, pseudofederaliste atunci când descriu nedisimulat vocații hegemoniale imperialiste, în special ca expresie a unui pangermanism continental și colonial, sau

ambițiile analoage ale Austro-Ungariei și complicitățile sale ca factor auxiliar.

Defilează astfel în galeria pangermaniștilor epocii wilhelmiene, ce se instituie prin unele modele în veritabilă prefață a imperialismului nazist, personaje ca Paul de Lagarde, Paul Dehn, Friedrich Lange, Karel Kaerger, Albrecht Wirth, Otto Richard Tannenberg, Konrad Winterstetten etc.

Fapt cu totul remarcabil în ansamblul posibilităților de informare atât de precare în momentul redactării, teza valorizează și opera școlii britanice de la *Federal Union*, referință obligatorie pentru orice cercetare federalistă care se respectă.

Un loc aparte ocupă în economia sintezei proiectul de State Unite ale Dunării de Jos al lui Bălcescu, prezentat contelui Zamoyski ca formulă de salvare a naționalităților oprite din zonă, necesitatea reafirmată a unei federații slavo-româno-ungare fiind dezvoltată de el într-un Memorandum adresat Comitetului Național Ungar de la Paris – conform unei directive programatice a Comitetului Național Român în exil – și reluată apoi în numele aceluiași comitet de către Dumitru Brătianu, în răspunsul românilor la Manifestul lui Mazzini din iunie 1851.

Substanțialului demers întreprins de Aurel Popovici în opera sa *Statele Unite ale Austriei Mari*, considerat de Keith Hitchins cea mai completă și mai eficace expunere a punctului de vedere federalist, i se rezervă un accent pe măsură, planul de promovare „de sus” a unui federalism supranațional, articulat în jurul arhiducelui Franz Ferdinand, rămânând relevant și prin deschiderea sa acelor ramuri ale naționalităților din Austro-Ungaria, trăitoare în afara ei.

Un spațiu analog este alocat antantelor prefederale ale Miciei Întelegeri și Uniunii Balcanice și planurilor Briand și Tardieu, cu variantele lor, în care s-a încorporat în zonă, în aceeași perioadă, ideea cultivată de personalități active și anterior în spirit federalist, precum Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod sau Milan Hodža.

Federalismul – și cu atât mai puțin cel românesc – nu a constituit pentru George Ciorănescu expresia unui interes subțire, de moment, cercetările sale continuând în Franța unde Jacques Droz – autorul unei

opere clasice asupra Europei Centrale și a evoluției ideii de Mitteleuropa – semnala în legătură cu apariția în 1953 în *Revue des Études Roumaines* a unui studiu, amănuntul semnificativ că planurile de Mitteleuropa nu aparținuseră doar germanilor și că românul Ion Maiorescu îndreptase către Parlamentul de la Frankfurt, care le-a acordat multă atenție, două „curioase” memorii ce propuneau crearea unei federații germano-ungaro-române, în măsură să poată face să eșueze proiectele de organizare panslavă în Europa Centro-orientală.

Cercetătorul care publicase acel studiu, menționat cu interes, *Autour de quelques projets fédéralistes concernant le Bas-Danube*, nu era altul decât George Ciorănescu. Studiului îi urmasă, în 1954, publicarea în aceeași revistă a articolului *L'activité fédéraliste des exilés roumains (1850-1852)*, centrat asupra activității pariziene și londoneze a lui Dumitru Brătianu și a contactelor sale în cadrul Comitetului Democrat European, într-o remarcabilă punere în valoare a presei contemporane franceze și a operei politice și epistolare a lui Mazzini, a cărei lectură aprofundată și corectă ar fi cruțat istoriografia română, de interpretări forțate, ca acelea ale lui Gheorghe Zane, și de varii speculații, adiacente gratuite.

Istoria inserării grupului radicalilor români, ca reprezentanți ai întregii națiuni, în Comitetul Central Democrat European – primul organism supranațional al democrației europene – și implicit în albia mișcării mazziniene, a devenit astfel în acei ani parte a istoriei mișcării revoluționare europene și a istoriei federalismului european.

Fidel interesului său special de studiu pentru federalism, Ciorănescu a mai redactat pe lângă alte eseuri pe temă, o operă monografică inedită, *Le Risorgimento italien et les projets fédéralistes danubiens*, prezentată profesorului Pierre Renouvin de la Universitatea Sorbonna.

Ea relua în cea mai mare parte substanța tezei doctorale de la Cluj, care se situa, prin valoarea de fond și de analiză, în seria unor sinteze monografice pe care le precedase, ca aceea citată, a lui Jacques Droz sau ca o alta, a lui Rudolf Wierer, ambele din 1960.

Asemeni precursorilor exilați de la 1848, care trecuseră de la proiect federal european la militanță revoluționară itinerantă, pentru împlinirea

lui, George Ciorănescu întreprindea, în cadrul unui mănunchi de compatrioți, același drum, înrolându-se un secol mai târziu, ca protagonist luminos al României exilate, în mișcarea proeuropeană a *Noilor Echipe Internaționale – Uniune europeană a democrațiilor creștini*.

Ca și pentru pașoptiști, Europa lui se naștea în exil.

Reînnoirea generațională produsă în P.N.Ț. antrenase în combativele sale rânduri tineri inteligenți și idealisti, entuziaști și dinamici, asemeni lui, care se edificaseră asupra curajoasei, durei bătălii pe care acesta o dădea în primii ani ai ocupației sovietice, când de demersul său etico-politic se lega și o marcată atitudine rezistențială.

Locul pe care-l avea componenta rezistențială – națională, creștină și europeană în același timp – într-o grupare ca P.N.Ț. nu putea să nu fie și o premisă a înrolării sale ulterioare în acea mișcare pentru Europa, în care angajamentul și itinerarul său de militant și conducător aveau să devină emblematice.

Expresie a unei mișcări de profundă reînnoire, partidele democratice de inspirație creștină aduceau la mijlocul anilor patruzeci o transformare notabilă în peisajul politic al statelor în care vor ajunge să guverneze, prezidând îndelung opera de reconstrucție dar și pe aceea de creare a ceva ce existase doar ca proiect al unor precursori privilegiați și devenise acum programul politic al contemporaneității: *Europa unită*.

Se eleva atunci, prevalent în lumea catolică, dar nu exclusiv, acea generație pentru care angajarea în acțiunea politică încetase să mai fie privită ca moralmente suspectabilă: o militanță care începea de îndată să se confrunte în Europa de est cu experiența tragică a comunismului, ascuns în furgoanele armatei roșii.

Perioada s-a caracterizat prin ascensiunea spectaculară într-o mare parte a Europei Occidentale a unor puternice partide de masă creștin-democrate, în măsură să exercite neefemer puterea și să desfășoare o autentică militanță, în aspirația programatică de a promova o vastă înnoire de fond a societății, pornind de la o percepție a politicii ca misiune, ca expresie a iubirii, a dăruirii de sine, a servirii omului, o militanță ideală

ardentă care, fără a se constitui în apanaj exclusiv al familiei politice democrat-creștine, va rămâne pentru ea un element identitar.

Caracterizat de marcatul interes pentru organizarea păcii, materializat anterior în proiectele federale ale lui Briand și Tardieu și în potențialul prefederal al Micii Înțelegeri și al Alianței Balcanice, urmărite atent, europeismul lui George Ciorănescu îl chema la o responsabilizare, motivată acum de spiritul democrat-creștin, de tot ce însemna Europa ca patrie a viitorului în 1947. Și nu era o simplă întâmplare că la Congresul *Noilor Echipe Internaționale* (N.E.I.) de la Haga (17-19 septembrie 1948), consacrat temei „Organizării Europei“, el avea să se refere în intervenția sa la acele antante regionale și la constanța deschiderii românilor la federalism.

Crezul său internaționalist și european îi va determina alegerea, revelându-i necesitatea de a milita în acel plan, un angajament care nu mai avea nevoie de evenimente-șoc pentru o conștientizare, fapt remarcabil la un apartenent al noii generații care de regulă așteaptă exemple, inițiative, pentru a le urma.

Conștiința sa participativă a fost determinantă în convertirea la europeismul militant, care n-a trebuit să aștepte Declarația Schuman de la Salonul Orologiului din 9 mai 1950 – care făcea prima breșă largă în betonul suveranităților naționale absolute – pentru a deveni ferm, după cum eșecul Comunității Europene de Apărare (C.E.A.) și al Comunității Politice Supranaționale, pentru a cărei edificare semnase în 1953 la Haga, cu alți exponenți politici ai exilului, *Declarația purtătorilor de cuvânt ai popoarelor din Europa Centrală și Orientală*, nu i-a diminuat încrederea în viitorul construcției europene, în triumful Europei unite ca federație – operă a „epocii noastre“ – ci, dimpotrivă, i-a intensificat acțiunea succesivă relansării europene de la Messina (1955), care va duce în 1957 la Tratatul de la Roma, creatoare ale *Comunității Economice Europene*.

Reacția sa în fața eșecului proiectului de armată europeană integrată, în urma votului negativ din Adunarea națională franceză în care gaulliștii se uniseră cu comuniștii, o cunoaștem din intervenția sa în Congresul N.E.I. de la Bruges (1954) unde, în atmosfera de vid și derută creată de

acea înfrângere în care atâția citiseră sfârșitul unei speranțe, Ciorănescu n-a văzut decât un impas de scurtă durată, reclamând peremptoriu, în numele exilaților din Est, definirea unei strategii unitare și intransigente în fața agresivității blocului monolitic oriental.

Prezent în N.E.I. de la crearea eșalonului lor tânăr – *Secția internațională de tineret*, printre ai cărei cofondatori s-a aflat în august 1948 la Fiuggi, el devenea curând președintele Grupului Român, cu un rol de contact la nivel multinațional, de inspirație, orientare și emulație în spirit european.

Pe lângă activitatea specifică N.E.I., asuma și alte angajamente europene ce nu se excludeau, în mod deosebit angajamentul în sânul *Mișcării Europene* (M.E.), întemeiată în același an ca formulă de coordonare a diverselor asociații militante preexistente, fără a constitui o fuziune a acestora.

Fără ca N.E.I. să fi reprezentat singura forță operantă în primii ani ai războiului rece în favoarea edificării europene, ele au deținut în aceea mișcare un rol central și de impuls motor, de care au fost conșiente.

Din 1948 până la transformarea lor în Uniune Europeană a Democrațiilor Creștini (U.E.D.C.), în 1965, N.E.I. au situat în prioritatea priorităților problema europeană. Conjuncția sintagmei „N.E.I.” și „construcție europeană” s-a propus ca o evidență istorică primordială.

Existența în rândurile lor a unui mental elevat de grup, a unui gen de elan colectiv, explicabil printr-o maturizare și o acțiune în profunzime, printr-o mistică europeană și creștină autentică a angajaților, a făcut posibil și legitim să li se acorde, mai ales pentru anii dintre 1948 și 1955, rangul de prim artizan în ansamblul M.E.

Natura ambiantei și amicitiiile formate au contat și ele ca un factor deloc neglijabil în învigorarea angajamentului, mai ales la apartenenții noii generații.

Forța înclinației a fost mai evidentă la militanți, printre care ea s-a relevat ca o mare credință europeană, în stare să-i facă pe acești apărători ai unei cauze să depășească adesea participarea comandantilor, pe care vroiau să-i vadă ajungând la mai multă luciditate și coerență, la mai mult

spirit de decizie. A fost acesta cazul combatanților unei mari părți a Secției tinere – din 1951 *Uniune a Tinerilor Democrat-Creștini* (U.I.T.D.C.), asiduă, consecvent federalistă, dinamică, entuziastă, mereu străină de ezitățile în parcurs ale unor „seniori“.

Ideea creștină militantă a fost la protagoniști tineri precum Franco Nobili, Gérard Etienne, George Ciorănescu, Jean Buchmann, Emil Lehnen, Edward Bobrowski, Rudolf Lewandowski, Marie-José Meeus, Maria Wilke..., elementul capital ce luminează retrospectiv linearitatea unui angajament viguros și ponderea unei acțiuni necuantificabile, expresie a unei bogății interioare mari în raport cu puținătatea mijloacelor de care dispuneau, redusă pentru exilați – după o estimare a președintelui Grupului Român – doar la „puritatea convingerilor și entuziasmul membrilor“.

Reușita punerii în operă a aceluși complex proces istoric al construirii Europei *de la prima oră* pare azi atât de naturală, încât un cercetător cinic n-a ezitat să vorbească despre asemenea tineri extraordinari ca despre frecventatorii unui club de dezbateri, *room-boys* în spatele istoriei.

Constituite oficial la Chaudfontaine, în Belgia, în iunie 1947, în urma intensificării contactelor între partidele creștine, N.E.I. își propuneau să realizeze întâlniri regulate între persoane și grupări inspirate de principiile democrației creștine și să coopereze la edificarea unei Europe unite care să fie și o Europă creștină. Fără a forma o uniune organică, ele se articula în „echipe naționale“, grupând membri ai unui partid democrat – creștin, reprezentat ca atare, personalități aparținând unui astfel de partid, dar care se angajau numai personal, membri ai unei mișcări sindicale sau ai unei organizații extrapolitice. Exilații basci, cehoslovaci, români, polonezi, unguri, bulgari, lituanieni, iugoslavi (exclusiv sloveni) erau de asemenea admiși în așa numitele „echipe exilate“, întreținând astfel ficțiunea unei Europe nedivizate.

Focar de solidarități, N.E.I. își prefixau de la origini obiectivul unirii forțelor politice și sociale într-un proiect comunitar, ideal istoric concret, pluralist, și laic, al unei noi creștinătăți, încât ele au putut fi identificate

în mare parte cu mitul unei democrații creștine unanime în raport cu procesul integrării europene.

Este adevărat, și observația îi aparține lui Altiero Spinelli, *leader* al *Uniunii Europene a Federaliștilor* (U.E.F.), că democrat-creștinii au fost primii promotori ai edificării Europei unite, într-o epocă în care alte forțe politice, inclusiv dintre acelea ce se definesc ca internaționaliste, au rămas îndelung ezitante, sceptice sau chiar contrare proiectului.

Direct sau indirect, factorii de răspundere au adus un aport de substanță susținerii active a procesului integrării, creând climatul favorabil discursului european. Considerabilă a fost astfel contribuția adusă de Congresul N.E.I. de la Haga (17-19 septembrie 1948) cu tema „Organizării Europei“, a cărui rezoluție politică a fost profetică. Ele au cerut unui continent încă bolnav de naționalisme exacerbate, realizarea unei uniuni economice și politice a Europei libere și democratice, în așteptarea extinderii ei până la limitele geografiei, și au propus convocarea unei Adunări parlamentare europene.

Discursul european a constituit veritabilul liant al N.E.I. care, de la căutarea unui nou limbaj internaționalist, au ajuns la finalizarea unui proiect comun, convinse că nici o mișcare de opinie nu avea mai multe de apărat și de protejat în Europa, o mai mare datorie de a înarma spiritual lumea, decât o forță de inspirație creștină.

Răspunzând de la fondarea lor imperioasei necesități de a realiza uniunea europeană și de a grupa personalități, nuclee și partide de matrice creștină, N.E.I. s-au mobilizat în acțiunea de responsabilizare a societății cu privire la misiunea majoră de asumat.

A face Europa sau a muri – cum predica un dilematic manifest de primă oră – părea a fi alegerea ce se impunea națiunilor Bătrânului Continent, sărăcit și slăbit de război, invazii, devastări, amenințat de absorbire sau aservire.

Ideologiile, tot mai influente asupra spiritelor și voințelor, factor de diviziune, trebuiau să redevină ceea ce erau în fond: un patrimoniu intelectual și moral, comun unei mari părți a umanității.

Edificarea Europei ținea în mod esențial de promovarea unui gen de ordine în măsură să concilieze supunerea la lege și forma democratică a instituțiilor cu căutarea justiției sociale și apărarea drepturilor spirituale inerente persoanei, fără discriminări de rasă, credință, opinii. Idealul urma să se traducă în act prin eforturi colective pentru valorizarea acestor principii directoare prin asociațiile proeuropene constituite. Între acestea, N.E.I. se pronunțau pentru pluralism în toate domeniile: Europa unită, asemeni unei națiuni, trebuia să lase fiecărei familii spirituale și politice posibilitatea de a exista și acționa.

Cofondatoare ale M.E., N.E.I. au jucat un rol esențial în crearea Consiliului Europei, uniunea democraților creștini distingându-se la Strasbourg prin notabila acțiune a unui compact grup parlamentar.

În orele grave ale primilor ani de război rece, forța și unitatea tot mai strânsă a democrației creștine, a rămas una din șansele Europei, ea redobândindu-și unitatea prin gândirea și cooperarea politică a unor grupări prevalent creștine.

„Nimeni nu poate pătrunde taina viitorului“, scria atunci Etienne Borne, filosoful atât de apropiat N.E.I., cărora le nutrea zelul misionar, „și ști dacă în anul 2000 oamenii de spiritul nostru vor fi reușit să învingă amenințările totalitare sau se vor întoarce la criptă sau catacombe. Dar dovada că democrația și creștinismul au aceeași inamici e făcută, și dacă secolul acesta oferă șanse unei civilizații creștine, el va fi democratic sau nu va fi deloc“.

Vocația atâtor tineri asemeni lui Franco Nobili, George Ciorănescu și altora, ale căror nume descriu împreună primul parcurs al combatanților creștini pentru Europa, a fost aceea de a nu rămâne perplecși între disperare și speranță, pentru că ei învățaseră, ne-o spune tot Borne, că „realismul se află în operă atunci când idealismul e în suflet“.

Factor etico-biografic și generațional purtând pecetea unui idealism pur, refondator, *Uniunea internațională a tinerilor democrat-creștini* (U.I.T.D.C.) s-a prezentat de la început ca un detașament privilegiat de darul fervorilor susținătoare ale noii generații de inspirație creștină și umanistă, decisă să revendice inițiativa în mișcarea europeană, „în

scopul sublim“ de a edifica „o Cetate nouă“, de a modela „un nou stil de viață“ și „noi forme de civilizație“.

Angajamentul celei mai puternice, mai dinamice, mai omogene formații militante de tineret politic în construirea a ceea ce ea denumea *Casa comună* sau *Patria viitorului*, a fost formulat în termeni de *aut aut*, ca în manifestul menționat: *A face Europa sau a muri*.

Între comilitonii exilului, detașament de avangardă al formației, George Ciorănescu a atins prin luminozitatea unui spirit inspirat de o religie a datoriei și prin generoasa dăruire de sine, seninătatea unei istorii personale rectilinii. El a fost în întregime servitorul unei idei. Actele în care s-a încorporat coerent credința sa imutabilă în rolul regenerator al spiritului creștin au fost săvârșite, de-a lungul unei militanțe de o viață, în primul rând pe terenul Secției internaționale tinere a mișcării proeuropene democrat-creștine a N.E.I.

Respingând condiția omului de carte segregat de prezentul solicitant în turnul unei retrageri comode, el a acceptat provocarea unui viitor tănuț în poala atâtor incertitudini, înrolându-se pentru a înfrunta intemperiiile timpului aprig ca un autentic *defensor Europae*, reclamând de la continentul său și consecvent de la țara sa – în perspectiva eliberării căreia n-a încetat nici o dată să creadă – cucerirea etică a libertății și democrației și *reconquista politică*. „Echipele exilului“, dintre care aceea română va fi condusă de el ca președinte, au împărtășit exemplar fundamentalele aspirații programatice ale N.E.I., *in primis* eliberarea națiunilor captive de ocupația sovietică și comunism, pentru a edifica viața politică economică și socială a țărilor lor libere, și Europa unită în spiritul principiilor democrat-creștine.

Fidel inspirației creștine a militanței N.E.I., a căror formulă rezida într-o concepție ecumenică tinzând spre o politică de reconciliere și reconstrucție europeană și aflat printre purtătorii de stindard ai U.I.T.D.C., George Ciorănescu a arătat un interes statornic aplicat pentru formarea politică a tinerilor conaționali, organizând – și cu concursul Secției franceze a asociației – cicluri de conferințe cu dezbateri denumite de el „excursii spirituale“, în care – după un util tur de orizont – se analizau

teme ca raportul dintre religie și politică, poziția creștinilor față de politică, atitudinea omului politic în fața religiei...

Dintre seminariile formative organizate, n-au lipsit documentate expuneri asupra evoluției gândirii politice franceze de inspirație creștină, de la exponenții catolicismului liberal ai secolului al XIX-lea la reprezentanții ei contemporani, a celei italiene, de la Gioberti și Cesare Balbo la papii Leone al XIII-lea și Benedetto al XV-lea, până la Luigi Sturzo și De Gasperi sau despre doctrina și programele diverselor partide democrat-creștine contemporane.

Simbol al rezistenței contra comunismului, Partidul Național Țărănesc era și el prezent ca temă în aceste reuniuni, în care o analiză aparte era rezervată condiției țăranimii și agriculturii sub regim comunist și perspectivei acestora după eliberare, când în lungul și complexul proces de readaptare, se spera că transformările economice și sociale aveau să opereze într-o lume deschisă, în ansamblul Europei de Est.

Semnificația primirii în N.E.I. a unor reprezentanți ai exilului, fusese clar tradusă de primul lor președinte-fondator, Robert Bichet:

„Europa pe care N.E.I. o doresc este o Europă liberă. Pacea pe care ele își propun s-o instaureze nu poate fi căutată în afara libertății; de aceea am vrut să asociem acțiunii noastre personalități exilate care luptă contra dictaturii totalitare ce oprimă țările voastre. Am vrut să semnalăm prin aceasta că *nu se poate construi în mod valabil Europa decât cu toată Europa*.

Am vrut de asemenea ca prezența exilaților în N.E.I. să reprezinte pentru popoarele oprite o speranță și garanția că interesele lor legitime sunt luate de acum în considerare“.

La congresul de la Hofgastein al Secției tinere a N.E.I. (10-16 iulie 1949) se pleca de la principiul primordial că *Europa formează o entitate* a cărei diviziune constituie un grav pericol, precizându-se peremptoriu că *națiunile europene care nu-și pot exprima în prezent dorințele decât prin vocea reprezentanților lor în exil, fac parte din această entitate*.

Ca delegat general și raportor la acel congres care consacră în plan internațional Secția tânără, creată cu un an înainte la Fiuggi,

Ciorănescu prezenta tema „Protecția socială a tineretului“, colaborând cu un aport remarcabil la definitivarea „Cartei sociale“ a acestuia.

Eficacitatea și devoțiunea puse în valoare în exigentele activități încredințate și în dinamizarea coechipierilor, determinau participarea sa ca reprezentant al Comisiei culturale, la Seminarul de la Luxemburg (26 iulie-5 august 1951) cu tema „Democrație și comunism“.

1952 va însemna pentru el anul unei superbe dăruiri în împlinirea multiplelor misiuni asumate, al unei tot mai clare recunoașteri publice a meritelor, începând cu *Ziua exilaților* (13 ianuarie), „repetiție generală“ pentru Conferința de la Londra a țărilor din Europa Centrală și Orientală (21-24 ianuarie), prima de acest fel, unde expunea ca reprezentant al Grupului Român în Comisia de tineret, raportul asupra „Situației și activității echipelor exilate ale N.E.I.“, în perspectiva angajării lor în *Campania europeană a tineretului* – pagină de memorabil elan idealist în acțiunea comună a grupărilor militante pentru o Europă deschisă.

„Creștinii din spatele Cortinei de Fier“, temă tratată în raportul prezentat în Congresul N.E.I. de la Fribourg (12-14 septembrie) a devenit substanța unei iluminante sinteze ce ilustra unui Occident al percepției încă vagi, tragicitatea mărturiei a 100 de milioane de ființe umane, instituită și în prinos adus martirilor fără de număr și nume al unei represiuni sistematice de proporții neîntâlnite.

Congresul adopta în final rezoluția – apel de pregnantă semnificație în forma în care o elaborase reprezentantul echipei române, ca delegat general al tinerilor din N.E.I.

Tot în 1952, crearea Adunării Europene a Tineretului Politic, calchiată în compunerea sa după proporțiile reprezentării familiilor politice în Adunarea consultativă a Consiliului Europei, îi pune pe tinerii militanți ai acțiunii europene în situația de a se distinge în sânul ei. George Ciorănescu a făcut parte dintre „deputații“ democrat-creștini ai acestui „parlament“ de la Haga (26-31 octombrie) care preconiza crearea unei armate integrate și a unei autorități politice europene.

Grupul democrat-creștin avea să fie mediatorul și motorul acestuia, orientând dezbaterile politice, celelalte „grupuri parlamentare“ dând o

recunoaștere deschisă muncii, mișcării politice celei mai hotărât angajate în acțiunea europeană.

„Această Uniune a Tinerilor Democrat-Creștini“ afirma un document al U.I.T.D.C. publicat în 1953, „nu și-ar merita numele dacă n-ar fi cea mai dinamică dintre toate“.

Anul 1953 începea pentru George Ciorănescu printr-o conferință în luna februarie în Secția română a Confederației franceze a lucrătorilor creștini, pe tema: *Pentru o nouă mișcare muncitorească, sindicalismul creștin*, care propunea muncitorilor de dincolo de Cortină un nou ideal, constând din înlocuirea continuei agitații și tensiuni cu cooperarea și armonia socială, a luptei de clasă cu apărarea hotărâtă și curajoasă a drepturilor și revendicărilor, în ansamblul unui primat al umanului asupra economicului.

O lună mai târziu conferența la Institutul Universitar Român Carol I, al cărui secretar era, despre *România și reconstrucția politică a Europei* în care saluta opțiunea majorității compatrioților pentru federația europeană.

În prima zi a Conferinței europene a tineretului asupra problemelor Europei Centrale și Orientale (Paris, 5-7 iunie), coorganizator al ei împreună cu secretarul general al Tineretului European Federalist, T. Philippovich, rostea cuvântul de deschidere, pentru a elabora apoi – în numele participanților de diverse orientări politice – apelul adresat celor Trei Mari, reuniți în insulele Bermude. Era, în fine, ales în Comitetul central și în Biroul executiv al noului organism, *Consiliul Tineretului Liber din Europa Centrală și Orientală* (C.T.L.E.C.O.), între cofondatorii căruia se numărase.

1953 se încheia prin noi prestații la Congresul U.I.T.D.C. de la Tours (7-9 septembrie), unde sintetiza tema culturii occidentale ca expresie creatoare a suveranității spiritului, și la Congresul Europei de la Haga (8-10 octombrie) unde îl identificăm printre semnatarii *Declarației purtătorilor de cuvânt ai popoarelor de dincolo de Cortina de Fier*, care se pronunțau pentru construirea Comunității Politice Europene Supranaționale și unirea continentului în integralitatea sa.

În legătură cu spectacularul congres, el va fi și autorul unei dări de seamă și al unui mesaj către țară difuzat prin postul de radio *Europa liberă*.

În numele U.I.T.D.C., președintele Franco Nobili și secretarul său general Edward Bobrowski salutau „modul magistral” în care Ciorănescu prezidase lucrările Comisiei culturale în congresul de la Tours, unde rezultatele „excelente” obținute de către aceasta, se traduseseră în declarația finală.

În 1954, în congresul de la Bruges (7-9 septembrie) reafirma tonic în raportul „Pe marginea eșecului Comunității de Apărare” credința exilaților în victoria ideii europene.

În darea de seamă asupra „vieții secțiilor naționale”, secretarul general Bobrowski elogia echipa română care lucrase în condiții extrem de dificile și îndeosebi pe „responsabilul ei, prietenul nostru George Ciorănescu” pentru sprijinul „dezinteresat și eficace” acordat U.I.T.D.C.

Tot în 1954, activismului său i se oferise la Viena (26-31 martie) ocazia unei noi afirmări la cea de-a doua Adunare Europeană a Tineretului, unde intervenise ca „parlamentar” cu o comunicare despre „Schimbările comerciale Est-Vest”, în care revendica restaurarea regimului libertății politice, spirituale și economice ca unică bază pentru ca Estul să-și poată relua locul în Comunitatea europeană. O a doua intervenție despre „Intellectualii exilați” se încheia cu un proiect de rezoluție, pentru constituirea unui fond cultural la dispoziția lor, propus împreună cu alți trei delegați occidentali.

Teza susținută de Ciorănescu la Viena, referitoare la restabilirea relațiilor comerciale cu Estul, ca parte a unui cadru general ce viza libera circulație a bunurilor, persoanelor și ideilor și liberalizarea regimurilor din zonă, prezentată și la Paris în dezbaterile rapoartelor preliminare ale N.E.I. pentru Conferința economică europeană de la Westminster, fusese expusă și ministrului de externe Van Zeeland la Bruxelles, în ianuarie 1954, când susținătorul ei se afla acolo ca invitat la congresul tineretului creștin-social belgian.

La 16 aprilie 1955 C.T.L.E.C.O. organiza la Paris o „zi de studii și informare” în care îi revenise onoarea prezentării raportului introductiv intitulat *Tineretul din Europa Centrală și Orientală sub opresiunea comunistă*, publicat în broșură.

Intervenind apoi în congresul anual al U.I.T.D.C. la Tutzing (13-15 septembrie), respingea aparențele politicii sovietice de *appeasement*, cu concluzia că „adevărata destindere nu va veni decât în ziua când viața democratică își va relua drepturile în Europa ocupată” și că securitatea reală „nu va fi restabilită decât în cadrul unei Europe unite și democratice”.

Între curente colaborări la emisiunile postului de radio *Europa liberă* și la periodicele creștine *Jeunesse Libre* și *Nouvel Horizon*, lua parte în 1956 ca delegat al Comitetului Național Român la sesiunea de la Strasbourg a *Adunării Națiunilor Captive din Europa* (12-15 aprilie) consacrată în special problemelor tineretului și situației sale dincolo de Cortina de Fier.

Delegat la cel de al doilea congres al C.T.L.E.C.O. (Paris, 1-3 iunie 1956), era solicitat să elaboreze textul unui mesaj adresat tinerilor din Europa oprimată, să participe la campania de solidaritate și de acțiune, inițiată după evenimentele din Ungaria, să elaboreze telegrame de protest împotriva invaziei sovietice în acea țară, cu exprimarea unei atitudini solidare cu poporul său. Telegramele trimise de el în Statele Unite și secretarului general al O.N.U. au fost considerate ca un model.

Lucrările Congresului C.T.L.E.C.O. din iunie 1956, care treceau în revistă originile, scopurile și activitatea organizației în cei trei ani de la fondare, au fost ilustrate de el într-o emisiune la *Europa liberă* (14 iulie) și într-un număr special al revistei *Jeunesse Libre*, organ al C.T.L.E.C.O.

Constituirea acelei organizații în iunie 1953 fusese un eveniment în viața politică a exilaților din zece țări de dincolo de Cortină. Între scopurile principale definite la constituire, unirea eforturilor tineretului exilat în vederea eliberării țărilor subjugate figura pe primul loc. Aceștia i se adăugau militanța pentru unificarea Europei, informarea opiniei asupra situației acelor țări, cu accentuarea pericolului reprezentat pentru

tineri de îndoctrinarea metodică și de sistemul de educație, colaborarea cu tinerii occidentali și în special cu aceia din țările Comunității europene.

Tinerii exilați participaseră la numeroase manifestări în care fuseseră dezbătute probleme precum unificarea europeană, accelerarea procesului respectiv, situația țărilor ocupate și a tineretului aflat în exil.

La Congresul C.T.L.E.C.O., Joseph Fontanet, *leader* al Mișcării Republicane Populare franceze identifica în generația tânără avangarda popoarelor oprite, restauratoare în lume a unei păci fondate pe libertate și ordine.

Conflictul de civilizație ce opunea lumea comunistă Europei comunitare, devenise o luptă spirituală care se dădea în conștiințe și cugete. În acea oră istorică, trebuia făcută dovada că „credința oamenilor liberi este mai puternică decât credința fanaticilor“.

Deviza aceluia congres – *Prin unificarea Europei spre libertatea popoarelor* – apărea ca însăși rațiunea de a fi a Europei unite, și conștiința de oameni liberi din acea Europă nu se putea liniști până când Europa sclavă nu-și va fi redobândit și ea libertatea.

Tot în acel congres, René Courtin, președintele organizației franceze a Mișcării Europene percepea orice progres pe calea realizării Europei celor 15 ca „o garanție pentru realizarea Europei întregi“ când jumătatea ei estică va reintra în „familia europeană“.

Până la Congresul N.E.I. de la Arezzo (24-27 aprilie 1957) pe tema *Democrației creștine în fața comunismului în criză*, unde George Ciorănescu prezenta situația României în acea conjunctură, deși absorbit de activitatea de la *Europa liberă*, reușea să dedice timp și participării la reuniunile importantei Comisii economice și sociale a acestora, colaborării prin consultanță, analize și studii punctuale, apreciate ca foarte utile, cu *Comitetul francez pentru Europa liberă*, din a cărei comisie social-economică făcea parte, îndatoririlor de corespondent de presă al periodicelor creștin-democrate, *Jeune Democratie Chrétienne*, *Jeunesse Libre* și *Nouvel Horizon*, contactelor cu *Colegiul Europei Libere* de la Strasbourg, pentru seminarii și lecții.

La Congresul N. E. I. de la Paris (22-24 septembrie 1960) cu tema *Democrația creștină și Lumea a Treia*, atrăgea interesul prin „Unele remarci ale unui european din Est asupra politicii democrațiilor și comuniștilor față de țările subdezvoltate“, pentru a combate din nou „Colonialismul sovietic“ la sesiunea Adunării Națiunilor Captive de la Strasbourg (25-29 aprilie 1958).

Noua etapă îl solicita în frecventele reuniuni ale Comisiei pentru Europa Centrală și Orientală a M. E., pentru ca în 1961 să-l reîntâlnim la Congresul N.E.I. de la Lucerna (12-14 octombrie), iar în 1962 la cel de la Viena (21-23 iunie) unde formula pertinente considerații asupra doctrinei sociale comuniste a erei Hrușciov, în contrast cu aplicarea ei în realitatea sistemului.

În 1965 N.E.I. încheiau o istorie respectabilă, mai ales în „anii eroici“ ai construcției europene. La Taormina (9-12 decembrie) se crea noua organizație, *Uniunea Europeană a Democraților Creștini* (U.E.D.C.), din care grupurile de exilați din România și Bulgaria nu mai făceau parte, rămânând în rândurile ei doar acelea din țările est-europene prevalent catolice. Un moment realizator i-l oferea lui George Ciorănescu conferința europeană a M.E. de la Versailles (22-23 octombrie 1977), reunită sub conducerea lui Louis Leprince-Ringuet, președintele organizației franceze a acesteia, în perspectiva primelor alegeri directe pentru Parlamentul European. Vorbind despre „Relațiile dintre Comunitatea Economică Europeană și Consiliul Economic de Ajutor Reciproc“, el reclama pentru exilați dreptul de vot în alegerile europene și acordarea priorității a pașaportului european, propunere reținută de raportorul general, Pierre Uri: „Cetățeni ai Europei *avant la lettre* și prin forța circumstanțelor istoriei, refugiații politici beneficiază de o experiență europeană mult mai vastă decât aceea a unui cetățean care nu și-a abandonat niciodată sătucul. Ar fi așadar legitim ca ei să se bucure de dreptul de a participa la alegerile de deputați pentru Parlamentul european. Prin acordarea drepturilor fundamentale ale omului european, refugiații care și-au pierdut patria, nu-și vor fi pierdut dintr-o dată și continentul“.

Într-o reuniune federalistă de la München (9 martie 1977), el apăraseră de asemeni legitimitatea participării exilaților și a poporului său la edificarea Europei: „Poporul din care mă trag s-a mărturisit permanent ca european, s-a simțit atras de cultura și stilul occidental de viață. O experiență dureroasă de secole a suferinței și subjugării l-a învățat să prețuiască drepturile ce-i sunt azi refuzate și să respecte valorile și aspirațiile celorlalte popoare.

Poporul meu posedă astfel în deplină cunoștință a stărilor de fapt istorice și politice, maturitatea necesară pentru a colabora la crearea Europei unite.“

În această perioadă, întâi ca secretar general, apoi ca președinte al Comitetului Național Român, Ciorănescu va participa curent la reuniunile Consiliului Federal, organul suprem al Mișcării Europene, în inițiativele, manifestările și actele căreia va fi prezent oficial până în anul 1990.

În acești ani în care criza echilibrului bipolar determina creșterea sentimentului de risc al unei noi conflagrații, ca aparținător acelei generații pentru care cel de-al doilea conflict mondial reprezentase matricea istorică a angajării sale europene, propunea în reuniunea Consiliului Federal de la Strasbourg (30-31 octombrie 1981) următoarea moțiune asupra situației din țările subjugate, adoptată cu o consistentă majoritate de voturi:

„Consiliul Federal urmărește cu atenție evoluția situației din țările Europei de Est, care caută soluții reale și echitabile pentru a face față crizei actuale și a-și făuri un viitor mai bun, în pace, libertate și prosperitate pentru toți.“

Ca participant la Congresul Europei de la Paris din 9 mai 1980, aniversar a 30 de ani de la Declarația Schuman, își informa compatrioții din țară într-o emisiune a *Europei libere*, asupra semnificației construcției europene, accentuând perspectivele dezvoltării ei, funcționalitatea instituțiilor și vocația politică a Europei comunitare în contextul unei viziuni mondiale, multipolare.

Etienne Hirsch, președintele U.E.F., ceruse atunci Adunării Europene să procedeze urgent la elaborarea Constituției Statelor Unite ale Europei, cu instituirea unui *Guvern federal european*, responsabil

în fața Parlamentului. Propunerea lui Hirsch, adoptată și înscrisă în declarația finală, devenea substanță de reflecție pentru organismele comunitare și – nota autorul emisiunii – „utopia de ieri“ putea „deveni realitatea de mâine“.

Evocându-le ascultătorilor români titlurile de merit ale unuia dintre *părinții fondatori* ai Europei, rememora un episod al propriului trecut de militantă, din ziua de 14 septembrie 1952, când în prezența lui Robert Schuman, George Ciorănescu ilustrase într-un patetic raport la Fribourg condiția creștinilor din Europa oprimată: o ocazie de a releva fidelitatea lui Schuman față de cauza libertății și aceea a națiunilor captive, exprimată în momentul revoluției ungare din 1956 și într-un alt elevat mesaj în care acesta recunoscuse în persoana lui Iuliu Maniu, „un frate răsăritean de statură istorică“, martirul care își asumase jertfa pentru ca libertatea să supraviețuiască, un precursor român pe care Europa de mâine să-l redescopere.

Între participări la reuniunile Consiliului Federal și la congresele europene, dintre care amintim în mod deosebit pe acela de la Roma (8-9 februarie 1985), desfășurat sub sintagma „Europa în fața provocărilor viitorului: sau Uniunea europeană, sau sfârșitul istoric al Europei“ și animat de Giuseppe Petrilli, sub președinția căruia se asista la o veritabilă refondare a M. E., angajate în bătălia pentru proiectul de Tratat asupra Uniunii, exemplara militantă federalistă a lui George Ciorănescu se încheia oficial în octombrie 1990, când Comitetul executiv al M.E. recunoștea ca membru asociat noul comitet pregătitor din România – *Asociația Română pentru Europa* (A.R.E.).

În așteptarea transformării sale într-un veritabil Consiliu Național, susceptibil de recunoașterea ca membru efectiv, J.H.C. Molenaar, secretarul general al M.E., îl înștiința pe George Ciorănescu de dizolvarea vechiului Comitet român în exil, a cărui „activitate adesea ingrată“ își „dăduse roadele“, urmând a fi continuată de noile forțe democratice ale unei țări confruntate cu atâtea „dificultăți și incertitudini“.

Cea din urmă reuniune a Consiliului Federal, (Bruxelles – 7 martie 1990) la care participase, avea pe ordinea de zi reformele politice și economice în țările din Est.

Subliniind într-o emisiune la *Europa liberă* importanța Mișcării Europene, rolul ei ca factor de presiune în crearea și evoluția instituțiilor comunitare, constata după căderea comunismului posibilitatea inaugurării unei epoci de reînnoire europeană, de reunire a Estului cu Vestul într-o structură integrală, a cărei edificare a anticipat-o și a servit-o ca finalitate timp de aproape o jumătate de secol.

În intervenția sa în dezbaterile de la Bruxelles, diferențiind perspectiva neuniformă în fața căreia se aflau în acel moment diversele țări din zonă, identifica în preocupanta „originalitate” a unei democrații românești, promotoare a unor vechi hegemonisme de partid unic, noi riscuri și noi prețuri de suferințe și lacrimi de plătit de către un popor îndelung dezactivat politic și civic, nu fără a saluta resurecția partidelor istorice și certitudinea că forțele comuniste erau înfrânte, că lumea comunistă era ireversibil destinată transformării.

Rezoluția finală a ultimului Consiliu Federal, care recomanda accelerarea integrării economice și monetare și realizarea Uniunii politice cu o Constituție federală democratică – o atracție pentru țările până de curând nelibere –, suna ca o recunoaștere generală și definitivă a nobleței unui crez căruia George Ciorănescu i-a fost fidel în dăruirea de o viață.

Percepția sa restauratoare a dreptului violat, inclusiv pentru acea ființă națională căreia îi aparținea, i-a permis să întrevadă și posibilitatea revenirii pământurilor străbune înstrăinate la Est, în aceeași Europă federală, recuprinse în ansamblul unei singure Românii, după recrearea spațiului spiritual organic al unei unice culturi.

Reprezentant ideal al României exilate într-un continent al diviziunii, ruinei, haosului și disperării, anihilată îndelung pe vaste suprafețe, el a extras din sine resursele unui atlet al spiritului și credinței, înrolându-se în vasta militanță desfășurată în planul politic al Mișcării europene de inspirație creștină.

Paladin al noii Cetăți, a încercat în tensiunea mereu dificilă dintre morală și politică să facă să converge etica responsabilității cu aceea a convingerilor.

Cu o percepție direcționată spre viitor, tineri ca el ai avangărzii *gestei* europene care refuzaseră să preia din trecut povara urilor, resentimentelor și recriminărilor reciproce de frați-inamici, rostogolită ciclic, au asumat responsabil proiecția unui *Mâine*, dând reușitei „aventurii europene” acel aport – inestimabil în sfera aplicării sale – pe care îl comportă de regulă ctitorirea părților invizibile ale *Noului istoriei*.

Pe astfel de ctitori, Vittorino Veronese, președinte al Acțiunii catolice italiene și director general al U.N.E.S.C.O., ne invita să-i iubim la fel de mult ca pe ceilalți, și poate și mai mult.

Ștefan Delureanu

Cuprins

Notă asupra ediției	5
„Le «risorgimento» italien et les projets federalistes danubiens” di George Cioranescu – Prefazione di Cav. Lav. Dott. Franco Nobili	9
«Risorgimentul» italian și proiectele federaliste dunărene» de George Ciorănescu – Prefață de Cav. Lav. Dott. Franco Nobili	13
Amintiri fără memorie	17
Cronologie George Ciorănescu	19
Bibliografie George Ciorănescu	25
Românii și ideea federalistă	35
Alte scrieri federaliste	203
În jurul unei ficțiuni politice „Federația Dunării”	203
În jurul unor proiecte federaliste uitate cu privirea Dunărea de Jos	209
Activitatea federalistă a exilaților români (1850-1852)	235
Arhitectul federal numărul 1	255
Pariul cu Europa. Mărturie și itinerar în mișcarea europeană	267
1. Scrieri editate	267
Protecția socială a tineretului european	267
Protecția fizică a tineretului	271
Protecția morală a tineretului	278

Situația critică a catolicismului român	291
Creștinii din spatele cortinei de fier	294
Tineretul din Europa centrală și orientală sub opresiunea comunistă	330
 2. Scrieri inedite	353
Adevăratele noastre echipe	353
Prezentarea raportului Comisiei a IV-a	357
Generația noastră e gata să-și asume responsabilitatea construirii Europei unite	359
Estul și vestul datorii corelative	363
Tinerii și imperativul european	366
Preocupări în actualitate	370
Europa Unită va triumfa cu certitudine	374
Cel de-al doilea Congres al Mișcării Europene (Haga, 8-10 octombrie 1953)	376
Dragi prieteni din România	380
Despre cultura occidentală	382
Mișcarea federalistă și construcția Europei Unite	384
Schimburile comerciale Est-Vest	386
Intelectualii exilați	389
Ne-am născut sub semnul Europei Unite	390
Pe marginea eșecului Comunității Europene de Apărare	392
Care Europă ?	395
Această federație va fi opera epocii noastre	397
Aceeași sete arzătoare de libertate și independență și în România	400
Democrația creștină și lumea a treia	404
 3. Corespondența	407
 4. Mărturii, comentarii, extrase de presă	419
Scrisoare-Prefață	423
 George Ciorănescu. O viață pentru Europa – Postfață de Ștefan Delureanu ...	425

Fotografii și facsimile



LA NATION ROUMAINE

PARAIT
SOUS LA DIRECTION
D'UN ORBITÉ

BULLETIN D'INFORMATIONS DU CONSEIL DES PARTIS POLITIQUES ROUMAINS :
NATIONAL PAYSAN - NATIONAL LIBERAL - SOCIAL DEMOCRATE INDEPENDANT

ADRESSE POUR LES
COMMUNICATIONS
10, P. LEMAITRE PARIS-8

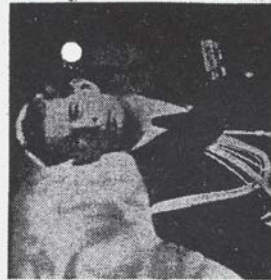
1848
1948

« Sachet que la grande nation s'est soulevée et que la liberté du monde est en jeu », le 24 février 1848, Nicolas Baudin, le grand poète français, écrivait : « La révolution française a été la plus grande révolution du monde, elle a été la plus grande révolution du monde, elle a été la plus grande révolution du monde... »

« Dans les trois pays germaniques, la révolution a été la plus grande révolution du monde, elle a été la plus grande révolution du monde, elle a été la plus grande révolution du monde... »

« JE CONSERVE LA CONVICTION INÉBRANABLE EN LA LIBÉRATION DES PEUPLES OPPRIMÉS »

S. M. le Roi Michel s'adresse au peuple roumain à l'occasion des Fêtes de Noël et du Nouvel An



Flétri par la violence et par la ruse, du pays où, au milieu de Mon peuple, je pensais les fêtes de Noël et du Nouvel An, je retiens en pensée avec moi, ô Roumain, comme toujours, ses joies et ses souffrances. J'espère fermement que le jour viendra où le peuple roumain pourra exprimer un vif sentiment dans la liberté, comme les peuples de l'Occident.

Si leur destin lui sortait cruel et injurieux, les Roumains ne perdirent jamais leur courage et leur espoir. Leur foi, la force de leur âme, leur confiance en la justice, leur amour pour la liberté, pour la terre de leurs aïeux, les ont toujours élevés au-dessus de leur malheur.

Guidé par les mêmes sentiments, le peuple roumain, aujourd'hui encore, résiste héroïquement à une nouvelle condamnation. Le nombre considérable de

LA FIN DES ILLUSIONS ?

Après la capitulation allemande, la situation en Europe occidentale est devenue plus complexe. Les forces de la liberté et de la démocratie se sont regroupées, mais elles sont encore faibles. Les forces de la tyrannie et de la réaction sont encore puissantes. La situation est donc très incertaine.

La situation en Europe occidentale est devenue plus complexe. Les forces de la liberté et de la démocratie se sont regroupées, mais elles sont encore faibles. Les forces de la tyrannie et de la réaction sont encore puissantes. La situation est donc très incertaine.

La Nation Roumaine: Păstrez convingerea de nezdruincat a eliberării popoarelor oprimate.
(din Mesajul adresat românilor de Regele Mihai la 1 ianuarie 1949)

La nation Roumaine: „Păstrez convingerea de nezdruincat a eliberării popoarelor oprimate.” (din Mesajul adresat românilor de Regele Mihai la 1 ianuarie 1949).



Alcide de Gasperi,
prim-ministru și ministru
de externe al Italiei.
Cu dedicația
„Noilor Echipe Internaționale“
(1952)



George Ciorănescu cu François Mitterrand și René Courtin.
Conferința europeană a Consiliului Tineretului Liber din Europa
Centrală și Orientală (Paris, 5-7 iunie 1953)



Congresul N.E.I. de la Arezzo (24-27 aprilie 1957). Al doilea din stânga dintre raportori, George Ciorănescu, delegatul „Echipei române“ a N.E.I.



La Roma, un grup de congresiști, după Arezzo. În prim-plan, al doilea din stânga, George Ciorănescu; al treilea, avocatul Ioan Stanovici



Președintele N.E.I., A. De Schryver și congresiștii de la Arezzo în audiență la Sanctitatea Sa, Papa Pius al XII-lea, aprilie 1957.



Franco Nobili, președintele Uniunii Europene a Tinerilor Democrat-Creștini la reuniunea Comitetului Director al organizației (Milano, 14-15 ianuarie, 1956).

APPEL

DU CONSEIL DE LA JEUNESSE LIBRE DE L'EUROPE CENTRALE ET ORIENTALE AUX CHEFS DE GOUVERNEMENT RÉUNIS À LA CONFÉRENCE DES BERMUDES

Le Conseil de la Jeunesse Libre de l'Europe Centrale et Orientale, représentant toute la jeunesse démocratique exilée des pays au-delà du rideau de fer, s'adresse aux représentants des Etats-Unis, de la France et de la Grande-Bretagne, réunis à la Conférence des Bermudes afin de leur exprimer sa foi dans la solidarité du monde libre avec tous les peuples, aujourd'hui opprimés.

Convaincu que l'unité européenne est la condition essentielle à la sécurité et au progrès social de notre continent et qu'aucune paix durable n'est concevable tant que l'Europe sera coupée en deux par un rideau de fer, derrière lequel sévissent la tyrannie et la terreur, la jeunesse exilée adresse un appel ardent aux puissances démocratiques participant à la conférence des Bermudes, afin qu'elles examinent par quels moyens il serait possible de rendre aux peuples opprimés le droit de décider librement de leur sort.

Le Conseil considère que :

a) on ne peut fonder d'espairs démesurés dans les gestes d'apaisement apparents des dirigeants soviétiques,

b) la "coexistence pacifique" sur la base du "statu quo" des deux mondes irréductiblement opposés, ainsi que la division de l'Europe en zones d'influences et la création d'Etats-tampons entre l'Est et l'Ouest de l'Europe, ne saurait en aucune façon constituer une solution ni le but d'une véritable politique européenne,

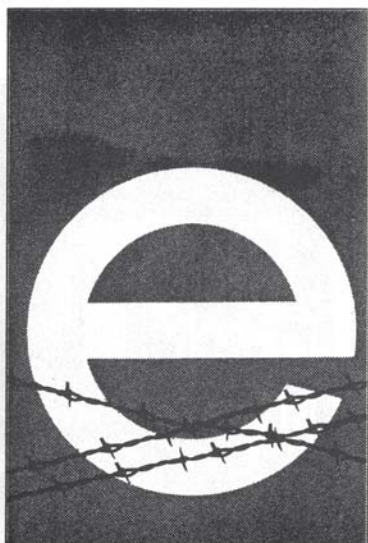
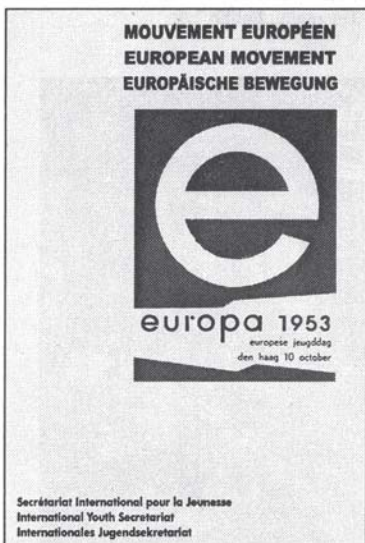
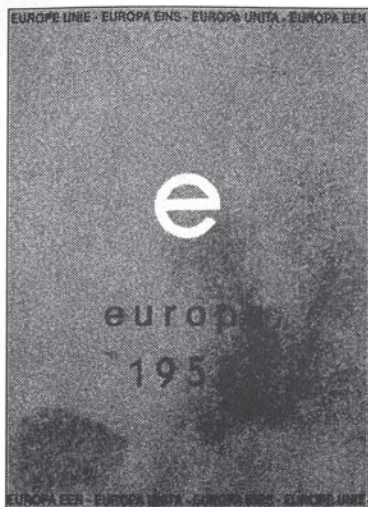
c) dans d'éventuelles négociations entre les démocraties occidentales et l'URSS, les 100 millions d'habitants de l'Europe Centrale et Orientale ne doivent pas faire l'objet d'un marchandage immoral et inévitablement dangereux pour l'avenir du monde libre.

C'est pourquoi nous sommes persuadés qu'il n'y aura pas de détente internationale possible, aussi longtemps que les conditions suivantes, que nous considérons essentielles, ne seront pas réalisées :

- le respect des droits humains fondamentaux,
- la libération immédiate des condamnés politiques des prisons et camps de travail forcé de l'Europe Centrale et Orientale,
- le retrait des forces soviétiques d'occupation,
- le droit des peuples opprimés de décider librement de leur sort par l'organisation d'élections libres, sous contrôle international.

Le Conseil de la Jeunesse Libre de l'Europe Centrale et Orientale exprime sa confiance dans les résultats des travaux de la Conférence des Bermudes. Il espère et souhaite vivement que cette conférence fasse sien l'idéal de paix, de liberté et de justice pour tous les peuples en y comprenant ceux qui ne peuvent pas faire entendre leur voix.

Apel al Consiliului Tineretului Liber din Europa Centrală și Orientală către șefii de guvern reuniți în Conferința din din Bermude (1953), redactat de George Ciorănescu.



Afișe manifest ale „Congresului European” de la Haga, din octombrie 1953.



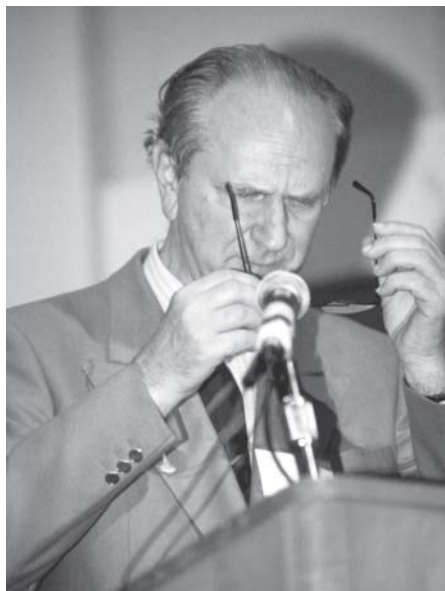
Conferința mondială a
democrației creștine, Paris,
1956.



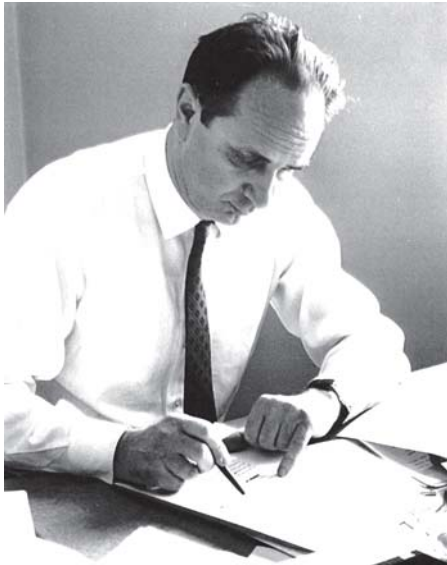
Franco Nobili la congresul
N.E.I. de la Arezzo.



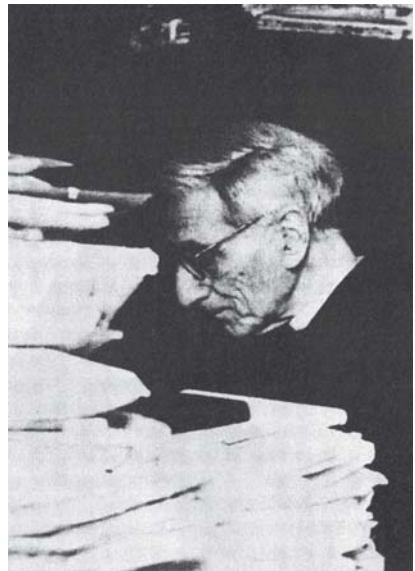
Franco Nobili și A. de Schryver cu soțiile
(24-27.04.1957).



George Ciorănescu vorbind la
un congres N.E.I.



George Ciorănescu redactând un
text N.E.I.



Luigi Sturzo, ilustru filosof și sociolog,
inspirator de primă mărime al
democrației creștine.